

EGE COĞRAFYA DERGİSİ

Aegean Geographical Journal

Aralık/December

2024

Cilt/Volume: 33

Sayı/Number: 2

e-ISSN 2636-8056

**Ege Üniversitesi Yayınları
İzmir-Türkiye, 2024**

Baş Editör / Chief Editor	Prof. Dr. Şevket IŞIK	Ege Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Coğrafya Bölümü 35100 Bornova-İzmir-Türkiye e-mail: sevket.i@ege.edu.tr
Yardımcı Editörler Associate Editors	Doç. Dr. İlkey SÜDAŞ	Ege Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Coğrafya Bölümü 35100 Bornova-İzmir-Türkiye e-mail: ilkay.sudas@ege.edu.tr
	Prof. Dr. İsmail KERVANKIRAN	Süleyman Demirel Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Coğrafya Bölümü Isparta-Türkiye e-mail: ismailkervankiran@sdu.edu.tr
	Prof. Dr. Ecmel ERLAT	Ege Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Coğrafya Bölümü 35100 Bornova-İzmir-Türkiye e-mail: ecmel.erlat@ege.edu.tr
	Prof. Dr. M. Kirami ÖLGEN	Ege Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Coğrafya Bölümü 35100 Bornova-İzmir-Türkiye e-mail: kirami.olgen@ege.edu.tr

Dergi Adres

Ege Üniversitesi
Edebiyat Fakültesi Coğrafya Bölümü
35100 Bornova – İZMİR-TÜRKİYE
Tel : 0 232 311 13 75
Fax: 0 232 388 11 02
e-mail: ege.cografya.dergisi@gmail.com

Amaç ve Kapsam

Ege Coğrafya Dergisi, yılda iki kez yayımlanan (Haziran ve Aralık) hakemli bir dergidir.

Derginin yayın dili Türkçe ve İngilizcedir. Dergi, coğrafya disiplininin farklı alanlarında, bilimsel ve güncel coğrafi bilgi üretimi ve paylaşımına katkı sağlamayı amaçlar.

Coğrafya disiplini çerçevesinde, öncelikli olarak beşeri ve ekonomik coğrafya ile fiziki coğrafya alanlarında olmak üzere, bilimsel (ampirik ya da derleme) makalelere yer verilir. Ege Coğrafya Dergisi, ekonomik coğrafya, kültür coğrafyası, kırsal ve kentsel coğrafya, turizm coğrafyası, nüfus coğrafyası, mekânsal analiz ve modelleme, iklim ve iklim değişimi, uzaktan algılama, coğrafi bilgi sistemleri, jeomorfoloji, hidroğrafya, paleocoğrafya ve coğrafya eğitimi gibi coğrafyanın ve diğer mekânsal bilimlerin farklı alanlarından yazılara açıktır.

Aims and Scope

The Aegean Geographical journal is a peer-reviewed journal. The journal is published twice a year, in June and December.

Official languages of the Journal are Turkish and English. The Journal aims at contributing and disseminating contemporary scientific geographical knowledge.

Scientific articles, both empirical and review, are published, primarily in the areas of physical geography and human geography.

Aegean Geographical Journal is open the diverse articles on the sub-branches of geography such as economic geography, cultural geography, rural and urban geographies, tourism geography, population geography, spatial analysis and modelling, climatology, remote sensing, GIS, geomorphology, hydrography, paleogeography and as well as on geographical education and other spatial disciplines.

EGE COĞRAFYA DERGİSİ
Aegean Geographical Journal

e-ISSN 2636-8056

EGE ÜNİVERSİTESİ EDEBİYAT FAKÜLTESİ YAYINLARI

EGE

Coğrafya

DERGİSİ

Aegean Geographical Journal

Aralık / December 2024
Cilt / Volume 33
Sayı / Number 2

e-ISSN 2636-8056

Yayın Danışma Kurulu / Editorial Advisory Board

Prof. Dr. Şevket IŞIK	Ege Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Coğrafya Bölümü, İzmir, TÜRKİYE
Prof. Dr. M. Kirami ÖLGEN	Ege Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Coğrafya Bölümü, İzmir, TÜRKİYE
Prof. Dr. E. Murat ÖZGÜR	Ankara Üniversitesi DTCF, Coğrafya Bölümü, Ankara, TÜRKİYE
Prof. Dr. Ayhan KAYA	İstanbul Bilgi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fak. Uluslararası İİ. Bl., İstanbul, TÜRKİYE
Prof. Dr. Theano TERKENLİ	University of the Aegean, Department of Geography, Mytilíni, GREECE
Prof. Dr. Mustafa YAKAR	Isparta Süleyman Demirel Üniversitesi Coğrafya Bölümü, Isparta, TÜRKİYE
Prof. Dr. Murat Türkeş	Boğaziçi Üniversitesi İklim Değişikliği ve Politikaları Uygulama ve Araştırma Merkezi İstanbul, TÜRKİYE
Doç. Dr. İlkey SÜDAŞ	Ege Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Coğrafya Bölümü, İzmir, TÜRKİYE
Prof. Dr. Tolga GÖRÜM	İstanbul Teknik Üniversitesi Avrasya Yer Bilimleri Enstitüsü, İstanbul, TÜRKİYE
Prof. Dr. İsmail KERVANKIRAN	Süleyman Demirel Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Coğrafya Bölümü, Isparta, TÜRKİYE
Uwe KRAUSE	Fontys University, NETHERLANDS
Dr. Tibor MADLEŇÁK	Matej Bel University Department of Geography and Geology, Banská Bystrica SLOVAKYA
Doç. Dr. Dođukan Doğu YAVAŞLI	Kırşehir Ahi Evran Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Coğrafya Bölümü Kırşehir, TÜRKİYE

Cilt / Volume 33
Sayı / Number 2

Aralık / December 2024

İçindekiler / Contents

Araştırma Makaleleri / Research Articles

- 1 COĞRAFİ İMGELEMLER: MAVİ ANADOLUCULUK'TA KİMLİK, KÜLTÜR VE MEKÂN**
*Geographical Imaginations: Identity, Culture, and Space in Blue Anatolianism.....*169-195
Suat YAZAN – Erdem BEKAROĞLU – Yılmaz ARI – Ertuğrul Murat ÖZGÜR
- 2 BEŞERİ COĞRAFYA'DA "EV": TEORİK BİR TARTIŞMA**
"Home" in Human Geography: A Theoretical Discussion197-217
Yücel DİNÇ
- 3 TERSAKAN VE BOLLUK GÖLLERİNDEKİ (KONYA) YILLIK VE AYLIK SU YÜZEYİ DEĞİŞİMLERİNİN UYDU GÖRÜNTÜLERİ İLE ANALİZİ**
Analyses of Annual and Monthly Water Surface Changes In Tersakan and Bolluk Lakes (Konya) With Satellite Images219-243
Murat UZUN
- 4 TÜRKİYE'DE SİYASAL COĞRAFYANIN DİSİPLİNER PRATİĞİ**
Disciplinary Practice of Political Geography in Türkiye: A Critical Evaluation245-269
Mazlum AR
- 5 RUSYA-GÜRCİSTAN-TÜRKİYE JEOPOLİTİĞİ BAĞLAMINDA GÜRCİSTAN ÖZERK BÖLGELERİ**
Georgian Autonomous Regions in the Context of Russia-Georgia-Türkiye Geopolitics271-285
Cansu DUMAN – Rauf BELGE
- 6 EFFECTS OF URBAN TREE COVER DECLINE ON CAPACITY OF REGULATING ECOSYSTEM SERVICES IN EDİRNE, TÜRKİYE.....287-296**
Eylül MALKOÇ

EGE COĞRAFYA DERGİSİ
Aegean Geographical Journal

e-ISSN 2636-8056

Received: 9 September 2024 | Revised: 3 December 2024 | Accepted: 7 December 2024

COĞRAFİ İMGELEMLER: MAVİ ANADOLUCULUK'TA KİMLİK, KÜLTÜR VE MEKÂN¹

Geographical Imaginations: Identity, Culture, and Space in Blue Anatolianism

Suat YAZAN

Kastamonu Üniversitesi
İnsan ve Toplum Bilimleri Fak.
Kastamonu-Türkiye
syazan@kastamonu.edu.tr

Erdem BEKAROĞLU²

Ankara Üniversitesi
Dil ve Tarih-Coğrafya Fak.
Ankara-Türkiye
ebekaroglu@ankara.edu.tr

Yılmaz ARI

Bandırma Onyedli Eylül Üniv.
İnsan ve Toplum Bilimleri Fak.
Balıkesir-Türkiye
yari@bandirma.edu.tr

Ertuğrul Murat ÖZGÜR

Ankara Üniversitesi
Dil ve Tarih-Coğrafya Fak.
Ankara-Türkiye
ozgur@ankara.edu.tr

Abstract

This paper explores the concept of Blue Anatolianism, introduced by a group of intellectuals in Türkiye during the third quarter of the 20th century, as a form of geographical imagination. Blue Anatolianism envisions Anatolia as a cultural synthesis, shaped by the interactions of various civilizations, and regards this accumulated cultural heritage as a core element of modern Anatolian identity. Through a systematic analysis of primary and secondary sources, the study argues that Blue Anatolianism represents a distinctive cultural geography theory developed in Türkiye, offering an alternative identity framework. The piece highlights the role of Bodrum, where Cevat Şakir Kabaağaçlı resided for nearly 25 years, as a transformative “truth spot” in his evolution into the Fisherman of Halicarnassus, and as a catalyst for the growth of Blue Anatolian ideas. Additionally, it posits that the blue voyages along Türkiye’s Aegean and Mediterranean coasts after World War II significantly contributed to the expansion and popularization of these ideas. Although the imagination promoted by the Blue Anatolian circle during the third quarter of the 20th century primarily circulated within intellectual circles and did not gain widespread societal traction, Blue Anatolianism holds promise as a geographical imagination with the potential to address identity-related challenges in Türkiye. The paper suggests that to reassess Blue Anatolianism in the 21st century, it is essential to transcend its current limitations and enrich it with contemporary theoretical insights.

Keywords: Blue Anatolianism, geographical imaginations, Anatolia, truth spot, blue voyages.

Öz

Bu yazıda, Türkiye’de 20. yüzyılın üçüncü çeyreğinde etkinlik göstermiş bir grup entelektüelin ortaya koyduğu Mavi Anadoluçuluk düşüncesi, bir coğrafi imgelem olarak yeniden ziyaret edilmektedir. Anadolu’yu çeşitli medeniyetlerin etkileşimiyle şekillenen kültürel bir sentez olarak kavramsallaştıran Mavi Anadoluçuluk, yarımada yaşamış uygarlıkların katkılarıyla oluşmuş bu kültürel birikimi çağdaş Anadolu kimliğinin en temel bileşeni olarak konumlandırmaktadır. Bu bağlamda, Mavi Anadoluçuluğa ilişkin birincil ve ikincil kaynakların sistematik olarak analiz edildiği çalışmada, Mavi Anadoluçuluğun Türkiye’de geliştirilmiş özgün bir kültürel coğrafya kuramı olduğu ve alternatif bir kimlik projesi sunduğu öne sürülmektedir. Çalışmada, Cevat Şakir Kabaağaçlı’nın yaklaşık çeyrek yüzyıl yaşadığı Bodrum’un, bir “hakikat yeri” olarak, onun Halikarnas Balıkcısı’na dönüşümü ve Mavi Anadolu fikirlerinin yeşermesi üzerinde etkili olduğu; ayrıca söz konusu fikirlerin taraftar kazanarak zenginleşmesi ve yaygınlaşmasında da İkinci Dünya Savaşı’ndan sonra Türkiye’nin Ege ve Akdeniz kıyılarında gerçekleştirilen mavi yolculukların önemli bir rol oynadığı öne sürülmektedir. Her ne kadar yirminci yüzyılın üçüncü çeyreğinde etkinlik gösteren Mavi Anadolu çevresinin ortaya koyduğu imgelem, neredeyse yalnızca entelektüel dünyada dolaşıma girmiş ve toplumsal tabanda güçlü bir karşılık bulamamış olsa da Mavi Anadoluçuluk, Türkiye’deki kimlik temelli sorunlara geçerli çözümler getirme potansiyeli taşıyan bir coğrafi imgelem olarak önümüzde durmaktadır. Bu doğrultuda yazıda, Mavi Anadoluçuluğun 21. yüzyıl bağlamında yeniden değerlendirilmesi için düşüncenin mevcut sınırlarının aşılması ve çağdaş teorik perspektiflerle yeniden ele alınması gerektiği önerilmektedir.

Anahtar Kelimeler: Mavi Anadoluçuluk, coğrafi imgelemler, Anadolu, hakikat yeri, mavi yolculuklar.

¹ Bu yazı, daha önce Yazan ve Bekaroğlu (2024) tarafından yayınlanan “Claiming civilizations: The geographical imagination of blue anatolianism in modern Türkiye” adlı makalenin genişletilmiş, daha detaylı bir versiyonudur. Çalışmanın Türkçe olarak yayınlanmasının temel amacı, yazının Türkiye’deki akademik çevreler ve ilgili okuyucu kitleleri tarafından daha geniş bir şekilde erişilebilir olmasını mümkün kılmaktır. Bu türlü bir tercihle, ele alınan konunun yerel bağlamda daha derinlemesine bir şekilde anlaşılmasına ve tartışılmasına olanak tanınması hedeflenmiştir. Çalışma Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü’nde tamamlanan “Coğrafi İmgelemler: Mavi Anadoluçuluk’ta Kimlik, Kültür ve Mekan” başlıklı doktora tezinden yararlanarak hazırlanmıştır.

² Sorumlu Yazar/ Corresponding author

1. GİRİŞ

Amin Maalouf, *Ölümcül Kimlikler* (2023) adlı kitabında yeni bir kimlik tasavvuruna yönelik özlemini dile getirir. Hıristiyan bir Arap ailenin üyesi olarak Lübnan’da doğan, Arapça konuşan, Katolik annesinin etkisiyle Fransız okulunda öğrenim gören ve daha sonra Fransa’ya yerleşmesiyle kendisini hem Lübnanlı hem Fransız olarak tanımlayan Maalouf, kimlik kavramına hayatındaki bu çeşitliliğin beslediği bir bakış açısıyla yaklaşır. Kimliği doğuştan gelen, çeşitli (ırk, din, din, cinsiyet, ideoloji gibi) kategorilerle sınırlandırılan, dışlama aracı olarak kullanılan ve hatta savaş aletine dönüştürülebilen “ölümcül” bir bağlamdansa, çoklu aidiyetlerle tanımlar. Böylece Maalouf, -kendi örneğiyle- evcilleştirilebilen bir panter misali, kimliğin çatışmacı ruhundan arındırılarak kimsenin dışlanmış hissetmediği, herkesin kendi kültürünü özgürce yaşayabildiği ve yaşam dünyalarıyla özdeşleşebildiği bir düşüncesi ifade eder.

Maalouf’un özlemini duyduğu dünyanın aksine, günümüzde eşzamanlı olarak deneyimlenen ancak aralarındaki ilişkilerin hoşgöründen yoksun olduğu bir kimlikler evreni mevcuttur (Bauman, 2000). Zaman zaman çatışma boyutuna kadar ilerleyen bu evrene bir yandan ideolojik içeriği yoğun olan tümel ve geniş kapsamlı (Smith, 1994), diğer yandan ise postmodern mülhazaların beslediği bireysel, parçacıl ve melez kimlikler arasındaki mücadeleler kaynaklık etmektedir (Eriksen, 2004). Söz konusu mücadeleler, savundukları kimlik projelerini hem söylemsel hem de maddi olarak baskın hale getirmeyi amaçlarken, aynı zamanda mekânın farklı politikalar çerçevesinde yeniden tanımlanmasına da yol açarlar. Zira kimlik tasavvurları hemen her zaman *bir yerde* yaşayanların tanımlanmasına yöneliktir. Dolayısıyla bu süreçte, her sosyal kimlik kendi mekânını yaratmakta ve bu mekânlar, kimlik projelerinin politik hedeflerine göre şekillenmektedir. Tarihsel, toplumsal, ekonomik, kültürel, siyasal boyutlarının yanı sıra bir mekânsallığa da vurgu yapan kimlik politikaları, mekân kimlik inşasının bir parçası haline getirir ve adeta birey ve toplulukları mekâna sabitler (Williams & Smith, 1983). Böylelikle kimlik politikaları karşısında başlangıçta edilgen bir role bürünen mekân, söz konusu birey ve toplulukları simgeleyen bir ortaklık olarak hem gerçek hem de kurgusal özellikleriyle kavramsallaştırılarak yeniden üretilir (Radcliffe & Westwood, 1996). Mekâna ve üzerindeki farklı anlamlar yükleyen kimlik politikaları, bu yönüyle coğrafi imgelemelere (geographical imaginations) karşılık gelir.

Coğrafi imgelemler (tahayyüller), dünyanın maddi ve söylemsel oluşumunun önemli bir parçasıdır (Gregory, 2009). Sadece dış dünyadaki somut varlıklara odaklanmayan; tersine maddi olduğu kadar tinsel dünyaları da bir araya getiren bir görme biçimi olan coğrafi imgelemler (Harvey, 2005), hem fiziksel ve kültürel gerçeklikleri hem de duyguları, hisleri, tercihleri ve değerleri yansıtan anlamları yaratıcı bir şekilde içerisinde barındırır. İnsanların yaşadıkları yerleri nasıl algıladıkları, yarattıkları, yeniden şekillendirdikleri ve aynı zamanda inşa edilen bu tasavvurların zamanla nasıl failik özelliği kazandığı, coğrafi imgelemlerin zengin kavramsal çerçevesinde anlam bulur (örn. Akpınar, 2010; Anaz, 2017; Aras & Fidan, 2009; Aras & Karakaya Polat, 2007; Durgun, 2010; Görentaş, 2018a; 2018b; Özkan, 2014). Örneğin, bugünkü Türkiye’de 19. yüzyıldan itibaren deneyimlenmeye başlanan çalkantılı sosyo-politik değişimler, yaşanan toprak kayıplarını önlemek, iktidarın devamlılığını sağlamak ya da tümüyle yeni bir devlet inşa etmek için göreceli olarak kısa bir zaman zarfı içerisinde aynı mekânı birbirinden çok farklı bir şekilde gören (Cumhuriyet öncesi dönemdeki Osmanlılık, İslamcılık, Türkçülük ya da erken Cumhuriyet dönemindeki Kemalizm gibi) coğrafi imgelemlerin öne sürülmesine zemin hazırlamıştır. Esas olarak iktidar söyleminin bir yansıması olan söz konusu coğrafi imgelemlerle yalnızca sahip olunan hâkimiyet alanı (territory) ve o alan içerisinde *kim* olduğu değil, onu çevreleyen toprak parçaları da (Avrupa, İslam Dünyası, Orta Asya vb.) politik olarak yeniden ve yeniden anlamlandırılmıştır.

İktidarın resmî söyleminden farklı olarak, bir grup entelektüel tarafından yirminci yüzyılın üçüncü çeyreğinde öne sürülen Mavi Anadoluçuluk ise, Türkiye’deki sosyal kimlik projeleri çerçevesinde coğrafi imgelemlerin farklı bir örneğini oluşturur. Filozof, filolog, edebiyatçı, tarihçi ve sanatçılardan oluşan özgün bir entelektüel kolektif olarak Mavi Anadoluçular, “hayali cemaatlerin” (Anderson, 1995) kültürel ayrımlarını (din, dil, etnisite vb.) değil, mekânsal ortaklığı esas alan bambaşka bir imgelem ortaya koymuştur. Anadolu’da farklı zamanlarda yaşamış tüm uygarlıkların insanlarını Anadolu’da gören Mavi Anadoluçuluk, Geç Osmanlı ve Cumhuriyet dönemlerinde yeniden kurgulanan coğrafi imgelemlerin aksine, bizzat mekânı (Anadolu’yu) odağa almakta ve geçmişten günümüze bütün uygarlıkların kültürleriyle şekillenen mekânın, üzerinde yaşayan

insanlara gerçek kimliğini verdiğini öne sürmektedir. Bu bakış açısıyla Mavi Anadolu'da hayat bulmuş medeniyetlerin zaman içinde birbirlerini etkileyerek ayrıştırılamaz bir kültürel sentez meydana getirdiğini ve günümüz Anadolu insanlarının bu sentezin nihai temsilcileri olduğunu iddia etmektedir (Halikarnas Balıkcısı, 1992).

Bu yazıda Maalouf'un özlemini zamansal bir terslemeyle yani, *Ölümcül Kimlikler*'i on yıllar öncesinden yankılayan Mavi Anadolu'da (ve onun kültürü, kimliği ve mekânı bir araya getiren düşünceleri) yepyeni bir perspektifle yeniden ele alınmaktadır. Çalışmanın birinci argümanı, Türkiye'de mekân ile kimliği bir araya getiren tasavvurların aslında birer coğrafi imgelem olarak okunması ve bunlar içinde Mavi Anadolu'da ortaya koyduğu düşüncelerin Türkiye'de üretilmiş ilk kültürel coğrafya kuramlarından biri olarak yeniden değerlendirilmesi gerektiği üzerinedir.³ İkinci argüman, Mavi Anadolu'da ortaya çıkışı ile mekânsal koşullar arasında doğrudan bir ilişki olduğu yönündedir. Bu bakımdan, Halikarnas Balıkcısı olarak bilinen Cevat Şakir Kabakaçlı'nın çeyrek yüzyıl geçirdiği Bodrum, bir *hakikat yeri* (truth spot) olarak Anadolu merkezli bu coğrafi imgelemin doğuşuna kaynaklık etmiştir. Çalışmanın üçüncü argümanı ise, Mavi Anadolu'da aktör (Halikarnas Balıkcısı) bağımlı bir düşünsel çerçeveden entelektüel dünyada karşılık bulan bir imgeleme dönüşmesi sürecinde, İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra Anadolu'nun Akdeniz ve özellikle Ege kıyılarında düzenlenen mavi yolculukların önemli bir rol oynadığına ilişkindir.

Mavi Anadolu'da entelektüel ürünlerini günümüzde sahip olduğumuz coğrafi bilgi üretiminin kuramsal ve kavramsal çerçeveleriyle yeniden yorumlamak, toplumsal yaşantıların hem maddi hem de söylemsel anlamda kimlik krizleri ve çatışmalarıyla karakterize olan kompozisyonu göz önüne alındığında büyük önem taşımaktadır. Zira Mavi Anadolu'da, ideolojik içeriği yoğun olan homojenleştirici kimlik tasavvurları ile bireysel, parçacıl, çok katmanlı ve melez kimliklerin bir arada yaşamlarının, bir barış ve hoşgörü zemininde buluşmalarının imkânını sunma kapasitesine sahip bir imgelemdir. Bu coğrafi imgelem, ötekileştirmekten ziyade, Anadolu uygarlıklarının mirasını sahiplenmekte ve yarımada'yı insan uygarlığının merkezine yerleştirmektedir. Bu haliyle, Anadolu'da, Anadolu insanları tarafından öne sürülmüş olan Mavi Anadolu düşüncesinin, Maalouf'un özlemini mümkün kılacak gerçek bir panter terbiyecisi olabileceğini iddia etmek aslında hiç de abartılı olmaz.

Bu çalışmada, Mavi Anadolu'da entelektüel kökenlerini ve gelişimini analiz etmek amacıyla, hem bu düşüncesinin çekirdek kadrosunu oluşturan Halikarnas Balıkcısı, Azra Erhat ve Sabahattin Eyüboğlu tarafından kaleme alınan birincil kaynaklar hem de Mavi Anadolu'da üzerine yazılmış ikincil literatür sistematik bir yaklaşımla incelenmiştir. Araştırmanın yöntemsel çerçevesi, birincil kaynakların söylemsel özelliklerini betimsel ve eleştirel bir bakış açısıyla analiz ederek Mavi Anadolu'da entelektüel kökenleri, kültür, mekân ve kimliğe ilişkin kavrayışlarını çözümlemeye yöneliktir. Bu bağlamda, incelenen metinler sadece içerik açısından değil, aynı zamanda söylemin yapısal ve bağlamsal unsurları üzerinden de değerlendirilmiştir. Bu sayede hareketin entelektüel formasyonu, daha geniş bir kuramsal çerçeve içerisinde ve coğrafi bilgi üretiminin günümüzde sahip olduğumuz yeni araçlarıyla anlamaya yönelik olarak yorumlanarak, derinlemesine bir analize tabi tutulmuştur.

Çalışma, altı bölümden oluşmaktadır. Giriş bölümünden sonra, ikinci bölümde, yazının kuramsal çerçevesi ele alınmakta ve bu doğrultuda, coğrafi imgelemlerin kavramsal temelleri detaylandırılmakta ve aynı zamanda coğrafi imgelemler ile kimlik inşası arasındaki ilişkiler irdelenmektedir. Üçüncü bölümde, Mavi Anadolu'da bir coğrafi imgelem olarak yeniden yorumlamakta ve bu entelektüel hareketin kimlik, kültür ve mekâna ilişkin anlayışları çözümlemektedir. Dördüncü bölümde, Mavi Anadolu'da fikir babası olarak kabul edilen Halikarnas Balıkcısı'nın Bodrum'da geçirdiği yaklaşık çeyrek yüzyıllık yaşantısı üzerinde durulmaktadır. Bu bölümde, Bodrum'un, Mavi Anadolu'da fikirlerin gelişiminde bir "hakikat yeri" olarak oynadığı role odaklanılmaktadır. Beşinci bölümde, Mavi Anadolu'da fikirlerin, aktör merkezli bir perspektiften çıkararak daha

³ Her ne kadar Geç Osmanlı ve Erken Cumhuriyet dönemlerinde ortaya çıkan coğrafi imgelemler (Osmanlılık, İslamcılık, Türkçülük) belirli bir mekânsal boyut içerse de, bu imgelemlerin çıkış noktası mekân değil, kimlik tasavvurudur. Bu nedenle tercih edilen baskın kimliğe göre farklı coğrafyalar ortaya çıkar (Osmanlı coğrafyası, İslam coğrafyası, Türk coğrafyası gibi). Oysa Anadolu'da ve özellikle onun özgün bir kolu olan Mavi Anadolu'da, diğer imgelemlerden temel bir noktada ayrılır: Bu yaklaşımda mekânın kendisi (Anadolu) kimliği şekillendirir ve yeni bir kimlik anlayışı ortaya koyar. Bu önemli fark nedeniyle, yani merkezî noktanın mekânın kendisi olması dolayısıyla Mavi Anadolu'da, Türkiye'de geliştirilen ilk kültürel coğrafya kuramlarından biri olarak değerlendirilebilir.

geniş bir entelektüel dünyada dolaşıma girmesinin temel dinamiği olarak mavi yolculuklar konu edilmekte ve bu yolculukların, Anadolu merkezli fikirlerin yayılımındaki etkisi değerlendirilmektedir. Son bölümde ise, Mavi Anadoluculuğu günümüze taşımak için ne türlü müdahalelerde bulunulabileceği tartışılmaktadır.

2. KURAMSAL ÇERÇEVE

2.1. Coğrafi imgelemler

Coğrafi imgelemler, bireysel ve toplumsal yaşamları şekillendirme kapasitesine sahip olan mekânsal temsillerin nasıl anlamlandırıldığı ve üretildiğini ele alan kuramsal bir çerçevedir. Söz konusu çerçeveye, fiziksel ve sosyal gerçeklikler ile öznel deneyimler ve kültürel anlatılar arasındaki etkileşimleri inceleyerek doğrudan ya da dolaylı olarak deneyimlenen dünyalara yönelik inşa edilmiş mekânsal temsilleri analiz etmek mümkündür. Coğrafi imgelemler, mekânın sosyo-politik süreçler bağlamında nasıl kavramsallaştırıldığını, bu imgelemlerin iktidar söylemleriyle gündelik yaşama nasıl nüfuz ettiğini ve çeşitli sosyal yapıları meşrulaştırmada nasıl bir rol oynadığını anlamamıza olanak tanır.

Coğrafi imgelemin çağdaş coğrafya literatüründeki ilk öne sürülüşü, söz konusu kavramsal çerçeveyi yeni bir bilme biçimi olarak ele almaktadır. Aynı zamanda kuramsallaşmanın ilk adımı olarak bu girişim, insanın gerek bölgesel coğrafya pratiğinde bir birey olarak yer almaması gerekse de pozitivist paradigmadaki rasyonel-ekonomik bir figür olarak konumlandırılması karşısında, insan benliğinin arka planda kalmasına bir tepki olarak ortaya çıkmıştır. Bu bakış açısıyla coğrafi imgelem, epistemik bir girişim olarak insan ve onun duygu, değer, hayal, düşünce gibi öznel niteliklerinin coğrafi bilgi üretiminin bir parçası olması gerektiği temelinde gündeme gelmiştir. Bir diğer anlamda kavram, bu dönemde coğrafi epistemolojinin sınırlarını genişletme girişimlerinin bir parçası olarak öne sürülmüştür. Coğrafi imgelemlerin bir bilme biçimi olarak kavramsallaştırılmasında John Kirtland Wright öne çıkan bir figürdür (Wright, 1947). Coğrafi pratiğin hem somut ve bilimsel olanı hem de deneyim ve yaratıcılığı içermesi gerektiği üzerinde duran Wright, öznel imgeleme eşitler ve *terrae incognitae* kavramı üzerinden dünyaya yönelik algının imgelemlerle tamamlandığını savunur (Keighren, 2005). Ona göre imgelemi bir bilme biçimi olarak kabul etmek, hem sosyo-kültürel bağlamı hem de duygular, önyargılar, hisler gibi bireysel nitelikleri içeren bir coğrafyanın inşa edilmesini mümkün kılacak ve coğrafi bilgi üretiminin sınırlarının genişlemesinin önünü açacaktır (Wright, 1947). Buna paralel olarak coğrafi imgelemler aracılığıyla disiplindeki insansız epistemolojik geleneğe dikkat çeken bir diğer isim de David Lowenthal'dır. Lowenthal için herkes kendi kişisel dünyasında ortak bir fikir birliğinden ziyade kurguları yaşatır (Lowenthal, 1961). İmgelemin coğrafi bilginin temelinde yer aldığını savunan Lowenthal, coğrafi fikir ve bilgilerin deneyim, öğrenme ve hafıza kaynaklı olmasının yanında, imgelemi de içerdiğini öne sürer (Lowenthal, 1961).

Coğrafi imgelemler, ikinci olarak mekânsal bir bilinç olarak öne sürülmüştür. Bu haliyle kavram, mekânsal koşulların bireysel ve toplumsal süreçler üzerindeki önemi ve belirleyiciliğini ortaya koymaktadır. Kavramın bu yöndeki kavramsallaştırılmasında David Harvey'nin çalışmaları belirleyicidir. Ona göre “maddi olduğu kadar zihinsel bir yapı da olan” mekânın çeşitli şekillerde deneyimlenmesi ve algılanması, mekânsal bilincin oluşmasında rol oynar (Harvey, 2005: 244). Bu bağlamda Harvey, kendimizi ve dünyayı nasıl anlamlandırdığımızı açıklamada coğrafya ve mekânın önemini vurgular (Hung, 2010). Harvey için coğrafi imgelem, kişilerin kendi yaşamlarında mekân ve yerin rolünü tanımasına, etraflarında gördükleri mekânlarla ilişki kurmalarına, olay ve deneyimlerin coğrafya tarafından nasıl şekillendirildiğinin anlaşılmasına olanak tanıyan mekânsal bir bilinçtir. Coğrafi imgelem ile bir kişinin biyografisinin bulunulan yerler, yakın çevre ve genel olarak dünya tarafından nasıl şekillendirildiğini anlamak mümkündür. Diğer bir deyişle Harvey, ne yaptığımız kadar ne anladığımızın da içinde yaşadığımız ve kendimizi konumlandırdığımız mekânsal çerçeveye bütünsel olarak bağımlı olduğuna işaret eder (Harvey, 2006). Harvey, imgelemin sosyal süreçler üzerinde çok önemli bir etkisi olduğunu ileri sürer. Ona göre coğrafi imgelem, insanların mekân ve sosyal ilişkiler arasındaki kritik bağı anlamalarını sağlar. Coğrafi imgelemi mekân, yer ve politik ekonominin rolünü dikkate alacak şekilde kavramsallaştıran Harvey, günlük yaşamın organik, algısal ve sembolik mekânlarını parçalayarak mekânın derin etkisini göstermiştir (Giesecking, 2017). Bu bakımdan coğrafi imgelemi o, mekânların üretilmesine ve korunmasına yardımcı olan sosyal, mekânsal, politik ve ekonomik güçlerin farkındalığı olarak tanımlar (Harvey, 2003).

Coğrafi imgelemler, üçüncü olarak mekânsal temsiller odağında tanımlanmaktadır. Buna göre gerçek ve kurgusal özelliklerin bir bileşimi olarak coğrafi imgelemler, doğrudan ya da dolaylı olarak sahip olunan deneyimlerden hareketle inşa edilmiş mekânsal temsillerin anlaşılmasına olanak sağlar (Barr-Klouman, 2009). Söz konusu temsiller, içinde yaşanan dünyanın bir tezahürüdür ve dünyaya ilişkin söylemler değiştikçe bundan etkilenirler. Bununla birlikte mekânsal temsiller olarak coğrafi imgelemlerin inşasında en belirleyici unsur, iktidar ve güç ilişkileridir. Bu konudaki başlıca teorik katkılar ise Edward Said ve Derek Gregory'den gelmiştir. Mekânsal temsillerin iktidarlarla ilişkilerine sürekli olarak dikkat çeken Said, coğrafi imgelemlerin iki ulus ya da bölge arasında algılanan güç ilişkilerinden doğduğunu ve ikisinden daha baskın olanın ötekini temsillerini üretmesiyle sonuçlandığını ifade eder (Said, 2013). Bu bakımdan coğrafi imgelemler, söylemsel olarak oluşturulmuş belirli iktidar biçimleridir ve çeşitli anlamların dolaşımını, alıntılanmasını, yinelenmesini ve icra edilmesini kolaylaştırarak, bu anlamların baskın hale gelmesi ve sonunda hakikat statüsü kazanmasında rol oynar (Desbiens, 2016). Said, bir coğrafi imgelem olarak Doğu'ya odaklanır. Ona göre bir kurgu olarak üretilen Doğu imgesi, Batı iktidarı tarafından oluşturulmuş bir kontrol ve tahakküm kurma aracıdır (Jazeel, 2012). Bu bağlamda Doğu, tarihte ve coğrafyada kök salmış bir yer olarak değil, kütüphaneye gömülü bir referanslar zinciri olarak görülmelidir (Gregory, 1995a). Aynı zamanda Said güç, bilgi ve coğrafya arasındaki bağlantıların imgelemler içerisinde yazılı olduğuna ve imparatorluk projesini mümkün kıldığına dikkat çeker. İngiliz emperyalizminin gelişimi ve yayılımında hayali coğrafyanın rolünü önemsemiş ve hayali coğrafyaların insanlar ile mekânlara karşı tutumları şekillendirdiğini vurgulamıştır (Howie & Lewis, 2014). Bu bağlamda Said'in coğrafi imgelemleri, güç odaklarıncı oluşturulan politik inşalardır. Gregory (1994) ise güç, bilgi ve mekânsallık çerçevesinde tanımladığı coğrafi imgelemleri, "iktidar ilişkileriyle iç içe olan mekân temsilleri" olarak kavramsallaştırır (Gregory, 1995b: 474). Sömürgeci gücün süregelen uygulamasının altında yatan kültürel yargı ve değerlendirmelerde coğrafyanın nasıl yer aldığını göstererek, hayali coğrafyaların birer "mekân performansı" olduğunu ortaya koyar (Al-Mahfedi, 2011). Bir diğer anlamda Gregory, coğrafi imgelemleri "bir yapma eylemi" olarak görür ve inşasını performans zorunluluğuna bağlar. Ona göre coğrafi imgelem güç ve algılar tarafından oluşturulan ve dramatize edilen mekânın temsillerini ve bilgisini ifade eden sosyal inşalardır (Gregory, 1995a). Bu bakımdan siyasi, sosyal veya ekonomik güçler; edebiyat, akademik yazılar, raporlar, seyahat günlükleri ve kitle iletişim araçlarıyla ötekini kültürel temsillerini ve coğrafi bilgisini yani, coğrafi imgelemleri üretir (Gregory, 1995b).

Genel olarak değerlendirildiğinde coğrafi imgelemler, toplumsal süreçlerde mekânın rolünü ve çeşitli mekânsal temsillerin inşa süreçlerini anlamaya olanak sağlayan; mekânın hem somut gerçeklikleri hem de öznel dünyaları içerecek şekilde nasıl inşa edildiği ile çeşitli sosyal süreçler içinde nasıl yeniden üretildiğini açıklama potansiyeline sahiptir. Bu doğrultuda, sosyal kimliklerin ideolojik kabuller temelinde kendine özgü mekânlar yaratma ve bu mekânları dizayn etme süreçleri, coğrafi imgelemlerin somut örnekleri olarak değerlendirilebilir ve bu, kavramın sosyal kimlik projeleri çerçevesinde soruşturulması için de bir temel oluşturur.

2.2. Coğrafi imgelemler ve kimlik inşası

Kolektif kimliklerin inşasında mekân, basit bir bileşen olmanın ötesinde, sürekli olarak yeniden ve yeniden kavramsallaştırılarak kimliğin meşruiyet kazanmasında ve rakip politikalarla mücadelesinde kritik bir rol oynar. Somut gerçeklikler kadar kurgusal öğelere dayalı olarak da inşa edilen mekânsal temsillerin (Anderson, 1995), ortak bir kimlik düşüncesini ve topluluklar arasında aidiyet duygusunu teşvik etmede bir özne olarak öne çıkması, kimlik politikalarıyla coğrafi imgelemlerin nasıl köklü bir ilişkiye sahip olduğunu gözler önüne serer. Dolayısıyla coğrafi imgelemler, kimlik politikaları içerisindeki sosyo-mekânsallığın önemli bir bileşeni olarak mekânın sosyal süreçler üzerindeki şekillendirici etkisini, mekânın farklı anlamlarla inşasını ve doğrudan deneyimlenmeyen mekânlarla kurulan ilişkileri açıklamada anahtar bir role sahiptir.

Sosyal kimliklerin ideolojik çerçevede mekânsallaştırılarak bir söylemsel gerçeklik haline getirilmesi, hem yeni kimlik kurgusunun meşruluğunu pekiştirir (Chang & Lim, 2004; Giaccaria & Minca, 2016) hem de fiziksel, kültürel ve öznel unsurların birleşimiyle mekânı şekillendirir. Bu bağlamda Kaika (2006), 1920'lerde Atina'nın su ihtiyacını karşılamak amacıyla inşa edilen Maraton barajının, milliyetçilik ve modernleşme temalarını mekânsal olarak nasıl kurguladığını ortaya koyan bir örneği ele alır. Baraj projesi, Batılı mühendislik yöntemleriyle planlanırken, aynı zamanda barajın dış yüzeyleri, antik ve modern Atina'yı birleştirmek amacıyla

Penteli mermeriyle kaplanmış ve böylece antik Atinalılar tarafından Parthenon'un inşasında kullanılan taşlarla benzer bir estetik yaratılmıştır. Bu şekilde, barajın mekânsal imgesi, bir yandan Yunanistan'ın Batı'ya açılan yüzüne, diğer yandan da kendi köklerine atıfta bulunur. Modern Atina'nın kadim geçmişinden görkemli geleceğine uzanan bir spektrumu yansıtacak sembollerle tasarlanan Maraton Barajı, mühendisliğin çok ötesinde, kimlik tasavvurunun mekânla nasıl yoğrulduğunun çarpıcı bir örneğini sunar.

Kimlik politikalarının coğrafi imgelemler olarak okunabileceğine dair belki de en çarpıcı örnekler, on dokuzuncu yüzyıldan itibaren Türkiye'de yaşanan sosyo-politik değişimlerde görülür. Modernleşme ve milliyetçiliğin etkisinin giderek arttığı bu dönemde, Osmanlı Devleti'nde çeşitli coğrafi imgelemler ortaya çıkmıştır. Osmanlıcılık, İslamcılık ve Türkçülük gibi Geç Osmanlı dönemine ait ideolojiler, değişen sosyo-politik koşullar doğrultusunda şekillenmiştir. Özellikle milliyetçi akımların yükseldiği bir ortamda, Osmanlıcılık, Balkan ulusları arasındaki ayrılıkçı hareketlere karşılık olarak bir ulus-üstü kimlik oluşturmayı amaçlamış, imparatorluğun parçalanmasını engellemeyi hedeflemiştir (Karakaş, 2013). Ancak, Osmanlıcılığın başarısızlığı ve kaybedilen topraklardan gelen Müslüman nüfusun ülke içindeki oranının %70'i aşması (Findley, 2012) ve modernleşme çabalarına karşı gösterilen tepkiler, İslamcı politikaların öne çıkmasına neden olmuştur. İslamcılık, toplumu din etrafında birleştirmeyi ve hem siyasi hem de dinî egemenliği temsil etmeyi amaçlamıştır (Kara, 1985). Bununla birlikte, Birinci Dünya Savaşı'nın ardından her iki yaklaşımın da başarısızlığı, milliyetçi akımların güç kazanmasına yol açmıştır. İmparatorluğun geleneksel unsurları olan Rumlar, Bulgarlar, Ermeniler, Araplar ve Yahudilerin bağımsızlık mücadelesi vermesi ve savaş sonrası nüfusun büyük çoğunluğunun Türklerden oluşması, Türkçülüğün gelişmesine zemin hazırlamış, Türk kültürü ve değerlerine dayalı bir toplumsal yapı oluşturmayı desteklemiştir. Bu üç kimlik projesi, yaklaşık bir yüzyıl içinde (bugünkü Türkiye'yi kapsamı bakımından) *aynı mekânın* nasıl çeşitli temsillerle yeniden ve yeniden imgelendiğini (Osmanlı yurdu, İslam yurdu, Türk yurdu) çarpıcı bir biçimde gözler önüne serer.

Birinci Dünya Savaşı'nın ardından Osmanlı İmparatorluğu'nun çöküşü ve 1923'te Cumhuriyet'in ilanı, yeni coğrafi imgelemlerin ortaya çıkmasına zemin hazırlamıştır. Batı'ya yönelen yeni Cumhuriyet, Kemalist ideoloji çerçevesinde radikal bir modernleşme programı uygulamış ve toplumsal yapıyı kapsamlı bir şekilde yeniden şekillendirmiştir (Tekeli, 2011). Kemalizm, Türkçülüğün aldığı ilhamla modern bir toplum inşa etmeyi hedeflemiş ve Türk halkına Sümer, Hitit gibi kadim uygarlıkları da içeren geniş bir tarihsel geçmiş sunmuştur (Güvenç, 1993). Toplumsal kimlikteki köklü değişimlerin yanı sıra Kemalizm, ulus ile mekân arasında ontolojik bir ilişki kurarak Anadolu'yu ulusal vatan olarak yeniden tanımlamıştır. Türk Tarih Tezi ve Güneş Dil Teorisi aracılığıyla Anadolu ve Orta Asya ile bağlantılar kurarak mekânsal algıyı genişleten Kemalizm, aynı zamanda modernleşme sürecinde Avrupa ile entegrasyonu da hedeflemiştir. Böylece, Kurtuluş Savaşı sırasında emperyalist bir tehdit olarak algılanan Avrupa, Cumhuriyet'in ilanıyla örnek alınan bir model haline gelmiştir.

Bu bağlamda, farklı zamanlarda veya eş zamanlı olarak ortaya çıkan sosyal kimliklerin inşası ve meşrulaştırılmasında mekânın sürekli olarak yeniden kavramsallaştırılması ve kimlik politikasının temel bir bileşeni olarak konumlandırılması dikkat çekicidir. Mekânın gerçek özellikler ve öznel duygular doğrultusunda tanımlanması, sosyal kimliklerin bir coğrafi imgelem olarak nasıl ele alınabileceğini de ortaya koymaktadır. Cumhuriyet döneminde, İkinci Dünya Savaşı'nın hemen akabinde, iktidar dışı alanda gelişmeye başlayan Mavi Anadoluçuluk ise, kimlik politikaları ve coğrafi imgelemler arasındaki ilişkiyi sadece yeni bir boyuta taşımakla kalmamış, çoğulculuğu merkeze alan ve bu bakımdan günümüze de atıfta bulunan orijinal bir perspektif sunmuştur.

3. MAVİ ANADOLUCULUK

Mavi Anadoluçuluk⁴, Anadolu'daki kültürel birikimin tarihsel bir süreklilik arz ettiğini öne süren ve zamanla zenginleşen bu mirası modern bir kimlik projesiyle harmanlayan bir entelektüel girişimdir. Etnik, dinî ve kültürel farklılıkların ötesine geçmeyi amaçlayan bu yaklaşım, Anadolu'yu bir kültürel öz olarak ele alır

⁴ Eyüboğlu'nun (2002) perspektifinden bakıldığında, her rengin kendine özgü bir lezzeti ve derinliği olmasına karşın, sanatın temsilcisi olarak mavi, karanlığı alt eden asli renk olarak öne çıkar. Gecenin koyu perdesine şafağa dek meydan okuyan mavi, bu bağlamda Anadolu'da uygarlık bilincinin ve hümanist kültürün yeniden yeşerme çabasının da simgesi haline gelmiştir. Bu nedenle mavi, düşüncenin somutlaşması için seçilen bir renk olarak, kültürel ve entelektüel uyanışın bayrağını taşıyıcı gibidir.

(Belge, 1987) ve burada var olan çeşitliliği ayrımlar üzerinden değil, mekânsal ortaklık üzerinden değerlendirir. Mavi Anadoluçuluk hümanist, seküler ve halkçı bir kimlik anlayışını savunarak Anadolu'nun doğal ve kültürel gerçeklikleri üzerine temellendirilmiş yeni bir imgelem ortaya koyar. Bu düşüncenin gelişimine önemli katkılarda bulunan üç isim öne çıkar: Halikarnas Balıkcısı, Sabahattin Eyüboğlu ve Azra Erhat (Akyıldız, 2007). Mavi Anadoluçuluğun fikir babası olarak bilinen Halikarnas Balıkcısı, edebi eserleriyle bu düşüncenin felsefi temellerini atıp tarihsel bağlamını inşa ederken; Eyüboğlu, yazıları ve belgesel filmleriyle, Erhat ise çevirileri ve yolculuk yazılarıyla Mavi Anadoluçu coğrafi imgelemin geliştirilmesi ve aynı zamanda yaygınlaşmasına katkı sağlamıştır.

Geç Osmanlı döneminde ve Cumhuriyet Türkiye'sinde öne sürülmüş olan diğer kimlik projelerinden farklı olarak, Mavi Anadoluçu düşünce bir medeniyetler sentezi olan Anadolu'nun kendisinin bir kimlik projesi sunduğunu ileri sürer. Bu yaklaşıma göre Anadolu, burada yaşamış tüm medeniyetlerin mekânsal ortaklığı ve kültürel etkileşiminden kaynaklanan tarihsel ve toplumsal bir bütünlüğü temsil eder. Anadolu, Halikarnas Balıkcısı'nın (1991) da tasvir ettiği gibi, üç kıtanın kesişiminde yer alan ve insan hareketliliğinin yoğun olduğu bir mekân olarak tıpkı geçmişten günümüze yerkabuğunun evrimini katman katman yansıtan jeolojik bir kesit gibi, uygarlıkların üst üste birikimini simgeler. Her bir tabakası Sümer, Hitit, Girit-Minoen, Mykene, Etrüsk, Urartu, Frig, Lidya, Pers, Hellen, Bizans ve Türk uygarlıklarına ait bu kültürel birikimin bütünü söz konusu jeolojik kesiti, yani Anadolu'nun gerçek kimliğini temsil eder (Halikarnas Balıkcısı, 1992). Bu bağlamda Anadolu, antik dönemlerden günümüze kadar süregelen uygarlıklar silsilesinin ve ardışık uygarlıkların bir sentezidir (Gençkal-Eroler, 2023).

Mavi Anadoluçuluk, Anadolu'da yaşamış uygarlıkların ortak kültürel mirasını, coğrafi mekân üzerinden tanımlar. Bu yaklaşıma göre kültür, soy veya ırk temelinde değil, aynı coğrafyada yaşayan insanların ortak yaratımı olan bir süreklilikle tanımlanır. Mavi Anadoluçular, kültürün, Anadolu'da yaşamış ve yaşayan tüm toplulukları birbirine bağladığını savunur (Bilsel, 2007). Bu düşünce ekolü, kültürel öğelerin kan bağına dayanmadan, doğal olarak süreklilik gösterdiğini vurgular. Mavi Anadoluçular, geçmişten günümüze kadar tüm uygarlıklara ait kültürel unsurların, sonra gelen kültürler içerisinde varlığını sürdürdüğünde hemfikirdir (Halikarnas Balıkcısı, 1995a). Örneğin Halikarnas Balıkcısı, Bektaşî ve Mevlevî ritüelleri, zeybek oyunları ve Bakhos törenleri arasındaki benzerliklere dikkat çekerek, bu kültürel pratiklerin farklı topluluklar arasında süreklilik gösterdiğini vurgulamıştır (Halikarnas Balıkcısı, 1985). Nitekim Halikarnas Balıkcısı'nın (1983a: 9) ifade ettiği üzere Türkler de Anadolu'ya ilk geldiklerinde bu süreçten geçmiştir:

“Roma imparatoru Augustos zamanında Anadolu'da yapılan ilk nüfus sayımında, Anadolu nüfusunun yirmi bir milyon olduğu anlaşılmıştı. Bugün de hemen hemen gene o kadardır. Doğrudan gelen Türk soyu, olsa olsa, bir iki milyondur. Demek ki, gelen Türkler, Anadolu'daki nüfusu şişirmemiş, tersine orada buldukları nüfusa karışmıştır. Türkler daha genç ve savaşçı oldukları için, artık çürümekte olan İstanbul'un Bizans İmparatorluğu'na kolayca üstün gelmiştir. Bu arada Türkçe, içine örneğin, bulgur, efendi ve zeybek gibi birçok Helence sözcük alarak, Anadolu'da genel bir dil olmuştur. Bu nedenle biz, o uygarlığın, yani klasik uygarlığın gerçek vârisleriyiz. Çünkü o kültür Anadolu'da doğup gelişmiştir. Bu gerçeğin anlaşılması –özellikle duygu alanına geçirilmesi - zihniyet ve ruhsal halet bakımından birçok hayırlı ve güzel sonuçlara ve değişikliklere neden olabilir”.

Düşüncenin temsilcileri, Anadolu'da yaşamış olan uygarlıkların, devletlerin ve diğer siyasi örgütlenmelerin, tarih boyunca toplumlar arasındaki kültürel etkileşimi tamamen durduramadığını ileri sürmüştür. Bu siyasi yapılar ortadan kalksa bile, toplumlar ve onların kültürleri varlığını sürdürmüş ve Anadolu'nun özünü oluşturan kültür birikmeye devam etmiştir. Bir başka ifadeyle, Anadolu'daki toplumlar ve onların kültürel gelenekleri, türlü toplumsal ilişkiler aracılığıyla birbirine karışmış, tıpkı şekerin ya da tuzun yemeğin içinde erimesine benzer şekilde erimiş ancak kaybolmayarak kalıcı bir iz ve tat bırakmıştır (Halikarnas Balıkcısı, 1992). Örneğin, Anadolu'daki pek çok kişiye ilham kaynağı olan Homeros'un destansı anlatımı her çağda yankılanmış ve Erhat'ın deyimiyle “Homerosoğulları” tarafından sürekli kullanılmıştır (Erhat, 1978). Mavi Anadoluçular tarafından bir Anadolu çocuğu olarak görülen Homeros'un kendisi gibi İlyada ve Odyssea'sı da bir Anadolu destanı olarak kabul edilmiş, hangi dilde söylendiğinin bir önemi olmaksızın, Anadolu gerçeğini anlatmasından ötürü Anadolu kültürünün bir örneği olarak gösterilmiştir (Eyüboğlu, 1962).

Ayrıca Mavi Anadoluculuk, aynı mekânı paylaşan ve kültür üzerinden birbirlerine bağlanan uygarlıklara ait eserleri, bir bütünün farklı parçaları olarak görmüştür. Bu anlamda Anadolu uygarlıklarına ait herhangi bir eserin benimsenmesi için Anadolu'da filizlenmiş olması yeterlidir (Erhat, 1999). Zira hepsi aynı mekânı paylaşmış ve aynı mekânda izler bırakmıştır. Örneğin Erhat, Hititlerin ırk olarak Türk olup olmamasının bir öneminin olmadığını ve bir Anadolu uygarlığı olarak Hititlere ait eserlerin Türkçeye kazandırılıp yaşatılmasıyla hakiki Türk olacağını söylemiştir (Eyüboğlu & Erhat, 1977). Bunun yanında, benzer bir anlam ilişkisi Truva Savaşı ile Kurtuluş Savaşı arasında da kurulmuştur. Mavi Anadolucular için iki savaşta da Anadolu halkı sömürüye karşı direnç göstermiş ve aynı toprağı kanlarıyla sulamıştır (Eyüboğlu, 2002). Hektor, Troya'yı kurtaramamışken Atatürk Anadolu'yu kurtarmış ve Anadolu'nun sömürgeleştirilmesini önlemiştir (Erhat, 1999). Hektor ve Atatürk, farklı zamanlarda ve toplumlarda yaşamış olsalar da aynı topraklar için mücadele vermiştir.

Farklı uygarlıklara ait kesintisiz kültürel birikimin bir eseri olarak Anadolu, şekillendirici bir kapasiteye sahiptir. Bu anlamda, bugünden bakınca söz konusu kapasitenin karşılığı olarak *aktant* (actant) kavramını kullanmak mümkündür. Eylemlerin ortaya çıkmasında insanların yanı sıra insan olmayan varlıkların da eşit failliğini vurgulayan Aktör Ağ Teorisi'nin (Law, 1992) bir elemanı olan aktant, insan dışındaki unsurların bir eylemin gidişatında değişiklik yaratma (Latour, 2008) ya da diğer failer üzerinde etkide bulunma gücünü ifade eder (Zielke, 2022). Dolayısıyla Anadolu, bir aktant olarak, kültürel kılcal damarlar aracılığıyla nesilden nesile aktarılan birikim sayesinde şekillendirici bir kimlik kazanarak buradaki toplumları etkilemektedir. Bu yönüyle mekân, uygarlık birikimi üzerinde sentezleyici bir etkiye sahip olan ve farklı uygarlıkları birbirleriyle ilişkilendiren bir fail işlevi görmektedir. Mekânın diğer coğrafi imgelemlerdeki görece edilgen rolünün aksine, bu özellik Anadolu'ya yapıcı ve kendine özgü bir kimlik kazandırır. Mavi Anadoluculuk, Anadolu'yu yalnızca gerçek ve hayali unsurlara dayalı bir temsil olarak inşa etmekle kalmaz; temsilin kazandığı karakterin nesnenin ötesine ya da yerine geçtiğini iddia ederek söz söyleyici ve ikna edici bir unsur olarak mekânın toplumları şekillendirdiğini de iddia eder. Halikarnas Balıkcısı'na göre son bin yılda Anadolu kültürü ve tarihi, Türkleri Orta Asya kökenlerinden uzaklaştırmış ve onları Anadolu'nun bir parçası yapan yeni bir tarihsellik yaratmıştır (Yıldırım, 2012). Eyüboğlu da (2002: 9) benzer bağlamı çarpıcı bir şekilde şöyle dile getirmiştir:

“Bu memleket niçin bizim? Dört yüz atıyla Orta Asya'dan gelip fethettiğimiz için mi? Böyle diyenler gerçekten benimsemiyor, ama yurt saymıyorlar bu memleketi. Gurbette biliyorlar kendilerini yaşadıkları yerde. Hititler, Frikyalılar, Yunanlılar, Farslar, Romalılar, Bizanslılar, Moğollar da fethetmişler Anadolu'yu. Ne olmuş sonunda? Anadolu onların değil, onlar Anadolu'nun malı olmuş. Bu memleket bizim olduğu için bizim, fethettiğimiz için değil. Aramızda dışarıdan gelmeler çoğunluk olsa bile -ki değil elbette- kaynaşmış, halleşmiş hepsi. Fetheden de biziz, eriyen de. Biz bu toprakları yağurmuşuz, bu topraklar da bizi.⁵ Bunun için en eskiden en yeniye ne varsa yurdumuzda öz malımızdır bizim. Halkımızın tarihi Anadolu'nun tarihidir”.

Mekânsal ortaklık ve kültürel birikimin bir yansıması olarak Anadolu, diğer imgelemlerle kıyaslanamayacak bir şekilde, birleştirici ve bütünleştirici bir bağlamla karakterize olur. Irk, dil, din gibi ayrımlar yerine mekânsal ve kültürel birlikteliği önceleyen Mavi Anadoluculuk, bütün toplumları kucaklayarak dışlayıcı olmayan ve her türlü çeşitliliğin saygı ve hoşgörüsüyle kabul edildiği bir Anadolu kompozisyonu çizer. Bu bağlamda Mavi Anadoluculuk, Anadolu kökenli her şeyi benimser (Erhat, 1999). Ayrıca Mavi Anadolucu düşünce, Anadolu'da kurulmuş bütün uygarlıklarla diyalog halindedir. Farklı ırktan, dinden, dilden gelen uygarlıklar arasındaki etkileşim, müşterek bir Anadolu uygarlığının ortaya çıkmasıyla sonuçlanmıştır. Örneğin Homeros ve Yunus Emre, aynı kültürün iki farklı temsilcisi olarak kabul edilir ve her ikisi de Anadolu'nun insanlığa armağanı olarak nitelendirilir.

Mavi Anadolucu coğrafi imgelemi ayırt edici kılan bir diğer özellik de uygarlığın temelini Anadolu coğrafyasında yer aldığına dair vurgusudur. Onlara göre uygarlıkla ilişkili kabul edilen pek çok gelişme Anadolu kaynaklıdır (Akyıldız, 2007). Örneğin alfabe (Fenikeliler), destan (Homeros), şiir (Paroslu Archilochus, Lesboslu Alcaeus, kadın şair Sappho), altı ayaklı ölçü (heksametre), mitoloji, ilk filozoflar (Milet'ten Thales, Anaximander, Anaximenes, Efes'ten Herakleitos), ilk para birimi (Sardis), ilk banka (Efes), kentsel gelişim

⁵ İtalik yazarlara aittir.

modeli (Miletli Hippodamus), modern tıp (Hipokrat ve Galen), Hekatus ve Strabo gibi önemli coğrafyacılar, atın evcilleştirilmesi ve miğfer kullanımı (Hititler) gibi geniş bir yelpazede uygarlığın gelişimine katkı sağlayan önemli kültürel, bilimsel ve yapısal yenilikler Anadolu'da ortaya çıkmıştır. Mavi Anadolu için belki de bütün bu gelişmelerden daha önemlisi, Anadolu'nun aynı zamanda uygarlık düşüncesini besleyen hümanist ruhun da temellendiği yer olmasıdır. Bu bağlamda Mavi Anadolu'cular, Anadolu'nun uygarlığın merkezi olarak konumlandırılmasında esas işlevi hümanizme verir. Mavi Anadolu'cuların teorik yaklaşımına karşılık gelen hümanizm (Belge, 2014), onlar için hem dogmatik düşünceler karşısında insanın ve aklın ön plana çıkarılması hem de klasik kalıpların içinde yeniyi yaşatmanın, yeniyi söylemenin en önemli aracıdır (Erhat, 2019a). Antik çağda temellenen ve uygarlık düşüncesinin gelişimine yön veren bu hümanist ruh (Erhat, 1969), Anadolu'da zamanla değişen siyasal ve toplumsal koşullar nedeniyle ortadan kaybolursa da kültürü şekillendirmeye devam etmiş ve halkın içinde yaşamıştır. Yunus Emre, Pir Sultan Abdal, Karacaoğlan gibi halk ozanlarının dillerinde sürdürülen bu ruhla insan sevgisi dile getirilmiştir (Günyol, 1982). Bu bakımdan, bugünkü Batı uygarlığını oluşturan toplumların, antik Anadolu (ve Yunan) mirasını *farklı* topraklarda yaşamalarına rağmen uygarlıklarının temeli olarak kabul etmeleri, buna karşın uygarlığın en verimli meyvelerini veren bu mirasa *aynı* topraklarda yaşayan bir toplumun (Türkiye) mesafeli kalması, Mavi Anadolu'lulara göre anlaşılacak ve hatta kabul edilemeyecek bir şeydir.

Uygarlık kavramının şekillenmesi ve entelektüel temellerinin değerlendirilmesinde, İyonya'daki ilerlemeler özellikle incelenir. Mavi Anadolu'lulara göre İyonya, uygarlık düşüncesinin Anadolu'daki gelişiminde yadsınamaz bir rol oynar (Halikarnas Balıkcısı, 1989). Sanılanın aksine Yunanlı olmayan ve doğudan gelerek Anadolu'ya yerleşen İyonyalılar, önemli bir kültürel birikim oluşturmuş ve Hesiodos gibi isimler tarafından kullanılan İyon lehçesi de bu dönemde yazma dili olarak yaygınlaşmıştır (Halikarnas Balıkcısı, 1983a). Bu anlamda Mavi Anadolu'cular, İyonya ve Anadolu'nun geri kalanında yaşanan gelişmelerden yola çıkarak günümüzde Batı'da savunulan uygarlığın bir Yunan ürünü olduğuna ilişkin yerleşik görüşü asimetric bulup reddeder. Bu konuda sert bir tutuma sahip olan Halikarnas Balıkcısı'na göre antik Yunan, esasen orijinal hiçbir eser ortaya koymamış ve Anadolu'yu taklit etmekten öteye geçememiştir (Halikarnas Balıkcısı, 1992). Metafizik ve mistik düşüncelerin egemen olduğu Yunanistan, orfizim gibi akımlara alan açarak, dünyanın gelişimine neredeyse bin yıl ket vurmıştır (Halikarnas Balıkcısı, 1992). Oysaki İyonyalılar rehberliğinde ilerleyen rasyonel düşünce, orfizmin neden olduğu karanlığı aydınlatmış ve metafizik düşüncelerin etkisinden arınmış bir uygarlık düşüncesine katkı sağlamıştır (Halikarnas Balıkcısı, 1983a). Bu “zehirli akıma” karşı Thales, Anaksimandros, Herakleitos, Ksenophanes gibi isimlerin öncülüğünde İyonya'da gelişen akılcı ve doğacı felsefeler, bir panzehir görevi görerek klasik uygarlığı kurtarmıştır (Halikarnas Balıkcısı, 1983a). Yine bu dönemde Atina, İyonya'ya kıyasla birçok açıdan geri kalmıştır (Akyıldız, 2007; Halikarnas Balıkcısı, 1992). Atina nüfusunun yarısından fazlasını oluşturan köleler, soydan geçen haklar nedeniyle bireysel hürriyetten yoksun bir şekilde zorlu koşullarda yaşarken, İyonya'da yaşayan herkes şehirli kabul edilir ve evlilikten mülk sahipliğine kadar bir dizi hakka sahip olurdu. Atina'da planlı bir şehirleşme, kanalizasyon sistemi ve yeterli sayıda kütüphane bulunmamasının yanı sıra kadınlar sadece ev içinde sınırlı bir hayat sürerken, Anadolu'da kadınlar özgürdü ve toplumsal yaşamın bir parçasıydı. Dünyanın ilk kadın amirali Halikarnas kraliçesi Artemisia, filozofların akıl hocası Miletos'lu Aspasya ve antik çağın en büyük ozanlarından biri olan Lesbos'un Midilli adasından gelmesi şaşırtıcı değildir. Bu bağlamda uygarlığın ortaya çıkmasında İyonyalılar önemli bir role sahiptir (Halikarnas Balıkcısı, 1989). Eyüboğlu'nun da (2002: 10) üzerinde durduğu üzere Anadolu özünde pek çok önemli gelişmenin temelinde yer alır:

“Eski Yunan dünyasını her milletle birlikte bir okul saymamız, insanlığın malı olduğu için benimsememiz bir yana, Anadolu'lu olarak bizim bu kültürdeki payımız en az Yunanistan'ınki kadar büyüktür. Ne var ki biz bu payı yüzyıllarca hor görmüş, kendi malımızın dışarıda değerlendirildikten sonra tekrar bize gelmesini beklemişiz. Önce İskender, ki adı bile Anadolu adıymış ve doğuşunda Artemiz Anadolu'dan kalkmış Makedonya'ya gitmiş, sonra Romalılar, ki atalarına kendileri Anadolu'lu demişler, sonra Araplar, ki Yunan'ı ikinci üçüncü ellerden almışlar, sonra Avrupalılar, ki çoklarının kralları aslında Troyalı olmakla övünür, gel zaman git zaman bizden aldıklarını bize satmışlar. Boğaz'da, Kazdağı'nda, Beşparmak dağlarında en güzel efsaneleri biz pişirmişiz, eller kotarmış”.

Bir merkez olarak konumlandırılan Anadolu, bir fildişi kulesi olarak görülmez ve geniş anlamda Akdeniz dünyasıyla ilişkili kabul edilir. Akdeniz’i “altıncı kıta” olarak tanımlayan Halikarnas Balıkcısı (1991), Anadolu’nun Akdeniz uygarlığının temellerinin atıldığı yer olduğunu iddia eder. Ona göre Akdeniz’deki birçok kültür Anadolu kökenli insanlar tarafından inşa edilmiştir. Örneğin Foçalıların Korsika adasına ilk yerleşme girişimini, Marsilya, Antibe, Nice, Agatea kentleri ile Napoli’nin güneyindeki Velia di Castellammare ve İspanya’daki Cadiz’in kurulması izlemiştir (Halikarnas Balıkcısı, 1986). Bu anlamda Anadolu, Asya kıtası içinde konumlandırılmaz (Halikarnas Balıkcısı, 1992). Halikarnas Balıkcısı için Afrika kıtasındaki Tanca, Cezayir, Fas, Trablus, Mısır; Asya’daki Türkiye, Suriye ve Avrupa’daki İspanya, Fransa, İtalya, Yunanistan buldukları düşünülen kıtalara ait değildir. Bu ülkelerin aslolarak bulunduğu yer altıncı kıta Akdeniz’dir. Akdeniz’e bir deniz demek, bu anlamda, ham bir hayale inanmaktır. Bu ülkeler ne Afrikalı ne Avrupalı ne de Asyalıdır, “*bunlar öz be öz Akdenizlidir*” (Halikarnas Balıkcısı, 1995a: 73).

Anadolu’da kök salan uygarlık düşüncesinin günümüzdeki tezahürü Batı’dır. Mavi Anadoluculara göre Batı, salt teknik bir ilerlemeden ziyade antik dünyada olgunlaşan uygarlık düşüncesinin günümüzdeki temsilcisidir (Eyüboğlu, 2002). İnsanlığın ortak bir değeri olarak, Anadolu’da filizlenen ancak sonrasında yitirilen uygarlık adımlarının yeniden atılması için de doğal bir rehberdir. Batı kültürünün üstünlüğüne ve onun rehber alınması gerektiğine vurgu yapan Mavi Anadoluculuk, Batı kültürünü içselleştirmek isteyen Türk sanatkârının, Avrupa’ya Frenk hayranlığıyla gitse de uygarlık düşüncesine ev sahipliği yapan bu zihniyeti edinerek Türk hayranlığıyla dönmesi gerektiğini vurgular (Eyüboğlu, 2000a). Buna karşın Mavi Anadolucu çevre, Batı uygarlığı ile Batı emperyalizmini birbirinden ayırır. Eyüboğlu’na göre Türkiye bağımsızlık mücadelesiyle sömürgeciliği kovarken, skolastik düşünceden arınmak için yüzünü Batı’ya dönmüş ve Batı uygarlığına kaynaklık eden düşünceden hareketle kendisini yeni bir bilinçle inşa etmeyi hedeflemiştir (Eyüboğlu, 2000a).

Mavi Anadoluculukta günümüz Türkiye’sinde yaşayan insanlar, söz konusu mekânsal ve kültürel sentezin en yeni temsilcisi ya da bir diğer deyişle meyvesidir (Halikarnas Balıkcısı, 1983b). Düşünceye göre Anadolu uygarlıklarının kültürel birikiminin bir parçası olarak günümüze kadar ulaşması, Türk halkını bütün Anadolu toplumlarıyla bir araya getirir. Bu bağlamda, Anadolu’daki yerleşik uygarlığın hem fiili hem de hukuki mirasçısı bugünkü Anadolu halkıdır (Halikarnas Balıkcısı, 1985). Buna karşın günümüz insanları, söz konusu miras hakkında bütünlüklü bir farkındalığa sahip değildir. Oysaki Anadolu uygarlıkları ve onlara ait mirasın benimsenmesi yeni bir uygarlık yolunda önemli fırsatlar barındırır. Batı’nın Rönesans’tan itibaren antik Yunan ve Roma dönemlerini yeniden keşfedip kendi uygarlığını kurması gibi Türkiye de kendi topraklarındaki değerleri tanıyarak ve Batı uygarlığının özünü kavrayarak yeni bir uygarlık inşa edebilir (Erhat, 1956). Zira uygarlığa katkı sağlayan isimlere bakıldığında, Anadolu’nun Yunan yarımadasına göre oldukça üstün olduğu görülür (Halikarnas Balıkcısı, 1983a). Bu üstünlük, Anadolu’da kökleşmiş ve uygarlığa zemin hazırlayan hümanist kültürün hâkim kılınmasıyla günümüz Türkiye’sinin uygar bir toplum inşa etmesini sağlayabilir. Bu mirasın bilincinde olunması, hümanizmi esas alan bir uygarlık düşüncesinin Anadolu’da yeniden filizlenmesinin yolunu açacaktır (Yörük, 2008). Bu bağlamda Mavi Anadoluculuk, Anadolu’nun geçmişte olduğu gibi gelecekte de uygarlık düşüncesinin merkezinde konumlanması için yeni bir tarih bilinci inşasını elzem görür. Eyüboğlu’na (2002) göre, eski ve yeniyi bir araya getiren bir tarihsel bilinçle asıl vatan olarak Orta Asya’nın yerine Anadolu konumlandırılmalıdır. Böylelikle çeşitli sınırlılıklarla bölünen, dışlayıcı bir niteliğe sahip olan ve halkın kökenlerini Orta Asya stepleri, Arap çölleri veya Viyana kapılarında arayan mevcut tarihsel anlatı kaldırılabilir (Eyüboğlu, 2002), zamansal ve kültürel bakımdan Anadolu’yu bir anlayış geliştirilebilecektir (Eyüboğlu, 1955). Söz konusu bilinç inşası yolundaki önemli adımların başında, Anadolu’nun her yerinde karşılaşılan ve sürekli yenileri keşfedilen kültürel kalıntılar gelir. Anadolu kültürlerine ait bu kalıntılar, Anadolu’da yaşamış uygarlıklar arasındaki etkileşimi gözlemlenebilir ve Türk milletinin kendisini Anadolu kültürünün bir temsilcisi olarak görmesi için bir fırsat sunar (Erhat, 2019a; 2019b). Bu yüzden sıradan bir tabiat parçası, sadece dağ, ova, şehir olarak görülmemeli, bunun yerine tarihsel ve arkeolojik bilgilerle anlaşılmalı, bir diğer deyişle bugün, kökensel bağlarıyla birlikte değerlendirilmelidir (Erhat, 1962). Anadolu’nun hemen her yerinde bu bilinçle anlaşılmalı bekleyen zengin kültürel kalıntılarla karşılaşmak mümkündür:

“Çanakkale'den Antakya'ya, İstanbul'dan Hopa'ya, Akdeniz veya Karadeniz kıyılarınca gidelim, Anadolu topraklarını, düzlük, yayla, dağ, ırmak veya göl olsun, karış karış dolaşalım, binlerce yıllık bir tarihin izlerini taşımayan bir karış toprağa rastlamayız. Ne mutlu Anadolu'luyum diyene, yazasım geliyor. Öyle ya, medeniyetlerin doğup kaynaştığı bu toprak üstünde dünyaya gelmek, onların beşiğinde çeşitli kültürlerin seslerinden bir ninni ile sallanmak az mutluluk mu? Ama bu medeniyetlerin izlerini görüyor, bu kültürlerin seslerini duyuyor muyuz bizler? Zaman hepsini bir yığın toprakla örttü, yıkılmış beldelerin yerleri, yüksekliği, çevredeki toprak sathını biraz aşan tepeliklerden, höyüklerden belli. Bu geçmiş, göçmüş medeniyetler ne diyor bugünkü Türk insanına?” (Erhat, 1956: 732).

Bununla birlikte Mavi Anadolu'lular, Anadolu'nun yeniden uygarlık düşüncesinin merkezi olması için kolektif bir kültürel reaksiyona ihtiyaç duyulduğunu düşünür. Bu eksende onlar, özünde çirkinlik ve kötülük barındırmayan halka ulaşmaya çalışmış ve yeni bir tarihsel bilinç oluşturma motivasyonlarını, Anadolu halkının kimliğini keşfetmeye yoğunlaştırmıştır (Yıldırım, 2012). Onlara göre bütün tekilliklerin yanı sıra değişik renk, ses ve kokuların kaynaşarak bir birlik oluşturduğu halk, binlerce yıldır farklılıkların bir arada yaşamasına olanak sağlamıştır (Eyüboğlu, 2002). Böylelikle ilkçağlarda uygarlık düşüncesi ve hümanist kültüre kaynaklık eden ancak sonrasında bu niteliğini yitiren Anadolu halkı, özünü bulmasıyla birlikte bunu yeniden inşa edecektir. Bu doğrultuda Mavi Anadolu'lular, halkın bilinçlendirilmesinde Hasan Âli Yücel'in başkanlığı dönemindeki Köy Enstitüleri ve çeviri çalışmalarının önemi konusunda hemfikirdir. Örneğin halk kültürüne yönelerek bir Anadolu Rönesansı'nın gerçekleştirilebileceğine inanan Eyüboğlu (Yıldırım, 2012), bunun eğitim yoluyla yapılabileceğini düşünerek Köy Enstitüleri'ni destekler (Eyüboğlu, 2002). Benzer şekilde çeviri çalışmaları ise halkın aydınlatılması ve klasik düşünceyle tanışması için elzem görülür. Erhat, hümanist kültürün inşasının Rönesans'a kaynaklık eden antik Yunan ve Latin dünyasının tanınmasıyla mümkün olabileceğini düşünür (Erhat, 1974). Bu bağlamda kitap çevirilerinin yanı sıra 1953-1976 yılları arasında yayımlanan Yeni Ufuklar Dergisi'nde de Batı uygarlığı düzeyine çıkmak ve Anadolu'da kültürel bir aydınlanma gerçekleşmesine zemin hazırlamak için çeşitli isimlerden çeviriler yapılır (Yılmaz, 2015).

Bir coğrafi imgelem olarak Mavi Anadolu'luluğun farklı yönlerini ortaya koyan bu faktörler, düşüncenin omurgasını oluşturan fikirlerin kimlik ile coğrafi imgelem arasındaki ilişkiyi yeni bir boyuta taşıdığına işaret eder. Gerçekten de Mavi Anadolu'luluk, kimlik ve coğrafi imgelem arasındaki bağlantıyı yeniden tanımlayarak, mekânın sadece bir coğrafi alan değil, aynı zamanda kimlik yaratan ve şekillendiren bir unsur olduğunu savunur. Bu bakış açısı, Anadolu'nun tarih boyunca çeşitli medeniyetlerin kültürel mirasıyla şekillendiğini, ancak aynı zamanda bu medeniyetleri şekillendirdiğini ileri sürerek Türkiye'de son iki yüzyılda ortaya konmuş diğer coğrafi imgelemlerden belirgin bir şekilde ayrılır. Mavi Anadolu'luluk Anadolu'yu, Hititlerden Yunanlılara, Romalılardan Osmanlılara kadar uzanan geniş bir kültürel birikimin ürünü olarak değerlendirir ve bu zengin kültürel mirası yeni bir Anadolu kavramsallaştırmasıyla birleştirir. Bu sayede Mavi Anadolu'luluk, orijinal bir kültürel coğrafya kuramı olarak öne çıkar. Bu kuram, Anadolu'nun sadece kültürler arasında bir köprü değil, aynı zamanda bu kültürlerin etkileşimiyle şekillenen ve bu süreçte onlara şekil veren bir alan olduğunu vurgular. Mavi Anadolu'lulara göre, yarımada yaşayan insanlar için “biz kimiz?” sorusunun yanıtı son derece açıktır: Anadolu.

Mavi Anadolu'luluğun ortaya çıkış ve yayılma süreci de en az tezleri kadar mekânsal bağlamın ayrılmaz bir parçasıdır. Gerçek adından çok takma adıyla (Halikarnas Balıkcısı) tanınan Kabağaçağı, Bodrum'da geçirdiği yaklaşık çeyrek asır boyunca Mavi Anadolu'luluğun temellerini atmıştır. Bu süre zarfında Bodrum, bir hakikat yeri olarak onun düşüncelerini derinden şekillendirmiş ve Mavi Anadolu'luluğun sistemleştirilmesinin yaşamsal çerçevesini oluşturmuştur.

4. BİR HAKİKAT YERİ OLARAK BODRUM

Hakikat yeri (truth spot), bilimsel iddiaların özünü ve önemini şekillendiren belirli bir kaynaktan doğduğunu ve söz konusu iddiaların geçerlilik, özgünlük ve otorite kazanmasında mekânın belirleyici bir rol oynadığını ifade eden bir kavramsal çerçevedir (Gieryn, 2006). Bir diğer deyişle hakikat yeri, bilginin doğuşu, müzakeresi, ilanı, tezahürü, korunması, sorgulanması, gizlenmesi veya unutulmasının mekânsal bağlamının karmaşık dokusu içinde ortaya çıktığını öne sürer (Gieryn, 2018). Buna göre benzersiz bir coğrafi konum, ayırt

edici doğal-kültürel yapılar ya da çeşitli anlatılar yönünden bir failik özelliği kazanan mekân, bilimsel iddiaların inşasında bir güce sahiptir (Gieryn, 2018). Böylelikle yerelin diğerlerinden ayrılan karakteristik özellikleri ile teori arasındaki diyalektik ilişki sayesinde bir şehir, bir göl, bir çiftlik ya da bir laboratuvar gibi farklı içerik ve ölçeklerdeki mekânlar bilgi iddialarını şekillendirir (Gieryn, 2002). Örneğin, Sheppard ve Barnes (2019), bunun bir örneğini David Harvey üzerinden sunmaktadır. Kariyerinin ilk yıllarında Cambridge ve Bristol'da pozitivizmi benimseyen ve kantitatif coğrafyanın başucu kitaplarından olan *Explanation in Geography*'yi (1969) yayımlayan Harvey, aynı yıl Baltimore'a taşınır (John Hopkins Üniversitesi) ve burada karşılaştığı ırksal ayrımcılık, kentsel yoksulluk gibi konulara verili coğrafi perspektiflerin bir açıklama getirememesi üzerine Marx'a başvurarak radikal coğrafyaya geçiş yapar. Böylelikle Baltimore, onun radikal coğrafyanın öncüsü olma sürecinin doğrudan içerisinde yer alır.

Bununla birlikte Gieryn (2002), bilginin ortaya çıktığı sınırları aşarak başka yerlerde de dolaşıma girebilmesi için hakikat yerinden soyutlanması gerektiğini de belirtir. Buna göre, bilginin evrensel bir düzeye ulaşması ancak kendisini mekândan soyutlayacak bir stratejiyle mümkündür. Çünkü aksi durumda bilgi, sadece ortaya çıktığı yer için geçerli olacak, yerel niteliğini muhafaza edecek ve asla genelleşemeyecektir. Söz konusu strateji doğrultusunda bilginin teorik ve pratik düzeydeki sınırları genişleyecek ve oluşumuna aktif olarak katkıda bulunan yerellik, zamanla bağlamsal uygunluğunu ve ayırt edici niteliğini kaybedecektir (Gieryn, 2006). Mekânın etkisini belirginleştiren olumsal koşulların etkisini yitirmesiyle başlangıçtaki yerel çerçevesinden ayrılan bilgi, bağlamından koparılmış, soyut, düşünsel ve genelleştirilmiş bir gerçeklikle karakterize edilir (Gieryn, 2002). Bu bağlamda, bilginin şekillendiği hakikat yeri ortadan kalktığında, bilgi soyut ve mekândan bağımsız bir hale bürünür. Yukarıdaki örneğe geri dönersek, Harvey'nin *Social Justice and the City* (1973/2003) adlı kitabıyla belirginleşen radikal dönüşümü sonrasındaki çalışmalarından Baltimore silinmiş, yerel motivasyonlarından arındırılmış ve ancak böylelikle üretilen bilgi dünyanın başka coğrafyalarına hitap eder hale gelmiş ve nihayetinde bilgi dolaşıma girmiştir. Yani, başlangıçta bilginin üretilmesinde baskın bir role sahip olan hakikat yeri (Baltimore), sahip olduğu statüyü kaybederek paradigmanın görünmez derinliklerine çekilmiştir. Benzer şekilde, Halikarnas Balıkçısı'nın entelektüel dönüşümünde ve Mavi Anadolucu fikirlerin yeşermesinde Bodrum'un da bir hakikat yeri olarak önemli bir rol oynadığını öne sürmek mümkündür.

Halikarnas Balıkçısı ve Bodrum arasındaki ilişki, onun 1925'te yayımladığı bir hikâyeye başlar. O, "*Hapishanede İdama Mahkûm Olanlar Bile Bile Asılmaya Nasıl Giderler?*" hikâyesinde askerî isyanı teşvik ettiği gerekçesiyle İstiklal Mahkemesi'nde yargılanır ve kalebent olarak üç yıl Bodrum'a sürgün cezası alır. Ancak Bodrum'da söz konusu cezanın çok ötesinde kalır (1925-1947) ve bu süreçte kişisel bir dönüşüm geçirerek Bodrum'un antik çağlardaki ismi olan Halikarnas Balıkçısı'na dönüşür (Belge, 2014). Bodrum yıllarının birikimi, sonradan taşındığı İzmir'de üretken bir edebiyat kariyeriyle birleşir ve yayımladığı eserlerde Mavi Anadoluculuğu işler. Gerçekten de İstanbul ve Bodrum yıllarında sınırlı sayıda eser kaleme alan Halikarnas Balıkçısı, İzmir'de odak noktası Mavi Anadoluculuk olan deneme, roman, öykü, çeviri gibi türlerde çok sayıda eser yayımlar.⁶ Bu bakımdan Halikarnas Balıkçısı'nın Bodrum yaşantısı onun fikirlerini şekillendirmede etkili olmuş ve böylelikle Bodrum, Mavi Anadoluculuğun hem nesnesi hem de mekânı haline gelmiştir.

Bodrum, onun hem Anadolu Yarımadası hem de Akdeniz Dünyası ile etkileşim kurmasını sağlayacak bir coğrafi konuma sahiptir. Bu gerçeklikten hareketle Halikarnas Balıkçısı, her iki uygarlık havzasının ayrılmaz bir parçası olarak Bodrum'da doğanın olağanüstü güzellikleriyle farklı uygarlık ve kültürlerin bir araya geldiğine inanır (Halikarnas Balıkçısı, 1989). Bodrum, her iki dünyanın kültürel etkilerini deneyimlemenin yanı sıra özellikle Ege adaları, Girit, İskenderiye, Marsilya ve Barselona gibi Akdeniz limanlarına bağlıdır (Halikarnas Balıkçısı, 1983b). Tarih boyunca coğrafi konumunun avantajını kullanan Bodrum, bu bakımdan Anadolu ve Akdeniz dünyasının kültürel çeşitliliğini belirli bir düzeyde taşır. Böylece önemli bir kesişim noktası olarak Bodrum'da bir araya gelen farklı kültürler, Halikarnas Balıkçısı'nın mekânın kültürel birikim tarafından

⁶ Halikarnas Balıkçısı bu dönemde *Uluç Reis* (1950) ve *Turgut Reis* (1966) gibi romanları, *Merhaba Akdeniz* (1947) gibi hikâyeleri ve *Anadolu Efsaneleri* (1954), *Anadolu Tanrıları* (1955), *Anadolu'nun Sesi* (1971), *Hey Koca Yurt* (1972), *Merhaba Anadolu* (1980) ve *Altınca Kıta Akdeniz* (1982) gibi denemeleri kaleme almıştır.

şekillendirilmesi ile Akdeniz'in ayrı bir kıta olarak kabul edilmesine yönelik fikirlerinin rafine edilmesinde oldukça önemlidir.

Kültürel çeşitlilik, Bodrum'un toplumsal dokusunda belirgin bir şekilde kendini gösterir. Bodrum, bir yandan Karya, Pers, Roma, Bizans ve Osmanlı medeniyetlerine ait zengin bir tarihe ve kültürel kalıntılara ev sahipliği yaparken, diğer yandan Yunan adalarıyla olan ilişkileri sayesinde çeşitli kültürleri içeren dinamik bir sosyal yaşama sahiptir. Gerçekten de on dokuzuncu yüzyılın sonlarından itibaren göçlere ve mübadelelere bağlı olarak Bodrum'da Müslümanlar lehine yaşanan demografik değişime rağmen, Rumların bıraktığı kültürel ve mimari izler hâlâ canlıdır (Taner & Tezcan, 2020). Dahası, Halikarnas Balıkçısı'nın döneminde Bodrum'da, farklı milletler arasındaki misafirperverlik ve hoşgörü de varlığını korumaktadır (Noonan, 2009). Böylesi bir ortamda Halikarnas Balıkçısı, Bodrum halkının Lelegler, Helenler, Fenikeliler, Lidyalılar, Karyalılar, Frigyalılar ve Selçukluların bir harmanı olduğunu ve burada konuşulan Türkçenin de farklı bir şiveden çok bir müziği andırıldığını söyler (Halikarnas Balıkçısı 1995b). Bu bakımdan onun Bodrum'daki ırksal, dilsel ve dinsel farklılıkları aşan çeşitliliği keşfetmesi, Mavi Anadolu düşüncesinin iki temel özelliğine ilham kaynağı olmuştur. Birincisi, farklı kültürlerin aynı mekânda bir arada var olması ve çeşitli sözlerde, şarkılarda ve geleneklerde iç içe geçmesi. İkincisi ise, Anadolu'nun biçimlendirici bir kimliğe sahip olduğunun farkına varılması. Bu iki husus, Halikarnas Balıkçısı'nın Anadolu'nun kendi kozmopolit kimliğine sahip olduğuna ilişkin düşüncelerinin kristalize olmasında belirleyicidir.

Bodrum'daki kültürel çeşitlilik, toplumsal dokunun yanı sıra kentsel peyzajda da baskındır. İyonya'dan Osmanlı'ya değin pek çok uygarlığa ait kalıntılarla Bodrum'da karşılaşmak mümkündür. Bunlar arasında Halikarnas Balıkçısı için Bodrum'daki kültürel zenginliğin en somut örneği Halikarnas Mozolesi'dir. Halikarnas Balıkçısı, mozoleye ait kalıntılar ve anlatılardan yola çıkarak onu adeta yeniden inşa eder. Ona göre Bodrum'un kültürel zenginliğini gösteren bu yapı, aynı zamanda hem Anadolu'daki toplumların uygarlığa katkısına hem de önemli sanatçı ve mimarların varlığına işaret eder (Erhat, 1985). Zira Rodos'tan Bodrum'a gelen St. John Şövalyeleri'nin Mozole'yi söküp içindeki taşları Bodrum Kalesi'nde kullanmasına rağmen, bu dikkat çekici yapının temsil ettiği kültürel değer varlığını korumuştur. Bu yüzden de Halikarnas Mozolesi, Anadolu'da o döneme kadar neredeyse eşi benzeri olmayan bir kültür zevkinin ortaya çıkışına örnek teşkil eder. Halikarnas Mozolesi gibi önemli bir anıta Bodrum'un ev sahipliği yapması, Halikarnas Balıkçısı'nın uygarlığın kökenine ilişkin düşüncelerinin olgunlaşması ve Anadolu'yla özdeşleştirilmesinde önemli bir role sahiptir (Halikarnas Balıkçısı, 1989: 126-127):

“Mausoleum, en küçük parçasına dek özgün bir sanat yapıtıdır. Frizlerindeki savaştan Amazon ve Yunanlılar, aynı çağdaki heykeltıraşların yapıtlarının aksine olarak çok hareketliydi. Anadolu'daki eserler, savaşlar ve depremler nedeniyle yerle bir olmuşken, Mausoleum ayakta kalmıştır... Halikarnassos'un insanlığa bıraktığı bu baş yapıt bugün bir efsane olmuştur. Sonunda Mausolos'un mezarı, Avrupa dillerine “Mausoleum” sözcüğünü eklemiştir.”

Bodrum'un kentsel peyzajının bir başka öne çıkan unsuru diğer antik kentlerdir. Bodrum yarımadasında Halikarnassos dışında Pedasa, Telmissos, Syangela, Thaengela, Uranion, Myndos gibi çok sayıda antik kent bulunur. Bu ve Anadolu'daki diğerlerini edebi retorikinin önemli bir parçası olarak gören Halikarnas Balıkçısı, pek çok eserinde bu antik kentleri, hikâyelerini, özelliklerini anlatır. O, bunlar içerisinde yeryüzünün en eski kentlerinden biri olarak tanımladığı Thaengela (Etrim) üzerinde durarak, burasının bir nekropolis olduğunu ve Karyalılara adını veren Kral Kar'ın mezarına ev sahipliği yaptığını söyler. Thaengela'yı konu alan yazısında, bir yandan antik kente giden yol boyunca çarpıcı doğa manzarasını betimlerken, diğer yandan da esas olarak Karyalılar, İranlılar, Misyalılar, Pelajlar, Fenikeliler, Lidyalılar, Lelegler gibi farklı toplumlarla aynı güzergâhı paylaştığını ve adeta zamanın mekân içerisinde bir bütün olarak deneyimlendiğini dile getirir (Halikarnas Balıkçısı 1998). Benzer bir bağlamı Knidos antik kenti için de işler. Kentin içindeki Afrodit tapınağında uykuya dalan ve rüyasında Afrodit'le konuşan Halikarnas Balıkçısı, Afrodit'in Fenikelilerde Astoret, Asurlularda İştâr, Babillilerde Belit olarak anıldığını ve farklı uygarlıklar içerisinde her zaman var olduğunu ifade eder (Halikarnas Balıkçısı 1995b). Bu bağlamda her iki antik kentin adeta bütün Anadolu'ya yayılan varlığı, onun aynı mekânı paylaşan uygarlıkları bütüncül bir Anadolu kimliği altında bir araya getirmeye yönelik fikirlerinin berraklaşmasında ilham verici olmuştur. Knidos üzerine olan anlatımında da zaten bunu vurgular:

Knidos yıkıdır (harabedir), ıssızdır, yakınlarında ne bir köy, ne de bir insan vardır. Fakat yaşayan bir kentten daha canlı; daha anlamlı ve derindir. Çağ çağı siler, zaman zamanı söndürür. Ama burada çağların silemeyeceği, zamanların söndüremeyeceği bir güzellik var. Burası harabe değil, cennet yıkıntısı... (Halikarnas Balıkçısı 1995b: 16-17).

Doğal ve kültürel zenginliğinin bir yansıması olarak Bodrum ve geniş ölçekte Ege bölgesi, çok sayıdaki efsane ve mitin bir parçasıdır. Söz konusu efsane ve mitlerde geçen konular, kişiler, mekânlar aynı zamanda Bodrum ve çevresinin özelliklerini içerir. Bu bağlamda Halikarnas Balıkçısı, Bodrum yakınlarındaki Salmakis su kaynağı hakkındaki efsane üzerinde durur (Halikarnas Balıkçısı, 1989). Efsaneye göre pınar perisi Salmakis, karşılaştığı bir delikanlıdan çok etkilenir ve delikanlı suya girdiğinde birleşirler. Bu birliktelikle iki beden, kadın ya da erkek olmayan tek bir bedene dönüşür. Bunun sonucunda ise Salmakis'ten dünyaya çift cinsiyet anlamına gelen “hermafrodit” sözcüğü yayılır. Ayrıca Halikarnas Balıkçısı, Bodrum ve Anadolu'nun diğer yerlerindeki pek çok efsane ve bunlara ilişkin geleneklerin günümüzde de gözlemlenebildiğini dile getirir. Bunlardan birisi de Anadolu'dan hemen hemen bütün Yakındoğu'ya yayılan Kibele'dir. Esas merkezi Dindymos (Murat) dağının güney yamaçları olan bu ana tanrıçanın kocası Attis'in (diğer adıyla Temmuz) kışın ölürken ilkbaharda yeniden dirilmesi sonraki asırlarda farklı toplumların kültürel ritüellerinin bir parçası haline gelmiştir. Böylelikle Salmakis ve Kibele efsanelerinin detaylarına ilişkin Halikarnas Balıkçısı tarafından ortaya konulan *modus operandi*, aynı zamanda onu Bodrum ve Anadolu'daki zengin düşünsel yaşamın bir süreklilik içinde günümüzde de etkinlik gösterdiği fikrine götürür:

“İlkbaharda Hıdırellez ve Nevruz Sultan şenlikleri ve yine ilkbahara doğru Paskalya, yani İsa'nın yeniden doğması hep Temmuz'un doğuşu festivallerinin kalıntılarıdır. Tahtacılar gibi Anadolu'nun pek eski yerlilerinden olan Kızılbaşlar her ilkbaharda, yani Temmuz ya da Attis'in yeni baştan doğduğu günde köyün en yakışıklı delikanlısını ev ev gezdirirlerdi. Bu delikanlı, Temmuz'un doğuşunu ve kadınlarca temsil edilen Kibele'ye kavuşmasını taklit ederdi (Halikarnas Balıkçısı, 1983b: 94).

Bodrum, Herodot gibi önemli tarihsel figürlerin anavatanıdır. Bu anlamda Herodot'tan “yurttaşım” olarak bahseden Halikarnas Balıkçısı, onun bir İyonyalı olduğunu ve adının Karya dilinden geldiğini belirtir (Halikarnas Balıkçısı, 1992). Ona göre Anadolu'nun tarihi Herodot'un en önemli eseri olan “Tarih” ile başlar. Bütün Anadolu'yu gezen ilk turist olarak Herodot'u memleketi Bodrum'dan selamlayan Halikarnas Balıkçısı, kendisini Herodot'la özdeşleştirerek yaklaşık iki bin yıl sonra Anadolu tarihini yeniden yazmaya talip olur. Tarihin Herodot ile Anadolu'dan başlamasını bir tesadüf olarak görmeyen Halikarnas Balıkçısı, bunu bölgenin farklı kültürlerle ve önemli gelişmelere ev sahipliği yapmasına bağlar. O dönemde İyonya'nın özgür düşüncesinden etkilenen Bodrum ve ekümenik dünyada uygarlıkların birbiri ardına geliştiği, kültürel çeşitliliği yüksek bir bölge olan Anadolu, Herodot'u doğal bir kaynak haline getirmiştir. Dolayısıyla Herodot'un tarih boyunca sahip olduğu yaygın şöhretten stratejik olarak yararlanan Halikarnas Balıkçısı, onu nostaljik bir karakter olarak değil, Anadolu merkezli uygarlık tezinin en önemli figürlerinden biri olarak görür ve ondan şöyle bahseder:

“Herodot, günümüz dünyasının nasıl başladığına ışık tutan ilk yazardır. İnsanlar karışımı olan Anadolu tarihi de “Herodot Tarihi” ile başlar. Bir düşünür için Anadolu'nun asıl anlamına, Herodot'un yazılarıyla varılır.” (Halikarnas Balıkçısı, 1991: 160)

Bodrum'da yetişen bir diğer önemli isim de Bodrum'a bağlı Karabağ köyünde doğan ünlü Osmanlı denizcisi Turgut Reis'tir (1485-1565). Halikarnas Balıkçısı, Turgut Reis'i konu alan romanında (2000), o dönemde Bodrum'da Türkler ve Rumlar da dâhil olmak üzere çeşitli halkların birlikteliğini kurgusal olarak kullanır. Romanda, Anadolu'da yaşayan Türkler ile Rumlar ya da Müslümanlar ile Hıristiyanlar arasında düşmanlık olmadığı vurgulanarak, bu topluluklar arasındaki uyumun altı çizilir. Aynı romanda, Paho adlı bir Rum balıkçı, aynı dini ve milliyeti paylaşan St. John Şövalyeleri tarafından haksız yere hapsedilir. Turgut Reis daha sonra onu serbest bırakır. Ancak Paho, Turgut Reis'in yanında kalmayı tercih eder. Böylelikle Halikarnas Balıkçısı, bireyi önceleyen hümanist düşüncenin Anadolu'da kök saldıığını ileri sürer (Halikarnas Balıkçısı, 2000) ve Turgut Reis karakteri aracılığıyla halk arasındaki hümanist ruhun varlığını vurgular. Ayrıca, farklı toplumların aynı mekânda iç içe geçmesini örnek göstererek, bunların zamanla birbirlerine karıştığını ve

Anadolu'nun bir parçası haline geldiğini iddia eder. Ona göre Türkler de zaman içinde yerel topluluklarla bütünleşerek Anadolu insanına dönüşmüştür (Halikarnas Balıkcısı, 1992).

Halikarnas Balıkcısı ustaca bir retorikle Bodrum'u tarihsel, kültürel ve sosyal açıdan canlı bir yapı olarak betimler. Bodrum'a kendi zamanını, milletini, dinini, toplumunu aşan bir zamansal ve mekânsal çerçeveye yaklaşır. Çalışmalarında sürekli olarak tüm sakinlerinin kolektif mekânsal inşası olarak gördüğü Bodrum'u ya da Bodrum'un temsil ettiği semantiği kullanır. Kişiler ya da zamanlar değişse de sürekli olarak insanlar ve toplumlar arasındaki kültürel ilişkileri vurgular (Yazıcı, 1998). Çağdaş dünyanın geçmişle olan bağımlı gösteren, aynı mekânda birlikte yaşamının ve kültürel devamlılığın önemini vurgulayan eserlerinde Mavi Anadolu düşünceler her zaman belirgindir. Bu yaklaşım ona Mevlana gibi figürleri Dante'yle, Bektaşiler'i Herodot ve Homeros'la yan yana getirme olanağı sağlar (Sevinçli, 1999). Ona bu "katarsisi" yaşatan en önemli unsur da entelektüel bir dönüşüm geçirdiği Bodrum'dur:

Hayatımın en hızlı, sevinçli ve sevgili yılları Bodrum'dakiler olduğu için, yapıtlarımın Bodrum ürünü olduğunu iddia edebilirim. En Bodrum olan yapıtlarım en sevdiğimlerdir. Zaten Bodrum olmayan yok ki. (...) Bodrum'un her yerini severim. Kentin her yerini (Cumhuriyet, 23 Ocak 1979).

Kabağaçlı, Bodrum'da Halikarnas Balıkcısı kimliğine bürünmesine rağmen, İzmir'de geçirdiği yıllarda yayımladığı eserlerde Mavi Anadolu'luğu Bodrum'un ve yerel özelliklerinin ötesinde, daha geniş bir bağlamda ele almıştır. Bu bakımdan, yapıtlarında Bodrum'un özgünlüğünden uzaklaşan Halikarnas Balıkcısı, Mavi Anadolu'luğu, Anadolu'nun bir yarımada, Akdeniz'inse bir kıta olarak ele alındığı daha geniş bir perspektifle sunmuş, mekânsal bağlamı soyutlamıştır. Bu yaklaşım, Bodrum'u otantik bir görme biçimi olarak değerlendiren Halikarnas Balıkcısı'nın stratejisinin bir yansımasıdır. Çünkü o, Bodrum'u, Urartulardan Sümerlere, çinilerden heykellere kadar Anadolu'nun tüm unsurlarını harmanlayan ikna edici bir model olarak tasavvur eder. Sonuçta, bu tip bir stratejiyle hem Halikarnas Balıkcısı'nın kişisel perspektifinden hem de Bodrum'un özgünlüğünden soyutlanmış, genel bir Mavi Anadolu'culuk imgelemi ortaya çıkar.

Doğal, tarihsel ve toplumsal koşullara gömülü olan mekânlar, bir hakikat yeri olarak kimi zaman açık kimi zamanda örtük bir şekilde bilginin oluşumu ve niteliğini tayin eder. Kabağaçlı'nın Halikarnas Balıkcısı'na dönüşümünü yansıtan fragmanlarda da görüldüğü üzere, ilhamını Bodrum'un yerelliğinden alan yaklaşık çeyrek yüzyıllık yaşantı, aynı zamanda hakikat yerinin baskın yönlerinden arındırılmış *sui generis* bir coğrafi imgeleme giden kapıları da açmıştır. Bodrum'da billurlaşan Mavi Anadolu'culuğun artık yerel olmayan ama hâlâ aktör merkezli olan tabiatının dışına çıkarak diğer yerlerde de dolaşıma girmesini sağlayan en önemli dinamik ise kuşkusuz mavi yolculuklardır. Mekânın, tarihin, kültürün iç içe geçtiği bu yolculuklar, düşüncenin yeni takipçiler kazanarak tanınması ve yaygınlaşmasında kritik bir role sahiptir.

5. MAVİ YOLCULUKLAR

“Troya'dan yana mısınız, Yunanlılardan yana mı?”

On beş kişi hep bir ağızdan:

“Troya'dan yanayız!” diye bağırıyorlar.

“Akhilleus'tan yana mı, Hektor'dan yana mı?”

“Hektor, Hektor, Hektor. . .” diye parmaklar kalkıyor, Uçarı'nın güvertesi kahaahalarla çınliyordu (Erhat, 2019a: 117).

Bir mavi yolcu olan Erhat tarafından kaleme alınan bu cümleler, mavi yolculukların ne olduğu ve nasıl bir ortamda yapıldığına ilişkin önemli ipuçları içerir. Troya'nın, Hektor'un ve kahaahaların muhatapları ise aralarında Halikarnas Balıkcısı, Sabahattin Eyüboğlu, Azra Erhat, Vedat Günyol, Melih Cevdet Anday, Necati Cumalı, Sabahattin Ali, Bedri Rahmi Eyüboğlu, Mina Urgan, Yaşar Kemal, Oktay Rıfat, Selçuk Batur, Sabahattin Batur, Cevat Çapan, Can Yücel, İsmet Zeki Eyüboğlu, Füreyâ Koral, Güngör Dilmen, Şadi Çalık, Ali Sirmen, Gençay Gürsoy, Haluk Gerger, Orhan Duru, Örsan Öymen, Murat Belge, Cengiz Bektaş, Oğuz Akkan, Doğan Aksel, Türkan Saylan, Doğan Avcıoğlu, Mete Tunçay, İonna Kuçuradi, Müntemin Öktem, Azra İnal,

Gündüz Vassaf, Günnur Savran gibi dönemin aydınları, bilim insanları, sanatçıları, yazarları, şairleri, mimarları ve ressamlarının olduğu nispeten geniş ve etkili bir entelektüel kesimi kapsar.

Halikarnas Balıkcısı tarafından başlatılan ve Sabahattin Eyüboğlu tarafından isimlendirilen mavi yolculuklar (Erhat, 1979), ilk olarak 1945 yılında Halikarnas Balıkcısı'nın Tercüme Bürosu'nda çalışan arkadaşlarına gönderdiği mektup davetiyle başlar: “Birkaç arkadaşımı topla, güneye gelin, güzelliğin ne olduğunu iyice anlayın...” (Bengi ve Zat, 2021: 221). Günümüze göre oldukça bâkir bir coğrafyada “Macera” isimli tekneyle gerçekleştirilen, toplam dokuz katılımcının yer aldığı ve zorlu koşullardan ötürü kadınların katılmadığı bu ilk mavi yolculuk, 1957’den itibaren her yıl tekrarlanan bir rutine dönüşmüş ve 1980’lere kadar devam etmiştir (Albachten, 2012). Bu bağlamda mavi yolculuk, Anadolu kıyılarında gelişen kadim kültürlerin mirasını benimsemiş bir grup entelektüelin, bu zengin mirası Anadolu’da yaşayan insanlara tanıtmaya amacıyla gerçekleştirdikleri seyahatlerdir (Günyol, 1994). Antik Karya ve Likya bölgeleri başta olmak üzere, Türkiye’nin Ege ve Akdeniz bölgelerini kapsayan mavi yolculuklar (Şekil 1), kıyı ve kıyıya yakın bölgelerdeki tarihi ve kültürel yerlerin incelenmesine odaklanmıştır (Boratav, 2019). Mekânın tarihle, kültürle ve mitolojiyle harmanlandığı bu yolculuklar sırasında hem Anadolu’daki kültürel kalıntıların incelenmesi hem de modern Türkiye’nin Anadolu’daki kadim kültürlerin bir devamı olup olmadığı sorusunun yanıtlanması amaçlanmıştır (Eyüboğlu, 2008).

Şekil 1- Mavi Yolculuk rotaları (mavi çizgi). Yazarlar tarafından tipik bir mavi yolculuğu tam detaylarıyla tanımlayan çeşitli kaynaklardan (Erhat, 1979; 2019a; 2019b) derlenen rotalar, 1958 ve 1979 yılları arasında düzenlenen beş farklı yolculuğun güzergahlarını göstermektedir. Sarı renkli daireler, Mavi Yolculuklar sırasında ziyaret edilen arkeolojik alanları göstermektedir.

Figure 1- Blue Voyage routes (blue lines). The map shows the routes of five different Blue Voyages conducted between 1958 and 1979, compiled from various detailed accounts (Erhat, 1979; 2019a; 2019b). Yellow circles mark the archaeological sites visited during these voyages along the Turkish coast."

Tipik bir mavi yolculuk sırasında yaşananları iki örnek üzerinden açıklamak mümkündür (Erhat, 2019a). 1961 yılındaki yolculuğun hazırlıkları aylar öncesinden başlamış, teknenin ayarlanması, kalkış zamanı ve gerekli kumanyanın temini gibi konularda titiz bir süreç yürütülmüştür. Korsan gemilerini andıran “Macera” adlı tekneye binen 17 kişi, Kuşadası’ndan Gökova Körfezi’ne doğru yola çıkmıştır. Bu yolculukta Halikarnas

Balıkçısı, denizcilik, meteorolojik koşullar, deniz yaşamı ve Mavi Anadolu'da felsefi hakkında sürekli bilgilendirmelerde bulunarak yolculuğun liderliğini üstlenmiştir. Sefer boyunca Didim (Didyma), Bodrum (Halicarnassus), Karaada (Arkonnos), Ceramus, Sedir Adası (Cedrae/Kedrai), Triopium, Knidos, Priene, Milet (Miletus) ve Efes (Ephesus) ziyaret edilmiştir. Bu yerler tarihsel bir incelemeye tâbi tutulmuş ve Anadolu uygarlığının gelişimi hakkında derinlemesine tartışmalar yapılmıştır. Anadolu'nun uygarlık evrimindeki rolüne odaklanan tartışmalarda Herodot, Herakleitos, Xenophanes ve Hekataeus gibi isimler sıkça anılmış ve bu kültürel zenginlik karşısındaki toplumsal duyarsızlık eleştirilmiştir. Ayrıca Sümerler ve Hititler gibi uygarlıkların bıraktığı izler, onlar tarafından Anadolu zincirinin yeni halkaları olarak değerlendirilmiş ve bu unsurları kültürel dokuya dâhil etme sorumluluğu üstlenilmiştir.

1962 yılında gerçekleştirilen iki ayrı yolculuktan biri, İlyada destanının izlerini takip etmek amacıyla Ağustos ayı ortasında Kuzey Ege'de düzenlenmiştir. Yolculuk öncesinde uygun bir tekne aranmış, fotoğraf makineleri ayarlanmış, kumanya hazırlanmış ve balık tutma araçları temin edilmiştir. "Uçarı" adlı tekneyle yapılan bu yolculuk, Ayvalık'tan başlayarak 15 kişilik bir ekiple gerçekleştirilmiştir. Yolculuk boyunca Troya, İda Dağı, Assos, Bozcaada (Tenedos), İmroz ve Adramytteion ziyaret edilmiştir. Şair Melih Cevdet Anday'ın İlyada'dan pasajlar okuduğu bu yolculukta, Anadolu'da yaşamış farklı toplumların aynı coğrafyayı paylaşmasının kültürel zenginliği nasıl beslediği üzerinde durulmuştur. Kazdağları'nda gezerken Sarı Kız efsanesi ile İlyada'daki Paris'in hikâyesi arasında paralellikler kurulmuş ve iki anlatı arasındaki benzerlikler tartışılmıştır. Zamansal ve sosyo-kültürel farklılıklarına rağmen, her iki olayın da aynı topraklarda benzer bağlamlarda gerçekleştiği vurgulanmıştır. Troya'nın dokuz kat surlarının dokuz uygarlığın izlerini barındırdığına inanılırken, Hektor ile Mustafa Kemal Atatürk ve Troya ile Conkbayırı arasında benzerlikler kurulmuş; bu iki olayın özünde aynı mücadeleyi temsil ettiği vurgulanmıştır.

Bununla beraber mavi yolculukların her zaman ideal koşullarda gerçekleştirildiğini söylemek zordur. Özellikle ilk yolculuklar tuvalet eksikliği, yiyecek depolama zorlukları, içme suyu sıkıntısı ve yatacak yer sorunu gibi genel anlamda zorlu koşullar altında gerçekleştirilmiştir. Bu kısıtlı şartlar, 1960'ların ortalarına kadar devam etmiştir. Bu dönemdeki yolculuklar, denizi geçmeye çalışan göçmenlerin şartlarından biraz daha iyi olmakla beraber, aslında oldukça ilkel koşullara sahipti (Eroğlu, 2021). Ayrıca teknedeki gündelik işler, yolcular tarafından ekipler halinde yerine getirilmiş ve özellikle akşam yemekleri şölensel bir havada geçmiştir. Kadınların özel kıyafetlerle katıldığı bu yemeklerde entelektüel tartışmalar yapılmış ve Homeros'tan Herodot'a kadar birçok konu konuşulurken, aynı zamanda türküler söylenmiştir. Bunun yanında yolculuklarda bayrak töreni, güzellik yarışmaları, doğaçlama tiyatro oyunları ve uçurtma uçurma gibi etkinlikler de düzenlenmiştir (Saçlıoğlu, 2018). 1960'lı yılların ortalarından itibaren artan talep üzerine, yolculuklar farklı rotalarda bazen yılda iki ya da üç kez düzenlenmiştir (Erhat, 1979).

Mavi yolculukların liderliğini, bu seyahatleri Mavi Anadolu'ya yaygınlaştırmak için stratejik bir araç olarak kullanan Halikarnas Balıkçısı üstlenmiştir. Onun coğrafyayı, tarihi ve kültürü bir araya getirerek bireyler üzerinde kalıcı bir etki bıraktığı (Erhat, 2019b) ve bazı katılımcıların kendilerini Likyalı bir balıkçı ya da Xantos'tan gelen bir Yunan tanrısı olarak hayal ettiği (Yetgin & Yılmaz, 2018) mavi yolculuklar, aynı zamanda Mavi Anadolu'nun aktör (Halikarnas Balıkçısı) bağımlı tabiatından sıyrılarak tüm Anadolu'yu temsil eden bir imgeleme dönüşümünün de merkezinde yer almıştır.

Mavi yolculukların Mavi Anadolu'ya yaptığı ilk katkı, bu düşüncenin entelektüel temelini oluşturmaya olan etkisiyle ilgilidir. Gerçekten de mavi yolculuklar, Mavi Anadolu'nun entelektüel çekirdeğinin oluşmasında kritik bir rol oynamıştır. Halikarnas Balıkçısı'nın öncülüğünde başlatılan bu düşünce akımı, Sabahattin Eyüboğlu ve Azra Erhat'ın Halikarnas Balıkçısı'na katılımıyla derinleşmiş ve olgunlaşmıştır. Eyüboğlu ve Erhat'ın Mavi Anadolu'da üzerine geliştirdikleri fikirler, bu yolculuklar sırasında şekillenmiş ve Halikarnas Balıkçısı'nın vizyonu ile birleşerek entelektüel bir temele oturmuştur. 1930'lardan itibaren Türk hümanizmi projesinde etkin bir katılımcı olan Eyüboğlu, Hasanoğlu Yüksek Köy Enstitüsü'nde öğretmenlik yapmış ve Tercüme Bürosu'nda önemli görevler üstlenmiştir (Akagündüz & Yılmaz, 2011). Aynı şekilde, Erhat da Tercüme Bürosu'nda çalışmış, Latince ve Yunanca eserleri Türkçeye kazandırmış ve Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Klasik Filoloji bölümünde görev almıştır (Erhat, 2002). Her ne kadar Eyüboğlu 1946'da, Erhat ise 1948'de görevlerinden uzaklaştırılmış olsalar da, hümanist düşüncüyü savunmaya devam

etmişler ve Yeni Ufuklar gibi dergilerde yazılar yayımlamışlardır. Eyüboğlu ve Erhat'ın hümanist kimlikleri, Halikarnas Balıkcısı'yla olan yakın dostluklarıyla birleşerek Mavi Anadoluculuk düşüncesini biçimlendirmiş ve bu düşünce, üç isimle özdeşleşmiştir.

Eyüboğlu, edebi eserlerinde Mavi Anadolucu düşünceyi işler ve yaygınlaşması için uğraş vermiştir. Özellikle de “Mavi ve Kara” (2002) adlı denemesinde, Anadolu'da kök salmış Batı düşüncesini açığa çıkaran ve Türklerin bunun mirasçısı olduğunu savunan genel bir perspektif ortaya koymuştur. Halikarnas Balıkcısı ve Erhat gibi o da Homeros'u bir Anadolu çocuğu olarak nitelendirmiş ve Homeros'un bizim kültürel mirasımızın ayrılmaz bir parçası olduğunu vurgulamıştır (Eyüboğlu, 2002). Eyüboğlu, Anadolu hakkındaki düşünceleri geliştirmiş ve bu fikirlerin halka ulaşmasında önemli bir rol oynamıştır. O, Yunus Emre gibi Türk şairleri ile Yunan ve Roma dönemlerine ait figürler arasındaki ortak ruhu vurgulayarak bu toprakların kültürlerinin birbirine bağlı olduğuna inanmıştır. Yolculukları sırasında tanık olduğu kültürel mirası da kamuoyuna duyurmaya çalışmış ve bu kültürel kalıntıların söz konusu bağın canlı örnekleri olduğunu savunmuştur.

Eyüboğlu, edebi çalışmalarının yanı sıra belgesel filmler, sanat sergileri ve sohbet toplantıları gibi çeşitli etkinlikler aracılığıyla toplumla ve entelektüel dünyayla iletişim kurmaya çalışmıştır. Maya Sanat Galerisi'nin (1950) açılmasına ön ayak olarak Anadolu kültürüne ilişkin çeşitli eserlerin sergilenmesini sağlarken (Savaş, 2008), 1960'lardan itibaren her hafta evinde düzenlediği ve bütün sanat takımının bir araya geldiği “Pazartesi Toplantıları” ile de mavi yolculukları yeni isimlerle paylaşmış ve bu toplantılarda Anadolu'yu en önemli gündem maddesi yapmıştır (Güler, 1994). Örneğin Çatalhöyük gezisinden döndükten sonra burada gördüğü renkli el motifini, bir yandan günlerce uğraşıp karton panolar üzerine hazırlayarak misafirlerine hediye ederken diğer yandan da seramik sanatçısı Füreyra Koral'ı ikna ederek eserlerinde bu motifi kullanmaya teşvik etmiştir (Erhat, 1994).

1954'te Mazhar Şevket İpşiroğlu ile birlikte İstanbul Üniversitesi Film Merkezi'ni kuran Eyüboğlu, toplamda 11 belgesel film çekmiştir (Demirkıran, 2022).⁷ Her bir film, Anadolu tarihinin kültürel değerlerine ışık tutmayı hedefleyerek belirli bir dönemin veya uygarlığın izini sürmüştür (Eyüboğlu, 2000b). Eyüboğlu, Anadolu türkülerinin ezgilerini, halılarının renk ve biçimlerini, duygu ve düşüncelerine sinmiş uygarlık kalıntılarını sinema aracılığıyla günümüze bağlamıştır (Avcı, 1996). O, Hitit kabartmalarında ya da Roma mozaiklerinde görülen günlük yaşam sahneleri ile günümüz yaşam tarzları, gelenek ve görenekleri arasındaki benzerliklere odaklanmıştır. Örneğin “Hitit Güneşi” (1956) filminde Boğazkale'de Hitit kuyularından su çekenleri, pazarda kilim satanları, güneşin altında buğday serpen kadınları göstermiş ve şu cümleleri seslendirmiştir:

“Şu bir avuç insan, pazar yerinde şu bir avuç insan, ovanın bereketini paylaşan bu insan kaynaşması içinde birçok sahneler, çehreler insana ister istemez Hitit kabartmalarını düşündürüyor. Boğazkale'deki kadınların yaptığı bu kilimlerdeki nakışlarda, Eti tanrılarının izleri saklıdır. Kağrı tekerini Hititler de böyle yaparlardı herhalde. Hele bu boynuzlardan çekilen tekeleri, Alacahöyük kabartmalarında aynen göreceksiniz” (Demirkıran, 2022: 47).

Bir klasik filolog olan Erhat ise yolculuk yazıları ve çevirileriyle benzer bir amacı gerçekleştirmeyi hedeflemiştir. Eyüboğlu gibi onun eserleri de düşüncenin beslenmesinde ve üretkenliğinin artmasında önemli bir rol oynamıştır. Erhat, İlyada üzerine çalışırken Halikarnas Balıkcısı'yla İstanbul'da karşılaşmış ve başlangıçta fikirlerine inanmamış, hatta onları saçma bulmuştur. Ancak onu İzmir'de ziyaret ettikten, kentteki bazı antik yerleri gördükten ve mavi yolculuklara katıldıktan sonra bakış açısı değişmiştir (Erhat, 1985).

Mavi yolculuklar sırasında kendisini etkileyen Anadolu uygarlıklarına ait kalıntıların toplum tarafından yetersiz şekilde bilinmesinden ve önemsenmemesinden etkilenen Erhat, insan merkezli bakış açılarına odaklanır. “İşte İnsan” (1969) ve “Sevgi Yönetimi” (1978) adlı eserlerinde, insanın hümanist ruha sahip bir kültürle anlaşılabilirliğini vurgular. İnsanlığa yönelik böyle bir yaklaşımı benimsemek için uzaklara gitmeye gerek olmadığını savunarak hümanist kültürün Anadolu'da doğduğuna inanır. Erhat, şair A. Kadir ile birlikte Türkçeye

⁷ Belgesel filmler şöyledir: *Hitit Güneşi* (1956); *Siyah Kalem* (1957); *Karanlıkta Renkler* (1959); *Surname* (1959); *Anadolu'da Roma Mozaikleri* (1959); *Anadolu Yollarında* (1959); *Yaşamak İçin* (1962); *Nemrut Tanrıları* (1964); *Eski Antalya'nın Suları* (1965); *Ana Tanrıça* (1966); *Karagöz'ün Dünyası* (1972).

kazandırdığı Homeros'un İlyada (1975) ve Odysseia (2008) eserlerinde bu hümanist ruhun açıkça görüldüğünü düşünür. Benzer bir tutumu mitolojiler ve efsanelerin yorumlanmasına da uygulayan Erhat, mitolojilerde somutlaşan insanlığın ortak değerinin yalnızca Yunan ve Latin dünyasıyla sınırlı olmadığını savunur. "Mitoloji Sözlüğü"nde (1996), Anadolu'nun dünyayı şekillendiren hümanist ve mitolojik ruhun merkezinde yer aldığını iddia eder. Erhat, Anadolu'nun öneminin daha iyi anlaşılmasının, antik dünyadan daha fazla eser okunması ve çeşitli uygarlıkların kalıntılarının ortaya çıkarılmasıyla mümkün olacağına inanmıştır (Erhat, 1956). Erhat bir yazısında bu kalıntıların önemine dikkat çeker:

"Troya'da, Bergama'da, Efes'te otlarla örtülmüş taşlar arasında yürürken, bu taşlar bize şair Homeros'tan kral Attalos'tan, filozof Herakleitos'tan ve buralarda yaşamış nice nice insanın maceralarından bir şeyler anlatıyor mu? Bu taşların, yüzyıllar boyunca üzerlerinde yaşayan Anadolu köylüsüne bir şeyler söylediklerine ben inanıyorum. İlkçağın bu topraklarla yoğrulmuş, üst üste tabakalaşmış uygarlıkları bugün orada yaşayan insanların geleneklerini, göreneklerini şüphesiz ki etkilemiştir. Ama izler silinmiş. Biz bu etkileri sezemez olmuşuz, çünkü biz şehir aydınları, onları akıl yoluyla incelemedikçe, göremez, anlayamayız" (Erhat, 1956: 732).

Eyüboğlu ve Erhat'ın katılımıyla, Mavi Anadolu'luluk aktör bağımlı yapısından uzaklaşarak daha verimli ve üretken bir entelektüel çekirdeğe kavuşmuştur. Halikarnas Balıkçısı'nın mekânsal ve kültürel sentez üzerine inşa ettiği Anadolu imgelemi, Eyüboğlu ve Erhat'ın katkılarıyla daha da zenginleşmiş, böylece hümanist ve halkçı bir boyut kazanmıştır. Bu bağlamda, Homeros ve Yunus Emre'yi aynı kültürün temsilcileri olarak gören ve aynı coğrafyanın paylaşılmasının farklılıkları çeşitliliğe dönüştürdüğünü vurgulayan bu çekirdek kadro, Türkiye'deki diğer coğrafi imgelemlerden farklı olarak, zaman-mekânsal sürekliliğe dayanan ve kapsayıcı bir kimlik projesinin çerçevesini çizmiştir.

Mavi Yolculukların ikinci önemli etkisi, bu yolculuklar sırasında dönemin önde gelen entelektüel, akademisyen ve sanatçıların bir araya gelmesiyle ilişkilidir. Bu buluşmalar, Mavi Anadolu düşünceinin Türk entelijansiyası arasında daha geniş çapta tanınmasına ve çeşitli eserlerde işlenmesine katkıda bulunmuştur.

Bu isimlerin başında Anadolu tarihinin bütünlüğüne vurgu yapan yazar ve şair Melih Cevdet Anday gelir. Anday, Hititlerden başlayarak Anadolu tarihini kendi tarihimiz olarak görmeyi savunmuş ve kültürümüzün bu geçmişin bir mirası olduğunu ileri sürmüştür (Anday, 1974). Anadolu'da uygarlıkların iç içe geçtiğini ve sentezlendiğini vurgulayan Anday, Halikarnas Balıkçısı'nın nereden geldiğimizden çok nerede yaşadığımızı dair yaptığı vurgunun büyük önem taşıdığına inanmıştır (Anday, 2008). O, şiirlerinde özellikle mitolojiden yararlanarak, tıpkı Mavi Anadolu'lular gibi, dünyanın yeni imgelemlerini inşa etmiştir (Akatlı, 2004). Ayrıca "Yanyana Her Şey" şiirinde de gözlemlenebildiği üzere, mekânı zamana bağlı kılmaktan ziyade zamanı mekânın içinde kabul ederek onu mekânın bir unsuru olarak göstermiştir (Yücel, 2004). Bu bağlamda Anday, Mavi Anadolu'lular gibi zamansal ve kültürel farklılıklara rağmen ortak deneyimlenen mekânın önemini vurgulamıştır.

Bazı yolculuklara katılan, Eyüboğlu ve Erhat'la dostluk kuran yazar Yaşar Kemal, özellikle Eyüboğlu'nun halk edebiyatına ilişkin görüşlerinden etkilenmiştir (Erhat, 1999). Farklı zamanlarda yaşamış halklar arasındaki etkileşimi türküler, deyişler, tekerlemeler üzerinden inceleyen Eyüboğlu ile bunlar üzerine tartışan Yaşar Kemal, birlikte yazdıkları "Gökyüzü Mavi Kaldı" (1994) adlı kitapta Anadolu'daki bilinen ve bilinmeyen türkülerle yer vermiştir. Yaşar Kemal, Eyüboğlu'nun vefatının ardından kaleme aldığı kitabın önsözünde, Homeros'la başlayan geleneğin halk arasında şiir, masal, türkü, hikâye gibi çeşitli türlerle devam ettiğini belirtmiştir. Ona göre Anadolu'daki köklü halk edebiyatının izleri ve ozanlık geleneği, Homeros'tan itibaren süregelen bir geleneğin son halkasıdır.

Edebi eserlerinin yanı sıra yayıncılık faaliyetleriyle Mavi Anadolu'luluğa kapı aralayan isimlerden bir diğeri de Vedat Günyol'dur. Eyüboğlu ve Erhat'ı uzun süredir tanınmasına rağmen Halikarnas Balıkçısı'nın yanında iki mavi yolculuğa katılan Günyol, sonrasında hümanist kimliğini Mavi Anadolu'lulukla birleştirmiştir (Günyol, 1995). Günyol, hümanist kültürün inşası doğrultusunda düşüncenin temellerini oluşturmak için denemeler ve çeviriler kaleme almıştır. Özellikle yolculuklar sırasında kültürel kalıntılara karşı halkın oldukça sınırlı bilgiye sahip olduğunun gözlemlenmesi, yayıncılık için yönlendirici olmuştur. Eyüboğlu ile birlikte Çan Yayınları'nı kuran Günyol, Platon, Thomas More, Campanella, Rousseau, B. Russell, Babeuf, Camus, Sartre

gibi yazarların ve filozofların 62 eserinin Türkçeye çevrilmesini sağlamıştır. Çan Yayınları bu çalışmalarla hümanist bir kültür oluşturmayı ve kamuoyunu bilinçlendirmeyi amaçlamıştır (Akagündüz, 2007).

Mavi yolculuklar, Mavi Anadolucu düşüncenin çeşitli sanatsal performanslarla yeniden yaratılmasında da etkili olmuştur. Bu bağlamda heykeltıraş Şadi Çalık, seramik sanatçıları Alev Ebüzziya Siesbye ve Füreya Koral, oyun yazarı Güngör Dilmen ve mimar Cengiz Bektaş, mavi yolculuklardan aldıkları ilhamı eserlerine yansıtmıştır. Heykeltıraş Şadi Çalık, mavi yolculuklarda mitolojiden tarihe kadar edindiği bilgilerle antik dünyayı daha iyi anlamış ve “Antik Ege Rölyefi” gibi eserlerinde bu bağlamı işlemiştir. Mavi seramikleriyle tanınan Alev Ebüzziya Siesbye, zikzak motifi gibi köklü Anadolu geleneklerini günümüze taşıırken (Mutlu & Kanat, 2017), Füreya Koral ise eserlerinde Anadolu kültürlerine yakın durmuş ve özellikle Hitit motiflerini yoğun olarak kullanmıştır. Oyun yazarı Güngör Dilmen, “Ben Anadolu” adlı tiyatro oyunuyla Anadolu kadını 16 farklı karakterle canlandırmıştır. Ana tanrıça Kibele, Hitit kraliçesi Puduhepa, Efes’li Artemis, Bizans imparatoriçesi Theodora, ilk kadın tarihçi Anna Komnini, Nilüfer Hatun, kadın ozan Şair Nigar ve Halide Edib Adıvar’ın da aralarında bulunduğu kadınları anlatarak, farklı zamanlara ve kültürlere ait bu kadınları aynı mekânda bir araya getirmiştir. Mavi yolculuklar aracılığıyla Anadolu’yu hayatına ve mimarisine dâhil eden Mimar Cengiz Bektaş ise, hem Anadolu’nun tanınmasına hem de mimarinin Anadolu kültürüne uygun gelişmesine katkıda bulunmayı amaçlamıştır (Akyol, 2019). Özellikle Anadolu’da yapılan arkeolojik kazılara dikkat çeken Bektaş, bu kazılarla kültür coğrafyamızın ortaya çıktığını ve her çağın kendisinden sonra gelen kültür üzerinde etkili olduğunu savunmuştur (Bektaş, 2006).

Farklı entelektüel alanları temsil eden kişiliklerin bir buluşma yeri olarak teknelerin ve onlarla yapılan mavi yolculukların, Mavi Anadoluculuğun çeşitli düşünsel, edebi ve sanatsal performanslar aracılığıyla yaygınlaşması ve dolaşıma girmesinde son derece etkin bir rol oynadığı ifade edilebilir. Anadolu’nun kültürel mirasına odaklanan mavi yolculuklar, Mavi Anadoluculuğun aktör merkezli bir perspektiften Anadolu odaklı bir coğrafi imgeleme evrilmesinde en belirleyici unsur olarak öne çıkmıştır. Bu yolculuklar, Mavi Anadoluculuk için ampirik bir laboratuvar işlevi görmüş ve farklı kültürler arasındaki etkileşime dair teorik iddiaları somut bir gerçeklik zeminine oturtmuştur. Düşüncenin kapsamının genişlemesinde -yani taraftar edinmesi ve entelektüel dünyada tanınmasında- ve teorik tezlerinin geçerlilik ve güvenilirlik kazanmasında bu yolculukların oynadığı rol oldukça kritiktir; zira bu sayede, Halikarnas Balıkcısı’nın Bodrum’dan ilham alan fikirleri entelektüel ve sanatsal faaliyetlerle bir rutin haline gelirken, Bodrum da giderek Mavi Anadoluculuğun entelektüel derinliklerine çekilmiştir.

6. SONUÇ

Mavi Anadoluculuk düşüncesini bir coğrafi imgelem olarak yeniden ele alarak kimlik, kültür ve mekân arasındaki dinamikleri soruşturan bu yazıda, Anadolu’nun tarihsel ve kültürel zenginliğini modern bir kimlik arayışıyla birleştiren Mavi Anadoluculuğun, coğrafi imgelemlerin toplumsal kimlik inşasındaki rolünü gözler önüne seren özgün bir entelektüel girişim olduğu ortaya konmaktadır. Bu düşünce akımı, Anadolu coğrafyasında varlık göstermiş tüm medeniyetlerin kültürel mirasını mekânsal bir paydada buluşturarak bu mirası günümüz Anadolu insanının kimliğinin organik bir bileşeni olarak konumlandırmaktadır. Halikarnas Balıkcısı’nın Bodrum’da geçirdiği dönüşüm yılları bu düşüncenin filizlenmesine beşiklik ederken mavi yolculuklar, Mavi Anadoluculuğun entelektüel çevrelerde yaygınlaşmasına ve kök salmasına aracılık etmiştir. Anadolu’yu bir kültürel pota olarak gören Mavi Anadoluculuk, bu coğrafyanın farklı uygarlıkların etkileşimiyle şekillendiğini ve zenginleştiğini savunmakta; bu yönüyle de Türkiye’de son iki yüzyılda üretilen diğer coğrafi imgelemlerden ayrılarak, Hititler’den Yunanlılara, Romalılardan Osmanlılara uzanan geniş bir kültürel yelpazenin izlerini günümüz Anadolu insanında bir araya getirmektedir. İşte bu sayede Mavi Anadoluculuk, Anadolu’nun çok katmanlı kültürel mirasını özgün bir perspektifle yorumlayan önemli bir kültürel coğrafya kuramı olarak öne çıkmaktadır.

Bununla birlikte, yirminci yüzyılın üçüncü çeyreğinde etkinlik gösteren Mavi Anadolucuların ortaya koyduğu imgelem, neredeyse yalnızca entelektüel dünyada dolaşıma girmiş ve toplumsal tabanda güçlü bir karşılık bulamamıştır. 1960’lara ve 1970’lere damgasını vuran ideolojik kutuplaşma ve kesimler arasındaki antagonistik tutumların (Bora, 2017) yanı sıra, 1980’lerden itibaren mavi yolculukların ticarileşmeye başlayarak

yat turizminin bir parçası haline gelmesi (Yılmaz & Yetgin, 2018) ve daha da önemlisi, 1980 askeri darbesi sonrasında Türk-İslam Sentezi'nin hümanizme karşı benimsediği sert tutum (Copeaux, 2000), Mavi Anadolu'luğu olumsuz etkilemiş ve alternatif bir kimlik projesi olarak yerleşik bir bağlam kazanmasına ket vurmuştur.

Bugünden bakıldığında, Mavi Anadolu'luğun ortaya çıktığı dönemseller koşulların onun şekillenmesinde etkili olduğu, yani *zeitgeist*'in, Mavi Anadolu'lu coğrafi imgelemi döneminin bir ürünü haline getirdiği de açıkça görülmektedir. Genel olarak değerlendirildiğinde, Mavi Anadolu'luğun ortaya çıkışını önceleyen sosyo-politik bağlam, Osmanlı İmparatorluğu'nun yıkılmasının ardından, Avrupalı emperyalist devletlere karşı verilen bağımsızlık mücadelesi sonucunda kurulan yeni ulus-devletin radikal modernleşme ve Batılılaşma projeleriyle (Tekeli, 2011) karakterize olmaktadır. Bu dönemde, Türk kimliğini öne çıkaran seküler ve üniter bir devlet yapısı inşa edilmeye çalışılmış, geriliğin ve çöküşün sembolü olarak görülen Osmanlı mirasından koparak modern bir ulus-devlet yaratma amacı güdülmüştür. Dolayısıyla Mavi Anadolu'culuk, genel olarak yeni cumhuriyetin ulus-devlet ideolojisi, özel olarak Kemalizmin hegemonik düşünseller çerçevesi içinde şekillenmiş ve bu bağlamda belirli ön kabulleri bünyesinde barındırmıştır. Merkezinde Türklüğün olduğu homojen bir milli kimlik yaratma sürecinin güçlü etkisi sayesinde Anadolu'nun güncel etnik ve kültürel çeşitliliğini kucaklamakta çekingen kalmaları, cumhuriyete ve onun ulus-devlet ideolojisine olan güçlü bağlılıklarının bir sonucu olarak Osmanlı mirasına mesafeli durmaları ve tarihseller gerilimlerin etkisi altında Yunanlıları hasım olarak görmeleri, bu önkabullerin en önde gelen örneklerini oluşturmaktadır. Bugünden bakıldığında, söz konusu ön kabullerin, Mavi Anadolu'luğun geniş kitleler tarafından benimsenmesini belirli bir ölçüde de olsa engellediği düşünülebilir. Zira Anadolu'nun güncel etnik-kültürel kompozisyonunu kucaklamakta çekingen kalmaları ve homojen bir milli kimliğe olan vurgularının, bu düşünce akımının toplumun farklı kesimlerinde kök salmasını engellediği ve farklı grupların kendilerini bu hareketin bir parçası olarak hissetmelerine mâni olduğu; böylelikle de Mavi Anadolu'luğun etkisinin sınırlı kaldığı ileri sürülebilir. Öyle görünmektedir ki, Osmanlı mirasına mesafeli duruşları ve Yunanlıları hasım olarak görmeleri de, hareketin tarihseller ve kültürel derinliğini daraltmış, bu da daha geniş bir perspektifle değerlendirilmesini engellemiştir.

Mavi Anadolu'culuk, toplumsal düzeyde geniş bir yankı bulamamış olsa da hem küresel düzlemde hem de Türkiye'deki kimlik temelli sorunlar göz önünde bulundurulduğunda, kozmopolit, çoğulcu, demokratik, hümanist ve dışlayıcı olmayan bir coğrafi imgelem olarak önemli bir potansiyeli barındırmaktadır. Uygarlıklar arasında bir sentez oluşturan bu yaklaşım, Türkiye'deki kimlik krizlerine ve ayrıca tarihseller bağlara sahip olunan toplumlarla yaşanan gerilimlere uzun vadeli çözüm önerileri sunabilecek niteliktedir. Dahası, Mavi Anadolu'culuk, kozmopolit bir kimlik inşası için bir çerçeve olarak da değerlendirilebilir; bu bağlamda, farklı etnik ve kültürel topluluklar arasında uyumu tesis etmek amacıyla, çatışmalara karşı barış ve hoşgörü temelli bir yaklaşımı teşvik etme potansiyeli taşımaktadır. Ancak, bu potansiyeli yirmi birinci yüzyılın dinamikleri içinde canlandırmak ve etkin kılmak için Mavi Anadolu'lu *ethos*un mevcut söyleminin yeniden yapılandırılması ve geliştirilmesi de gerekmektedir.

Prospektif olarak ele alındığında, Mavi Anadolu'culuğu 21. yüzyıla taşımak için uygulanabilecek en temel strateji, bu düşüncenin mevcut sınırlarını aşarak yeni perspektiflerle zenginleştirilmesidir. Bu bakımdan ilk olarak Mavi Anadolu'luğun posthümanist bir çerçeveye entegrasyonunun, düşüncenin sahip olduğu antroposentrik ve hümanist bakış açılarının ötesine geçerek insan dışındaki aktörlerin kültürel ve mekânseller etkileşimlerindeki rolünü daha belirgin hale getirebileceği ifade edilebilir. Doğal ve kültürel unsurların eylem kapasitesine sahip olduğunu vurgulayan posthümanist perspektif (Metinoğlu, 2022), bu yönüyle Mavi Anadolu'culuğa yeni bir boyut kazandırma potansiyeli taşımaktadır. İkinci olarak Anadolu'nun günümüzdeki etnik ve kültürel çeşitliliğini daha kapsayıcı bir şekilde ele almak ve transkültürasyon kavramı⁸ (Rogers, 2006) üzerinden kültürel etkileşimin sınırlarını genişletmek, bu coğrafi imgelemin toplumsal kabulünü artırma potansiyeli taşımaktadır. Bu tür bir yaklaşım, bir yandan farklı etnik ve kültürel topluluklar arasında uyumu teşvik ederken, diğer yandan da Mavi Anadolu'luğun kozmopolit ve çoğulcu bir kimlik inşası açısından sahip

⁸ Transkültürasyon, farklı kültürlerin karşılaşarak birbirlerini dönüştürme sürecini ifade eder. Bu kavram, Mavi Anadolu'luğun Homeros'tan Yunus Emre'ye uzanan kültürel süreklilik anlayışıyla örtüşür ve Anadolu'nun bugünkü kültürel çeşitliliğini açıklamakta da kullanılabilir.

olduğu dezavantajları aşmasına olanak tanıyacaktır. Üçüncü olarak Mavi Anadoluculuğun, sınırlarımız dışındaki tarihsel ve mekânsal bağlara sahip toplumlara yönelik olumsuz bakış açısının yeniden değerlendirilmesi ve sahip olunan ortak mirasın vurgulanması, düşüncenin barış ve hoşgörü zeminini hiç kuşku yok ki genişletecektir. Mavi Anadoluculuğun yeniden ziyaret edilmesi ve yeni perspektiflerle ele alınması, düşüncenin derinliğinde yatan kimlik tasavvurunun karmaşık, heterojen ve çok aktörlü bir dünyada geniş kesimlere hitap etmesi ve toplumsal barışın tesisi açısından oynayacağı rolü oldukça önemli kılmaktadır.

Bu doğrultuda Anadolu'nun, medeniyetlerin beşiği olarak nitelendirilen palimsest karakteri, Mavi Anadoluculuğun mekânsal imgeleminin epistemolojik temelini teşkil etmektedir. Palimsest mekân kavramı (Schein, 1997), farklı medeniyetlerin katmanlaşmış izlerini bünyesinde barındıran ve bu izlerin diyalektik bir etkileşim içerisinde varlığını sürdürdüğü coğrafi bir alanı işaret etmektedir. Bu bağlamda, Mavi Anadoluculuğun öne sürdüğü kimlik tasavvuru, Anadolu'nun söz konusu çok katmanlı ontolojik yapısını temel alarak tezahür etmiştir. Buradan hareketle, önerilen posthümanist paradigma, transkültürasyon olgusu ve önyargılardan arındırılmış epistemolojik yaklaşım, bu palimsest karakterin organik bir uzantısı olarak belirlemekte ve Mavi Anadoluculuğun çağdaş dünyada yeniden hayat bulması için elzem görünmektedir.

Kültür ile mekân arasındaki diyalektik ilişki üzerine temellenen bir kültürel coğrafya kuramı olarak Mavi Anadoluculuk, bu anlamda kendisine eklenilebilecek yeni veçhelerle birlikte, yerel ve küresel ölçekte tümel ve tikel kimliklerin barış ve hoşgörü zemininde bir arada yaşaması için alternatif bir kimlik projesi olarak öne çıkmaktadır. Dahası, Mavi Anadolu imgelem, mekânın birleştirici rolü üzerinden diğerleriyle kıyaslanamayacak bir şekilde, küresel kimlikler geometrisinde (Warf, 2012) kozmopolit bir kimlik inşası olanağını sunmaktadır. Bu nedenle Lübnan'ı ve kendisini karakterize eden çoklu aidiyetleri düşüncesinin merkezine yerleştiren Maalouf'un (2023), bir panter gibi kimliğin de çatışmacı ruhundan kurtulabilmesi için salık verdiği olası reçetelere Mavi Anadoluculuğu da dâhil etmek mümkündür. Çünkü Mavi Anadoluculuk, Maalouf'un da yanıt aradığı gibi, mevcut statükoyu yerinden edebilecek ve kimlik krizlerini aşabilecek bir çözüm potansiyelini bünyesinde taşımaktadır.

TEŞEKKÜR

Ege Coğrafya Dergisi'nin editörlerine ve yazıyı değerlendirerek geliştirilmesine katkı sunan hakemlere teşekkür ederiz.

Çıkar Çatışması / Conflict of Interest	Yazarlar çıkar çatışması bildirmemiştir. The authors declared no conflict of interest
Finansal Destek / Funding conditions	Yazarlar bu çalışma için finansal destek almadıklarını beyan etmiştir. The authors declared that this study has received no financial support
Yazar Katkıları/Author Contributions	Yazarlar/Authors
Çalışmanın içeriği ve tasarımı/Conception/Design of Study	S. Yazan – E. Bekaroğlu – Y. Arı – E. M. Özgür
Metodoloji / Methodology	S. Yazan – E. Bekaroğlu – Y. Arı – E. M. Özgür
Veri toplama-oluşturma-iyileştirme / Data Curation	S. Yazan – E. Bekaroğlu
Analiz/Analysis and interpretation of data	S. Yazan – E. Bekaroğlu
Görselleştirme / Visualization	S. Yazan – E. Bekaroğlu
Yazı taslağı / Writing - Original Draft	S. Yazan – E. Bekaroğlu
Yazma - İnceleme ve Düzenleme / Writing - Review & Editing	S. Yazan – E. Bekaroğlu – Y. Arı – E. M. Özgür
Proje yönetimi / Project administration	S. Yazan – E. Bekaroğlu – Y. Arı – E. M. Özgür

REFERANSLAR

- Akagündüz, Ü. (2007). *Yeni Ufuklar Dergisi perspektifinde Türkiye 'de düşünce hayatı (1952-1965)*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Akagündüz, Ü., & Yılmaz Akagündüz, S. (2011). Çok yönlü bir fikir adamının geçmişe bakışı: Sabahattin Eyuboğlu ve tarih. *Folklor/Edebiyat*, 18(68), 187-206.
- Akatlı, F. (2004). Mitos'tan İmge'ye. K.Özkan & A.Akgül (Eds) içinde, *Melih Cevdet Anday: Bütün yüzyılları yaşadım* (s.13-29). Alkim Yayınevi.
- Akpınar, Ö. (2010). *Geographical imagination in school geography during the late Ottoman period, 1876-1908*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Boğaziçi Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü, İstanbul.
- Akyıldız, K. (2007). Mavi Anadolu'da. U.Kocabaşoğlu (Eds) içinde, *Modern Türkiye 'de siyasi düşünce III: Modernleşme ve Batıcılık* (s.465-481). İletişim Yayınları.
- Akyol, M. (2019). *Cengiz Bektaş 'ın "Anadolulu" mimarlık söylemini yolculuk ve yerel modernlik üzerinden okumak*. Yayınlanmamış doktora tezi, Gazi Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Albachten, Ö.B. (2012). Mavi yolculuk (blue voyage): A journey of self-discovery during the early decades of the Turkish Republic (1945–1969). *Studies in Travel Writing*, 16(4), 427-439. <https://doi.org/10.1080/13645145.2012.728022>
- Al-Mahfedi, M. H. K. (2011). Edward Said's 'imaginative geography' and geopolitical mapping: Knowledge/power constellation and landscaping Palestine. *The Criterion: An International Journal in English*, 2(3), 115-140.
- Anaz, N. (2017). Tahayyüller ve gerçekler: Türkiye jeopolitiğinin Kurtlar Vadisi-Filistin'de kodlanması. *Ortadoğu Etütleri*, 9(2), 104-21.
- Anday, M. C. (1974). *Yeni Tanrılar*. Çağdaş Yayınları.
- Anday, M. C. (2008). *Açık pencere toplu yazılar I*. Everest Yayınları.
- Anderson, B. (1995). *Hayali cemaatler*. (Çev. İskender Savaşır). Metis Yayınları.
- Aras, B., & Fidan, H. (2009). Turkey and Eurasia: Frontiers of a new geographic imagination. *New Perspectives on Turkey*, 40, 193-215.
- Aras, B., & Karakaya Polat, R. (2007). Turkey and the Middle East: frontiers of the new geographic imagination. *Australian Journal of International Affairs*, 61(4), 471-488.
- Avcı, B. (1996). *Bir düşün ve sanat adamı olarak Sabahattin Eyuboğlu 'nun belgesel filmlerinin incelenmesi*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Eskişehir.
- Barr-Klouman, A. 2009. *Legalizing the imagination: an examination of how the geographic imagination of the new world led to its construction as free space within international law for the purpose of the english appropriation of north america*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Carleton University, Ottawa.
- Bauman, Z. (2000). *Siyaset arayışı*. (Çev. T.Birkan). Ayrıntı Yayınları.
- Bektaş, C. (2006). *Anadolu 'lu insan olmak*. Arkeoloji ve Sanat Yayınları.
- Belge, M. (1987). Mavi Anadolu hümanizmi. *Gergedan*, 7, 86-88.
- Belge, M. (2014). *Edebiyat üzerine yazılar*. İletişim Yayınları.
- Bengi, D., & Zat, E. (2021). *100. yılında Cumhuriyet'in popüler kültür haritası – 2 (1950 – 1980) / "belki duyulur sesim"*. Yapı Kredi Yayınları.
- Bilsel, C. (2007). Our Anatolia: organicism and the making of humanist culture in Turkey, *Muqarnas*, 24, 223-241.
- Bora, T. (2017). *Cereyanlar: Türkiye 'de siyasi ideolojiler*. İletişim Yayınları.
- Boratav, A. (2019). *Mavi yolculuk rehberi. Gökova 'dan Kekova 'ya Türkiye 'nin kıyıları ve 12 adalar*. Denizler Kitabevi
- Chang, T. C., & Lim, S. Y. (2004). Geographical imaginations of "New Asia-Singapore." *Geografiska Annaler. Series B, Human Geography*, 86(3), 165–185. <https://doi.org/10.1111/j.0435-3684.2004.00160.x>
- Copeaux, E. (2000). *Tarih ders kitaplarında (1931-1993) Türk Tarih Tezinden Türk-İslam Sentezine*. (Çev. Ali Berktaş). Tarih Vakfı Yurt Yayınları.
- Cumhuriyet. (1979, 23 Ocak). Halikarnas Balıkcısı Halikarnaslı çocukların sorularını yanıtladı. <https://egazete.cumhuriyet.com.tr/yayinlar> adresinden 09/01/2023 tarihinde alınmıştır.

- Demirkıran, P.A. (2022). *Filmleriyle bir Anadolu yolcusu Sabahattin Eyüboğlu*. Yayınlanmamış sanatta yeterlilik tezi, Maltepe Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, İstanbul.
- Desbiens, C. (2016). Imaginative geographies. D.Richardson vd. (Eds) içinde, *International encyclopedia of geography: People, the earth, environment and technology* (s.1-5). WileyBlackwell.
- Durgun, S. (2010). *Ulusçuluk ve mekân: cumhuriyet söyleminde “vatan”: 1920–1950*. Yayınlanmamış doktora tezi, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Erhat, A. (1956). Anadolu’yu dile getirmek. *Yeni Ufuklar*, 39(55), 732-736.
- Erhat, A. (1962). Niçin mavi yolculuk. *Yeni Ufuklar*, 11(125), 18-22.
- Erhat, A. (1969). *İşte insan*. Adam Yayınları.
- Erhat, A. (1974). Tercüme Bürosu, *Yeni Ufuklar*, 21(247), 8-16.
- Erhat, A. (1978). *Sevgi yönetimi*. Çağdaş Yayınları.
- Erhat, A. (1979). *Karya’dan Pamfilya’ya mavi yolculuk*. Cem Yayınevi.
- Erhat, A. (1985). *Mektuplarıyla Halikarnas Balıkçısı*. Adam Yayınları.
- Erhat, A. (1994). Önsöz. S.Eyüboğlu, Y.Kemal (Eds.) içinde, *Gökyüzü mavi kaldı* (s.5-9). Görsel Yayınlar.
- Erhat, A. (1996). *Mitoloji sözlüğü*. Remzi Kitabevi.
- Erhat, A. (1999). *Homeros (Gül ile söyleşi)*. Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Erhat, A. (2002). *Gülleyla’ya anılar*. Can Yayınları.
- Erhat, A. (2019a). *Mavi yolculuk*. Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Erhat, A. (2019b). *Mavi Anadolu*. Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Eriksen, T.H. (2004). *Etnisite ve milliyetçilik. antropolojik bir bakış*. (Çev. Ekin Uşaklı). Avesta Yayınları.
- Eroğlu, M. (2021). *Bir “mavi yolculuk” hikayesi kaybolan mavi*. Marmaris Ticaret Odası 15. Kültür Yayımları.
- Eyüboğlu, B.R. (2008). *Mavi yolculuk defterleri*. Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Eyüboğlu, S. (1955). Cevap. *Yeni Ufuklar*.
- Eyüboğlu, S. (1962). İlyada ve Anadolu. *Yeni Ufuklar*, 11(126), 1-7.
- Eyüboğlu, S. (2000a). *Mavi I: Söz sanatları üzerine denemeler ve eleştiriler*. Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Eyüboğlu, S. (2000b). *Mavi II: Görsel sanatlar üzerine denemeler ve eleştiriler*. Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Eyüboğlu, S. (2002). *Mavi ve kara*. Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Eyüboğlu, S., & Erhat, A. (1977). *Hesiodos eseri ve kaynakları*. TTK Basımevi.
- Eyüboğlu, S., & Kemal, Y. (1994). *Gökyüzü mavi kaldı*. Görsel Yayınlar
- Findley, C.V. (2012). *Modern Türkiye tarihi: İslam, milliyetçilik ve modernlik 1789-2007*. (Çev. Güneş Ayas). Timaş Yayınları.
- Gençkal-Eroler, E. (2023). An ‘alternative’ imagination of national identity in Turkey: The Blue Anatolianists’ perception of culture, civilization, and the west, *Turkish Studies*, 24(5), 788-808. <https://doi.org/10.1080/14683849.2022.2138752>
- Giaccaria, P., & Minca, P. (2016). Life in space, space in life: Nazi topographies, geographical imaginations, and Lebensraum, *Holocaust Studies*, 22(2-3), 151-171. <https://doi.org/10.1080/17504902.2016.1148876>
- Gieryn, T.F. (2002). Three truth-spots. *Journal of The History of The Behavioral Sciences*, 38, 113–132. <https://doi.org/10.1002/jhbs.10036>
- Gieryn, T.F. (2006). City as truth spot: Laboratories and field-sites in urban studies. *Social Studies of Science*, 36, 5–38. <https://doi.org/10.1177/0306312705054526>
- Gieryn, T.F. (2018). *Truth-spots. How places make people believe*. The University of Chicago Press.
- Giesecking, J.J. (2017). Geographical imagination. D.Richardson vd. (Eds) içinde, *International encyclopedia of geography: people, the earth, environment and technology* (s.1-5). WileyBlackwell,

- Görentaş, B. (2018a). Coğrafya tahayyülleri: Ulusal kimlik, anlatı ve sınır. *Anemon Muş Alparslan Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 6(1), 139–143. <http://dx.doi.org/10.18506/anemon.371303>
- Görentaş, B. (2018b). Geography and border. *Marmara Coğrafya Dergisi*, 37, 322–328. <https://doi.org/10.14781/mcd.386387>
- Gregory, D. (1994). *Geographical imaginations*. Blackwell.
- Gregory, D. (1995a). Between the book and the lamp: imaginative geographies of Egypt, 1849–50. *Transactions of the Institute of British Geographers*, 20(1), 29–57. <https://doi.org/10.2307/622723>
- Gregory, D. (1995b). Imaginative geographies. *Progress in Human Geography*, 19(4): 447–85. <https://doi.org/10.1177/030913259501900402>
- Gregory, D. (2009). Geographical imagination. D.Gregory vd. (Eds) içinde, *The Dictionary of Human Geography* (s.282–285). Wiley-Blackwell,
- Güler, A. (1994). *Bir devir böyle geçti kalanlara selam olsun*. Ana Yayıncılık.
- Günyol, V. (1982). *Daldan dala*. Adam Yayınları.
- Günyol, V. (1994). *Yaza yaza yaşarken*. Cem Kültür Yayınevi.
- Günyol, V. (1995). *Dünden bugüne*. Cem Yayınevi.
- Güvenç, B. (1993). *Türk kimliği; Kültür tarihinin kaynakları*. T.C. Kültür Bakanlığı Yayınları.
- Halikarnas Balıkcısı. (1983a). *Anadolu Tanrıları*. Bilgi Yayınevi.
- Halikarnas Balıkcısı. (1983b). *Anadolu efsaneleri*. Bilgi Yayınevi.
- Halikarnas Balıkcısı. (1985). *Düşün yazıları*. Bilgi Yayınevi.
- Halikarnas Balıkcısı. (1986). *Sonsuzluk sensiz büyür*. Bilgi Yayınevi.
- Halikarnas Balıkcısı. (1989). *Merhaba Anadolu*. Bilgi Yayınevi.
- Halikarnas Balıkcısı. (1991). *Altıncı kıta Akdeniz*. Bilgi Yayınevi.
- Halikarnas Balıkcısı. (1992). *Anadolu'nun sesi*. Bilgi Yayınevi.
- Halikarnas Balıkcısı. (1995a). *Arşipel*. Bilgi Yayınevi.
- Halikarnas Balıkcısı. (1995b). *Ege'den denize bırakılmış bir çiçek*. Bilgi Yayınevi.
- Halikarnas Balıkcısı. (1998). *Parmak damgası*. Bilgi Yayınevi.
- Halikarnas Balıkcısı. (2000). *Turgut Reis*. Bilgi Yayınevi.
- Harvey, D. (1969). *Explanation in geography*. Edward Arnold.
- Harvey, D. (2003). *Sosyal adalet ve şehir*. (Çev. Mehmet Moralı). Metis Yayınları.
- Harvey, D. (2005). The sociological and geographical imaginations. *International Journal of Politics, Culture, and Society*, 18(3/4), 211–255. <https://doi.org/10.1007/s10767-006-9009-6>
- Harvey, D. (2006). *Spaces of global capitalism: A theory of uneven geographical development*. Verso.
- Homer. (1975). *İlyada*. (Çev. Azra Erhat, & A. Kadir). Sander Yayınları.
- Homer. (2008). *Odyseia*. (Çev. Azra Erhat, & A. Kadir). Can Sanat Yayınları.
- Howie, B., & Lewis, N. (2014). Geographical imaginaries: Articulating the values of geography. *New Zealand Geographer* 70(2), 131–139. <https://doi.org/10.1111/nzg.12051>
- Hung, Y. (2010). *The Geographical imagination of youth: transformation through political participation and community engagement*. Yayınlanmamış doktora tezi, The City University of New York, New York.
- Jazeel, T. (2012). Postcolonialism: Orientalism and the geographical imagination. *Geography* 97(1), 4–11. <https://doi.org/10.1080/00167487.2012.12094331>
- Kaika, M. (2006). Dams as symbols of modernization: The urbanization of nature between geographical imagination and materiality. *Annals of the American Association of Geographers*, 96(2), 276–230. <https://doi.org/10.1111/j.1467-8306.2006.00478.x>

- Kara, İ. (1985). Tanzimat'tan Cumhuriyet'e İslamcılık tartışmaları. M. Belge (Eds) içinde, *Tanzimat'tan Cumhuriyete Türkiye ansiklopedisi* 5 (s.1405-1420). İletişim Yayınları.
- Karakaş, M. (2013). Türkiye'nin kimlikler siyaseti ve sosyolojisi, *Akademik İncelemeler Dergisi*, 8(2), 144.
- Keighren, I.M. (2005). Geosophy, imagination, and terrae incognitae exploring the intellectual history of John Kirtland Wright. *Journal of Historical Geography*, 31, 546-562. <https://doi.org/10.1016/j.jhg.2004.04.004>
- Latour, B. (2008). *Biz hiç modern olmadık*. (Çev. İnci Malak Uysal). Norgunk Yayıncılık.
- Law, J. (1992). Notes on the theory of the actor-network: ordering, strategy, and heterogeneity. *Systems Practice*, 5(4), 379-393.
- Lowenthal, D. (1961). Geography, experience and imagination: towards a geographical epistemology. *Annals of the Association of American Geographers*, 61, 241-60. <https://doi.org/10.1111/j.1467-8306.1961.tb00377.x>
- Maalouf, A. (2023). *Ölümcül kimlikler*. (Çev. Aysel Bora). İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Metinoğlu, N. (2022). A posthuman view of the blazing world. *IBAD Sosyal Bilimler Dergisi*, 13, 569-578.
- Mutlu, H.S., & Kanat, S. (2017). Anadolu çanak geleneğinde grafiksel bir üslup: Alev'in çanakları, *idil*, 6(37), 2607-2620.
- Noonan, İ.K. (2009). *Halikarnas Balıkçısı'nın kızından: Anılar akın akın*. Bilgi Yayınevi.
- Özkan, B. (2014). Making a national vatan in Turkey: Geography education in the late Ottoman and early Republican periods. *Middle Eastern Studies*, 50(3), 457-481. <https://doi.org/10.1080/00263206.2014.886569>
- Radcliffe, S., & Westwood, S. (1996). *Remaking the nation: Place, identity and politics in Latin America*. Routledge.
- Rogers, R.A. (2006). From cultural exchange to transculturation: A review and reconceptualization of cultural appropriation. *Communication Theory*, 16, 474-503. <https://doi.org/10.1111/j.1468-2885.2006.00277.x>
- Saçlıoğlu, M.Z. (2018). *Güneş umuttan doğar Türkan Saylan kitabı*. Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Said, E. (2013). *Oryantalizm*. (Çev: Berna Ülner). Metis Yayınları.
- Savaş, A. (2008). *Maya sanat galerisi*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, İstanbul.
- Schein, R. D. (1997). The place of landscape: A conceptual framework for interpreting an American scene. *Annals of the Association of American Geographers*, 87(4), 660-680. <https://doi.org/10.1111/1467-8306.00072>
- Sevinçli, E. (1999). Bilinmeyen yönleriyle Balıkçı. Ö.Seçkin, A.Şimşek (Eds) içinde, *Balıkçı'ya merhaba: Halikarnas Balıkçısı günleri* (s.9-22). Edebiyatçılar Derneği Yayınları.
- Sheppard, E., & Barnes, T.J. (2019). Baltimore as truth spot. David Harvey, Johns Hopkins, and Urban Activism. T.J.Barnes, E.Sheppard (Eds) içinde, *Spatial histories of radical geography north america and beyond* (s.183-209). John Wiley & Sons Ltd.
- Smith, A.D. (1994). *Milli kimlik*. (Çev. Bahadır Sina Şener). İletişim Yayınları.
- Taner, S., & Tezcan, R. (2020). *Halikarnas Balıkçısı'nın mirası*. Arkeoloji ve Sanat Yayınları.
- Tekeli, İ. (2011). *Türkiye için siyaset ve demokrasi yazıları*. Tarih Vakfı Yurt Yayınları.
- Warf, B. (2012). Nationalism, cosmopolitanism, and geographical imaginations. *Geographical Review*, 102(3), 271-92. <https://doi:10.1111/j.1931-0846.2012.00152.x>.
- Williams, C.H., & Smith, A.D. (1983). The national construction of social space. *Progress in Human Geography*, 7(4), 502-518. <https://doi.org/10.1177/030913258300700402>
- Wright, J. K. (1947). Terrae incognitae: the place of the imagination in geography. *Annals of the Association of American Geographers*, 37, 1-15. <https://doi.org/10.1080/00045604709351940>
- Yazan, S., & Bekaroğlu, E. (2024). Claiming civilizations: The geographical imagination of blue anatolianism in modern Türkiye. *GeoJournal*, 89/206. <https://doi.org/10.1007/s10708-024-11212-5>
- Yazıcı, N. (1998). *Halikarnas Balıkçısı'nın eserlerinde tabiat*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Yetgin, D., & Yılmaz, A. (2018). İlk mavi yolculuklar. N. Kozak (Eds) içinde, *Dünden bugüne Türkiye'de turizm* (s.829-845). Yıkılmazlar Basın Yayın.

- Yıldırım, E. (2012). *Modern cumhuriyetin kimlik arayışları: Kayıp kimliğin peşinde Mavi Anadolu'da hareketi*. Yayınlanmamış doktora tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Yılmaz, A., & Yetgin, D. (2018). Mavi yolculuktan yat turizmine geçiş. N. Kozak (Eds) içinde, *Dünden bugüne Türkiye'de turizm* (s.847-858). Yıkılmazlar Basın Yayın.
- Yılmaz, M. (2015). Mavi Anadolu Hareketi ve Modernleşmenin Yeni Ufukları. T.Yazıcı (Eds) içinde, *1946'dan Günümüze Medya ve Siyaset* (s.195-208). Volga Yayıncılık.
- Yörük, Z. (2008). Politik psişe olarak Türk kimliği. T.Bora (Eds) içinde, *Modern Türkiye'de siyasal düşünce IV: Milliyetçilik* (s.309-324). İletişim Yayınları.
- Yücel, T. (2004). Melih Cevdet Anday'ın şiirinde uzam ve zamanın izinde. K.Özkan, A.Akgül (Eds) içinde, *Melih Cevdet Anday: Bütün yüzyılları yaşadım* (s.127-141). Alkım Yayınevi.
- Zielke, D. (2022). The modifier within: Bruno Latour's actant and Martin Heidegger's thing theory. *Human Studies*, 45(4), 629-652.

Received: 1 October 2024 | Revised: 27 November 2024 | Accepted: 3 December 2024

BEŞERİ COĞRAFYA'DA "EV": TEORİK BİR TARTIŞMA "Home" in Human Geography: A Theoretical Discussion

Yücel DİNÇ

Hatay Mustafa Kemal Üniversitesi
Fen Edebiyat Fakültesi
Hatay-Türkiye
dyucel.13@hotmail.com

Abstract

The aim of this study is to discuss the studies on home geography within a theoretical framework by bringing together the dominant and recurring ideas and approaches in human geography studies on the concept of home. The main research questions that motivated the study were determined as follows: In what aspects do human geographers address the concept of home? What important paradigms of human geography can provide insightful knowledge about home? What concepts should be associated with in human geography to avoid the confusion of meaning that arises regarding home in different disciplines? This study is based on scoping review, as one of the literature search methods, on the concept of home and the data was subjected to document analysis. As a result of the literature review process, some prominent concepts related to home in humanist and feminist geographical paradigms were distinguished, and they were then explained. Thus, the changing meanings of the home in both paradigms were revealed in a clearer and more understandable way. The findings of the study showed that "home" is highlighted as a strong and important place type in humanist geography literature. For this reason, it has been noted that place-related concepts such as sense of place, place identity, love of place, fear of place, place attachment and place dependence find their strongest semantic equivalents in the "home" itself. Feminist geographical research on the other hand, generally addressed a comparison of public and private spheres. In addition, from a feminist perspective, home has been among the dominant discussion topics in the literature as a symbol of love of place, fear of place, and status. In future academic studies investigating the issue of home, more emphasis should be placed on how different geography paradigms other than humanist and feminist geography address home, and empirical studies should also be included. In this respect, there is a need for exploratory ethnographic studies on home, especially based on people's daily lives and experiences.

Key Words: Humanist geography, feminist geography, space, place, home

Öz

Bu çalışmanın amacı; ev kavramını konu alan beşeri coğrafya çalışmalarında baskın ve tekrar eden fikirleri ve yaklaşımları bir araya getirerek ev coğrafyası üzerine yapılan çalışmalarını teorik bir çerçevede tartışmaktır. Çalışmanın motivasyonunu oluşturan başlıca araştırma soruları şu şekilde belirlenmiştir: Beşeri coğrafyacılar ev kavramını hangi yönleriyle ele almaktadır? Beşeri coğrafyanın hangi önemli paradigmaları ev ile ilgili anlaşılır bilgiler ortaya koyabilir? Farklı disiplinlerde eve yönelik ortaya çıkan anlam karmaşasından kurtulmak için beşeri coğrafya ekseninde hangi kavramlarla ilişki kurulmalıdır? Bu çalışmada ev kavramı ile ilgili kapsam belirlemeye yönelik (*scoping review*) literatür taraması yapılmış ve elde edilen bilgiler doküman analizine tâbi tutulmuştur. Literatür taraması sürecinde hümanist ve feminist coğrafya paradigmalarında ev ile ilgili öne çıkan bazı kavramlar ayırt edilmiş, daha sonra bunlar makale metni içerisinde alt başlıklar halinde açıklanmıştır. Böylece evin her iki paradigmadaki değişen anlamları daha açık ve anlaşılır bir şekilde ortaya konulmuştur. Çalışmanın bulguları; hümanist coğrafya literatüründe "ev" in güçlü ve önemli bir yer türü olarak ön plana çıkarıldığını göstermiştir. Bu nedenle yer ile ilişkili olabilecek yer duygusu, yer kimliği, yer sevgisi, yer korkusu, yere bağlılık ve yer bağımlılığı gibi kavramların en güçlü anlamsal karşılıklarını "ev" in kendisinde bulduğu dikkati çekmiştir. Feminist coğrafyada ise ev konusunun genellikle kamusal alan ve özel alan karşılaştırması üzerinden ele alındığı görülmüştür. Bunun yanı sıra feminist perspektif açısından ev; yer sevgisi, yer korkusu ve statü göstergesi olarak literatürde baskın tartışma konuları arasında yer almıştır. Ev konusunun araştırılacağı sonraki akademik çalışmalarda hümanist ve feminist coğrafya dışındaki farklı coğrafya paradigmalarının evi nasıl ele aldıkları üzerinde daha fazla durulmalı ve ampirik çalışmalara da yer verilmelidir. Bu bakımdan insanların özellikle günlük yaşamlarından ve deneyimlerinden yola çıkılarak evle ilgili keşfedici etnografik çalışmalara ihtiyaç duyulmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Hümanist coğrafya, feminist coğrafya, mekân, yer, ev

1. GİRİŞ

Evin ne demek olduğunu hemen herkes bilir. Dar anlamıyla ev, sözlükte “*Bir kimsenin veya ailenin içinde yaşadığı yer, bark, hane, mekân*” olarak tanımlanmaktadır (TDK, 2024). Ev temelde barınma, sığınma ve güvenlik ihtiyaçlarını karşılayan bir yapıyı ifade etmektedir. Bu aslında daha çok bilim insanlarının *verneküler* dediği (Özgüç & Tümertekin, 2012) halkın anladığı anlamı karşılamaktadır ancak küreselleşen dünyada, zamanın değişen koşullarına bağlı olarak eve yüklenen anlam ve kavramın sınırları artık büyük ölçüde değişmiş ve farklı bir boyut kazanmıştır. Günlük hayatta sıklıkla kullanılan “*insanın evi gibisi yok*” ifadesi, sadece inşa edilmiş bir yapıyı mı temsil etmektedir? Bir futbol takımının kendi sahasında oynadığı maçlarda kullanılan *ev sahibi* ifadesi, bir stadyumu veya futbol kulübünün yer aldığı semti mi karşılamaktadır? Ömrünün büyük bir kısmını yurt dışında geçiren bir gurbetçi için ev, acaba her şeyden önce bağlı bulunduğu veya vatandaşı olduğu ülkeyi veya vatanı mı ifade etmektedir? Bir kadın ve erkek için ev birbirinden farklı anlamları mı çağrıştırmaktadır? Depremler sonrasında evi yıkılan ve çadırda yaşamaya başlayan bir depremzede için evin anlamı artık değişmiş midir?¹ Haber sitelerinde sıklıkla gördüğümüz “*olimpiyat oyunlarında altın madalyalarla evimize dönüyoruz*” ifadesi ev kavramını milli bir gurur olarak ülke sınırlarımıza kadar mı genişletmektedir? Son olarak Rus astronot Sergey Krikalev uzayda 313 gün kaldıktan sonra 25 Mart 1992’de yeryüzüne indiğinde Sovyetler Birliği artık dağılmıştı (Tümertekin & Özgüç, 2020). Krikalev bağımsızlık kazanan ülkelerden hangisinin bir vatandaşı olarak anılacaktı? Yoksa o, ev kavramını kendi kafasında küresel bir boyuta, Dünya’ımıza kadar mı genişletmişti?

Yukarıdaki sorulara cevap aramaya çalıştığımızda ev kavramını bugünün dünyasında belirli bir yere oturtmanın ne kadar zor olacağı açıkça anlaşılacaktır. Zorluklar, evin oldukça spesifik bir kavram olması, kişiden kişiye değişen anlamlar taşıması, farklı disiplinler tarafından farklı tanımların yapılması (Bora, 2009) ve mekânsal ölçek sorunlarından kaynaklanmaktadır. Bu zorlukların yanı sıra Moore (2000) “*evin günlük yaşamda giderek daha merkezî bir rol oynaması ve zengin sosyal, kültürel ve tarihî önemiyle birleşmesinin*” ev kavramıyla başa çıkmayı zorlaştırdığını ifade etmektedir. Sixsmith’e (1986) göre de ev kavramı yeterince anlaşılabilir değildir ve genellikle tutarlı bir teorik arka plandan yoksundur. Tuan (1991) evin çok geniş ve esnek bir kavram olduğunu belirtmektedir. Bu nedenle ev, doğal veya fiziksel bir ortamdaki çok daha fazlasını ifade eder (Norberg-Schulz, 1980; Sixsmith, 1986; Al Jazar, 2022). Özellikle, bu terim inşa edilmiş bir yerle sınırlandırılmaz. Buradan hareketle insanlar yaşadıkları çevreyi dünyalara, doğayı ve dünyaları da evlere dönüştürmektedir (Tuan, 1991). Zira ev sakinlerinin ve ziyaretçilerin farklı algıları, “ev” kavramının tartışmalı bir coğrafyaya sahip olduğuna işaret etmektedir. Bu nedenle bazı akademisyenler terimin belirsizliği nedeniyle ev konusunu çalışmaktan kaçınmaktadırlar (Duncan & Lambert, 2004). Böylece bir zamanlar güvenlik ve aşinalığın tekdüze bir mekânı olarak görülen ev, artık sosyal bilimlerde çok daha sorunlu bir kavram olarak ortaya çıkmıştır (Brickell, 2012).

Bu çalışmanın amacı; ev kavramını konu alan beşeri coğrafya çalışmalarında baskın ve tekrar eden fikirleri ve yaklaşımları bir araya getirerek *ev coğrafyası* üzerine yapılan çalışmaları teorik bir çerçevede tartışmaktır. Çalışmanın motivasyonunu oluşturan başlıca araştırma soruları şu şekilde belirlenmiştir: Beşeri coğrafyacılar ev kavramını hangi yönleriyle ele almaktadır? Beşeri coğrafyanın hangi önemli paradigmatları ev ile ilgili anlaşılır bilgiler ortaya koyabilir? Farklı disiplinlerde ev ile ilgili ortaya çıkan anlam karmaşasından kurtulmak için beşeri coğrafya ekseninde hangi kavramlarla ilişki kurulmalıdır? Evin mekânsal yönü, yansımaları ve manzaraları nasıl açıklanabilir? Bu sorulara verilebilecek cevaplardan hareketle; özellikle ulusal literatürde büyük ölçüde ihmal edilmiş olan “ev” konusuna yönelik farkındalığın artırılması ve bu yönüyle literatüre katkı sağlanması beklenmektedir. Çalışmanın giriş bölümünde ev konusunda akademik çalışmalar yapmanın zorluğu nedenleriyle birlikte açıklanmış ve çalışmanın amacına yer verilmiştir. Yine giriş bölümünde alt başlıklar halinde çalışmanın kavramsal çerçevesi açıklanmış ve hemen sonrasında “*ev ile ilgili ölçek sorunu*” alt başlığına yer verilmiştir. İzleyen bölümde “*ilgili yayınlar*” alt başlığıyla ev konusundaki akademik çalışmaların tartışıldığı detaylı bir

¹ Şubat 2023 depremlerini yaşayan ve sonrasındaki yapılanma süreçlerine tanık olan bir depremzede olarak “ev” sıklıkla duyduğum bir kelime haline gelmişti. Binbir güçlükte inşa edilen evlerin ve bu evleri yer duygusuna dönüştüren hatıraların yitip gitmesi sonrasında evin insanlar için ne kadar önemli olduğunu anladım. Bu durum evin kavramsal karşılığını ve sınırlarını belirli bir derinliğe kadar araştırabilmemde bana cesaret verdi. Dolayısıyla araştırmanın motivasyonunu yazarın bu deneyimleri oluşturmuştur.

teorik bölüm sunulmuştur. Yöntem kısmında literatür tarama süreçleri hakkında detaylı bilgi verilmiştir. Makalenin bulgular bölümü ise "hümanist coğrafyada ev kavramı" ve "feminist coğrafyada ev kavramı" olmak üzere iki temel başlık ve bunlara bağlı alt başlıklar yoluyla açıklanmıştır.

Kavramsal çerçeve

Mekân ve yer, son yıllarda coğrafyacılar tarafından çok fazla tartışılan konuların başında gelmektedir. Özellikle yer, son yirmi yıldır beşeri coğrafya literatüründe yaygın olarak tartışılmaktadır. Hatta yer kavramının insan-çevre ilişkisinin temel yapılarını vurgulamayı amaçlayan beşeri coğrafyanın çoğunda merkezî bir kavram olduğu bile söylenebilir (Relph, 1976; Tuan, 1977; Karjalainen, 1993). Mekân ile birlikte yer kavramının sınırları tam olarak belirlenmemiş ve herkes tarafından kabul edilebilecek tanımlar yapılmamış olsa da (Uğur & Aliğaoğlu, 2018), yeri mekândan ayıran bazı önemli özellikler ayırt edilebilmiştir. Her şeyden önce yer, mekâna göre insan hatıra ve deneyimleriyle şekillenen ve bunlarla anlam kazanan bir niteliğe sahiptir. Yani belirli koordinatlarla matematiksel olarak ifade edilebilecek bir mekânda insanların duygu, düşünce, yorum, anlam, davranış, inanç, deneyim ve yere bağlılık durumlarının artmasıyla birlikte yer duygusu oluşmaya başlar ve böylece mekâna güçlü anlamlar yüklenir (Relph, 1976; Tuan, 1977; Kaya, 2014; Qian vd. 2021). Fenomenolojik bakış açısıyla ifade etmek gerekirse yer, "şu anda bana görünen ve düzenlerinin nedeni olarak beni gösteren nesnelerin bir arada ve belirli bir düzen içerisinde bulunmasıdır" (Karjalainen, 1993). Bu noktada hareketlilik-karmaşıklık, durgunluk-düzen açısından bir karşılaştırmaya gidilirse Tuan (1977)'nin mekân ve yer ayrımına yönelik verdiği şu örnek dikkat çekicidir: "Eğer mekânı harekete izin veren bir şey olarak düşünürsek, o zaman yer bir duraklamadır; hareketin her duraklaması, konumun yere dönüşmesini mümkün kılar".

Yer'i anlamak ev kavramını daha iyi yorumlayabilmek açısından oldukça önemlidir. Çünkü literatürde 'ev' özellikle önemli bir yer türü olarak ortaya çıkmıştır (Easthope, 2004; Wilhoit Larson, 2020). Yer kavramı irdelendiğinde yerin "ev" kavramından hareketle derin bir anlama sahip olduğu görüşü hâkimdir (Usta, 2020). Gündelik dilde ve konuşmalarda "yer", İngilizcedeki "place" kelimesine eşdeğer anlamını en çok "ev"de buluyor gibi görünmektedir (Tuncer-Gürkaş & Barkul, 2012). Peki, "ev" nedir? Ev, akademik literatürde tartışmalı bir kavramdır. Birçok tartışmada evin basit bir mekânsal tanımından uzaklaşmakta ve bu şekilde ev tanımları genişletilmeye çalışılmaktadır ancak, evin tam olarak ne olduğu konusunda çok fazla tartışma vardır (Bunkse 1990; Terkenli, 1995; Easthope, 2004). Coğrafya ekseninde düşünüldüğünde belki de coğrafi kavramların en duygusal olanı, benlik, aile, ulus, yer duygusu ve dünyadaki yerini paylaşanlara karşı sorumluluk duygusundan ayrılmaz olan ev, kültürel coğrafyacılar tarafından kapsamlı bir şekilde araştırılması gereken bir kavramdır (Duncan & Lambert, 2004).

Yukarıda mekânla karşılaştırılan yer kavramı gibi, yerin önemli bir türü olan ev de mekânla karşılaştırılabilir. Bu sayede ev kavramı daha iyi anlaşılabilir. Heidegger'e (1958) göre yer kavramı, temelde insanların yaşamlarını sürdürdükleri ev (*dwelling*) olarak tanımlanmaktadır. Burada "dwelling" aslında ikamet etme, bir yeri mesken tutma anlamlarına gelmektedir. Dolayısıyla ikamet etmek denildiğinde bunun genellikle "başının üzerinde bir çatı ve belirli bir metrekareye sahip alan" ifadesine karşılık geldiği anlaşılır (Karjalainen, 1993). Dolayısıyla fiziki bir yapı olarak düşünüldüğünde ev aslında bir konutu ifade etmekte, ev ile konut bir meta olarak birbirinin yerine kullanılabilir. Ev/konut literatürde sıklıkla bir sığınak veya barınak olarak tanımlanır. İnsanların geri çekilip rahatlayabilecekleri bir yer ve/veya alan olarak tasvir edilir (Mallett, 2004). Harvey (1972) için ev, bizi kötü hava koşullarından koruyan bir bina ve mahremiyet sağlayan ve başkalarının müdahaleci bakışlarından kaçmamızı sağlayan özel bir alandır (Darabaneanu vd. 2024). Herhangi bir kişinin evinin genellikle belirli bir mekânda yer aldığı, bilinen bir durumdur. Ancak, bir evi ev yapan şey o evin fiziksel yapısı veya bir mahallenin veya bölgenin doğal ve inşa edilmiş ortamı değildir (Easthope, 2004). Bu bakımdan tıpkı yer kavramında olduğu gibi ev kavramı da bir birey veya grup için samimi deneyimlerden oluşan, sosyal ve psikolojik anlamlar taşıyan bir yerdir (Lay & Samuels, 2014; Duncan & Lambert, 2004; Eroğlu, 2019). Bununla birlikte Giuliani (1991) evin duygusal bir alan olduğunu ve 'ev'i anlamada duyguların öneminin büyük ölçüde ihmal edildiğini kabul etmektedir. Prohansky vd. (1983) yer kimliğini tartışan teorisyenler arasında, "istisnasız, ev en büyük kişisel öneme sahip yer olarak kabul edilir" demektedir.

Evi bir yer olarak düşündüğümüzde bu kavramı mekândan ayırabiliyoruz ancak uluslararası literatürde *fiziki bir mekân* olarak konut ile bu *mekânın anlam kazandığı* (yere dönüştüğü) yuva arasındaki karşılaştırmanın iki terim üzerinden yapıldığı dikkat çekmektedir: House ve Home. Her iki kelime aynı anlamlara geliyor gibi görünse de literatürde tıpkı mekân ve yer gibi bu iki kelimenin de bazı derin farklılıklara sahip olduğu vurgulanmıştır (Rykwerd, 1991; Young, 2005; Perkins vd., 2008). Ev (*house*) genellikle belirli bir konutla ilişkilendirilir (Larson, 2020). Burada *home* kelimesinin evin fiziksel yapısından daha güçlü bir anlamı çağrıştırabilecek “yuva” kelimesine karşılık geldiği anlaşılmaktadır. Böylece mekân ve yer örneğinde olduğu gibi konut ve konutun yere dönüştüğü yuva kelimeleri ile karşı karşıya kalınmaktadır. Hümanist coğrafyacılar, ev duygusunun her yerde olabileceğini öne sürseler de Batı kültürü genellikle ev ve yuva kavramlarını birbirine karıştırır (Mallett 2004). Ev ve yuva üzerine sosyal bilimler ve beşeri bilimler literatürü büyümeye devam etmektedir (Perkins vd., 2008). Kavramsal açıdan konuyu açıklığa kavuşturmak için, fiziksel yapıyı, yani binanın kendisini konut olarak adlandırılmalı ve insanların içinde yaşadığı ortamı da yuva olarak adlandırılmalı (Lawrence, 1987). Heidegger’in sorusu daha sonra şu şekilde yeniden ifade edilebilir: Bir konutun yuva olması için ne gerekir? (Ingold, 2021).

Lawrence (1985)’e göre, “*evlerin analizi, izole eylemlerden ziyade sürekli süreçlerin incelenmesini içermelidir*”. Bu bakımdan ev (*house*), ancak aidiyet duygusunun, yer bağlılığının ortaya çıkmasını sağlayacak kadar uzun bir süre geçtikten sonra yuva (*home*) olabilir (Darabaneanu vd. 2024). Dolayısıyla bir konutun yuva olabilmesi için onun fiziksel mekânının deneyimler, inançlar, duygular, alışkanlıklar, düşünce, davranışlar ve yaşanmışlıklarla anlamlı hâle dönüşmesi gerektiği anlaşılmaktadır. Dahası, konut bir metadır, ancak yuva (*home*) değildir; yuva, daha ziyade, kişinin yaşadığı çevrenin tamamına anlam veren insan etkinliğinin bir sonucudur. Bu şekilde, yuva “*zaman içinde yaratılan ve geliştirilen bir ilişkidir.*” (Dovey, 1985: 54). Lay & Samuels’e (2014) göre yuva (*home*); sıcaklık, güvenlik ve yakınlık duygularını taşır ve ev (*house*) bu duygularla anlam kazanır. Saunders & Williams (1988) evin sosyo-mekânsal bir varlık olduğunu, evin fiziksel birimi ile hane halkının sosyal biriminin kaynaşmasının sonucu olduğunu ileri sürmektedir. Bachelard (1964) evin “*insanların kendilerini bir yere ait hissetmelerinin gelişiminde temel bir unsur*” olduğunu belirtmektedir. Heidegger (1973) ise evin “*insanlar ve şeyler arasında manevi birliğin oluştuğu temel yer*” olduğunu ifade etmektedir. Bu maneviyat o kadar güçlüdür ki bazı durumlarda sefil bir kulübe içinde yaşayan biri için bile sevilen bir yuva (*home*) olabilir (Karjalainen, 1993).

Evi yuva haline dönüştüren şey duvarlarla çevrili fiziki bir yapı değil, bu yapıya duygu yüklü bir anlam kazandıran ilişkilerdir. Evin insanla olan bu ilişkisini Peyami Safa çarpıcı bir şekilde açıklamaktadır:

“*Bu sofa yaşlı bir insan yüzü gibidir: Evimizin bütün ruhu, kederleri ve neş’esi orada görünür, her günün hâdiseleri tavana, duvarlara, döşemeye bir leke, bir çizgi, bir buruşuk ve bazen de ancak bizim görebileceğimiz gizli bir işaret ilâve eder*” (Safa, 1930).

Bir başka örnek yönetmenliğini ve senaryosunu Chloe Zhao’nun yaptığı ve 2020 yılında gösterime giren *Nomadland* adlı filmin bir sahnesinde geçen konuşmalar üzerinden verilebilir. Filmde başrol oyuncusu Fern’e bir öğrencisi tarafından şu anda evsiz olup olmadığı sorulduğunda, Fern’in

“*Hayır, yuvasız (homeless) değilim. Sadece evsizim (houseless). Aynı şey değil, değil mi?*”²

diye cevap vermesi yuvanın evden daha geniş ve anlam yüklü bir kavram olduğunu açıkça göstermektedir.

Ev ve yuva tartışmalarından hareketle gerek fiziksel bir mekân olarak konutun (*house*) gerekse bu fiziksel mekânın hatıra ve deneyimlerle anlam kazandığı yuvanın (*home*) çeşitli nedenlerle ortadan kalkması durumunda başka bir kavramdan bahsedilmektedir: Evsizlik. Gregory (2009) tarafından hazırlanan Beşeri Coğrafya Sözlüğü’ne göre evsizlik; “*En temel terimlerle, uyumak ve banyo yapmak gibi temel faaliyetlerin gerçekleştirildiği barınakların eksikliğini ifade eden karmaşık bir sosyal sorun*” olarak tanımlanmaktadır. Evsiz nüfusun özellikleri coğrafi olarak değişir. Gelişmiş ve az gelişmiş ülkelerdeki evsiz insanların kimlikleri ve deneyimleri arasında farklılıklar vardır; madde bağımlılarının sokakta yatmaları birincisine örnek olabilirken, kırdan kente göç ederek gecekondu yerleşimlerini işgal edenler ikincisine örnek olabilir (Takahashi, 1996).

² Söz konusu diyalog, filmin on birinci dakikası içerisinde (00:10:10 ve 00:10:20 arası) yer almaktadır. https://www.imdb.com/title/tt9770150/?ref=vp_close

Ancak ev sadece fiziki bir mekân/yapı olmanın ötesinde düşünüldüğünde inanç, hatıra, deneyim ve duygularla şekillenen ve artık yuvaya dönüşen konutta bu değerlerin yitirilmesi neticesinde evsizlikle karşı karşıya kalmaktadır. Böylece yerin güçlü bir ifadesi olan eve karşılık, yersizliğin de evsizlik üzerinden okunabileceği anlaşılmaktadır. Bu nedenle mekân ve yer ile ilgili çalışmalar yapan bilim insanlarının özellikle ev/konut ve yuva kavramlarına ayrı bir önem vermesi ve bu konuda daha fazla akademik çalışma yapma gerekliliği ortaya çıkmaktadır.

Ev ile ilgili ölçek sorunu

Evin mekânsal, zamansal ve anlamsal sınırları nerede başlar? Nerede biter? Ev, her şeyden önce mekânsal bir bağlam olarak tanımlanmıştır (Porteous, 1976). Evin mekânsal sınırları anne karnından ilk insanların yaşadığı mağaralara, çitle çevrili tarlalardan radar ekranlarıyla korunan devletlere hatta bir kıtaya kadar değişebilen ölçeklere sahiptir (Tuan, 1991; Duncan & Lambert, 2004; Blunt & Varley, 2004). Bununla ilgili olarak Tuan, evin bir kişinin yatak odasından ulusal sınırlara kadar değişen ölçeklere sahip olduğunu belirtmektedir (Easthope, 2004). Literatürde bu farklı mekânsal ölçeklerle ilgili olarak "ev coğrafyaları" ifadesinin kullanıldığı dikkati çekmektedir. Evi sabit, sınırlı ve kısıtlayıcı bir yer olarak görmek yerine, ev coğrafyaları hem maddî hem de sembolik yollarla yerelden küresele doğru ölçekler arasında geçiş yapar (Blunt & Varley, 2004).

Ev kavramı ile ilgili literatür, evin olabildiğince yerel olandan küresel boyutlara uzanan mekânsal ölçeği içerisinde değerlendirmeler yapılırken işe yerel olandan başlanması gerektiğini ortaya koymaktadır. Genellikle ev duygusu, kişi o noktadan uzaklaştıkça zayıflar ancak bu sabit veya düzenli bir şekilde olmaz (Terkenli, 1995). Zira Bourdieu & Wacquant (1992) habitatımızın geliştiği alanlarda kendimizi 'evde' hissettiğimizi savunurlar. Diğer yandan çevresel determinizmin öncü isimlerinden biri olan William Morris Davis'e (1905) göre yerel olanın, ait olduğu sınıfın bir üyesi olarak bilinçli bir şekilde gözlemlenmesi ve anlaşılması durumunda, uzak olanlar her zaman daha iyi değerlendirilebilir. Bu sayede ev örneğinde olduğu gibi yerel ölçekler aracılığıyla genel coğrafya çalışmalarına katkı sağlanabilir (Davis, 1905). Yapısal düzende en küçük yapı birimi olan konutların bir araya gelmesiyle mahalleler, mahallelerin bir araya gelmesiyle kentler, kentlerin bir araya gelmesiyle ülkeler ve bunun da ötesinde küresel ölçüde çoklu birlikteliğin meydana getirdiği yapılaşma, sistemli bir hareketliliğin ortaya çıkmasını bize gösterebilir (Eroğlu, 2019). Bu bakımdan dünyanın kendisi bir evler koleksiyonu ve bir nihaî evdir. Bu durum coğrafyanın tanımında da kendine yer bulmuştur. Evi coğrafyanın tanımındaki üç anahtar terimden biri olarak kabul eden hatta bu kavramı coğrafyanın merkezine koyan Tuan'a (1991) göre tüm fiziksel dünya artık bir mahalledir. Coğrafya, insanların evi olarak dünyanın incelenmesidir. Dolayısıyla dünya giderek daha fazla birbirine bağlı ve bağımlı hâle geldikçe, ev kavramı mekânsal karakterini giderek yitirmeye başlayacaktır (Terkenli, 1995).

Ev kavramına yönelik tartışmalar içerisinde doğrudan mekânsal bir ölçeğe takılıp kalmak, zamanın değişen koşullarına bağlı olarak ev kavramındaki anlamsal esnekliği görmezden gelmek yanıltıcı çıkarımların yapılmasına neden olabilir. Eğer böyle yapılırsa ev toplumsal anlamının çoğunu kaybeder (Duncan & Lambert, 2004). Zira ev artık kültürel anlamın, sosyal ilişkilerin, duygusal bağların bir yeri olmuştur (Okur, 2022). Bu konuda ev kavramına hümanist bir perspektifle yaklaşan ünlü hümanist coğrafyacı Yi Fu Tuan'ın *Space and Place* (Mekân ve Yer) isimli eserinde vermiş olduğu örnekler dikkate değerdir. Tuan'a (1977) göre "Evin kendisi kışın yazdan daha samimi hissettirir. Kış bize savunmasızlığımızı hatırlatır ve evi bir sığınak olarak tanımlar. Yaz ise tam tersine tüm dünyayı bir cennete çevirir, böylece hiçbir köşe diğerinden daha koruyucu olmaz." Başka bir deyişle, yıl içerisinde değişen mevsimler bile konut imajını ve konutun anlamsal ve duygusal karşılığını genişletebilir. Bazı insanlar kendi vatanlarını dünyanın merkezi olarak görme eğilimindedir. Kendilerinin merkezde olduğuna inanan bir halk, dolaylı olarak, buldukları yerin kaçınılmaz değerini iddia ederler. Diğer yandan göçebe ve yerinden edilmiş insanların ev anlayışları mekânsal olarak dağınıktır, ancak çoğu insan için en güçlü ev duygusu mekânsal olarak ikametgâhın bulunduğu yerle örtüşür (Terkenli, 1995). Tam da bu noktada bir insan evinde kendini tehdit altında hissettiğinde ve özgürlüğe doğru bir okyanus veya kıtayı cesurca aştığında bile, amacı yine de tanıdık bir yaşam biçimini sürdürebileceği sınırlandırılmış bir dünyayı yeniden kurmaktır (Tuan, 1991). Bütün bu tartışmalar evle ilgili sabit ve herkes tarafından kabul edilebilecek bir ölçeğin benimsenmesinin oldukça zor olduğunu açıkça göstermektedir. Her insanın kendi kafasında yaratmış olduğu imaj, deneyim ve dünya görüşünün birbirinden farklı olması, bu zorluğu yaratan etmenlerin başında sayılabilir.

İlgili yayınlar

Son yıllarda sosyoloji, antropoloji, psikoloji, beşeri coğrafya, tarih, mimarlık ve felsefe disiplinlerinde ev kavramının anlamını konu alan yazıların sayısı artmaktadır. Birçok araştırmacı artık evi çok boyutlu bir kavram olarak anlasa ve bu alanda disiplinlerarası araştırmaların varlığını ve gerekliliğini kabul etse de disiplinlerarası ev araştırmaları alanı ve bu terimin çeşitli, hatta çelişkili anlamları hakkında çok az sürdürülebilir düşünce ve eleştiri yapılmıştır (Mallett, 2004). Ev ile ilgili yapılan çalışmalarda başlıca konular; kentsel planlama ve soylulaştırmada ev politikası, ev içinde etkinleştirilen veya kısıtlanan topluluk ve sosyal ilişki biçimleri, aile içi şiddet ve tehdit alanı olarak ev, bir hapishane olarak ev, diaspora, göç, ulusötesi hareketlilik, ev ekonomileri, dâhil etme ve/veya dışlama mekânı ve evsizliğin siyaseti, yönetimi ve temsili şeklinde sıralanabilir (Heinz & Aubel, 2024). Kamusal ve özel alanların ayırımının ötesine geçerek, ev üzerine yapılan güncel araştırmalar genellikle ikamet hareketli coğrafyaları, ev hayatının ve mahremiyetin politik önemi ve ev fikirlerinin bir yer, aidiyet veya yabancılaşma duygusunu nasıl çağrıştırdığı ve bunların benlik duygusuyla nasıl sıkı sıkıya bağlantılı olduğuyla ilgilenmektedir (Blunt & Varley, 2004; Mallett, 2004). Daha öz bir şekilde belirtmek gerekirse ev araştırmacılarının sosyal, ekonomik, politik ve fiziksel çevreleriyle, özellikle de insanların evleri ve yerel mahalleleriyle etkileşimleriyle ilgilendikleri anlaşılmaktadır.

Konu coğrafya ve özellikle beşeri coğrafya özelinde ele alındığında Staszak (2001) coğrafyacıların önceleri evlere pek önem vermediklerini, çünkü bu kadar küçük ölçekte çalışmanın kendilerini rahatsız hissettirdiğini ileri sürmektedir. Ancak son yıllarda ev kavramının coğrafi çalışmalar açısından zengin ve önemli bir yere sahip olmaya başladığı bilinmektedir (Blunt & Varley, 2004). Özellikle evin mekânsallığı başka bir deyişle ev coğrafyası üzerine temellenen çalışmalar bir bütün olarak değerlendirildiğinde temelde dört yaklaşımın daha fazla ön plana çıktığı görülür. Bunlar; “fiziki bir mekân olarak ev”, “bir anlam olarak ev”, “toplumsal bir yapı ya da temsil olarak ev” ve “çok boyutlu ya da temsil ötesi ev” şeklinde ayırt edilir (Blunt & Dowling, 2006; Uysal vd. 2017).

Kültürel coğrafyacılar, konut ve konut içi mekân üzerine hatırı sayılır sayıda çalışma yürütmüşlerdir. Coğrafya disiplininde aşına ve sıradan kabul edilen ve ihmal edilen ev konusu, şimdi çeşitli bakış açılarından yeniden odak noktası haline gelmiştir (Fukuda, 2008). Tam da bu noktada belki de şu soruyu sorarak tartışmaya başlamak gerekir: “Ev kavramı beşeri coğrafyanın neresinde yer almaktadır?” Konuyla ilgili literatür aslında hümanist coğrafyacılar ile feminist coğrafyacıların ev konusuna çok baskın bir şekilde eğilim gösterdiğini ortaya koymuştur. Hümanist coğrafyacılar, insan merkezli düşüncelerinde duygulara ve öznel anlamlara vurgu yaparken, feminist coğrafyacılar ev fikrini politik, belirsiz, akışkan ve çok ölçekli olarak değerlendirmişlerdir (Fukuda, 2008).

Yer ve yer kavramının bir türü olan ev çalışmaları 1970'lerde bir dizi hümanist coğrafyacı ve fenomenoloğun odak noktasını oluşturmuştur (Relph, 1976; Tuan, 1977; Buttimer, 1980; Moore, 2000). Ünlü hümanist coğrafyacı Yi Fu Tuan (1991) “A View of Geography” isimli makalesinde evi ayrı bir başlık halinde inceleyerek ev kavramını adeta coğrafyanın merkezine yerleştirmiştir. Bunu yaparken evin insan ve yer ile ilişkilerine odaklanmıştır. Ev üzerine yapılan hümanist araştırmaların odak noktalarından biri de ev ile duygular arasındaki bağlantıdır (Duncan & Lambert, 2004). Ev hakkındaki hümanistik coğrafya literatürü, ev duygusu yaratmanın bireyler için güçlendirici, kimlik kazandırıcı ve anlamlı olabileceğini, bireysel çalışanların iş yerinde ev duygusu yaratarak kazanabilecekleri bir şeyler olabileceğini öne sürmektedir (Wilhoit-Larson, 2020). Buttimer (1980) ise ev ile yer duygusu arasındaki ilişki üzerinde durmuştur. Gonzalez (2005) ev kavramını çelişkili duyguları çağrıştıran topofili (yer sevgisi) ve topofobi (yer korkusu) kavramları üzerinden tartışmıştır. Bazı akademik çalışmalarda ev konusu yere bağlılık açısından incelenmiştir (Ralph & Staeheli, 2011; Anton & Lawrence, 2014; Allen Wickler, 2015).

Hümanist coğrafyayı en iyi açıklayabilecek kavramlardan biri olan fenomenolojinin ev ile ilişkilerini ortaya koyan akademik çalışmalar da yapılmıştır. Örneğin Sixsmith (1986) makalesinde ev kavramının anlamlarına ilişkin fenomenolojik temelli bir araştırma çerçevesi tasarlamıştır. Bunlar; varoluşsal mekân düzeylerine göre evi tanımlamak, evin anlamlarını belirlemek ve ev deneyiminin geçici bir modelini geliştirmek gibi alt başlıklardan oluşmaktadır. Despres (1991) bir makalesinde evin anlamını psikoloji, sosyal psikoloji ve fenomenoloji olmak üzere üç teorik yönelimden hareketle incelemiştir. Ev deneyimini fenomenolojik bir

anlatımla ortaya koyan bir diğer çalışma Jacobson'a (2009) aittir. Hümanist coğrafyanın ev ile ilişkilendirilen olumlu çağrışımlarından yararlanan Wilhoit-Larson (2020) işçilerin çalışma alanlarını yuvaya dönüştürmek için yer oluşturma faaliyetlerine nasıl ve neden katıldıklarını araştırmıştır.

Bazı akademik çalışmalarda ev/konut ve yuva kavramları tartışılmış ve bu kavramlar arasındaki benzerlik ve farklılıklar ortaya konulmuştur (Lawrence, 1987; Rykwert, 1991; Karjalainen, 1993; Easthope, 2004; Samanani & Lenhard, 2019). Benzer şekilde Dovey (1985) ev, yuva ve evsizlik kavramlarını teorik bir tartışma kapsamında incelemiş, evin özelliklerini belirli alt başlıklarla açıklamıştır. Bunlar; mekânsal, zamansal ve sosyo-kültürel düzen olarak ev, mekânsal ve zamansal kimlik olarak ev, bağlantılılık bakımından ev, evin diyalektiği ve evde olmak şeklindeki bir tipolojiyle kategorize edilmiştir. Evsizliği ise rasyonalizm ve teknoloji, ticari boyutlar, bürokrasi, mekân ve hız, toplumsal alanın aşınması, profesyonellik ve evsiz olmak şeklindeki alt başlıklarla tasnif etmiştir. Blunt & Varley (2004) "*Geographies of Home*" isimli çalışmalarında evin mekânsallığı üzerinde durarak evi coğrafi bir perspektifle kavramsal ve metodolojik açıdan incelemişlerdir. Domosh (1998) ev kavramını genişleterek bunu bir peyzaj biçimi, ekonomik bir varlık ve bir ev alanı şeklinde incelemiştir. Duncan & Lambert (2004) "*Landscapes of Home*" isimli makalelerinde evi mekânsal ve zamansal ölçek bakımından geniş bir yelpazede ele almışlardır. Çalışmalarında duyguların coğrafyası, cinsiyet ve cinsellik, ev (*housing*) ve kimlik, ulusötesi evler ve topluluklar, ev ve imparatorluk gibi konulara yer vermişlerdir.

Hümanist coğrafyanın yanı sıra ev üzerine farklı feminist bakış açılarını göz önünde bulundurmak, son kırk yılda ortaya çıkan ev üzerine zengin araştırma birikimini incelemek için yararlı bir yol sağlar. Son üç veya dört on yıldır feminist çalışmalar, ev anlayışına büyük katkılarda bulunmuştur (Valentine, 1989; Bowlby vd., 1997; Massey, 2001). Ahrentzen (1997) ev kavramının kadınlar için değişen anlamları üzerinde durmuştur. Oberhauser (1977)'nin Appalaşların kırsal kesimlerindeki kadın-ev işçilerine ilişkin kapsamlı çalışması evi üreme faaliyetlerinin gerçekleştirildiği özel bir alan olarak görme anlayışının tam aksine kadınların dikiş, nakış gibi gelir getirici faaliyetlerle evlerine ne kadar odaklandıklarını göstermeyi amaçlamıştır. Domosh (1998) coğrafya, cinsiyet ve ev ilişkilerini bir peyzaj biçimi, ekonomik bir varlık ve bir ev alanı olarak incelemiştir. Evin hem mekânsallaştırılmış hem de cinsiyetlendirilmiş bir anlayışını sunmuştur (Longhurst, 2012). Evi feminist perspektiflerle ele alan Longhurst (2012) bu konuyu sosyalist feminizm, liberal feminizm, radikal perspektifler, postkolonyal çalışmalar ve postyapısasal feminizm gibi alt başlıklarla açıklamıştır.

Ev ile ilgili ulusal literatür incelendiğinde kavramın büyük ölçüde ihmal edilmiş olduğu anlaşılmaktadır. Bu ihmal özellikle beşeri coğrafya özelinde dikkat çekicidir. Doğrudan evi konu alan az sayıdaki çalışmadan farklı olarak ev kavramına genellikle coğrafya paradigmasının anlatıldığı bazı akademik çalışmalarda kısaca değinildiği görülmüştür (Uysal vd., 2017; Özgür, 2021; Dinç, 2024). Özellikle hümanist coğrafyada ev, yer duygusunun önemli bir türü olduğu için mekân, yer ve yersizliği konu alan çalışmaların belirli bölümlerinde ev kavramına daha fazla odaklanıldığı dikkati çekmiştir (Bilgili, 2016). Diğer yandan ev, bazı çalışmalarda yere bağlılığı açıklayabilmede önemli bir değişken olarak kullanılmıştır (Yavan & Anlı, 2023; Dinç, 2023; Varnacı-Uzun, 2024). Benzer şekilde feminist coğrafya çalışmalarında da ev kavramı üzerinde duran veya evin feminist coğrafya açısından önemine değinen coğrafi çalışmalar ayırt edilmiştir (Tuncer, 2012; Bilgili, 2017; Mirioğlu, 2018; Okur, 2022; Bilgili & Yıldırım, 2024).

2.YÖNTEM

Beşeri coğrafyacıları ev konusunda çalışmalar yapmaya cesaretlendirmek için ne yapılabilir? Her şeyden önce ev ile ilgili yapılmış olan birbirinden farklı tanımları belirli yaklaşımlar veya paradigmlar altında kategorize ederek işe başlanabilir. Zira beşeri coğrafyacıların ev konusunda yapmış oldukları çalışmalar incelendiğinde, kavramın beşeri coğrafya paradigmaları ekseninde açıklanma eğiliminin olduğu açıkça görülür. Paradigmanın kısaca "kabul görmüş bir model" (Kuhn, 1962) ve coğrafi paradigmanın ise "coğrafya bilimine yönelik birbiriyle tutarlı, aynı zamanda farklı ve karşıt değerlerin de yer aldığı bilimsel bir yaklaşım" (Özgen, 2010) olduğu düşünüldüğünde ev kavramını belirli paradigmlar perspektifinde açıklamanın daha yararlı olacağı anlaşılacaktır. Eğer böyle yapılırsa multidisipliner ve çok yönlü bir kavram olan evin belirli bir ekseninde ve sarıh bir şekilde tartışılması daha mümkün hale gelir.

Bu çalışmada öncelikle ev kavramı ile ilgili literatür taraması yapılmış ve elde edilen bilgiler doküman analizine tabi tutulmuştur. Çalışmada kapsam belirlemeye yönelik (*scoping review*) bir tarama gerçekleştirilmiştir. Kapsam belirleme çalışmaları (kapsam incelemeleri) belirli bir konu veya araştırma alanındaki anahtar kavramları, alt başlıkları, araştırmadaki boşlukları ve uygulamalı araştırmalar için kaynakları belirleme fırsatı sunar (Toker, 2022). Araştırmacılar kapsam belirleme çalışmalarını karmaşık bir kavramı netleştirmek ve sonraki araştırma sorgulamalarını iyileştirmek için kullanabilirler (Levac vd., 2010). Çalışma kapsamında araştırma verileri; basılı eserlerin yanı sıra Web of Science, Scopus, PubMed, Science Direct, SOBİAD, Google Scholar, Researchgate ve Dergipark gibi elektronik veri tabanlarından elde edilmiştir. Literatür tarama çalışmaları 2024 yılının Şubat-Ağustos döneminde gerçekleştirilmiştir. Bir meta olarak konut ile bunun deneyimlerle şekillenen anlamını oluşturan yuva kelimelerinin yanı sıra bunların uluslararası literatürdeki karşılıklarını oluşturan *house* ve *home* anahtar kelimeleri taramanın odağını oluşturan kelimeler olmuştur. Literatür tarama sürecinde coğrafyanın en baskın kavramlarının başında gelen *mekân* ile yine coğrafyanın duygusal ifadesini oluşturan *yeri* konu alan akademik çalışmalarda ev/yuva kavramı üzerinde sıklıkla durulduğu görülmüş ve bu nedenle tarama sürecine *mekân* ve *yer* anahtar kelimeleri dâhil edilmiştir. Daha genel çerçevede evi güçlü bir yer duygusu olarak öne çıkaran hümanist ve feminist coğrafya da literatür taramada anahtar kelimeler olarak belirlenmiştir. Böylece literatür taramasının büyük ölçüde coğrafya ve özellikle beşeri coğrafya ekseninde gerçekleştirilmesi düşünülmüştür. İzleyen süreçte referansların referansları üzerinden gerçekleştirilen ayak izi takibi süreciyle anahtar kelimeler genişletilmiştir. Örneğin ev üzerinden yer, yer duygusu, yer sevgisi, yer korkusu ve yere bağlılık gibi kelimeler de taramaya dâhil edilmiştir. Ancak bu konulardaki akademik çalışmalar içerik yönünden incelenirken ev/yuva (*home/house*) kavramlarına hiçbir şekilde değinilmediği belirlenen çalışmalar *dışlama kriteri* olarak kabul edilmiş ve değerlendirmeye alınmamıştır. Tarama sonucunda ev ile ilişkili toplam 135 çalışmaya ulaşılmış ve bu makale kapsamında bu çalışmaların 110 tanesinden yararlanılmıştır. Söz konusu akademik çalışmaların 73'ü makale, 20'si kitap, 13'ü kitap bölümü, 3'ü lisansüstü tez (2 doktora ve 1 yüksek lisans tezi) ve 1'i tam metin sempozyum bildirisinden oluşmaktadır. William Morris Davis (1905)'in "*Home Geography*" isimli makalesinin yanı sıra Heidegger (1958) ve Bachelard'a (1964) ait çalışmalar bu makale kapsamında yararlanılan en eski ve öncü çalışmalar arasında yer almaktadır.

Bu çalışmada hümanist ve feminist coğrafya paradigmlarında ev konusuna yönelik öne çıkan bazı kavramlar üzerinden temalar ve alt başlıklar önerilmiştir. Bu sayede evin beşeri coğrafyanın hangi paradigmasında ne şekilde yer aldığı/kullanıldığı anlaşılmaya çalışılmıştır. Hümanist coğrafya, 1960'larda gelişen davranışsal coğrafya ve çevresel algı araştırmalarının çıktılarında beslendiği ve bunlarla desteklendiği için (Seamon & Lundberg, 2017) makaleye davranışsal coğrafyayla ilişkili olabilecek bir alt başlık (çevresel algı ve bilişsel durumlar) eklenmiş ve hümanist coğrafya paradigması içerisinde açıklanmıştır. Şüphesiz ev konusu hümanist ve feminist coğrafya paradigmları dışında davranışsal coğrafya, Marksist coğrafya, post yapısal, post kolonyal, *landscape* (peyzaj) gibi farklı coğrafya paradigmlarında da ele alınmıştır. Ancak evi coğrafyanın bütün paradigmları üzerinden açıklamak bu makalenin kapsam ve içeriğine uygun düşmeyeceğinden çalışma hümanist ve feminist coğrafya paradigmları ile sınırlı tutulmuştur. Çalışmada hümanist ve feminist coğrafya arasında ev kavramı üzerinden bir karşılaştırma yapmaksızın evin bu iki paradigmda değişen anlamları üzerinde durulmuştur. Çalışma genelinde öne çıkan baskın fikirler örneklerle desteklenmiş ve daha ziyade ev ile ilişkili olabilecek kavramlara odaklanılmıştır.

Evi hümanist coğrafya perspektifiyle açıklayabilmek için fenomenoloji, yer duygusu, yer sevgisi, yer korkusu, yere bağlılık, yer bağımlılığı ve yer kimliği kavramları üzerinden örnekler verilmiştir. Feminist coğrafya paradigması alt başlığında ise kamusal-özel alan, cinsiyete dayalı ev algısı, evin odalarına yönelik cinsiyet algısı, yer sevgisi, yer korkusu ve evin değişen anlamları üzerinde durulmuştur. Söz konusu kavram ve ifadeler makalenin kavramsal çerçevesinde açıklanabilirdi. Ancak evi belirli coğrafya paradigmları içerisinde daha güçlü ve anlaşılır bir şekilde tartışabilmek için bu kavramların hümanist ve feminist coğrafya alt başlıkları içerisinde kategorize edilerek açıklanmasının daha uygun olacağı düşünülmüştür. Çalışmada, genellikle ampirik araştırma makalelerinde sıklıkla kullanılan ve kod-alt kod ilişkilerine dayalı olarak detaylı nicel ve nitel çıktılar sunan kavram ağı haritalarından (Usun & Dinç, 2023) farklı olarak basit bir tematik kavram ağı haritası oluşturulmuştur. Kavram ağı haritası için bilgisayar destekli bir yazılım olan MAXQDA20 programı

kullanılmıştır. Böylece kapsamlı kod-alt kod analizleri yerine literatürden derlenen bilgilerden hareketle hümanist ve feminist coğrafya paradigmalarında baskın bir şekilde öne çıkan kavramların "ev" ile olan ilişkilerini somut bir şekilde ortaya koyabilmek amaçlanmıştır. Daha öz bir şekilde belirtmek gerekirse; eldeki çalışma kapsamında gerçekleştirilen tartışmalar nitel bir analize dayanmak yerine ev konusunda daha önceden yapılmış olan çalışmalardan elde edilen bilgilerin eleştirel bir değerlendirmesinden oluşmaktadır.

Hümanist coğrafyada fenomenoloji, yer ve çevresel algı/bilişsel durumlar olmak üzere temelde üç tema belirlenmiştir. Bunlar içerisinde "*deneyim*" fenomenolojinin bir alt başlığını oluştururken, "*yer duygusu, yer sevgisi, yer korkusu, yere bağlılık, yer bağlılığı ve yer kimliği*" yerin alt başlıkları olarak kategorize edilmiştir. Çevresel algı/bilişsel durumlar ise "*çevreye aşinalık*", "*bilişsel haritalar*" ve "*mekânsal referanslar*" şeklindeki alt başlıklarla açıklanmıştır. Feminist coğrafyada "*kamusal alan/özel alan*" bir tema olarak belirlenirken "*kamusal alan*" ve "*özel alan*" bunun içerisinde birer alt başlıklar olarak ayırt edilmiştir. Aynı şekilde "*yer korkusu/yer sevgisi*" bir tema olarak belirlenirken "*yer korkusu*" ve "*yer sevgisi*" birer alt başlık olarak sınıflandırılmıştır. Son olarak "*eve yönelik algı/evin değişen anlamı*" temasına bağlı olarak "*güç ve statü göstergesi*", "*odalara yönelik cinsiyet algısı*" ve "*değişen anlam*" şeklinde alt başlıklar oluşturulmuştur. Bu temalar ve alt başlıklar sayesinde ev kavramının hümanist ve feminist coğrafyadaki yerinin daha somut ve anlaşılır bir şekilde ortaya konulması sağlanmıştır. Çalışmanın sonuç bölümünde sonraki süreçte ev konusunda yapılacak akademik çalışmalara yönelik öneriler getirilmiştir.

3.BULGULAR

3.1. Hümanist coğrafyada ev kavramı

Hümanistik coğrafya için ev, önemli bir yer türüdür. Ev, hümanist coğrafyacılar için genellikle prototipik yer olarak görülür, çünkü Batı'nın ev ideali, güvenlik, istikrar ve duygusal bağlanma gibi yer özelliklerini paylaşır (Bachelard 1964; Relph 1976; Tuan 1977; Cresswell 2015). Relph'in (1976) evi "*yerine konulamaz bir önem merkezi*" olarak tanımlaması, eve yönelik genel hümanistik coğrafya yönelimini özetlemektedir. Ev, merkezdedir (Tuan 1977) ve bireysel kimliğin kaynağı, topluluğun temeli ve kişinin dışarıya çıkmasının temelidir (Relph, 1976). Aşağıda evi hümanist coğrafya bakış açısıyla açıklayabilmeye kolaylık sağlayan temalar ve alt başlıklar üzerinde durulmuş ve bunlara yönelik örnekler verilmiştir.

3.1.1. Fenomenoloji

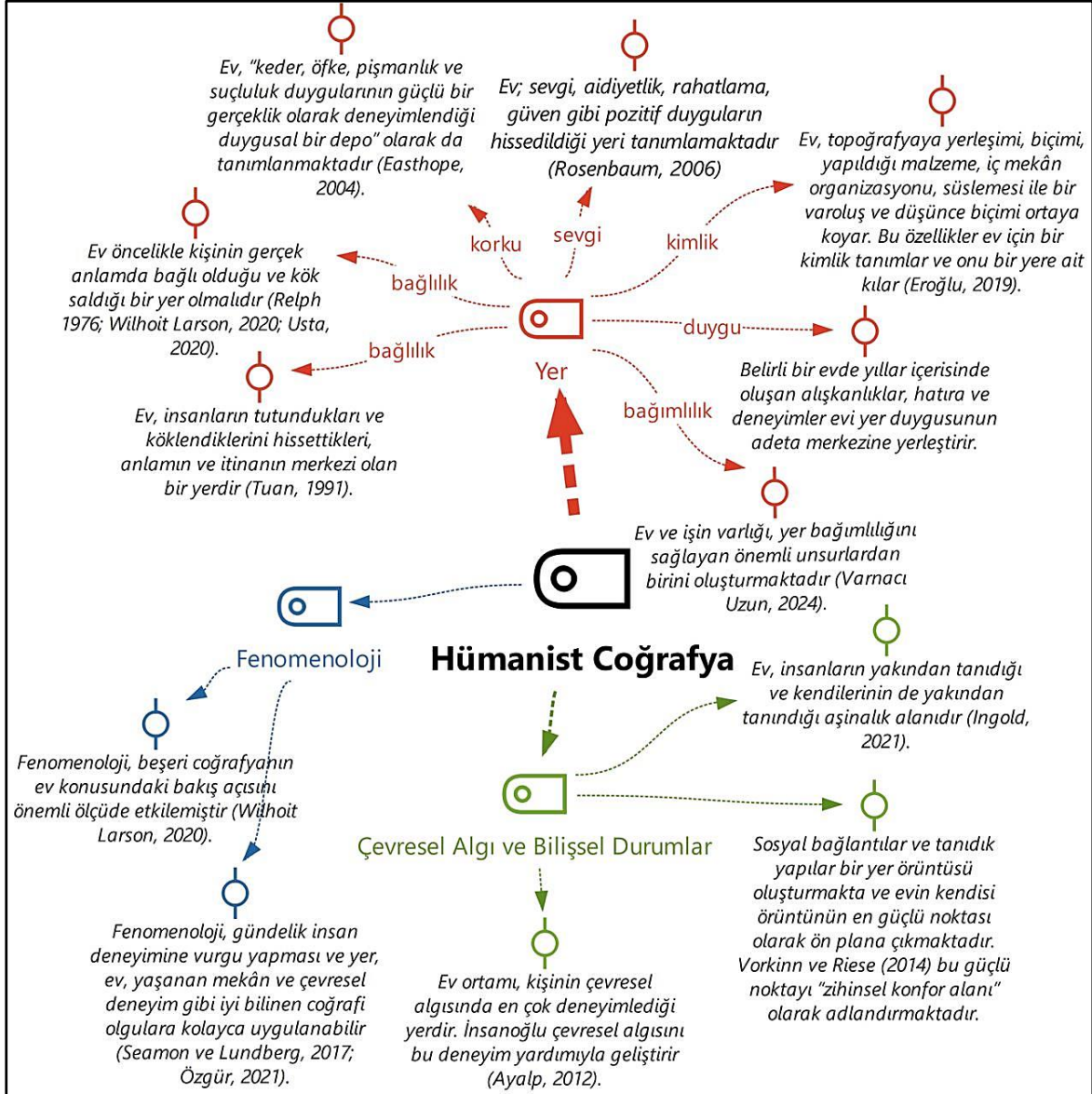
Hümanist coğrafyacılar, insan ile yer arasındaki ilişkinin ayrıntılı ve yansıtıcı bir anlayışını, bir ev/yuva olarak dünyanın coğrafyasını açıklamak için farklı bir araştırma stratejisi ve bir dizi insan merkezli yöntem geliştirmiştir (Özgür, 2021). Yerin önemli bir türü olan evi hümanist coğrafya perspektifinde açıklayabilmek için hümanist coğrafya genel çerçevesinin içinde önemli bir damar olan fenomenolojiden yararlanılabilir. Çünkü her ne kadar fenomenoloji geniş bir alan ve bu alanda çok farklı yorumlar olsa da bunun coğrafya üzerindeki etkisi daha çok mekân ve yer kavramlarında kendisini göstermektedir (Lay & Samuels, 2014; Uysal & Güngör, 2019). Gerçekten de fenomenoloji, beşeri coğrafyanın ev konusundaki bakış açısını önemli ölçüde etkilemiştir (Wilhoit Larson, 2020). Bu bakımdan ev olgusu çok tanımlı, tarihsel, değişken, birçok esere konu olabilmişken bunun nedenini fenomenolojik bakış açısıyla açıklamak doğru bir yaklaşım olabilir (Algin & Saticı, 2022). Zira hümanist araştırmalar, geniş bir yelpazedeki felsefi gelenekleri bir araya getirirse de fenomenoloji, gündelik insan deneyimine vurgu yapması ve yer, konut, yaşanan mekân ve çevresel deneyim gibi iyi bilinen coğrafi olgulara kolayca uygulanabilir olması nedeniyle sıklıkla kullanılmıştır (Seamon & Lundberg, 2017; Özgür, 2021).

Ev/konut, coğrafyanın yanı sıra fenomenoloji ve felsefe disiplinleri içinde de merkezî bir odak noktasına sahiptir. Bu disiplinlerin ev ile ilişkilerinde birlikte kabul edilebilecek bir anahtar kelime aranacak olursa bu "*deneyim*" olabilir. Bachelard (1964)'e göre ev "*deneyimsel bir kabuk*" anlamında kullanılmaktadır. Heidegger (1971)'e göre ev, dünyada "*yaşayan bir insan olmanın*" ne anlama geldiğinin temel unsurunu tanımlar. Ev genellikle kişinin dinlenebileceği, mahremiyet ve samimiyet yaşayabileceği, evcil olabileceği ve deneyimler kazanabileceği bir yer olarak görülür (Mallett 2004; Wilhoit Larson, 2020). Böyle bir yer aslında çoğumuzun önemseydiği ve çok değerli bulduğu yuvamızdır (Domosh, 1998). Fenomenologlar, evin özünü tanımlamaya veya insanların deneyimlerini sınırlamaya çalışmazlar. Bunun yerine, insanların ev hakkında düşünme biçimleri

yerine, pratiğe, insanların ev 'yapma' ve hissetme biçimlerine (Mallett, 2004) odaklanırlar. Evin bize ait olan ve bizim dünyadaki köşemizi oluşturan bir yer olarak tanımlanması, ev hakkında daha ileri bir kabulün temellerini oluşturur; yani ev fenomenolojik olarak bedenimize benzerdir (Jacobson, 2009).

3.1.2. Yer

Belirli bir konutta yıllar içerisinde oluşan alışkanlıklar, hatıra ve deneyimler evi yer duygusunun adeta merkezine yerleştirir (Şekil 1). Ev, yalnızca fiziksel veya mekânsal bir durumu değil, aynı zamanda sosyal ve alışılmış koşulları da ifade eder (Tuan, 1977). Mekânın düzeni ve biçimi, doğuşu, güncelliği, soyut ve somut, doğa ve toplum birbirinden ayrılmaz. Minicik bile olsa, bir bahçesi olan konut düşünceye dalma ve doğayla temas yeridir (Lefebvre, 2014).

Şekil 1- Hümanist coğrafyada ev ile ilişkili kavram ağı haritası

Figure 1- Concept network map related to home in humanist geography

Buradan hareketle evin özü, insanların bir miktar kontrol yoluyla kişiselleştirdiği ve özdeşleştiği bir bağlamda tekrarlayan, düzenli anlam yatırımında yatar. Yani ev "her günün, kendisinden önceki günlerle çarpıldığı bir yer" olarak tanımlanabilir (Tuan, 1977). Başka bir deyişle ev kavramı zamanın geçmesi ve yaşın birikmesiyle değişir (Terkenli, 1995). Bu nedenle ev bir yere daha az, o yerde gerçekleşen aktiviteye ise daha

çok bağlıdır (Mallett, 2004). Dolayısıyla herhangi bir fiziksel yapıda ikamet ederken elde edilen duygu ve deneyimler, belirli coğrafi alanlarda bir hayat örmenin yolu olarak karşımıza çıkar (Lawrence, 1987). Bu sayede ev, çok güçlü bir yer duygusunun tezahürü olarak hümanist coğrafya içerisinde kendisine özel bir alan yaratır. Diğer yandan yer duygusunun yitirilmesi ihtimali söz konusu olursa hümanist coğrafyanın odağını oluşturan insanın ev ile ilişkileri çok baskın bir şekilde gün yüzüne çıkar. Örneğin yer değiştiren yerleşmeleri hümanist coğrafya perspektifinde inceleyen ve konuyla ilgili bir filmi (Bozkır) içerik yönünden analiz eden Dinç (2024)'ün filmde "ev" in en sık tekrar edilen kelime olduğunu ortaya koyması bu bakımdan dikkat çekicidir.

Yer sevgisi ve yer korkusu

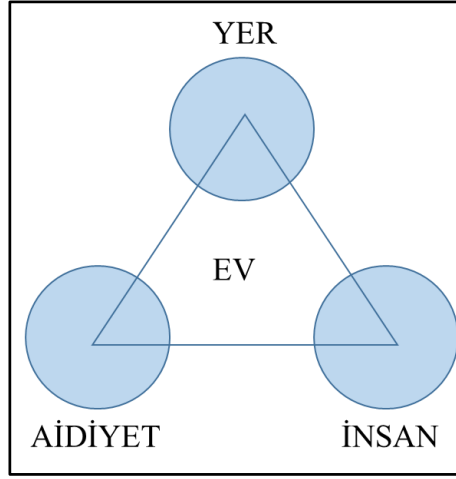
Hümanist coğrafyada ev kavramının yeri ve önemine işaret edebilmek için Yi Fu Tuan'ın çalışmalarında ortaya koyduğu ve ilk kez literatüre kazandırdığı kavramlara odaklanmak pratik çıkarımlar yapmayı sağlayacaktır. Yer duygusu bu kavramların başında gelmektedir. Beşeri Coğrafya Sözlüğü'ne göre aidiyet ve yabancılaşmanın, yakınlığın ve şiddetin, arzunun ve korkunun mekânı olarak ev, insan yaşamının merkezinde yatan anlamlar, duygular, deneyimler ve ilişkilerle doludur (Gregory, 2009). Bu duygu durumlarının farkına varan Yi Fu Tuan gerek yer gerekse yerin bir türü olan evi açıklamada iki kavram önermiştir: Yer sevgisi (topofili) ve yer korkusu (topofobi). Bunlar dışında yere bağlılık, yer bağımlılığı, yerin ruhu, yerin kimliği ve yersizlik gibi kavramlar üzerinden de hümanist coğrafyayla ilişki kurulabilmektedir (Yıldırım & Bilgili, 2024).

Ev; sevgi, aidiyet, rahatlama, güven gibi pozitif duyguların hissedildiği bir yeri tanımlamaktadır (Rosenbaum, 2006). Bu duygular açıkça evi bir topofili mekânı olarak ön plana çıkarmaktadır. Ancak ev, olumlu çağrışımlarla yüklü bir kelime olmasına rağmen (iddiaya göre barınak, kutsal alan, yuva, yürek ve kendimiz olabileceğimiz bir yer) tüm evler bu anlamları taşımaz. Yani ev bazı durumlarda topofobik (korku) bir anlam taşıyabilir. Bu anlamlar, aile içi şiddet; fiziksel taciz, saldırı, sözlü taciz, duygusal taciz, korkutma ve cinsel taciz gibi çeşitli eylemlerle ilişkilidir (Longhurst, 2012). Gurney (2000) evi, "*keder, öfke, pişmanlık ve suçluluk duygularının güçlü bir gerçeklik olarak deneyimlendiği ve aynı zamanda güçlü bir ev coğrafyası yaratmak için biriktirildiği, saklandığı ve sınıflandırıldığı duygusal bir depo*" olarak tanımlamaktadır (Easthope, 2004).

Yere bağlılık

Evi hümanist perspektifle açıklayabilmede yere bağlılık oldukça önemli bir kavramdır. Yere bağlılık, genellikle insanların yaşadıkları veya ilişki kurdukları fiziksel çevrelerine yönelik duygusal bağlılıklarını ifade eder (Stokols & Shumaker, 1981; Göregenli vd., 2014; Turut & Özgür, 2018; Südaş, 2019). Ev kolay yaratılmaz ve herhangi bir yer değildir. Ev öncelikle kişinin gerçek anlamda bağlı olduğu ve kök saldırdığı bir yer olmalıdır (Relph 1976; Wilhoit Larson, 2020; Usta, 2020). Yapılan araştırmalar, insanların mahallelerine kıyasla evlerine daha fazla bağlılık duyduklarını bildirmektedir (Hidalgo & Hernandez, 2001). Zira ev, insanların tutundukları ve köklendiklerini hissettikleri, anlamın ve itinanın merkezi olan bir yerdir (Tuan, 1991). Ev; yere bağlanma, köklü olma, hafıza ve nostalji duygularını harekete geçirmek için sembolik olarak kullanılmaktadır (Brickell, 2012). Bu bağlamda ev, 1970'lerde ve 1980'lerde hümanist coğrafyacıların çalışmalarına dayanarak, giderek yabancılaşan bir dünyada bir yere bağlılık duygusu sağlayan deneyim alanı olarak karşılanmıştır (Moore, 2000; Brickell, 2012).

Deneyim sürecinde insanların mekânları kendilerine ait olarak tanımlamaya başlamaları için eşyalarına ve nesnelere gerçekten ihtiyaçları vardır. *Benim odam, benim mutfağım, benim küçük terasım, benim koltuğum ve benim köşem* gibi ifadeler aslında fiziksel bir yapı olan konutu aidiyet üzerinden yere dönüştürmektedir (Gonzalez, 2005; Al Jazar, 2022). Dolayısıyla insan, yer ve aidiyet birlikte anlam ve duygu yüklü evi oluşturmaktadır (Şekil 2). Bu bakımdan Buttimer (1980)'nin ev kavramı ve yer duygusu arasındaki ilişkiyi ele aldığı makalesinin hemen başında kullandığı ifade dikkat çekicidir: "*Köy yolu beni ait olduğum yere, evime götür*". Bazı durumlarda yere bağlılık düzeyi daha ileri bir seviyeye taşınabilmektedir. Yer bağımlılığı olarak adlandırılacak bu seviyede yer sevgisinin çok daha önemli bir boyut kazandığı söylenebilir.

Şekil 2- İnsan, yer ve aidiyet üçgeninde ev

Figure 2- Home in the triangle of people, place and belonging

(Kaynak: Al Jazar 2022'den yeniden düzenlenerek oluşturulmuştur).

Yer bağımlılığı

Yere bağlılığın teorize edilmiş diğer bir bileşeni *yer bağımlılığı*dır. Yer bağımlılığı, bir yerin bireyin ihtiyaçlarını karşılaması ve hedeflerine ulaşmasını sağlaması temelinde olumlu bir değerlendirmeden kaynaklanır (Anton & Lawrence, 2014). Mevcut yer alternatiflerinden daha iyi değerlendirilirse, birey daha yüksek yer bağımlılığına sahip olacak ve o yerde kalmak isteme olasılığı daha yüksek olacaktır (Moore & Graefe, 1994). İnsanların evlerine karşı sahip oldukları bağların ve taahhütlerin ancak kayıp ve zorluk zamanlarında belirginleşebileceği (Relph, 1976) ve zorluk yaşamının bağlanmayı güçlendirebileceği teorize edilmiştir (Anton & Lawrence, 2014).

Türkiye özelinde değerlendirilirse böyle bir kayıp ve zorluk zamanlarına verilebilecek çarpıcı bir örnek Şubat 2023 depremleri olacaktır. Şubat 2023 depremlerinde yerle bir olan Antakya kenti sakinlerinin yere bağlılığını konu alan Varnacı-Uzun (2024) yer bağımlılığına yönelik dikkat çekici bir örnek vermektedir. Yerel halk ile yapılan görüşmelerden birinde, bir katılımcının “evi” yer bağımlılığı derecesinde ön plana çıkardığı görülmüştür.

“Antakya bana bir ev gibi, benim ait olduğum yer benim bir parçam, bir organ gibi onsuz olmaz gibi bir şey. Bu kadar bağlanmışız, bu kadar bağlı olduğumu da fark etmemiştim açıkçası...”.

Yer bağlılığı/bağımlılığını sağlayan önemli unsurlardan biri konut ve işin varlığıdır (Varnacı Uzun, 2024). Bu imkânların varlığı kişileri ister istemez yaşadıkları yere/eve bağlı kılabilmektedir. Literatürde konut sahibi olmanın yere bağlılığı arttırdığını, kiracı olmanın ise yere bağlılık referansında azalmaya neden olduğu açıklanmıştır. Benzer şekilde ilgili literatür yere bağlılık ile bir yerdeki ikamet süresi arasında da ilişki olduğunu ortaya koymuştur (Arslan & Ünlü, 2010; Turut & Özgür, 2018; Ağbaba, 2020; Dinç, 2023).

Yer kimliği

Hümanist coğrafyada ev ile ilişki kurulabilecek bir diğer önemli kavramı yer kimliği oluşturmaktadır. Yer kimliği, “belirli fiziksel ortamlar ve ortam türleri hakkındaki anıların, kavramların, yorumların, fikirlerin ve ilgili duyguların bir karışımı” olarak tanımlanmaktadır. Kimliğin belirli bir yere bağlandığı bir süreç, o yere ait olma hissidir (Qazimi, 2014). Yer ve bağlanma arasındaki ilişkide kişinin konut, yuva, ikametgâh, konum vb. gibi yerin sembolizmi ve duygusallığıyla ilişki kurma biçimi önemlidir. Bu nedenle, “benliğin sosyal-mekânsal ortamda konumlandırılma biçimi” yer kimliği için önemlidir (Darabaneanu vd. 2024). Konut, topoğrafyaya yerleşimi, biçimi, yapıldığı malzeme, iç mekân organizasyonu, süslemesi ile bir varoluş ve düşünce biçimi ortaya koyar. Bu özellikler ev için bir kimlik tanımlar ve onu bir yere ait kılar. Çoğunlukla örneklendirilen, taşıdıkları farklı özellikleri ile tarihsel süreçte Alman Evi, Japon Evi, Türk Evi, Amerikan Evi gibi isimlendirmeler ile

tanımlanmaları kimliksel bir ifade biçimi olarak açıklanabilir (Eroğlu, 2019). Özellikle Türk-İslam şehirlerinde evler, mahremiyet duygusu ile inşa edilmiş, kendi içlerine çekilmiş, girişleri dikkati çekmeyen yapılardan oluşmuştur (Belge, 2023). Bunlar içerisinde avlulu, cumbalı, içe dönük ve mahremiyetin ön planda olduğu geleneksel Türk evi belirli bir kültür, kimlik, peyzaj ve yaşam tarzını somut bir şekilde yansıtmaktadır.

3.1.3. Çevresel algı ve bilişsel durumlar

Ev ortamı, kişinin çevresel algısında en çok deneyimlediği yerdir. İnsanlar, çevresel algılarını bu deneyim yardımıyla geliştirir (Ayalp, 2012). Ev, insanların yakından tanıdığı ve kendilerinin de yakından tanıdığı aşinalık alanıdır. Bu nedenle, günlük yaşamın tüm ortamlarını kapsar: ister konut, ister sokak, ister mahalle, ister iş yeri olsun (Ingold, 2021). Bireylerin evlerinde kendilerini yönlendirebilmeleri için bir tür bilişsel haritaya sahip olmaları gerekir. Başka bir deyişle bilişsel harita ev içerisindeki davranışlarla şekillenir (Rothwell, 1974). Örneğin bir insan, evinin dışında bir yerdeyken evinin odalarını göz önüne getirebilir. Bu insan zamanla evinin, odalarının ve ev içerisindeki tasarımın adeta zihinsel bir fotoğrafını çeker. Evindeki herhangi bir eşyanın bulunduğu yeri evdeki bir kişiye tıpkı adres tarif eder gibi açıklayabilir. Eğer ev içerisinde kendisine ait bir köşe varsa bu, gün içerisinde defalarca göz önüne gelebilir.

Aşinalık durumları ev içerisinde olduğu gibi evin yakın çevresinde de kendini göstermektedir. Kent sakininin sokaklarda kendini evinde hissetmesinin nedeni inşa edilmiş bir çevrede bulunması değildir; bunun nedeni, gündelik hayatında yürümeye veya araba kullanmaya alışkın olduğu mahalle sokakları olmaları ve ona tanıdık yüzler, manzaralar ve sesler sunmalarıdır (Ingold, 1996). Burası davranış biçimlerinin normalleştirildiği bir alandır (Gorman-Murray, 2006). Dolayısıyla sosyal bağlantılar ve tanıdık yapılar bir yer örüntüsü oluşturmakta ve evin kendisi örüntünün en güçlü noktası olarak ön plana çıkmaktadır. Vorkinn & Riese (2014) bu güçlü noktayı "*zihinsel konfor alanı*" olarak adlandırmaktadır (Şekil 1). Bu bağlamda bilişsel haritalama çalışmaları, evin ve ev mahallesinin mekânsal bilgi ve aktivite örüntülerinde nasıl birer bağlantı noktası işlevi gördüğünü açıkça ortaya koymaktadır (Gold, 2019; Algin & Satıcı, 2022). Ancak postmodern dünyada evin bu işlevinin giderek zayıflamaya başladığı söylenebilir.

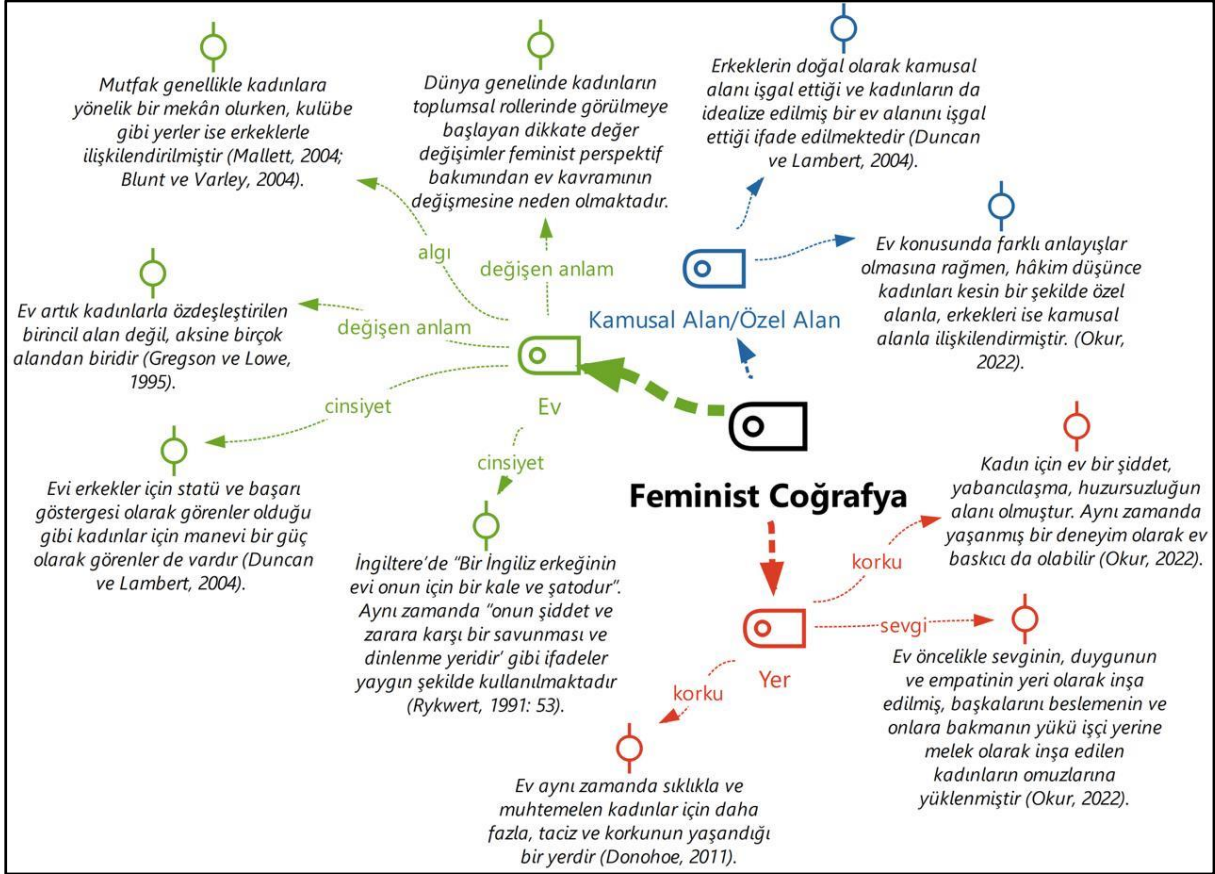
3.2. Feminist coğrafyada ev kavramı

Evi kendi bütünlüğü içerisinde ele alma konusunda beklentinin en fazla olduğu yaklaşımların başında feminist bakış açısı gelmektedir (Bora, 2009). Bununla ilişkili olarak Spain (1993) evi "tüm mekânsal kurumların en kadınsı olanı" olarak tanımlamaktadır. Feminist coğrafya çalışmaları, coğrafya disiplininin, ev işleri, çocuk bakımı, erkek şiddeti, aile içi güç ilişkileri, kadın sağlığı, kadınların iş yaşamına katılımı, kadınların sosyal hareketliliği gibi kadın konularını içermektedir (Miriöğlu, 2018). Coğrafi düşüncenin özellikle ev üzerine geliştirilmesinde feminist bakış açısı hayati öneme sahip olmuştur (Longhurst, 2012). Özel bir yer olan ev, feminist coğrafyacıların en fazla çalıştığı konuların başında gelmektedir (Bilgili & Yıldırım, 2024). Feminizm ve coğrafya arasındaki ilişki, özel alanın/evin beşeri coğrafya tartışmalarının nasıl dışında kaldığını göstermekte ve feminist coğrafyacılar ev kavramına baskın bir şekilde dikkat çekmektedir (Akşit, 2017). Gerçi Monk ve Hanson gibi bazı araştırmacılar tarafından feminist coğrafyada cinsiyet ve evle ilgili karmaşıklıkların çoğunun çözülmesinde pek de ileri gidilemediği iddia edilse de, kadınların ev, banliyöler, çocuk bakımı ve ev işleri deneyimleri gibi konuların coğrafi gündemde yer alması açısından önemi hafife alınamaz (Longhurst, 2012). Bu nedenle, son yıllarda feminist coğrafyacılar, sıklıkla göz ardı edilen konut ve yuva, hane halkı ve ev içi dünya gibi kavramları yeniden incelemişler ve bir çalışma nesnesi olarak yeniden sahiplenmişlerdir (Domosh, 1998). Bu çalışmada feminist coğrafyanın ev ile ilişkisi temelinde "kamusal ve özel alan", "yer sevgisi ve yer korkusu" ve "eve yönelik algı/evin değişen anlamı" şeklinde kategorize edilen temalarla ve bu alt başlıklarla açıklanmıştır.

3.2.1. Kamusal alan/Özel alan

Cinsiyet, insanların evde yaşama ve evi hayal etme biçimlerinin ayrılmaz bir parçasıdır; çünkü ev konusunda farklı anlayışlar olmasına rağmen, hâkim düşünce kadınları kesin bir şekilde özel alanla, erkekleri ise kamusal alanla ilişkilendirmiştir. Ev, özellikle sosyal muhafazakârlar tarafından 'kadının yeri' olarak nitelendirilmiştir. Gerçekten de muhafazakâr politikacılar, kadının evdeki yerini tanımlayanların belki de en bilinen örneğidir (Okur, 2022). Kadınlar geleneksel olarak eve bakmaktan sorumlu olmuşlardır (Longhurst, 2012; Tuncer, 2012). Örneğin 19. yüzyılda Britanya ve Amerika Birleşik Devletleri'nde, özellikle şehirlerde ve banliyölerde erkekler ve kadınlar arasındaki mekânsal ayrım önemli ölçüde artmıştır. Çünkü erkeklerin doğal olarak kamusal alanı işgal ettiği ve kadınların da idealize edilmiş bir konut alanını işgal ettiği

görülmüştür (Duncan & Lambert, 2004; Okur, 2022). Bu durum erkek ve kadınların eve bağıllık durumlarını da etkilemektedir. Zira kadınların genellikle evlerine erkeklerden daha bağılı oldukları ifade edilmektedir (Hidalgo & Hernandez, 2001). Bunun en önemli nedenlerinden biri kadınların genellikle ev bakımı ve evde çocuk büyütmeyle daha fazla zaman ayırmalarıdır (Anton & Lawrence, 2014). Bu bakımdan kamusal-özel alan ayrımı, erkeklerin zamanını ve emeğini, büyük ölçüde ev dışında ücretli bir işte çalışarak harcadığı kabulü üzerine kurulurken kadınları aile ve ev yaşamının merkezine anne ve eş olarak yerleştirmektedir (Koçak Turhanoglu & Beklan Çetin, 2023).

Şekil 3- Feminist coğrafyada ev ile ilişkili kavram ağı haritası
Figure 3- Concept network map related to home in feminist geography

3.2.2. Feminist coğrafyada yer sevgisi ve yer korkusu

Evi feminist bir bakış açısıyla açıklayabilmenin yollarından biri Yi Fu Tuan'ın hümanist coğrafyada yer duygusu üzerinden önerdiği yer sevgisi ve yer korkusu kavramlarının feminist coğrafyada nasıl bir karşılık bulduğunun tartışılmasıdır. Bu bakımdan ev bir yandan özellikle kadınların çok sevdiği, kendilerini güvende hissettikleri, zamanlarının önemli bir bölümünü geçirdikleri yer sevgisi mekânı olurken, bazı durumlarda bu bir korku mekânına dönüşebilmektedir (Duncan & Lambert, 2004). Örneğin Linda McDowell'in (1999) belirttiği gibi, ev öncelikle sevginin, duygunun ve empatinin yeri olarak inşa edilmiş, başkalarını beslemenin ve onlara bakmanın yükü işçi yerine melek olarak ifade edilen kadınların omuzlarına yüklenmiştir (Okur, 2022). Ancak ev aynı zamanda sıklıkla ve muhtemelen kadınlar için daha fazla, taciz ve korkunun yaşandığı bir yerdir. Evdeki diğer tüm deneyimler gibi, bu taciz ve korku da bedene yazılır ve kolayca üstesinden gelinemeyecek bir yapı tarzı oluşturur (Donohoe, 2011). Böylece kadın için ev bir şiddet, yabancılaşma ve huzursuzluğun alanı olmuştur (Şekil 3). Ayrıca sembolik bir temsil olarak ev, kadınları politik ve iş dünyasının gerçek dünyasından uzaklaştırmaya hizmet eder. Aynı zamanda yaşanmış bir deneyim olarak ev baskıcı da olabilir (Rich, 1980; Okur, 2022; Yalçın, 2024). Bu durum evden ayrılan birçok kadın için evsizlik sorununu beraberinde getirebilir. Örneğin Klahr (1999), aile içi şiddetin kadınlarda evsizliğin birincil nedeni olduğunu belirtmektedir (Duncan &

Lambert, 2004). Diğer yandan bazı durumlarda kendi evleri dışındaki her yer kadınlar için bir korku mekânı olabilir. Temizlik, çocuk/hasta bakıcılığı gibi çeşitli işler için gittikleri evlerde karşılaşılabildikleri olumsuzlukların yanı sıra sokaklarda güvenle yürüebilenin bile çoğu zaman pek mümkün olmadığı durumlar kadınların kendi evlerine adeta hapsolmalarına neden olmaktadır. Dolayısıyla Holt-Jensen'in (2014) de belirttiği gibi her ne kadar ev dişil bir küre olarak anlaşılmış olsa da, "kale" olarak ev, içinde kadının muhafaza edileceği kapalı bir yere gönderme yapmakta ve daha da kötüsü, evin bir hapishane olarak hissedilmesine yol açmaktadır.

3.2.3. Eve yönelik algı/evin değişen anlamı

Güç ve statü göstergesi olarak ev

Evle ilgili cinsiyete dayalı algılar üzerine çalışan ilk yazarlar, erkeklerin evi statü ve başarı göstergesi olarak gördüklerini iddia etmektedir (Somerville, 1989). Örneğin İngiltere'de "*Bir İngiliz erkeğinin evi onun için bir kale ve şatodur*". Aynı zamanda "*onun şiddet ve zarara karşı bir savunması ve dinlenme yeridir*" gibi ifadeler yaygın şekilde kullanılmaktadır (Rykwert, 1991: 53). Böylece ev bazı durumlarda çevresindeki arazi ile birlikte bir liman olarak tanımlanmıştır (Mallett, 2004). Evi erkekler için statü ve başarı göstergesi olarak görenler olduğu gibi kadınlar için manevi bir güç olarak görenler de vardır. McNamee (1998) gençlik, cinsiyet ve aile evi üzerine yaptığı çalışmalarda, evin kadınsı bir mekân olarak algılanmasının bazı açılardan bir güç unsuru olduğuna inanmaktadır. Örneğin birçok Hintli, özellikle İngiliz eğitimi almış olanlar, Hintli kadınları ahlakî ve manevi olarak üstün ve dolayısıyla "ev" in uygun sembolü olarak öne sürerler (Duncan & Lambert, 2004).

Evin odalarına yönelik cinsiyet algısı

Cinsiyet ve mekân üzerine yapılan erken dönem çalışmalar, aile evindeki belirli odaların veya mekânların cinsiyetli olduğunu ileri sürmüştür. Örneğin mutfak genellikle kadınlara yönelik bir mekân olurken, kulübe gibi yerler ise erkeklerle ilişkilendirilmiştir (Mallett, 2004; Blunt & Varley, 2004). Gerçekten de günün önemli bir kısmını mutfakta geçiren özellikle ev kadınları açısından değerlendirildiğinde kadının mutfakla olan ilişkisi daha iyi anlaşılacaktır. Bununla ilgili olarak Floyd, televizyon yemek programları, yemek tarifleri kitapları ve performans sanatları da dâhil olmak üzere görsel ve yazılı metinlerin analizi yoluyla mutfağın, genellikle yukarı ve aşağı, iç ve dış arasındaki mekânsal ayrımlar aracılığıyla ifade edilen cinsiyet için etkili bir yer olduğunu göstermektedir (Blunt & Varley, 2004). Diğer yandan salon, ev kadınlarının temizlik, misafire sunulan ikramlar ve hizmet açısından başkaları tarafından değerlendirildiği ve sınındığı toplumsal ve fiziki bir mekânı oluşturmaktadır. Samimiyet ve rahatlıkla ilişkili olan oturma odası ise kadınlar için özel bir yaşam alanını ifade eden mahrem alan olarak tanımlanmaktadır (Koçak Turhanoglu & Beklan Çetin, 2023).

Feminist coğrafyada evin değişen anlamı

Akademik araştırmalarda yakın zamana kadar erkekler öncelikli olduğu için siyaset, ekonomi, emperyalizm gibi konular erkeksi bir hayranlık uyandırmıştır. Dolayısıyla ev gibi alanlar önemsiz ve kadınsı olarak görülmüş araştırmaya değer görülmemiştir (Okur, 2022). Tarihsel süreçte birçok kültür, kadınları ev ile eşdeğer tutmuş, kadınların ev ve iş yerlerinde erkeklerle hizmet etmelerini beklemiş ve onların evden çıkmalarını engellemiştir (Young, 2005). Bu yaklaşım çoğu yerde veya kültürde bugün de devam etmekle birlikte kadınların toplumsal rollerinde dikkate değer gelişmeler de görülmeye başlamaktadır. Söz konusu gelişmeler feminist perspektif bakımından ev kavramının değişmesini sağlamaktadır (Şekil 3). Bugünlerde Suudi Arabistan gibi bazı muhafazakâr ülkelerde kadınlara yönelik getirilen yasal düzenlemelerin kadınların ev ile ilişkilerinde bazı önemli değişimleri beraberinde getireceği söylenebilir. Buna işlerini evlerinden yürütmeye başlayan erkekler dâhil edildiğinde evin hem erkekler hem de kadınlar için giderek çok farklı bir boyut kazanmaya başladığı anlaşılacaktır. Bu duruma yıllar önce dikkat çeken Gregson & Lowe (1995), kadınların işgücü piyasasına katılımının artması ve erkeklerin ev içi işlere katılımının artmasıyla birlikte, "evin artık kadınlarla özdeşleştirilen birincil alan olmadığını, aksine birçok alandan biri olduğunu" ileri sürmektedir.

4. TARTIŞMA VE SONUÇ

Ev konusunu araştırmak bir realite olarak zordur çünkü duvarlarla çevrili ve çatıyla örtülü basit bir konut, çok dar bir çalışma alanı olarak araştırmacılar üzerinde çekimserlik yaratabilir. Veya tam aksine, özellikle

coğrafyacıların sıklıkla kullandıkları “*insanın evi olarak dünyanın incelenmesi*” ifadesi de evin mekânsal ölçeğini çok farklı boyutlara kadar genişletebilir. Buna evin zamanla değişen anlamları ve farklı disiplinler tarafından evle ilgili öne sürülen farklı yorum ve ifadeler eklendiğinde evin belirli bir bilimsel çerçevede incelenmesi gerekliliği kendiliğinden ortaya çıkmaktadır. Bu makalenin seyri sırasında beşeri coğrafya literatüründe ev kavramının hümanist ve feminist coğrafya olmak üzere temelde iki önemli paradigma kapsamında baskın bir eğilim olarak benimsendiği görülmüştür. Ev kavramının özellikle ulusal literatürde büyük ölçüde ihmal edilmiş olması ve teorik bir çerçeveden yoksun olması bu çalışmanın hazırlanmasındaki başlıca motivasyonu oluşturmuştur.

Hümanist coğrafya literatüründe “ev”in güçlü ve önemli bir yer türü olarak ön plana çıkarılması bu çalışmanın farkındalık yaratmaya çalıştığı en önemli çıktılardan biri olarak kabul edilebilir. Zira son yıllarda sayıları giderek artan mekân, yer ve yersizlik tartışmaları içerisinde ev/konut (*house*) ve yuva (*home*) kavramlarını etraflıca ortaya koyabilecek bir teorik tartışmaya da ihtiyaç vardı. Diğer yandan yer ile ilişkili olabilecek yer duygusu, yer kimliği, yer sevgisi, yer korkusu, yere bağlılık ve yer bağımlılığı gibi kavramların en güçlü ve en somut tezahürlerini ve anlamsal karşılıklarını “ev”in kendisinde bulduğu rahatlıkla söylenebilir. Ev ile ilişkili hümanist coğrafya literatürü bir bütün olarak değerlendirildiğinde; evde geçirilen sürenin uzunluğunun, ev sevgisinin, kirada oturmak yerine ev sahibi olmanın ve çevresel aşinalığın yere bağlılık/yer bağımlılığını arttırdığını açıkça göstermiştir. Hümanist coğrafyada söz konusu değişkenler üzerinden eğer bir ev inşa edilecekse şüphesiz bu evin çatısını “fenomenoloji” oluşturacaktır. Zira ev, literatürde insan deneyimlerinin ve çevresel aşinalığının adeta mihenk taşı olarak ön plana çıkarılmıştır. Dolayısıyla bu çalışmada hümanist coğrafyanın ev ile ilişkilerinden hareketle geliştirilen tipolojinin geçerli, kabul edilebilir ve kullanışlı olduğu söylenebilir.

Ev kavramının beşeri coğrafyaya yerleşmesi ve geliştirilmesinde feminist coğrafya paradigması hayati bir rol oynamıştır. Konuyla ilgili literatür feminist coğrafyada ev konusunun özellikle kamusal alan ve özel alan karşılaştırması üzerinden işlenmeye çalışıldığını açıkça göstermiştir. Bu bakımdan yaygın bir eğilim olarak kadın ev ile ilişkilendirilmiş ve kamusal alanlar temelde erkeklerin baskın olduğu bir yer olarak görülmüştür. Ev özel alanla sınırlandırıldığında cinsiyet temelli güç ve statünün evi feminist bir perspektifte açıklayabilmede önemli bir argüman olduğu dikkati çekmiştir. Daha da özele inilip odalar üzerinden gerçekleştirilen tartışmalar incelendiğinde özellikle mutfağın adeta kadınlarla özdeşleşen bir niteliğe sahip olduğu vurgulanmıştır. Aslında mutfak kadının ev sevgisi ve evine bağlılığının önemli bir itici gücü olarak görülmüştür. Feminist coğrafyada ev üzerinden geliştirilecek bir tipolojide belki de en etkili kavramlardan birini hümanist coğrafyada da ön plana çıkarılan “*yer korkusu (topofobi)*” oluşturmaktadır. Literatürde evin kadınlar açısından yer sevgisiyle olduğu kadar, aynı zamanda taciz, şiddet, korku ve zorbalık içeren bir baskı ortamıyla da ilişkili olduğu sıklıkla vurgulanmıştır. Ancak son yıllarda kadının toplumsal rollerinde meydana gelen dikkate değer değişimlerin eve yönelik feminist bakış açısında bazı önemli değişimleri beraberinde getirdiği/getireceği söylenebilir. Özel alan-kamusal alan ayrımının yeniden gözden geçirilmesi, güç ve statüye sahip olmaya başlayan kadının yer korkusunu aşması, erkeklerin de evde daha fazla vakit geçirmeye başlaması gibi. Bazı durumlarda kadın için ev bir korku mekânı olmanın tam aksine, baskıya karşı yenilenme ve iyileşme için güvenli bir yer olabilmektedir (hooks, 2015). Zira Aktaş (2017) kadın açısından benliğin yapılanmasında ve korunmasında evin kritik bir öneme sahip olduğunu ve geleneksel sosyo kültürel dokuda kadınların ev içinde her türlü kötülüklerden arındığını ifade etmektedir. Kadınların ev ile ilişkilerinde zaman içerisinde şekillenen anlamlardan farklı olarak Koçak Turhanoglu & Beklan Çetin (2023) Covid-19 salgını döneminde “hayat eve sığar” sloganı kapsamında evin anlamının ev dışında gerçekleşen çalışma, iş, eğitim, eğlence, sağlık gibi alanlardaki birçok faaliyeti kapsayacak ölçüde genişlediğini vurgulamaktadır. Bu durumun da bir neticesi olarak ev konusundaki cinsiyet ayrımının giderek zayıflamaya başladığı anlaşılmaktadır.

Hümanist ve feminist coğrafya literatüründen hareketle bu çalışma kapsamında önerilen temalar ve alt başlıklar konuyu teorik bir çerçevede tartışabilmede kolaylık sağlamıştır. Ancak bu konuda ev ile ilgili deneyimleri doğrudan ölçebilmeyi ve değerlendirebilmeyi sağlayacak uygulamalı araştırmaların da gerçekleştirilmesi oldukça önemlidir. Bu bakımdan ev kavramını açık ve anlaşılabilir şekilde açıklayabilmek için insanların günlük yaşamlarından ve deneyimlerinden yola çıkılarak keşfedici etnografik çalışmalara ihtiyaç

duyulmaktadır. Diğer yandan davranışsal coğrafya başta olmak üzere Marksist coğrafya, post yapısal, post kolonyal, *landscape* (peyzaj) gibi farklı coğrafya paradigmalarının ev kavramını nasıl ele aldıkları üzerinde durularak teorik ve ampirik çalışmalar yapılmalı ve bu sayede beşeri coğrafyacılar başta olmak üzere farklı disiplinlerin araştırmacıları cesaretlendirilmelidir.

Çıkar Çatışması / <i>Conflict of Interest</i>	Yazarlar çıkar çatışması bildirmemiştir. <i>The authors declared no conflict of interest</i>
Finansal Destek / <i>Funding conditions</i>	Yazarlar bu çalışma için finansal destek almadıklarını beyan etmiştir. <i>The authors declared that this study has received no financial support</i>

REFERANSLAR

- Ağbaba, D. (2020). Yer bağlılığının sosyo-mekânsal farklar bakımından incelenmesi: Niğde örneği. *IBAD Sosyal Bilimler Dergisi*, Milli Mücadelenin 100.Yılı Özel Sayısı, 133-147. doi: <https://doi.org/10.21733/ibad.800486>
- Ahrentzen, S. (1997). The meaning of home work places for women. In J. P. Jones, H. J. Nast, and S. M. Roberts, (Eds). *Thresholds in Feminist Geography* (pp. 77-92). Rowman & Littlefield,
- Akşit, E. (2017). Ev: Feminist coğrafya, orta doğu ve namüsaıt kesişimler. *Kebikeç: İnsan Bilimleri İçin Kaynak Araştırmaları Dergisi*, 44, 353-362.
- Aktaş, G. (2017). Kadın açısından kente ilişkin mekân pratikleri. *Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 27, 136-149.
- Al Jazar, A. (2022). *In search of home the value of people, belongings, and place*. Master thesis. Maastricht Academy of Architecture Zuyd University of Applied Sciences. Netherlands.
- Allen-Wickler, Z. (2015). *The influence of home: Place attachment and its role in environmental concern and behavior in the Great Lakes region*. Doctoral dissertation. University of Michigan Library. USA.
- Algın, G., & Satıcı, B. (2022). Bellek ve mekânın ilişkisinde ev olgusu üzerine bir araştırma. *İstanbul Ticaret Üniversitesi Teknoloji ve Uygulamalı Bilimler Dergisi*, 4(2), 14-20.
- Anton, C. E., & Lawrence, C. (2014). Home is where the heart is: The effect of place of residence on place attachment and community participation. *Journal of Environmental Psychology*, 40, 451-461. doi: <https://doi.org/10.1016/j.jenvp.2014.10.007>
- Arslan, H., & Ünlü, A. (2010). Afet sonrası yeniden yapılanma sürecinde yer değiştirme ve yere bağlılığın değerlendirilmesi: Düzce örneği. *İTÜDERGİSİ/a*, 9(1), 43-53. http://itudergi.itu.edu.tr/index.php/itudergisi_a/article/view/1037
- Ayalp, N. (2012). *Cultural identity and place identity in house environment: Traditional Turkish house interiors*. Interior Architecture and Environmental Design Department, TOBB ETU University, Ankara.
- Bachelard, G. (1964). *The poetics of space*. The Orion Press.
- Belge, R. (2023). Çıkmaz sokakların oluşumu: İslam ve batı şehirlerinin mukayesesi. *Mukaddime*, 14(2), 199-226. doi: <https://doi.org/10.19059/mukaddime.1380561>
- Bilgili, M. (2016). Coğrafya öğretiminde mekân ve yer karmaşası üzerine bir araştırma. *Coğrafya Eğitimi Dergisi*, 2(1), 11-19.
- Bilgili, M. (2017). Toplumsal cinsiyet, beden mekânsallığı ve cinsiyetçi mekânlar. *Felsefe-Yazın Dergisi*, 23, 19-28.
- Bilgili, M., & Yıldırım, S. (2024). Coğrafyada temel kavramların ilişkiselliği: Mekân, yer, peyzaj ve bölge. *Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 62, 283-293. doi: <https://doi.org/10.30794/pausbed.1445668>
- Blunt, A., & Varley, A. (2004). Geographies of home. *Cultural Geographies*, 11(1), 3-6. doi: <https://doi.org/10.1191/1474474004eu289xx>
- Blunt, A. & Dowling, R. (2006). *Home*. Routledge.

- Bora, A. (2009). Rüyası ömrümüzün çünkü eşyaya siner. A. Alkan (Ed) içinde, *Cins Cins Mekan* (s.63-75), Varlık Yayınları.
- Bourdieu, P., & Wacquant, L. J. (1992). *An invitation to reflexive sociology*. Cambridge Polity. https://www.academia.edu/5543729/Bourdieu_and_Wacquant_An_Invitation_to_Reflexive_Sociology_1992
- Bowlby, S., Gregory, S., & McKie, L. (1997). Doing home: Patriarchy, caring, and space. *Women's Studies International Forum*, 20(3), 343–350.
- Brickell, K. (2012). 'Mapping' and 'doing' critical geographies of home. *Progress in Human Geography*, 36(2), 225-244. doi: <https://doi.org/10.1177/0309132511418708>
- Bunkse, E. V. (1990). Saint Exupery's geography lesson: Art and science in the creation and cultivation of landscape values. *Annals of the Association of American Geographers*, 80, 96-108. <https://www.jstor.org/stable/2563330>
- Buttimer, A. (1980). Home reach and the sense of place. In A. Buttimer & D. Seamon, (Eds), *The Human Experience of Space and Place* (pp.13-39). Croom Helm.
- Cresswell, T. (2015). *Place: A short introduction* (2nd Edition). John Wiley & Sons.
- Darabaneanu, D., Maci, D., & Oprea, I. M. (2024). Influence of environmental perception on place attachment in Romanian rural areas. *Sustainability*, 16(3), 1106. doi: <https://doi.org/10.3390/su16031106>
- Davis, W. D. (1905). Home geography, *Journal of Geography*, 4(1), 1-5. doi: <https://doi.org/10.1080/00221340508985562>
- Dinç, Y. (2023). 6 Şubat 2023 Kahramanmaraş depremleri sonrası yeniden yapılanma sürecinde yere bağlılığın değerlendirilmesi: Antakya (Hatay) örneği. *Türk Coğrafya Dergisi*, 83, 45-57. doi: <https://doi.org/10.17211/tcd.1347063>
- Dinç, Y. (2024). Yer değiştiren yerleşmeleri hümanist coğrafya perspektifinden okumak: Bozkır filmi içerik analizi. *International Journal of Geography and Geography Education (IGGE)*, 53, 157-184. doi: <https://doi.org/10.32003/igge.1465894>
- Domosh, M. (1998). Geography and gender: home, again?. *Progress in Human Geography*, 22(2), 276-282. doi: <https://doi.org/10.1191/030913298676121192>
- Donohoe, J. (2011). The place of home. *Environmental Philosophy*, 8(1), 25-40. <https://www.jstor.org/stable/26168058>
- Dovey, K. (1985). Home and homelessness. In I. Altman, & C. M. Werner (Eds), *Home Environments*. (pp. 33-64), Plenum Press.
- Duncan, J. S., & Lambert, D. (2004). Landscapes of home. *A Companion to Cultural Geography*, 382-403. doi: <https://doi.org/10.1002/9780470996515.ch25>
- Easthope, H. (2004). A place called home. *Housing, Theory and Society*, 21(3), 128-138.
- Eroğlu, E. (2019). Şehirde bir aitlik olarak ev. <https://www.ilbank.gov.tr/dergi/dosyalar-dergi-dergi04.pdf#dergi/37>
- Fukuda, T. (2008). Putting 'home' in geographical contexts: A review of cultural geography studies. *Japanese Journal of Human Geography*, 60(5), 403-422.
- Giuliani, M. (1991). Towards an analysis of mental representations of attachment to the home. *The Journal of Architectural and Planning Research*, 8(2), 133–146.
- Gold, J. R. (2019). Behavioral geography. *International Encyclopedia of Human Geography*, 1, 282-293.
- González, B. M. (2005). Topophilia and topophobia: The home as an evocative place of contradictory emotions. *Space and Culture*, 8(2), 193-213. doi: <https://doi.org/10.1177/1206331204273984>
- Gorman-Murray, A. (2006). Gay and lesbian couples at home: Identity work in domestic space. *Home Cultures*, 3(2), 145–167. doi: <https://doi.org/10.2752/174063106778053200>
- Göregenli, M., Karakuş, P., Özgen-Kösten, E.Y., & Umuroğlu, İ. (2014). Mahalleye bağlılık düzeyinin kent kimliği ile ilişkisi içinde incelenmesi. *Türk Psikoloji Dergisi*, 29(73), 73-85. <https://search.trdizin.gov.tr/tr/yayin/detay/185893/>
- Gregory, D. (2009). The dictionary of human geography. *Blackwell Google Schola*, 2, 577-603.
- Gregson, N., & Lowe, M. (1995). 'Home'-making: on the spatiality of daily social reproduction in contemporary middle-class Britain. *Transactions of the Institute of British Geographers*, 20(2), 224-235. doi: <https://doi.org/10.2307/622433>

- Heidegger, M. (1958). *An ontological consideration of place in the question of being*. Twayne Publishers.
- Heidegger, M. (1971). *Poetry, language, thought*. Harper and Row.
- Heidegger, M. (1973). *Being and time*. Oxford University Press.
- Heinz, S., & Aubel, K. (2024). The politics of home. *Coils of the Serpent: Journal for the Study of Contemporary Power*.
- Hidalgo, M.C., & Hernandez, B. (2001). Place attachment: Conceptual and empirical questions. *Journal of Environmental Psychology*, 21, 273-281. doi: <https://doi.org/10.1006/jevp.2001.0221>
- Holt-Jensen, A. (2014). *Coğrafya: Tarihi, felsefesi ve temel kavramları*. (Çev. E. Bekaroğlu, Ö.F. Anlı, H. Turut & S. Tuysuz). İdil Yayıncılık.
- hooks, b. (2015). *Yearning: Race, gender and cultural politics*. Routledge.
- Ingold, T. (2021). *The perception of the environment: essays on livelihood, dwelling and skill*. Routledge.
- Jacobson, K. (2009). A developed nature: A phenomenological account of the experience of home. *Continental Philosophy Review*, 42, 355-373. doi: <https://doi.org/10.1007/s11007-009-9113-1>
- Karjalainen, P. T. (1993). House, home and the place of dwelling. *Scandinavian Housing and Planning Research*, 10(2), 65-74. doi: <https://doi.org/10.1080/02815739308730324>
- Kaya, İ. (2014). Coğrafi düşüncenin değişimi ve paradigmlar. Y. Arı, & İ. Kaya (Eds) içinde, *Coğrafya Araştırma Yöntemleri* (s.19-49), Coğrafyacılar Derneği Yayınları.
- Koçak Turhanoğlu, F.A., & Beklan Çetin, O. (2023). Toplumsal cinsiyet bağlamında evin anlamı ve ev ile kurulan ilişkinin farklılaşması. *Sosyoloji Araştırmaları Dergisi*, 26(1), 40-60. <https://doi.org/10.18490/sosars.1290150>
- Kuhn, T. (1962). *The structure of scientific revolutions*. The University of Chicago Press
- Lawrence, R. (1985). A more humane history of homes: research method and application. In I. Altman, & C. Werner (Eds), *Home Environments* (pp. 113-132). Plenum Press.
- Lawrence, R. J. (1987). What makes a house a home?. *Environment and Behavior*, 19(2), 154-168.
- Lefebvre, H. (2014). *Mekânın üretimi* (Çev. Işık Ergüden). Sel Yayıncılık.
- Levac, D., Colquhoun, H., & O'Brien, K. K. (2010). Scoping studies: Advancing the methodology. *Implementation Science*, 5(1), 1-9. <https://doi.org/10.1186/1748-5908-5-69>
- Ley, D., & Samuels, M. S. (2014). Introduction: Contexts of modern humanism in geography. In *Humanistic Geography* (pp. 1-17). Routledge.
- Longhurst, R. (2012) Feminist perspectives on home. In SJ. Smith (Ed.) *International Encyclopedia of Housing and Home* (pp.158-162), Elsevier.
- Mallett, S. (2004). Understanding home: A critical review of the literature. *The Sociological Review*, 52(1), 62-89. doi: <https://doi.org/10.1111/j.1467-954X.2004.00442.x>
- Massey, D. (2001). *Space, place and gender*. University of Minnesota Press.
- Mirioğlu, G. (2018). Kentlere feminist coğrafya perspektifinden bakmak. *Ege Coğrafya Dergisi*, 27(2), 183-194.
- Moore, R. L., & Graefe, A. R. (1994). Attachments to recreation settings: The case of rail-trail users. *Leisure Sciences*, 16(1), 17-31. doi: <https://doi.org/10.1080/01490409409513214>
- Moore, J. (2000). Placing home in context. *Journal Of Environmental Psychology*, 20(3), 207-217. doi: <https://doi.org/10.1006/jevp.2000.0178>
- Norberg-Schulz, C. (1980). *Genius Loci: Towards a phenomenology of architecture*. Rizzoli.
- Oberhauser, A. (1997). The home as 'field': households and homework in rural Appalachia. In J. P. Jones, H. J. Nast, & S. M. Roberts (Eds), *Thresholds in Feminist Geography* (pp. 165-182) Rowman & Littlefield.
- Okur, M. (2022). Kültürel coğrafya perspektifinden mekânın eleştirisi. *International Journal of Geography and Geography Education (IGGE)*, 45, 134-147. doi: <http://dx.doi.org/10.32003/igge.1041260>
- Özgen, N. (2010). Bilim olarak coğrafya ve evrimsel paradigmları. *Ege Coğrafya Dergisi*, 19(2), 1-26.
- Özgüç, N., & Tümertekin, E. (2012). *Coğrafya geçmiş, kavramlar, coğrafyacılar*. Çantay Kitabevi.
- Özgür, E. M. (2021). Türk beşeri coğrafyasında ihmal edilmiş bir paradigma: Hümanist coğrafya. *Ege Coğrafya Dergisi*, 30(1), 205-224. doi: <https://doi.org/10.51800/ecd.892187>

- Qian, L., Zheng, C. Lai, Q., & Guo, J. (2021). A county town in ruins: memories, emotions, and sense of place in post earthquake Beichuan, China. *Sustainability*, 13(20), 11258. doi: <https://doi.org/10.3390/su132011258>
- Qazimi, S. (2014). Sense of place and place identity. *European Journal of Social Science Education and Research*, 1(1), 306-310.
- Perkins, H. C., Thorns, D. C., & Winstanley, A. (2008). House and home: Methodology and methods for exploring meaning and structure. In *Qualitative Housing Analysis: An International Perspective* (pp. 35-60). Emerald Group Publishing Limited.
- Porteous, J. D. (1976). Home: The territorial core. *Geographical Review*, 66(4), 383.
- Proshansky, H. M. Fabian, A. K. & Kaminoff, R. (1983). Place-identity: Physical world socialization of the self. *Journal of Environmental Psychology*, 3(1), 57-83. doi: <https://doi.org/10.2307/213649>
- Ralph, D., & Staeheli, L. A. (2011). Home and migration: Mobilities, belongings and identities. *Geography Compass*, 5(7), 517-530. doi: <https://doi.org/10.1111/j.1749-8198.2011.00434.x>
- Relph, E. (1976). *Place and placelessness*. SAGE Publications.
- Rich, A. (1980). Compulsory heterosexuality and lesbian existence. *Signs: Journal of Women in Culture and Society*, 5(4), 631-660. 10.1086/493756
- Rosenbaum, M. S. (2006). Exploring the social supportive role of third places in consumers' lives. *Journal of Service Research*, 9(1). doi: <https://doi.org/10.1177/1094670506289530>
- Rothwell, D. C. (1969). *Cognitive mapping of the home environment*. Doctorate thesis. The University of British Columbia.
- Rykwert, J. (1991). House and home. *Social Research*, 58(1), 51-62. <https://www.jstor.org/stable/40970630>
- Safa, P. (2024). *Dokuzuncu hariciye koşuşu*. Ötüken Neşriyat.
- Samanani, F. & J. Lenhard (2019). House and home. In F. Stein, S. Lazar, M. Candea, H. Diemberger, J. Robbins, A. Sanchez & R. Stasch (Eds), *The Cambridge Encyclopedia of Anthropology* doi: <http://doi.org/10.29164/19>
- Saunders, P., & Williams, P. (1988). The constitution of the home: towards a research agenda. *Housing Studies*, 3(2), 81-93. doi: <https://doi.org/10.1080/02673038808720618>
- Seamon, D., & Lundberg, A. (2017). Humanistic geography. *International Encyclopedia of Geography: People, the Earth, Environment and Technology*, 6(1), 1-11.
- Sixsmith, J. (1986). The meaning of home: An exploratory study of environmental experience. *Journal Of Environmental Psychology*, 6(4), 281-298. doi: [https://doi.org/10.1016/S0272-4944\(86\)80002-0](https://doi.org/10.1016/S0272-4944(86)80002-0)
- Somerville, P. (1989). Home sweet home: A critical comment on Saunders and Williams. *Housing Studies*, 4(2), 113-118. doi: <https://doi.org/10.1080/02673038908720649>
- Spain, D. (1993). Gendered spaces and women's status. *Sociological Theory*, 11(2), 137-151. <http://www.jstor.org/stable/202139?origin=JSTOR-pdf>
- Staszak, J.-F. (2001). L'espace domestique: pour une géographie de l'intérieur. *Annales de Géographie* 620, 339-63.
- Stokol, D., & Shumaker, S. A. (1981). People in places: A transactional view of settings. In J. H. Harvey (Ed). *Cognition Social Behaviour And The Environment* (pp.441-488), Lawrence Erlbaum Assoc.
- Südaş, İ. (2019). *Şehirden kopuş mu? Değişen İzmir'de köylere göç*. Ege Üniversitesi Yayınları.
- Takahashi, L. M. (1996). A decade of understanding homelessness in the USA: from characterization to representation. *Progress in Human Geography*, 20(3), 291-310. doi: <https://doi.org/10.1177/030913259602000301>
- Terkenli, T. S. (1995). Home as a region. *Geographical Review*, 85(3), 324-334. doi: <https://doi.org/10.2307/215276>
- Toker, A. (2022). Bir araştırma metodolojisi olarak sistematik literatür incelemesi: Meta-sentez yöntemi. *Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 22, 313-340.
- Tuan, Y-F. (1977). *Space and place: The perspective of experience* (8th Edition). University of Minnesota Press.
- Tuan, Y. F. (1991). A view of geography. *Geographical Review*, 81(1), 99-107. doi: <https://doi.org/10.2307/215179>
- Tuncer, S. (2012). Beşeri coğrafyaya feminist itirazlar. *Fe Dergi*. 4(1), 79-90.
- Tuncer Gürkaş, E., & Barkul, Ö. (2012). Yer üzerine kavramsal bir okuma denemesi. *Sigma*, 4, 1-11.

- Turut, H., & Özgür, E.M. (2018). Bir kente göçün hikâyesi: Süreçler, bütünleşme ve aidiyet. *Coğrafi Bilimler Dergisi*, 16(1), 153-180. doi: https://doi.org/10.1501/Cogbil_0000000196
- Tümertekin, E., & Özgüç, N. (2020). *Beşeri coğrafya insan, kültür, mekân*. Çantay Kitabevi.
- Türk Dil Kurumu (2024). "Ev". <https://sozluk.gov.tr/>
- Uğur, A., & Aliagaoglu, A. (2018). *Şehir coğrafyası*. Nobel Yayıncılık.
- Usta, G. (2020). Mekân ve yer kavramlarının anlamsal açıdan irdelenmesi. *Turkish Online Journal of Design Art and Communication*, 10(1), 25-30.
- Uzun, Ç.F., & Dinç, Y. (2023). Kırsal endüstri mirası öğelerinin sergilendiği Oleatrium zeytin ve zeytinyağı tarihi müzesine yönelik ziyaretçi yorumlarının içerik analizi. F. Baykal, & A. Karadağ (Eds) içinde, *Disiplinlerarası Yaklaşımlarla Kırsal Endüstri Mirası* (s. 499-512). Ege Üniversitesi Yayınları.
- Uysal, A. Güngör, Ş. & Meydan, A. (2017). Üniversite öğrencileri ve ikametgâh ilişkisi/Bir mekânın eve dönüştürülmesi: Nevşehir örneği. *Doğu Coğrafya Dergisi*, 22(38), 15-38. doi: <https://doi.org/10.17295/ataunidcd.316850>
- Uysal, A., & Güngör, Ş. (2019). İnsan merkezli bir yaklaşım olarak hümanist coğrafyada fenomenolojinin yeri. *I. İstanbul Uluslararası Coğrafya Kongresi Bildiri Kitabı*, içinde (s. 61-67). 20-22 Haziran, İstanbul.
- Valentine, G. (1989). The geography of women's fear. *Area*, 21(4), 385-90. <https://www.jstor.org/stable/20000063>
- Varnacı Uzun, F. (2024). Antakya'ya yönelik yer duygusu: Şubat 2023 depremleri sonrası gitmek mi zor kalmak mı?. *Ege Coğrafya Dergisi*, 33(1), 1-30. doi: <https://doi.org/10.51800/ecd.1455130>
- Vorkinn, M., & Riese, H. (2014). Environmental concern in a local context: The significance of place attachment. *Environment and Behavior*, 33(2), 249-63. doi: <https://doi.org/10.1177/00139160121972972>
- Wilhoit-Larson, E. (2021). Creating home at work: Humanistic geography and placemaking in organizations. *Culture and Organization*, 27(6), 437-455. doi: <https://doi.org/10.1080/14759551.2020.1861453>
- Yalçın, M. (2024). Coğrafyaya erkeklik kavramının yerleşmesi ve hegemonik erkeklığe yaklaşımlar, *Coğrafi Bilimler Dergisi*, 22(2). doi: <https://doi.org/10.33688/aucbd.1446520>
- Yavan, N., & Kurtar Anlı, C. (2023). Tüketim mekanları ve üçüncü yerlerin analizinde yeni bir kavram ve çerçeve önerisi: Mekanyer. *Türk Coğrafya Dergisi*, 84, 7-26. doi: <https://doi.org/10.17211/tcd.1308233>
- Yıldırım, S., & Bilgili, M. (2024). Yer üzerine: Felsefi hermönetik bir yaklaşım. *Liberal Düşünce Dergisi*, 114, 119-138. doi: <https://doi.org/10.36484/liberal.1402268>
- Young, I. M. (2005). House and home: Feminist variations on a theme. In *Motherhood and Space: Configurations of the Maternal Through Politics, Home, And The Body* (pp. 115-147). Palgrave Macmillan, US.
- Zhao, C. (2020). "Nomadland". https://www.imdb.com/title/tt9770150/?ref=vp_close

Received: 21 August 2024 | Revised: 5 December 2024 | Accepted: 9 December 2024

TERSAKAN VE BOLLUK GÖLLERİNDEKİ (KONYA) YILLIK VE AYLIK SU YÜZEYİ DEĞİŞİMLERİNİN UYDU GÖRÜNTÜLERİ İLE ANALİZİ

Analyses of Annual and Monthly Water Surface Changes In Tersakan and Bolluk Lakes (Konya) With Satellite Images

Murat UZUN

*Marmara Üniversitesi
İnsan Ve Toplum Bilimleri Fakültesi
İstanbul-Türkiye
murat.uzun@marmara.edu.tr*

Abstract

Lakes are one of the areas of constant change due to their different formation origins, dynamic structure, hosting geographical components and interaction potential. In this respect, long and short-term change results of lakes are used in future predictions, management and planning areas. In this study, it was aimed to comparatively analyse the long-term, short-term and monthly water surface changes of Tersakan and Bolluk Lakes (Konya) located in the Central Anatolia Region of our country through satellite images. For long term analyses, Landsat satellite images of April and August for 5-year periods between 1984 and 2024 were used in the study. For short-term monthly data, Sentinel 2 MSI satellite images, which offer higher resolution, were utilised. In this context, satellite images of 26 different dates were obtained and water surface was extracted using the Normalised Water Difference Index (NDWI) and threshold method. The data obtained were then analysed and compared cartographically and quantitatively. The results of the analyses show that the water surface area of both lakes decreased by 70 % from 1984 to 2024. Short-term lake surface change results show that Lake Tersakan shrank by 8.7% from 2018 to 2023, while Lake Bolluk shrank by 44% during this period. Monthly analyses reveal that both lakes have above-average water surface for 5 months and below-average water surface for 7 months. It was found that the largest area of water surface was in February, March, April and December and most of the lake basin dried up in the other months. In both lakes, it was found that the areas covered with water for 12 months constituted only 2 per cent of the total lake water surface.

Keywords: Lake surface change, NDWI, Remote Sensing, Tersakan Lake, Bolluk Lake.

Öz

Göller, farklı oluşum kökenleri, dinamik yapısı, coğrafi bilişenleri barındırma ve etkileşim potansiyeli nedeniyle daimî değişim alanlarından biridir. Bu bakımdan göllerin uzun ve kısa dönemli değişim sonuçları, gelecek tahminleri, yönetim ve planlama alanlarında kullanılmaktadır. Bu çalışmada, ülkemizin İç Anadolu Bölgesinde yer alan Tersakan ve Bolluk Göllerinin (Konya) uzun dönemli (1984-2024), kısa dönemli (2018-2023) ve yıl içerisinde aylık su yüzey değişimlerinin uydu görüntüleri üzerinden karşılaştırmalı analiz edilmesi amaçlanmıştır. Çalışmada uzun dönemli analizler için Landsat 1984-2024 yılları arası 5 yıllık dönemlerde nisan ve ağustos ayları kapsamındaki uydu görüntüleri kullanılmıştır. Araştırmada kısa dönemli aylık veriler için daha yüksek çözünürlük sunan Sentinel 2 MSI uydu görüntülerinden yararlanılmıştır. Bu kapsamda toplam 26 farklı tarihteki uydu görüntüleri temin edilmiş, Normalize Farkı Su İndisi (NDWI) ve eşik yöntemi ile su yüzeyi çıkarımı yapılmıştır. Daha sonra elde edilen veriler kartografik ve kantitatif olarak analizlere tabi tutulmuş ve karşılaştırmıştır. Analiz sonuçları 1984'den 2024'e her iki gölünde su yüzey alanının %70 oranında küçüldüğünü göstermektedir. Kısa dönemli göl yüzeyi değişim sonuçları, Tersakan Gölü'nün 2018'den 2023'e %8,7 küçüldüğünü, Bolluk Gölü'nün ise bu dönemde %44 oranında küçüldüğünü ortaya koyar. Aylık analiz bulgularından her iki gölde de 5 ay ortalamının üstünde, 7 ay ortalamının altında su yüzeyinin olduğu tespit edilmiştir. En geniş alanlı su yüzeylerinin şubat, mart, nisan ve aralık aylarında olduğu diğer aylarda göl çanağının büyük bölümünün kurduğu saptanmıştır. Her iki gölde de 12 ay suyla kaplı sahalarının toplam göl su yüzeyi alanının sadece % 2'sini oluşturduğu tespit edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Göl yüzey değişimi, NDWI, Uzaktan Algılama, Tersakan Gölü, Bolluk Gölü.

1. GİRİŞ

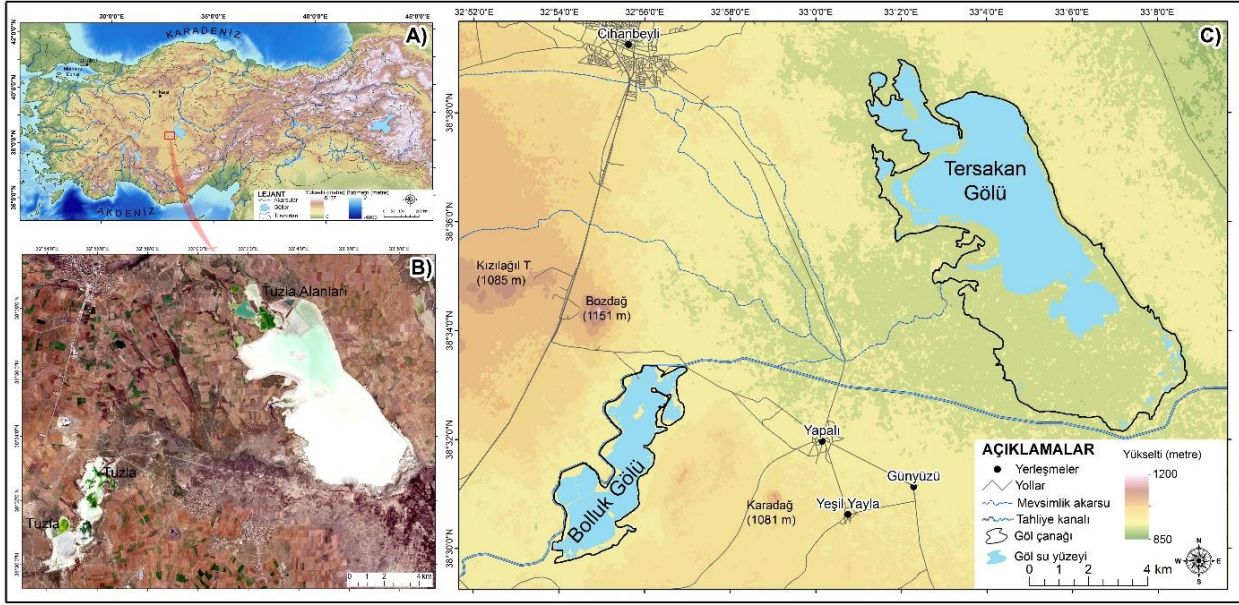
Etrafı kara kütlesi ile çevrili, farklı oluşum kökenlerine sahip göller, fiziksel, kimyasal ve ekolojik olarak da çeşitlilikleri barındırmakta ve su döngüsünün içerisinde dinamik bir yapı göstermektedir (Woolway, vd., 2020). Göllerin hidrografik açıdan beslenme kaynakları da farklılıklar sunar (Sikder vd., 2023). Bu nedenle göller, çok çeşitli doğal ortam koşullarından ve özellikle de klimatolojik unsurlardan etkilenmektedir. Dünyadaki en önemli tatlı su kaynakları olma özelliği sonucu göller, insan faaliyetleri ile yoğun ilişki içerisinde (Busker vd., 2019; Ataol & Onmuş, 2021; Yang vd., 2022). Bunun yanında bazı göllerde farklı antropojenik kullanımlarda (tuz üretimi, sodyum sülfat üretimi vb.) olabilmektedir. Bütün bu özelliklerle göller, dinamik ve duyarlı yapısı, hidrografik bağlantıları (yüzeysel, yer altı ve meteroik) ve antropojenik kullanımların ekseninde yoğun değişimlere sahne olmaktadır (Fan vd., 2021). Göllerde meydana gelen değişimler, buharlaşma ile su kaybı, yanlış su kullanımı, siltasyon, ötrofikasyon, yapay göl oluşturma ve antropojenik müdahaleler şeklinde sınıflandırılabilir (Pekel vd., 2016). Yapılan çalışmalar, göllerde buharlaşma oranının son 50 yılda %58 arttığını ve kara içi su rezervuarında değişimler olduğunu göstermektedir (Zhao vd., 2022). Meydana gelen değişimlerde, yapay ve antropojenik müdahaleye uğramış göllerin buharlaşma miktarına katkısının yüksek olduğu tespit edilmiştir (Zhao vd., 2022).

Dünyada 0,002 km²'den daha büyük göllerin sayısı takribi 117 milyondur ve bu göller buzul alanları hariç dünya karasının %3,7'sini kaplamaktadır (Verpoorter vd., 2014). Bu göller, oluşum, alansal büyüklük, derinlik, floristik yayılım, antropojenik kullanım açısından çeşitlilikler arz etmekte ve coğrafi bileşenler göllerdeki zamansal ve mekânsal değişimleri de çeşitlendirmektedir (Luo vd., 2022). Göllerin buharlaşarak su kaybetme dinamikleri, suyun alanına, dağılışına, buharlaşma oranına ve antropojenik müdahalelere bağlıdır (Hoşgören, 2020). Ancak belirtilen dinamikler coğrafi konuma göre değişir ve bu süreç karmaşık ilişkilerle değişen çevrenin tezahürlerine karşı hassastır. Küresel iklim değişikliği, sıcaklık artışı ve özellikle suya insan müdahalesinin de göllerde büyük boyutlarda etki oluşturduğu bilinmektedir (Cooley vd., 2021; Khorshiddoust vd., 2022; Kaya vd., 2023; Weyhenmeyer vd., 2024). Bazı çalışmalar, Dünyadaki birçok gölde mevsimlik yüzeysel su depolanmasının %61'nin antropojenik olarak oluşturulan rezervuarlarda meydana geldiğini, yıllık değişkenliğin doğal göl rezervuarlarında 0,22 m olduğu, bu verinin yapay göllerde 0,86 m olduğunu göstermektedir (Cooley vd., 2021). Dünyada son çeyrek asırda kalıcı olduğu düşünülen göllerin 162.000 km²'sinin mevsimlik değişen su yüzeyine dönüştüğü, 90.000 km²'sinin ise yok olduğu bilinmektedir (Pekel vd., 2016).

İklim değişikliği, antropojenik kullanımlara karşı oldukça hassas olan göl varlıklarındaki zamansal ve mekânsal değişimler, doğal ortam koşullarındaki birçok dinamik süreci ve unsuru etkilemekte, canlı ve insan yaşamında da değişimler oluşturabilmektedir (Akbaş vd., 2020; Cooley vd., 2021). Bu bakımdan göllerdeki değişimler, su kalitesi, miktarı, ekolojik hassasiyet boyutu, hidrografik etkisi açısından incelenmektedir (Akbaş, 2024). Aynı zamanda göllerin yüzey alanındaki değişimlerin zamansal ve mekânsal olarak incelenmesi de gelecek tahminleri, havza, su yönetimi ve sürdürülebilirlik açısından da kullanılabilir (Alevkayalı vd., 2023; Uzun, 2024). Göllerin su yüzey alanındaki değişimlerin incelenmesinde farklı spektral ve mekânsal çözünürlük sağlayan çeşitli uydu görüntüleri kullanılmakta, Coğrafi Bilgi Sistemleri (CBS) ve Uzaktan Algılama (UA) teknikleri ile hızlı, kanıtlanabilir, kartografik ve kantitatif sonuçlar ortaya konmaktadır (Kuleli vd., 2011; Kale, 2018; Liu vd., 2019; Aydın vd., 2020; Lausch vd., 2024). Dünyada ve Türkiye'de göllerin alansal değişimleri çeşitli zamansal süreler temel alınarak analiz edilmiştir (Tağil, 2007; Bahadır, 2013; Choiński vd., 2016; Duru, 2017; Dereli & Tercan, 2020; Yurteri & Kurttaş, 2021; Dinç, 2023; Kale & Erimiş, 2024; Meyer vd., 2024; Wang vd., 2024). Ancak bu çalışmaların çoğunun uzun dönemli ya da mevsimsel değişimlere odaklandığı, dinamik yapı sunan göllerin yıl içerisindeki aylık değişimlerinin birkaç çalışma dışında çok fazla incelenmediği görülmektedir (Kuleli vd., 2011). Aynı zamanda yapılan çalışmaların birçoğunda geniş alanlı göllerin incelendiği anlaşılmaktadır. Belirtilen durumlar nedeniyle bu çalışmada ülkemizin karasal-yarı kurak iklim koşullarındaki, dar alanlı Tersakan ve Bolluk göllerinin zamansal ve mekânsal değişimlerinin analiz edilmesi amaçlanmıştır. Çalışmanın temel hedefi, Tersakan Gölü ve Bolluk Gölü'nün 1984-2024 yılları arasındaki 5 yıllık periyotlar ile uzun dönemli değişimini, 2018 ve 2023 yıllarındaki aylık su yüzeyi değişimlerini

CBS ve UA teknikleri ile saptamak, farklı yöntemlerle analiz ederek karşılaştırmak, coğrafi olarak ilişkiler kurarak gölleri incelemektir.

Araştırma sahasını oluşturan Tersakan Gölü ve Bolluk Gölü, Türkiye'nin iç kesiminde, Tuz Gölü'nün güneybatısında yer alır (Şekil 1). Göllerin doğu, kuzeydoğusunda Tuz Gölü, kuzeybatısında Lale Dağı, batısında Bozdağ, güneybatı ve güneyinde Cihanbeyli platosu yer alır. Göller idari sınır olarak Konya'nın Cihanbeyli ilçesi sınırları içerisinde yer almaktadır. Tersakan ve Bolluk gölleri coğrafi koordinat sistemine göre 38°30'-38°39' kuzey enlemleri ile 32°52'-33°10' doğu boylamları arasında yer almaktadır (Şekil 1).

Şekil 1- A) ve B) Araştırma sahasının lokasyon haritası (Sentinel 2 MSI uydu görüntüsü 14.12.2023) C) Tersakan ve Bolluk gölleri çevresi sayısal yükselti modeli (SYM)
Figure 1- A) and B) Location map of the research area (Sentinel 2 MSI satellite image 14.12.2023) C) Digital elevation model (DEM) around Tersakan and Bolluk lakes

Göller, takribi olarak 900-920 m yükseltide, derin olamayan çanak içerisinde bulunur. Göller, oluşum kökeni olarak yerli kaya gölleri içerisinde yer almaktadır. Ancak göller, jeolojik dönemde Konya Kapalı Havzası'na tekabül eden ve günümüzde en geniş kalıntısı Tuz Gölü olarak belirtilen gölün muhtelif jeomorfolojik, hidrografik değişimlerden ötürü bu gölden ayrılan kalıntıları niteliğindedir (Hoşgören, 1994). Dolayısıyla göllerin tektonik göl kapsamında olduğu anlaşılmaktadır. Bolluk Gölü kuzeybatısındaki ve Tersakan Gölü'nde KB-GD uzanımlı faylar, göllerin tektonizma denetiminde oluştuğunu işaret edebilmektedir (Delibaş, 2010). Bazı araştırmacılara göre ise Tersakan Gölü, Tuz Gölü'nün kurumması ve çoraklaşması ile bu gölden ayrılmış ancak Bolluk Gölü'nün oluşumu ise, pliyosen kalkerinin aşınması ya da gölün kuzeyindeki traverten konilerinin bu vadiyi tıkaması sonucu meydana gelmiştir (Wenzel, 1937; Erol, 1968). Bolluk Gölü kuzeyinde yoğunlaşmakla birlikte göl çanağı içerisinde de traverten konileri bulunmaktadır (Erinç, 1960; Erol, 1968; Pınar vd., 2018). Göllerin günümüzde derinlikleri çok az olup, oldukça sığ (0-0,5 m arasında), çorak bir özellik göstermektedirler. Her iki gölünde suları kimyasal olarak tuzlu-sodalıdır. Göllerin beslenme kaynaklarını meteorik su varlığı, yer altı suları ve mevsimlik akışa geçen dereler oluşturur. Bolluk Gölü'nün batı ve kuzey kesimi ile Tersakan Gölü'nün güneyinden tahliye kanalı geçmekte, kanal suları Tuz Gölü'ne deşarj olmaktadır. Her iki gölde önemli sulak alan varlıklarıdır ve bu özellikleri ile kuşların göç yolu güzergahları içerisinde yer almaktadır. Tersakan ve Bolluk gölleri, Tuz Gölü'nün muhtelif bağlantısı olma özelliği nedeniyle Tuz Gölü Özel Çevre Koruma Bölgesi sınırları içerisinde yer almaktadır. Göller ve yakın çevresi Köppen-Geiger iklim sınıflandırmasına göre, temel iklim sınıfında B-kurak, alt iklim tipinde Bsk-kurak-soğuk karasal iklim sınıfı içerisinde yer alır (Öztürk vd., 2017). Çalışma sahası ve yakın çevresi ülkemizin en az yağış alan yerlerindedir ve bu durum göllerin su döngüsünde önemli rol oynar (Saris & Gedik, 2021). Tersakan ve Bolluk gölleri, Acıgöl'den sonra Türkiye'nin en fazla sodyum sülfat üretim

sahasını oluşturmaktadır. Tersakan Gölü'nün kuzeyinde, Bolluk Gölü'nün kuzey ve güneybatısında tuzla alanları bulunmaktadır.

2. MATERYAL VE YÖNTEM

Çalışmanın materyallerini, Harita Genel Müdürlüğü'nden alınan 1:25.000 ölçekli topografya paftaları, Amerika Birleşik Devletleri Jeoloji Araştırma Kurumu'ndan (USGS-United States Geological Survey) 1984-2024 yılları arasında her 5 senelik dönemde nisan ve ağustos aylarına ait Landsat multispektral uydu görüntüleri, Copernicus üzerinden 2018 ve 2023 yıllarının her ayı için Sentinel 2 MSI multispektral uydu görüntüleri, Meteoroloji Genel Müdürlüğü'nden alınan Cihanbeyli istasyonu iklim verileri oluşturmaktadır (Tablo 1).

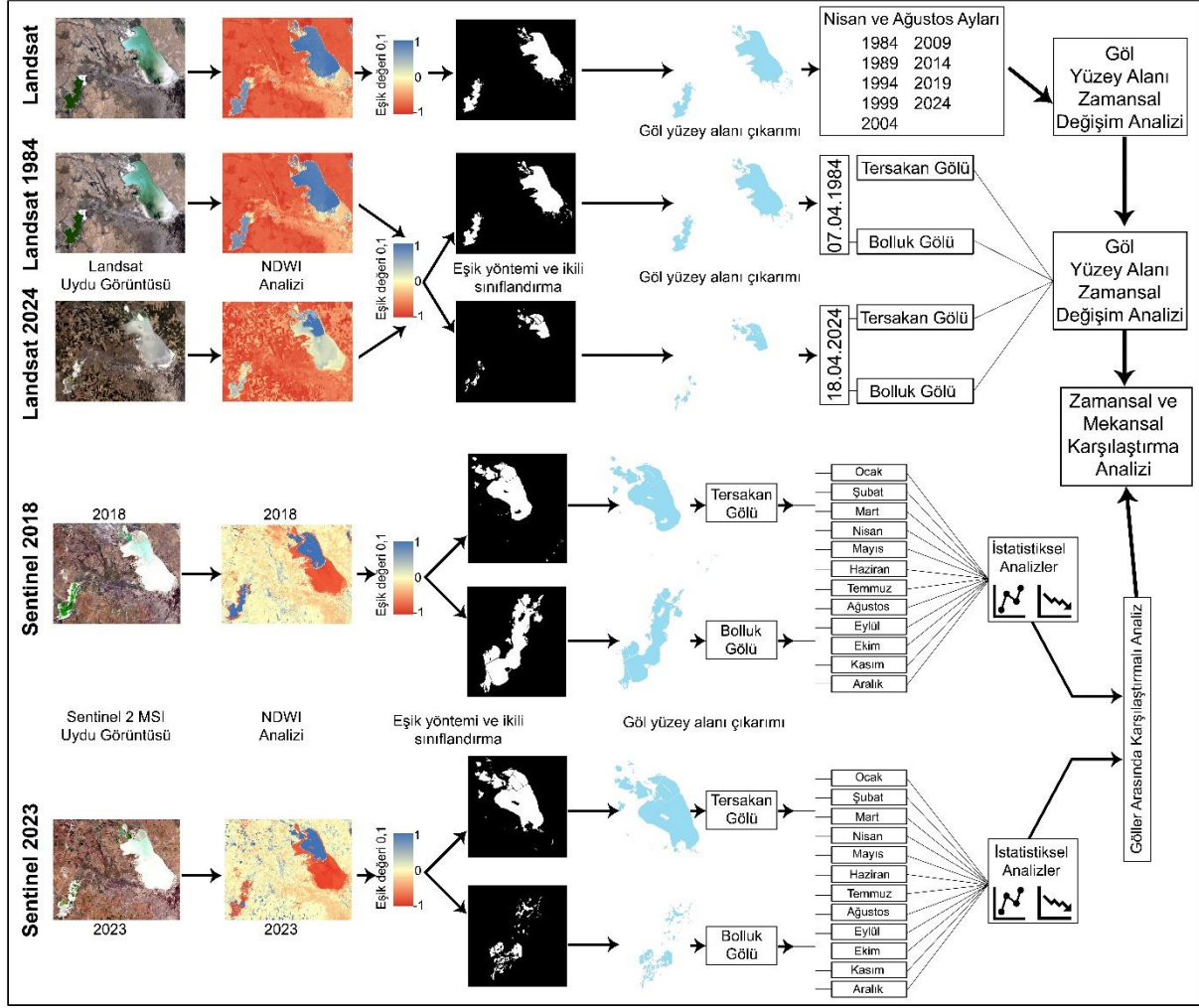
Tablo 1- Çalışmada kullanılan multispektral uydu görüntüleri
Table 1- Multispectral satellite images used in the study

Tarih	Uydu	B	Tarih	Uydu	B	Tarih	Uydu	B
07.04.1984	Landsat TM	0,2	05.04.2019	Landsat OLI	1,5	15.11.2018	Sentinel 2	3
26.08.1984	Landsat TM	1	27.08.2019	Landsat OLI	0	23.12.2018	Sentinel 2	2,8
18.04.1989	Landsat TM	1	18.04.2024	Landsat OLI	3,7	18.01.2023	Sentinel 2	1,5
16.08.1989	Landsat TM	0	06.08.2024	Landsat OLI	0	22.02.2023	Sentinel 2	2,3
14.04.1994	Landsat TM	9,8	02.01.2018	Sentinel 2	1,1	27.03.2023	Sentinel 2	1,4
22.08.1994	Landsat TM	2,3	11.02.2018	Sentinel 2	0,9	03.04.2023	Sentinel 2	1
14.04.1999	Landsat TM	20	28.03.2018	Sentinel 2	1,4	16.05.2023	Sentinel 2	1,3
03.08.1999	Landsat TM	1,8	14.04.2018	Sentinel 2	0,6	07.06.2023	Sentinel 2	0,9
11.04.2004	Landsat TM	2	17.05.2018	Sentinel 2	0,5	12.07.2023	Sentinel 2	0
03.08.2004	Landsat TM	0	13.06.2018	Sentinel 2	0	16.08.2023	Sentinel 2	0
09.04.2009	Landsat ETM	22	18.07.2018	Sentinel 2	0	15.09.2023	Sentinel 2	0
31.08.2009	Landsat ETM	0	15.08.2018	Sentinel 2	0	13.10.2023	Sentinel 2	0,8
23.04.2014	Landsat ETM	14,9	16.09.2018	Sentinel 2	0	07.11.2023	Sentinel 2	2,8
13.08.2014	Landsat ETM	0,1	09.10.2018	Sentinel 2	2,1	14.12.2023	Sentinel 2	2,4

B: Bulutluluk (%)

Araştırmada ilk olarak, Tersakan ve Bolluk göllerinin çanak sınır alanları belirlenmiştir. Bunun için topografya paftaları, eski ve güncel uydu görüntüleri kullanılmıştır. Göllerdeki antropojenik kullanım alanları da (tuzlalar) göl sahası kapsamına alınmıştır. Çalışmanın temeli iki basamaktan oluşmaktadır (Şekil 2). Bu bakımdan 1984-2024 yılları arasında nisan ve ağustos ayları göl yüzey alanının incelemesi birinci, 2018 ile 2023 yıllarının her ayının göl yüzey alanının incelenmesi ikinci basamağı oluşturur (Şekil 2). Göl yüzey alanlarının belirlenmesinde Normalize Fark Su İndisi (NDWI) kullanılmıştır. İndis formülü, $NDWI = (P_{green} - P_{NIR}) / (P_{green} + P_{NIR})$ şeklindedir (McFeeters., 1996). NDWI formülünde, P_{green} yeşil, P_{NIR} ise yakın kızılötesi bantları ifade eder. Landsat uydu görüntülerinde P_{green} 3.bant, P_{NIR} 5. bant iken, Sentinel uydu görüntülerinde P_{green} 3. bant, P_{NIR} 8 banttir.

Araştırmada uydu görüntüleri NDWI ile analiz edilmiş, eşik yöntemi (threshold) ile kara-su yüzeyi ayrımı yapılmıştır. Eşik değer ile ortaya konan raster veriler ikili kategoride yeniden sınıflandırılarak göl yüzey alanları ortaya konmuştur (Hossain vd., 2021). Çalışmada su ayrımı için eşik değer 0,01 olarak belirlenmiş daha sonra kontrol noktaları ile NDWI sonuçları karşılaştırılmıştır (Tablo 2). Elde edilen göl yüzey alanı Tersakan Gölü için 157, Bolluk Gölü için 113 nokta üzerinden kontrol edilerek doğruluk analizi yapılmıştır. Bulutluluk oranı nispeten fazla olan uydu verilerinde doğruluk oranının %90 ve altına indiği, ancak verinin kullanılabilir olduğu bilinmelidir. Göllerin 40 yıllık zamansal ve mekânsal değişimi saptanmıştır. Ancak yarı kurak iklim şartları, göllerin beslenme durumu, klimatolojik koşulların etkisi nedeniyle göllerin kısa süreli ve aylık değişimlerinin de incelenmesi gerekmektedir. İlk olarak 1984-2024 arası her 5 yıllık dönemde nisan ve ağustos aylarının göl yüzey alanı hesaplanmıştır. Daha sonra 10 m mekânsal çözünürlüğe ve aylık olarak daha yüksek zamansal çözünürlüğe sahip Sentinel 2 MSI uydu görüntülerinden 2018 ve 2023 yıllarının her ayı için göl su yüzeyi alanı aylık değişimleri tespit edilmiştir. Elde edilen analiz sonuçları ile Tersakan ve Bolluk gölleri için ayrı ayrı olarak 2018 ve 2023 yıllarının her ayına ait su yüzeyi haritalanmış, kantitatif veriler istatistiksel analize tabi tutulup değişimin boyutları incelenmiştir.

Şekil 2- Araştırmanın iş-akış şeması
Figure 2- Work-flow diagram of the research

Tablo 2- Uydu görüntülerine göre NDWI analizi sonuçlarının doğruluk oranları
Table 2- Accuracy rates of NDWI analysis results according to satellite images

Tarih	Uydu	D	Tarih	Uydu	D	Tarih	Uydu	D
07.04.1984	Landsat TM	89	05.04.2019	Landsat OLI	95	15.11.2018	Sentinel 2	95
26.08.1984	Landsat TM	90	27.08.2019	Landsat OLI	99	23.12.2018	Sentinel 2	95
18.04.1989	Landsat TM	88	18.04.2024	Landsat OLI	91	18.01.2023	Sentinel 2	94
16.08.1989	Landsat TM	91	06.08.2024	Landsat OLI	98	22.02.2023	Sentinel 2	93
14.04.1994	Landsat TM	84	02.01.2018	Sentinel 2	92	27.03.2023	Sentinel 2	94
22.08.1994	Landsat TM	90	11.02.2018	Sentinel 2	93	03.04.2023	Sentinel 2	98
14.04.1999	Landsat TM	81	28.03.2018	Sentinel 2	92	16.05.2023	Sentinel 2	99
03.08.1999	Landsat TM	89	14.04.2018	Sentinel 2	94	07.06.2023	Sentinel 2	99
11.04.2004	Landsat TM	85	17.05.2018	Sentinel 2	97	12.07.2023	Sentinel 2	99
03.08.2004	Landsat TM	90	13.06.2018	Sentinel 2	97	16.08.2023	Sentinel 2	99
09.04.2009	Landsat ETM	80	18.07.2018	Sentinel 2	99	15.09.2023	Sentinel 2	99
31.08.2009	Landsat ETM	89	15.08.2018	Sentinel 2	99	13.10.2023	Sentinel 2	97
23.04.2014	Landsat ETM	86	16.09.2018	Sentinel 2	99	07.11.2023	Sentinel 2	95
13.08.2014	Landsat ETM	90	09.10.2018	Sentinel 2	96	14.12.2023	Sentinel 2	95,

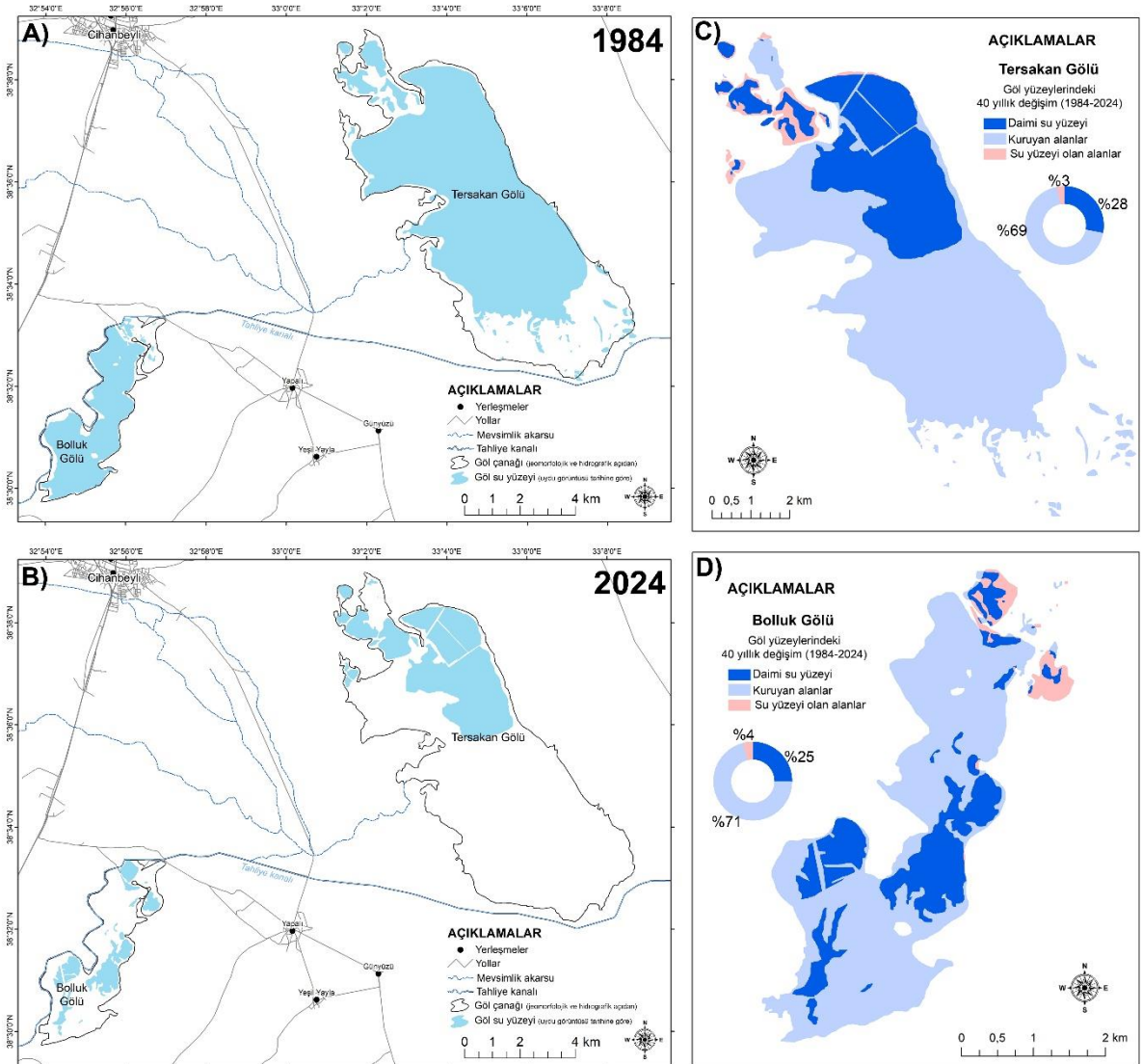
D: Kara-su yüzeyi ayrımı doğruluk oranı (%)

Çalışmanın diğer basamağında Tersakan ve Bolluk göllerinin 2018 ile 2023 yılı içerisinde aylık göl su yüzeyi alanları bindirme analizine tabi tutulmuştur. Bu analiz ile bir yıl içerisinde alansal olarak su ile kaplı yüzey alanının dağılışı ve sayısal değerleri belirlenmiştir. Çalışmadaki uzun dönemli yıllık, kısa dönemli yıllık ve aylık veriler her iki göl kapsamında karşılaştırmalı olarak analiz edilmiş ve sonuçları değerlendirilmiştir.

3. BULGULAR

3.1 1984-2024 Yılları Arasında Tersakan ve Bolluk Gölleri Yüzeyindeki Değişimler

Tersakan ve Bolluk göllerinin su yüzeyi alanının uzun dönemli değişimleri 1984 ve 2024 yıllarının nisan ayını temel alan Landsat uydu görüntülerinden analiz edilerek ortaya konmuştur. Tersakan Gölü yüzey alanı 1984 yılında 41,89 km² iken 2024 yılına gelindiğinde 13,2 km²'ye gerilemiştir (Şekil 3). Tersakan Gölü yüzey alanı 40 yıllık dönem içerisinde 28,68 km² alan kaybetmiş ve 1984 yılına göre alanı % 68,4 küçülmüştür. Bolluk Gölü yüzey alanı ise 1984 yılında 9,86 km² iken 2024 yılında 2,99 km² olarak hesaplanmıştır (Şekil 3). Bolluk Gölü yüzey alanı 40 yıllık zaman diliminde 6,87 km² alan kaybetmiş ve 1984 yılına göre 2024 yılında göl yüzey alanı % 69,6 küçülmüştür.

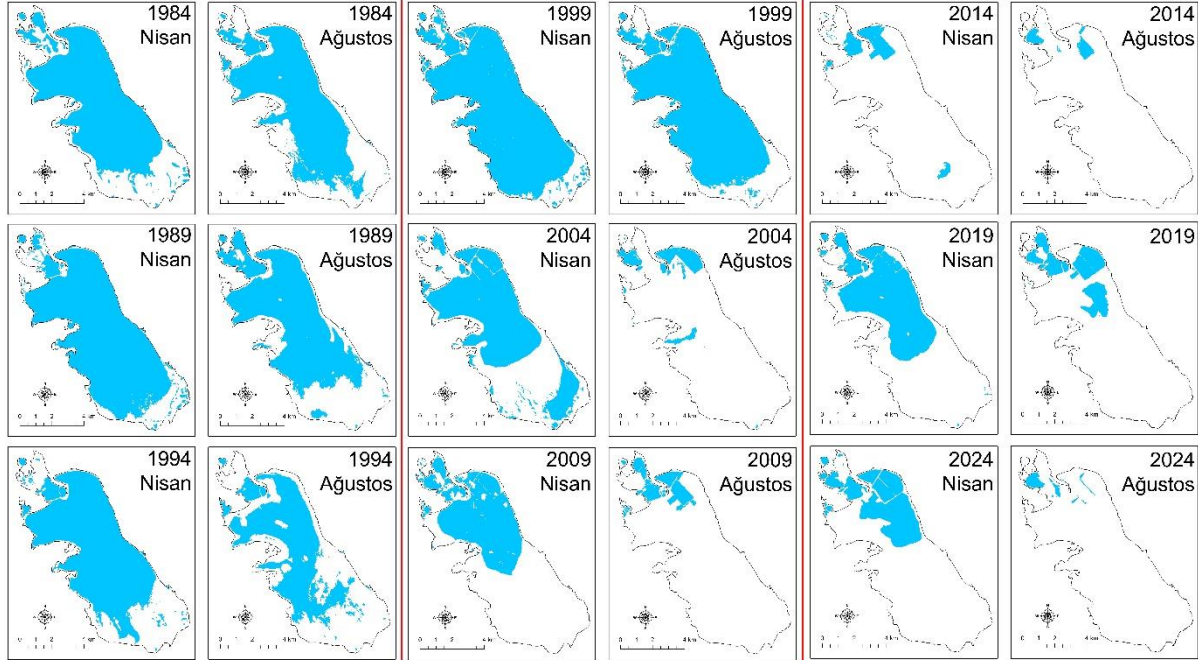
Şekil 3- Tersakan ve Bolluk göllerinin A) 1984 yılı göl su yüzeyi alanı B) 2024 yılı göl su yüzeyi alanı C) Tersakan Gölü yüzey alanının 1984-2024 yılları arasındaki değişimi D) Bolluk Gölü yüzey alanının 1984-2024 yılları arasındaki değişimi

Figure 3- A) Lake water surface area in 1984 B) Lake water surface area in 2024 C) Change in the surface area of Lake Tersakan between 1984-2024 D) Change in the surface area of Lake Bolluk between 1984-2024

Tersakan Gölü'nün 1984-2024 yılları arası göl yüzey alanı değişimi incelendiğinde, daimî su yüzeyi 11,95 km², kuruyan alanlar 29,93 km² ve su yüzeyi olan alanlar 1,25 km²'lik alan kaplamaktadır (Şekil 3). Veriler, 40 yıllık zaman diliminde Tersakan Gölü'nde daimî su yüzeyinin % 28, kuruyan alanların % 69 ve suya dönüşen alanların % 3'lük saha kapladığını göstermektedir. Değişimin dağılışı incelendiğinde, gölün kuzeyinde tuzla alanları ve batı, kuzeybatısındaki en derin yeri daimî su yüzeyi varlığının olduğu sahayı oluşturmaktadır. Tersakan Gölü'nün kuruyan alanları ise özellikle güneyden kuzeye ve batıdan doğuya doğru yönelim göstermektedir (Şekil 3). Suya dönüşen alanlar ise özellikle gölün kuzeyindeki tuzla sahalarında yoğunlaşmıştır.

Bolluk Gölü'nün 1984-2024 yılları arası göl yüzey alanı değişimi incelendiğinde, daimî su yüzeyi 2,54 km², kuruyan alanlar 7,31 km² ve su yüzeyi olan alanlar 0,44 km²'lik alan kapladığı tespit edilmiştir (Şekil 3). 40 yıllık zaman diliminde Bolluk Gölü'nde daimî su yüzeyi % 25, kuruyan alanlar % 71 ve suya dönüşen alanlar % 4'lük saha kaplamaktadır. Bolluk Gölü'nde 40 yıllık su yüzey alanı değişiminin dağılışı incelendiğinde, güneybatısındaki tuzla alanları, gölün orta kesimindeki sahalar ve kuzeydeki tuzla sodyum sülfat üretim alanlarında daimî su varlığı gözlemlenmektedir. Kuruyan alanlar, gölün özellikle kuzey ve güneyinde geniş yayılış göstermektedir (Şekil 3). Kuzey kesimdeki tuzla alanları antropojenik kullanım nedeniyle değişime uğramış ve suya dönüşen alanlar oluşmuştur. Bolluk Gölü için ayrıca kuzey kesimde ve gölün doğu kesiminde traverten konilerinin olduğu, bunların bazılarının göldeki su değişimi ilişkili olarak açığa çıktığı düşünülmektedir (Pınar vd., 2018).

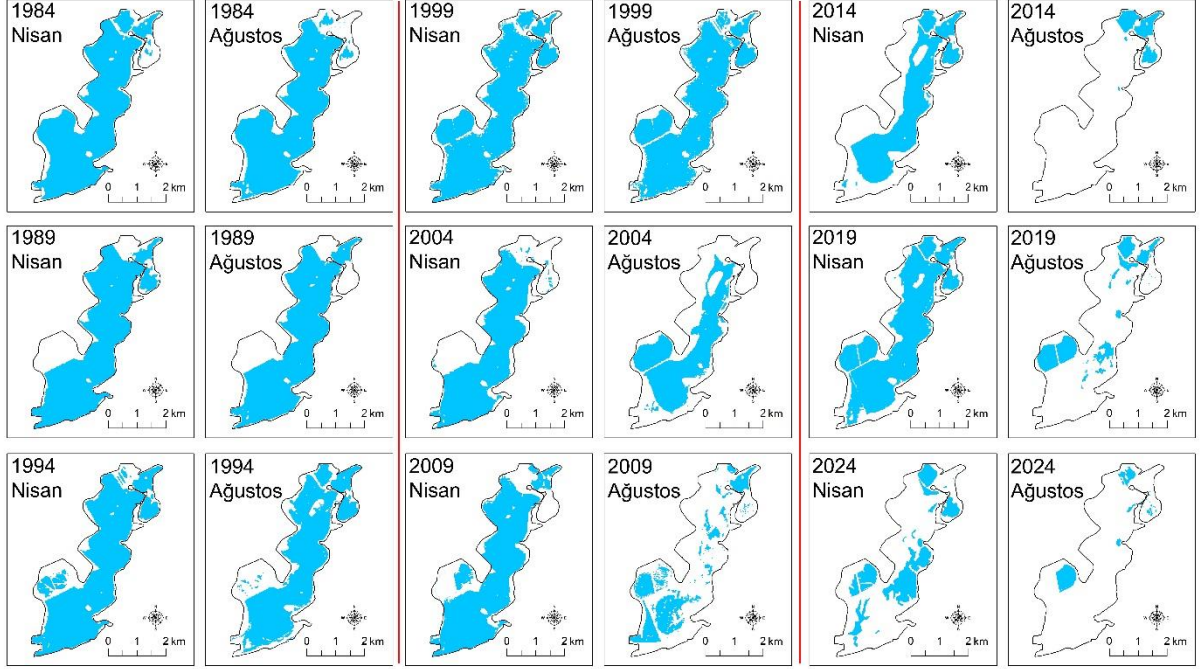
Göllerin 1984-2024 yılları arasında, 5 yıllık dönemlerde nisan ve ağustos ayları göl yüzey alanları belirlenmiştir (Tablo 3). Tersakan Gölü'nde hem nisan hem de ağustos aylarındaki su yüzey varlığının 1984'den 2024 yılına azalma eğiliminde olduğu saptanmıştır (Şekil 4 ve 6). Göl yüzey alanının özellikle güney kesiminden itibaren hidrolojik kuraklığa uğradığı ve alansal açıdan küçülerek son dönemlerde sadece tuzla alanlarında suyun olduğu saptanmıştır. Analiz verileri, nisan ayında göl yüzey alanının 1984'den 1999'a kadar 40-50 km² arasında olduğu, daha sonra su yüzeyinin hızlı küçülmeye uğradığını ortaya koymaktadır. Benzer durum ağustos ayları içinde tespit edilmiştir. Ayrıca 1999 yılında sonra nisan-ağustos ayları arasında göl su yüzey alanının değişkenlik oranının çok yüksek seviyelere ulaştığı saptanmıştır (Tablo 3).

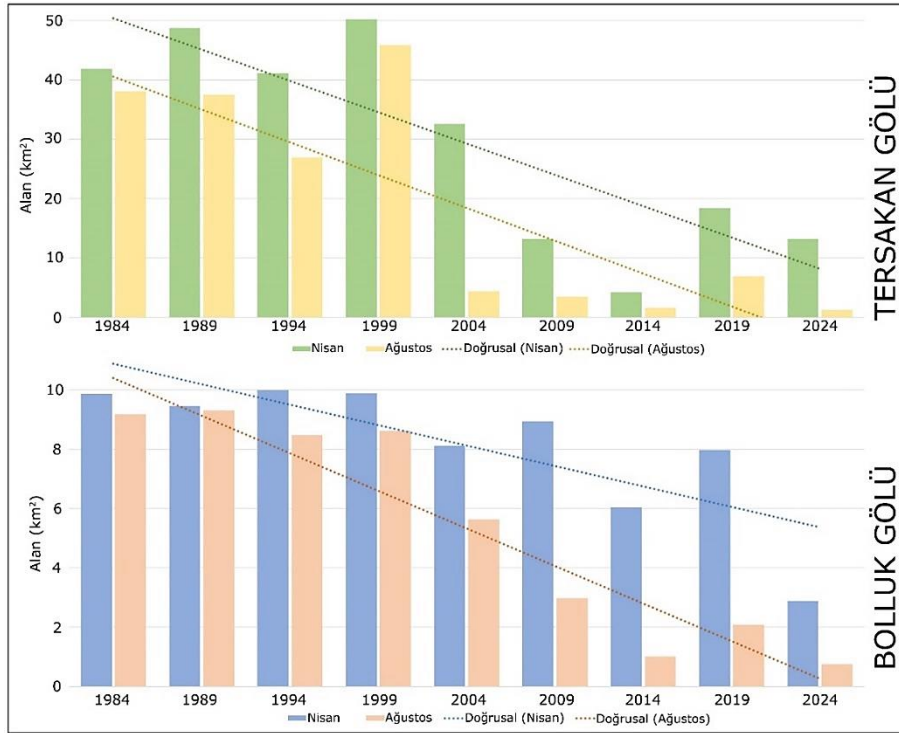
Şekil 4- Tersakan Gölü'nün 1984-2024 arası 5 yıllık dönemde nisan ve ağustos ayları su yüzeyi alanı
Figure 4- Water surface area of Lake Tersakan in April and August in the 5-year period between 1984 and 2024

Bolluk Gölü'nün 1984-2024 yılları arasında 5 yıllık dönemlerde nisan ve ağustos ayları su yüzey alanının kantitatif olarak azaldığı, dağılışı açısından ise özellikle güney kesimden küçüldüğü tespit edilmiştir (Şekil 5 ve

6). Günümüzde gölün kuzeyinde ve güneybatısındaki tuzla alanları ve doğudaki en derin sahada su varlığının olduğu saptanmıştır. Bolluk Gölü su yüzeyinin 1984-2009 yılları arasındaki dönemde nisan ayında yüzölçümü 8-9,9 km² arasında iken bu yıldan itibaren gölün yüzeyinin oldukça küçüldüğü görülmektedir (Şekil 6 ve Tablo 3). Ağustos ayında ise göl yüzey alanının küçülme oranı daha fazladır. 1984-2024 arası dönemde nisan-ağustos göl yüzey değişkenlik oranının son yıllarda arttığı saptanmıştır (Şekil 6)

Şekil 5- Bolluk Gölü'nün 1984-2024 arası 5 yıllık dönemde nisan ve ağustos ayları su yüzeyi alanı
Figure 5- Water surface area of Lake Bolluk in April and August in the 5-year period between 1984 and 2024

Şekil 6- Göllerinin 1984-2024 arası dönemlerdeki nisan ve ağustos ayları su yüzeyi değişim grafiği
Figure 6- Water surface change graph of the lakes in April and August for the periods between 1984 and 2024

Tablo 3- 1984-2024 arası 5 yıllık dönemlerdeki göl yüzey alanı ve nisan-mayıs ayları arası değişimi
Table 3- Lake surface area in 5-year periods between 1984-2024 and its change between April-May

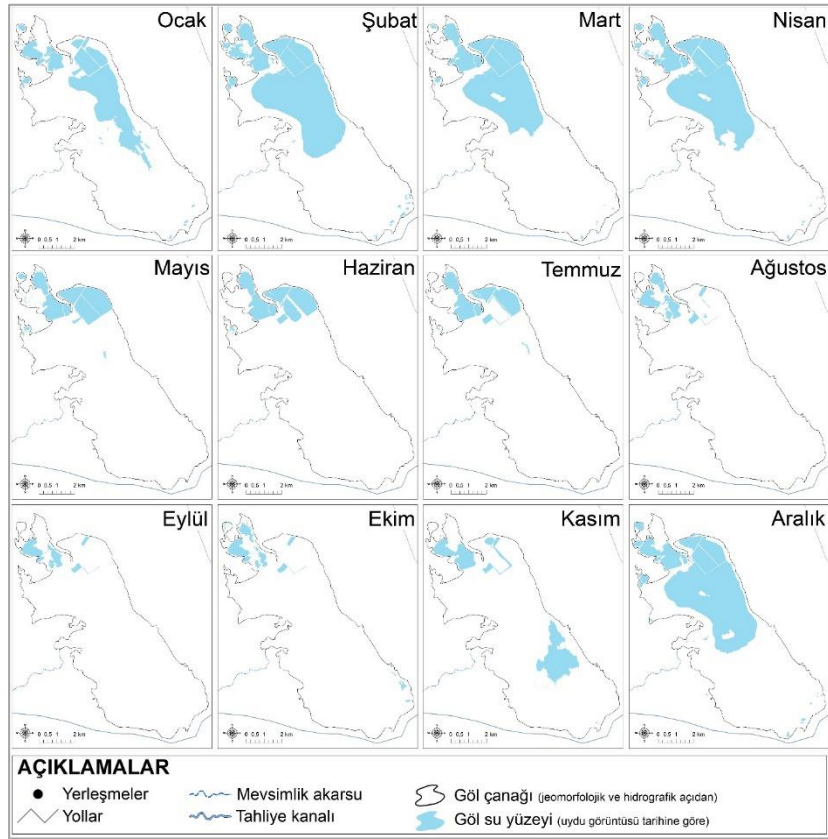
	Göl Yüzevi (km ²)		Göl Yüzevi (km ²)		Nisan-Ağustos Arası Değişkenlik			
	Tersakan Gölü		Bolluk Gölü		Değişim (km ²)		Değişim Oranı (%)	
	Nisan	Ağustos	Nisan	Ağustos	Tersakan Gölü	Bolluk Gölü	Tersakan Gölü	Bolluk Gölü
1984	41,89	38,01	9,86	9,17	3,88	0,69	9,2	7
1989	48,67	37,51	9,45	9,29	11,16	0,16	22,9	1,7
1994	41,07	26,96	9,99	8,46	14,11	1,53	34,3	15,3
1999	50,24	45,88	9,88	8,62	4,36	1,26	8,6	12,7
2004	32,58	4,39	8,12	5,63	28,19	2,49	86,5	30,6
2009	13,23	3,51	8,92	2,98	9,72	5,94	73,4	66,5
2014	4,21	1,64	6,03	1,02	2,57	5,01	61	83
2019	18,42	6,87	7,96	2,08	11,55	5,88	62,7	73,8
2024	13,2	1,23	2,89	0,75	11,97	2,14	90,6	74

3.2. Tersakan Gölü'nün 2018 ve 2023 Yılındaki Aylık Su Yüzevi Alanı Değişim Analizi

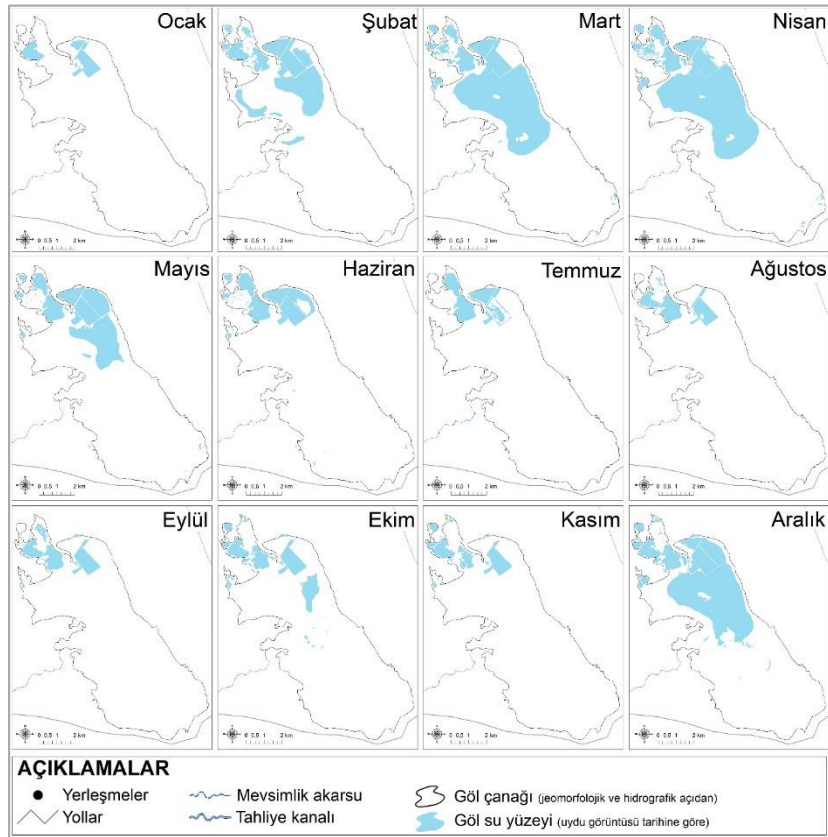
2018 yılı Tersakan Gölü su yüzevi analizine göre en geniş su yayılımının şubat ayında (20,95 km²), en dar alanlı su yüzevinin ise eylül ayında (1,62 km²) olduğu saptanmıştır (Şekil 7). Tersakan Gölü su yüzevi 2018 modelinin yıllık seyri incelendiğinde, ocak ayında 11,6 km² olan su yüzevi, şubat ayında pik yapmakta, mart ayında düşüş yaşarken nisanda ikinci kez pik yapmakta, daha sonra mayıs itibariyle alansal değerler oldukça azalmaktadır (Tablo 4 ve Şekil 9). Hazirandan eylüle kadar azalma eğilimi devam etmekte, daha sonra tekrar göl su yüzevi artmakta ve aralık ayında en yüksek ikinci pik yaşanmaktadır. Tersakan Gölü 2018 yılı aylık verilerinin ortalaması 9,56 km²'dir. Bu değer üstünde 5 ay, altında ise 7 ay bulunmaktadır (Şekil 9). Mayıs-Kasım ayları arası göl seviyesinin en düşük alansal dağılımında olduğu tespit edilmiştir. Bu dönemde gölün doğu ve güneyinde sular tamamen kurumakta, kuzeydeki tuzla alanları ve küçük gölcüklerin olduğu alanlarda su yüzevi dağılışı göstermektedir (Şekil 7).

Tersakan Gölü'nün 2023 yılı göl su yüzevi analizine göre, en geniş su yayılımının nisan ayında (20,88 km²), en dar alanlı su yüzevinin ise kasım ayında (3,15 km²) olduğu saptanmıştır (Şekil 8 ve Tablo 4). Tersakan Gölü su yüzevinin 2023 yılı içerisindeki seyrine göre, ocak, şubat ve mart ayında alansal açıdan yükseliş trendinin olduğu, nisan ayında pik değere ulaşıldığı, mayıs ayı itibariyle azalma trendinin ağustos ayında en düşük seviyelere ulaştığı, eylül, ekimde çok düşük yükseliş trendi olduğu, kasımda en düşük seviyenin görüldüğü, aralık ayında ise tekrar pik seviyelerine çıktığı tespit edilmiştir (Tablo 4). Gölün, 2023 yılı aylık su yüzevi ortalaması 8,72 km²'dir. Ortalamanın üzerinde 5 ay, ortalamanın altında ise 7 aylık verinin olduğu model grafiğinden anlaşılmaktadır (Şekil 6). Göl su yüzevi 2023 yılında nisan ayında pik yaparken suyun çanak içerisindeki dağılımı kuzey-kuzeydoğu kesiminde tuzla alanları ile beraber gözlemlenmektedir. Mayıs ayından itibaren kasım ayına kadar göl su yüzevi alanı kuzeye doğru daralmakta (yer yer değişimler olmakla beraber) ve tuzla sahası ile en dar alanlı görünümünü almaktadır (Şekil 5).

Tersakan Gölü'nün 2018 ve 2023 yılları içerisindeki aylarda göl su yüzevi gölün çanağı ile oranlandığında oldukça düşük seviyelerin olduğu dikkat çekmektedir. Tersakan Gölü 2018 yılı su yüzevi aylık verilerinin pik yaptığı dönemlerde bile (şubat, mart, nisan ve aralık) çanak alanının maksimum %30-35'ne tekabül etmektedir (Tablo 4). Aylık göl yüzevi alanlarının ortalama olarak göl çanağını kapladığı oran 2018 yılı için %16,2 olarak tespit edilmiştir. 2018 yılı içerisindeki en düşük seviyelerin görüldüğü eylül, ekim aylarında ise su yüzevi göl çanak alanının %2,7-%3,5'ni kaplamaktadır. Tersakan Gölü'nün 2018 yılı içerisindeki maksimum seviyesinde bile çanak alanının sadece 1/3'üne ulaştığını, minimum seviyede ise tuzla alanları hariç gölün büyük bir bölümünün kurduğunu analiz verileri göstermektedir.

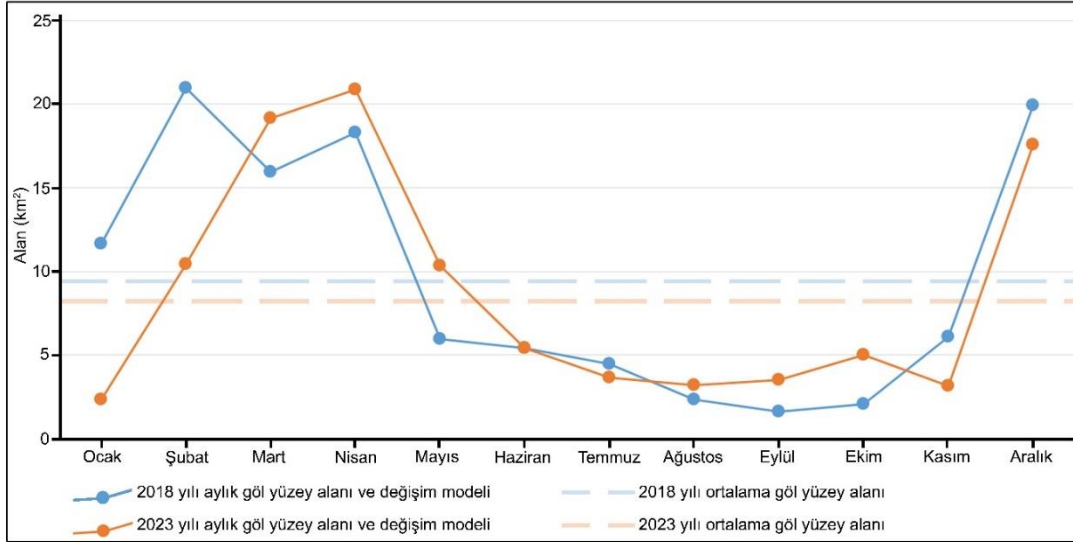

Şekil 7- Tersakan Gölü'nün 2018 yılı içerisindeki aylık göl su yüzeyi alanı değişimi
 Figure 7- Monthly lake water surface area change of Lake Tersakan in 2018

Şekil 8- Tersakan Gölü'nün 2023 yılı içerisindeki aylık göl su yüzeyi alanı değişimi
 Figure 8- Monthly lake water surface area change of Lake Tersakan in 2023

Tersakan Gölü 2023 yılı su yüzeyi aylık verilerinin maksimum yaptığı dönemlerde (mart, nisan ve aralık) çanak alanının maksimum %29-35'ni kapladığı tespit edilmiştir (Tablo 4). 2023 yılı içerisindeki en düşük seviyelerin görüldüğü ağustos ve kasım aylarında ise su yüzeyi göl çanak alanının %5,4 ile %5,3'ünü kaplamaktadır. Aylık göl yüzey alanlarının ortalama olarak göl çanağını kapladığı oran 2023 yılı için %14,8 olarak tespit edilmiştir. Gölün 2023 verilerinden, belirtilen yıl içerisindeki maksimum seviyesinde bile çanak alanının sadece 1/3'üne ulaştığı saptanmıştır. 2023 yılı göl yüzey alanı minimum dağılışının 2018 yılında olduğu gibi sadece tuzla alanlarında görüldüğü, gölün büyük bir bölümünün kuruduğu tespit edilmiştir.

Şekil 9- Tersakan Gölü'nün 2018 ve 2023 yılları içerisindeki aylık su yüzeyi değişim modeli
Figure 9- Monthly water surface change model of Lake Tersakan in 2018 and 2023

Tablo 4- Tersakan Gölü'nün 2018 ve 2023 yılları içerisindeki aylık değişimlerin sayısal değerleri
Table 4- Numerical values of monthly changes in Lake Tersakan in 2018 and 2023

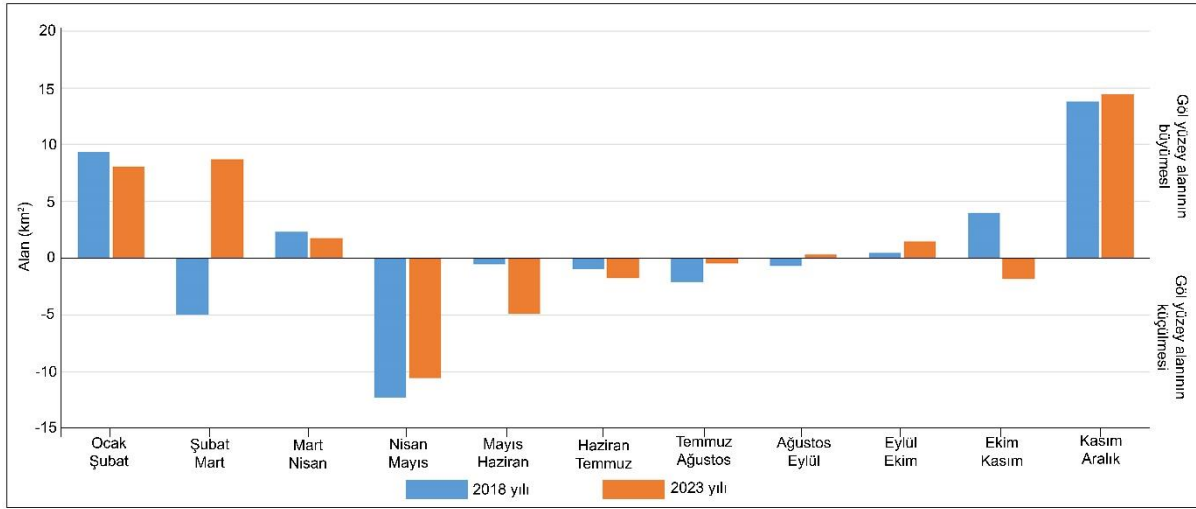
2018 YILI			2023 YILI		
Aylar	Göl yüzey alanı (km ²)	Çanak alanına göre su yüzeyi oranı (%)	Aylar	Göl yüzey alanı (km ²)	Çanak alanına göre su yüzeyi oranı (%)
Ocak	11,634	19,7	Ocak	2,363	4,01
Şubat	20,953	35,6	Şubat	10,456	17,7
Mart	15,942	27,1	Mart	19,166	32,6
Nisan	18,288	31,1	Nisan	20,888	35,5
Mayıs	5,979	10,1	Mayıs	10,323	17,5
Haziran	5,438	9,2	Haziran	5,426	9,2
Temmuz	4,463	7,5	Temmuz	3,648	6,2
Ağustos	2,326	3,9	Ağustos	3,203	5,4
Eylül	1,627	2,7	Eylül	3,501	5,9
Ekim	2,083	3,5	Ekim	5,005	8,5
Kasım	6,091	10,3	Kasım	3,157	5,3
Aralık	19,922	33,8	Aralık	17,570	29,8

Tersakan Gölü su yüzeyinin 2018 yılındaki aylık verileri üzerinden dönemsel değişim analizleri yapılmıştır. Bu analizlere göre su yüzeyinin 6 dönem kurduğu 5 dönem ise bir önceki aya göre artış gösterdiği tespit edilmiştir (Tablo 5). Alansal olarak göl su yüzeyindeki en büyük azalmanın nisan-mayıs döneminde (-12,3 km²), daha sonra şubat-mart dönemlerinde yaşandığı analizlerden anlaşılmaktadır (Şekil 10). Göl su yüzeyindeki alansal artışın en çok olduğu dönem kasım-aralık (13,8 km²) ve ocak-şubat dönemleridir. Tersakan Gölü 2018 yılı su yüzeyinin dönemsel değişimlerinde alansal olarak mayıstan ekime kadar kantitatif değerlerin düşük

olduğu tespit edilmiştir. Oransal olarak göl su yüzeyi nisan-mayıs döneminde %67,3 küçülmüştür. Ancak ocak-şubat (%80), ekim-kasım (%192) ve kasım-aralık (%200) dönemlerinde su yüzeyi artışının oldukça fazla olduğu analizden anlaşılmaktadır.

Tablo 5- Tersakan Gölü'nün 2018 ve 2023 yılları içerisindeki su yüzey değişimlerin aylar arasındaki sayısal değerleri
Table 5- Numerical values of water surface changes of Lake Tersakan in 2018 and 2023 between months

2018 YILI			2023 YILI		
Aylar	Bir önceki aya göre alansal değişim (km ²)	Bir önceki aya göre değişim oranı (%)	Aylar	Bir önceki aya göre alansal değişim (km ²)	Bir önceki aya göre değişim oranı (%)
Ocak-Şubat	9,319593	80,1	Ocak-Şubat	8,092909	342
Şubat-Mart	-5,010983	23,9	Şubat-Mart	8,71066	83,3
Mart-Nisan	2,345801	14,7	Mart-Nisan	1,722191	8,9
Nisan-Mayıs	-12,30938	67,3	Nisan-Mayıs	-10,565635	50,5
Mayıs-Haziran	-0,540543	9	Mayıs-Haziran	-4,897044	47,4
Haziran-Temmuz	-0,975584	17,9	Haziran-Temmuz	-1,777742	32,7
Temmuz-Ağustos	-2,136629	47,8	Temmuz-Ağustos	-0,445311	12,2
Ağustos-Eylül	-0,698917	30	Ağustos-Eylül	0,297978	9,3
Eylül-Ekim	0,455912	28	Eylül-Ekim	1,504017	42,9
Ekim-Kasım	4,007514	192	Ekim-Kasım	-1,847688	37
Kasım-Aralık	13,830805	200	Kasım-Aralık	14,412736	456

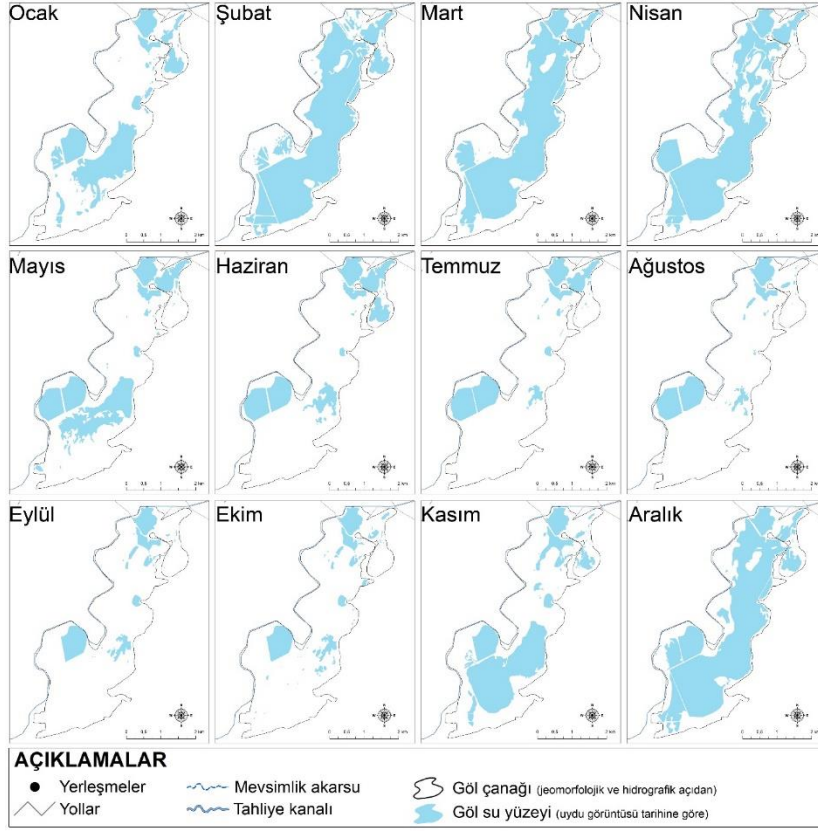
Şekil 10- Tersakan Gölü'nün 2018 ve 2023 yılları içerisindeki aylar arasındaki su yüzeyi değişimleri

Figure 10- Water surface changes of Lake Tersakan between months in 2018 and 2023

Tersakan Gölü su yüzeyinin 2023 yılındaki aylık verileri üzerinden dönemsel değişim analizlerine göre su yüzeyinin 5 dönem kurduğu, 6 dönem ise bir önceki aya göre artış gösterdiği tespit edilmiştir (Şekil 10 ve Tablo 5). Alansal olarak göl su yüzeyindeki en büyük azalmanın nisan-mayıs döneminde (-10,56 km²), daha sonra mayıs-haziran (4,89 km²) dönemlerinde yaşandığı saptanmıştır. Göl su yüzeyindeki alansal artışın en çok olduğu dönem kasım-aralık (14,4 km²), şubat-mart (8,7 km²) ve ocak-şubat (8,09 km²) dönemleridir. Tersakan Gölü 2023 yılı su yüzeyinin dönemsel değişimlerinde alansal olarak nisandan ağustosa azalma eğilimin olduğu tespit edilmiştir. Yüzesel olarak göl su yüzeyinin nisan-mayıs döneminde %50,5 küçüldüğü, şubat-mart (%83,3), ocak-şubat (%342), kasım-aralık (%456) dönemlerinde ise su yüzeyi artışının oldukça fazla olduğu saptanmıştır (Tablo 5).

3.3. Bolluk Gölü'nün 2018 ve 2023 Yılındaki Aylık Su Yüzeği Alanı Değişim Analizi

Bolluk Gölü'nün aylık su yüzeği analizlerine göre 2018 yılı göl su yüzeğinin en geniş yayılımının aralık ayında (8,17 km²) en dar alanlı su yüzeğinin ise eylül ayında (1,43 km²) olduğu saptanmıştır (Şekil 11 ve Tablo 6).

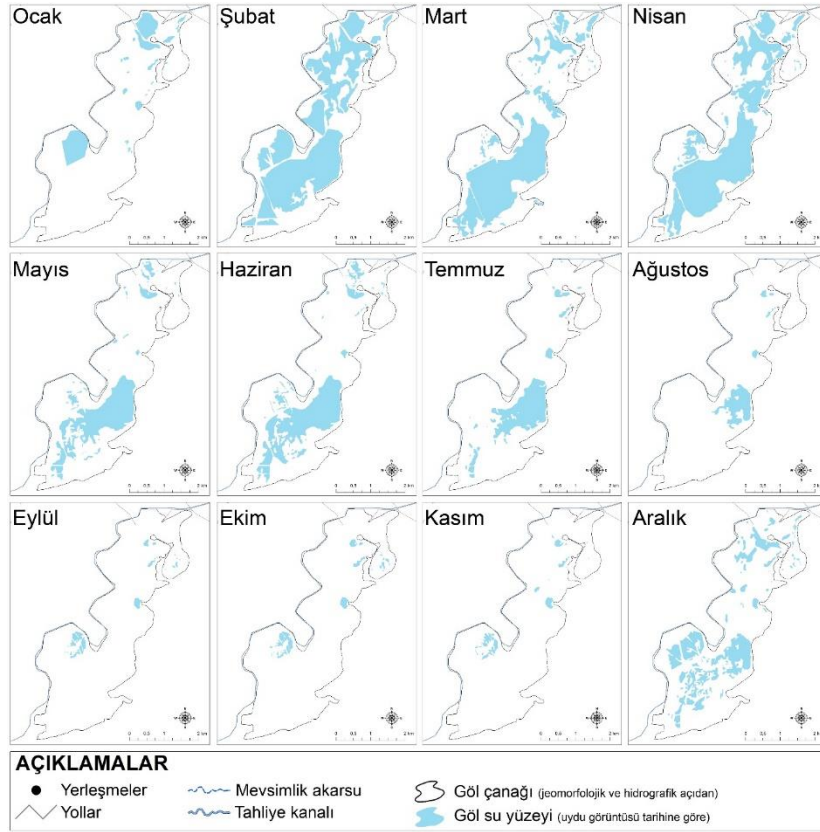
Şekil 11- Bolluk Gölü'nün 2018 yılı içerisindeki aylık göl su yüzeği alanı değişimi

Figure 11- Monthly lake water surface area change of Bolluk Lake in 2018

Bolluk Gölü su yüzeğinin 2018'deki yıllık seyrine bakıldığında, ocak ayında 3,68 km² olan su yüzeği, şubat ayında en yüksek ikinci seviyeye ulaşmakta, daha sonra mart, nisan aylarında düşük bir azalma eğilimi sergilemektedir (Şekil 13). Mayıs ayı ile göl yüzeği alanı seviyesi oldukça azalmakta eylül ve ekim aylarında minimum değerler gözlemlenmektedir. Ekimden itibaren göl yüzeği alanı hızlı bir artış göstermekte ve aralık ayında pik değere ulaşmaktadır. Bolluk Gölü 2018 yılı aylık verilerinin ortalaması 4,34 km²'dir. Bu değer üstünde 5 ay, altında ise 7 ay bulunmaktadır (Tablo 6). Göl yüzeği alanı şubat, mart, nisan ve aralık aylarında gölün KD-GB uzanımına paralel olarak en geniş yayılımını sergilemektedir. Mayıs ayında itibaren kuzeydeki ve güneydoğudaki tuzla alanları hariç su yüzeği kurumaya başlamakta ve temmuz-ekim arası göl yüzeğinin büyük çoğunluğu ortadan kalkmaktadır (Şekil 11). Kasım ve aralık ayları ile yine KD-GB doğrultusunda su yüzeği alanı genişlemektedir.

Bolluk Gölü'nün 2023 yılı göl su yüzeği analizlerine göre, en geniş su yayılımının şubat ayında (6,36 km²), en dar alanlı su yüzeğinin ise eylül ayında (0,259 km²) olduğu tespit edilmiştir (Şekil 12 ve Tablo 6). Bolluk Gölü su yüzeğinin 2023 yılı içerisindeki seyri incelendiğinde, ocak ayında 1,21 km² olan su yüzeği, şubat ayında en yüksek seviyeye ulaşmakta, daha sonra martta küçük bir azalma yaşamakta, nisan ayında ikinci pik seviyesine ulaşmaktadır (Şekil 13). Mayıs ve haziran aylarında azalan su yüzeği temmuz-kasım ayları arasında minimum seviyeye gerilemekte, aralık ayında ise trendi artış yönüne dönmektedir. Bolluk Gölü 2023 yılı aylık verilerinin ortalaması 2,41 km²'dir. Bu değer üstünde 4 ay, altında ise 8 ay bulunmaktadır (Şekil 13). Bolluk gölü su yüzeği alanı ocak ayında kuzey ve güneydoğudaki tuzlalarda mevcuttur. Göl su yüzeği alanı, şubat, mart ve nisan aylarında göl çanağının uzanımına paralel olarak KD-GB yönünde geniş bir alanda yayılım göstermektedir (Şekil 12). Mayıs ve haziran aylarında gölün güneyinde su yüzeği gözlemlenmekte, temmuz

ayından itibaren gölün güneydoğusundaki tuzla ile muhtelif yerlerdeki su birikintisi hariç gölün büyük bir bölümünün kurumaktadır. Aralık ayında gölün güney ve kuzeyinde tekrar su yayılımı artmaktadır.

Şekil 12- Bolluk Gölü'nün 2023 yılı içerisindeki aylık göl su yüzeyi alanı değişimi

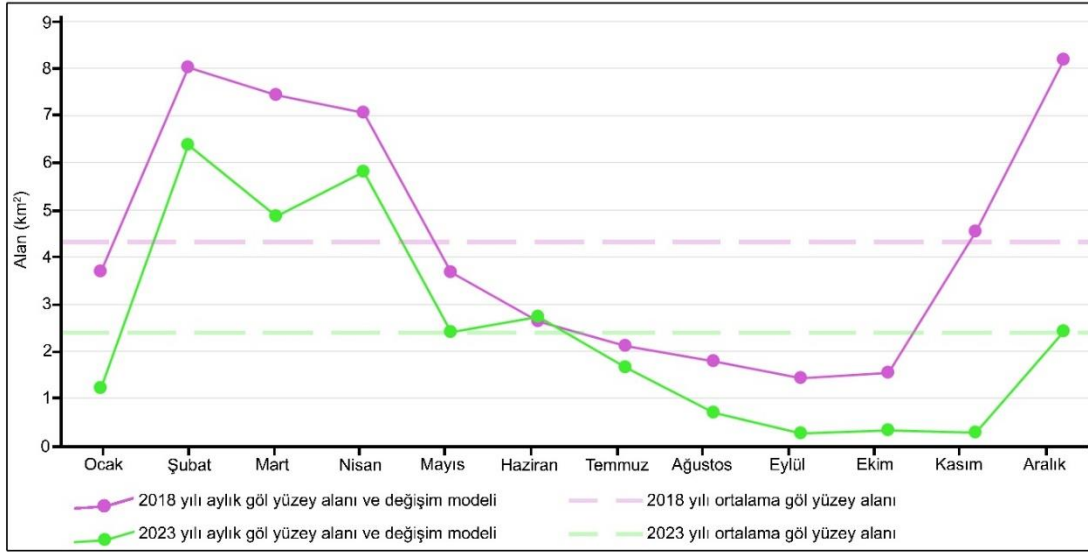
Figure 12- Monthly lake water surface area change of Bolluk Lake in 2023

Bolluk Gölü 2018 yılı su yüzeyi aylık verilerinin pik yaptığı dönemlerden şubat ve mart ayı, göl yüzey alanı gölün çanak alanının %62,4 ile %63,6'sını kaplamaktadır (Tablo 6). Göl su yüzeyinin 2018 yılı içerisindeki en düşük seviyelerin görüldüğü ağustos, eylül ve ekim aylarında ise su yüzeyi göl çanak alanının %11,1- %13,8'ni kaplamaktadır. Aylık göl yüzey alanlarının ortalama olarak göl çanağını kapladığı oran 2018 yılı için %33 olarak tespit edilmiştir. Bulgular, gölün 2018 yılı içerisindeki maksimum seviyesinde bile çanak alanının sadece 2/3'üne ulaştığını göstermektedir. Bolluk Gölü 2018 yıllık aylık su yüzeyi alanı verilerinin minimum değerlerinde, gölün kuzeyindeki ve güneydoğusundaki tuzla alanları hariç gölün büyük bir bölümünün kuruduğu ve çoraklaştığı tespit edilmiştir.

Bolluk Gölü'nün 2023 yılı içerisindeki aylık göl su yüzeyi alanları incelendiğinde, pik değerlerin olduğu şubat, mart ve nisan ayların göl yüzey alanı, göl çanağının %37,9 ile %49,5'lik alanını kaplamaktadır (Tablo 6). Göl yüzeyi alanının en dar olduğu eylül, ekim ve kasım aylarında ise göl yüzeyi göl çanağının %2 ile %2,4'ünü kaplamaktadır. Elde edilen veriler Bolluk Gölü'nün 2023 yılı aylık yüzey alanının göl çanağının %50'sini bile kaplayamadığını ve ortalama olarak sadece %18'ni oluşturduğunu göstermektedir. 2023 yılı içerisindeki 5 ayda (ocak, ağustos, eylül, ekim, kasım) göl yüzey alanı göl çanağının %10'nu bile kaplamadığı saptanmıştır (Tablo 6). Bolluk Gölü 2023 yılı, aylık su yüzeyi alanı verilerinin minimum değerlerinde tuzla alanları da dahil olmak üzere gölün büyük bir bölümünün kuruduğu ve göl çanağının çoraklaştığı saptanmıştır.

Bolluk Gölü su yüzeyinin 2018 yılındaki aylar arasında vukuu eden değişimleri kantitatif olarak incelenmiştir (Tablo 7 ve Şekil 14). Bulgulara göre Bolluk Gölü'nde su yüzeyinin 6 dönem kuruduğu 5 dönem ise bir önceki aya göre artış gösterdiği tespit edilmiştir. Alansal olarak göl su yüzeyindeki en büyük azalmanın nisan-mayıs döneminde (-3,39 km²) gerçekleştiği, diğer dönemlerdeki azalmanın ise 1 km² ve altında olduğu tespit edilmiştir. Bolluk Gölü su yüzeyindeki alansal artışın en çok olduğu dönem ocak-şubat (4,33 km²)

dönemidir (Şekil 14). Bolluk Gölü'nün 2018 yılı su yüzeği dönemsel değişimlerinde alansal olarak dalgalanmalar olduğu değişim yönünün süreklilik arz etmediği saptanmıştır. Bolluk Gölü'nde oransal açıdan göl su yüzeğinin nisan-mayıs döneminde %48 küçüldüğü tespit edilmiştir. Ancak ocak-şubat (%117), ekim-kasım (%192) ve kasım-aralık (%80) dönemlerinde su yüzeği artışının oldukça fazla olduğu analiz verilerinden anlaşılmaktadır (Tablo 7).

Şekil 13- Bolluk Gölü'nün 2018 ve 2023 yılları içerisindeki aylık su yüzeği değişim modeli

Figure 13- Monthly water surface change model of Bolluk Lake in 2018 and 2023

Tablo 6- Bolluk Gölü'nün 2018 ve 2023 yılları içerisindeki aylık değişimlerin sayısal değerleri

Table 6- Numerical values of monthly changes in Bolluk Lake in 2018 and 2023

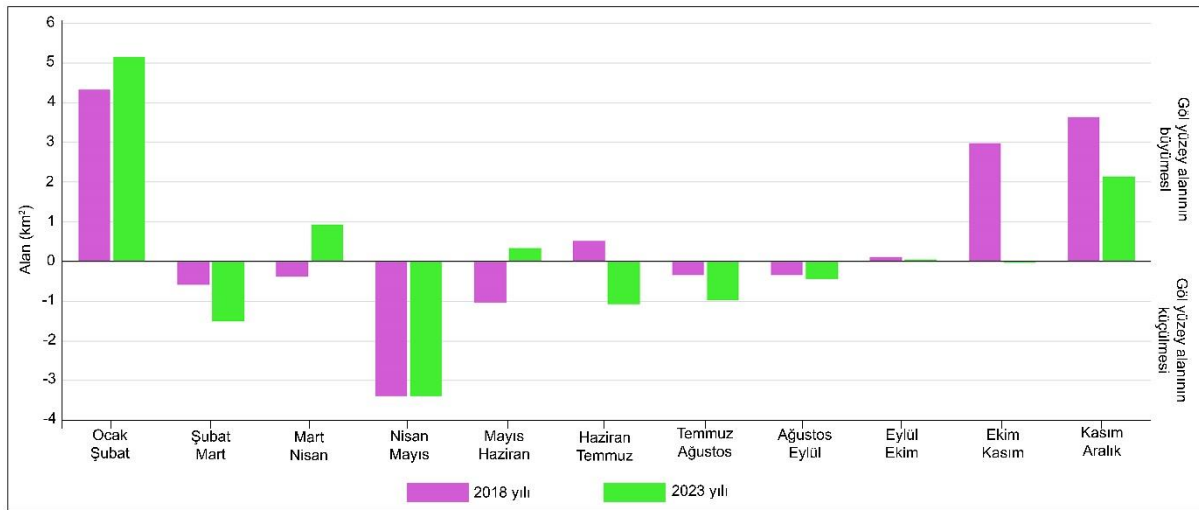
2018 YILI			2023 YILI		
Aylar	Göl yüzeği alanı (km ²)	Çanak alanına göre su yüzeği oranı (%)	Aylar	Göl yüzeği alanı (km ²)	Çanak alanına göre su yüzeği oranı (%)
Ocak	3,687	28,7	Ocak	1,212	9,4
Şubat	8,020	62,4	Şubat	6,369	49,5
Mart	7,440	57,9	Mart	4,868	37,9
Nisan	7,064	55,0	Nisan	5,804	45,2
Mayıs	3,672	28,5	Mayıs	2,409	18,7
Haziran	2,631	20,4	Haziran	2,737	21,3
Temmuz	2,118	16,4	Temmuz	1,662	12,9
Ağustos	1,781	13,8	Ağustos	0,692	5,3
Eylül	1,432	11,1	Eylül	0,259	2,0
Ekim	1,550	12,0	Ekim	0,318	2,4
Kasım	4,539	35,3	Kasım	0,280	2,1
Aralık	8,176	63,6	Aralık	2,420	18,8

2023 yılı analiz sonuçlarına göre Bolluk Gölü'nde su yüzeğinin 6 dönem kurduğu 5 dönem ise bir önceki aya göre su yüzeğinin alansal olarak artış gösterdiği tespit edilmiştir (Tablo 7 ve Şekil 14). 2023 yılında, göl su yüzeğinde alansal olarak en büyük azalmanın nisan-mayıs döneminde (-3,39 km²) gerçekleştiği, şubat-mart, haziran-temmuz arasında 1 km², diğer dönemlerde ise bu değerinde altında gerçekleştiği tespit edilmiştir. Bolluk Gölü su yüzeğindeki alansal artışın en çok olduğu dönem ocak-şubat (5,15 km²) dönemidir. 2023 yılı için göl su yüzeğindeki artışın en çok olduğu diğer dönemi ise kasım-aralık oluşturmaktadır. Bolluk Gölü'nde oransal açıdan göl su yüzeğinin nisan-mayıs döneminde %58,4 küçüldüğü saptanmıştır. 2023 yılı içerisindeki diğer dönemlerden ocak-şubat (%425), ağustos-eylül (% 62) ve kasım-aralık (%763) dönemlerinde su yüzeği artışının

oldukça fazla olduğu analiz verilerinden anlaşılmaktadır (Tablo 7). Özellikle kasım-aralık ayında meteorik veri kaynakları ile gölün beslenmesi, göl yüzey alanının kasım ayını göre ekstrem şekilde artış göstermesine neden olmuştur.

Tablo 7- Bolluk Gölü'nün 2018 ve 2023 yılları içerisindeki su yüzey değişimlerin aylar arasındaki sayısal değerleri
Table 7- Numerical values of the water surface changes of Bolluk Lake in 2018 and 2023 between months

2018 YILI			2023 YILI		
Aylar	Bir önceki aya göre alansal değişim (km ²)	Bir önceki aya göre değişim oranı (%)	Aylar	Bir önceki aya göre alansal değişim (km ²)	Bir önceki aya göre değişim oranı (%)
Ocak-Şubat	4,332502	117,4	Ocak-Şubat	5,156938	425
Şubat-Mart	-0,579856	7	Şubat-Mart	-1,500281	23,5
Mart-Nisan	-0,375591	5	Mart-Nisan	0,935645	19,2
Nisan-Mayıs	-3,391939	48	Nisan-Mayıs	-3,395316	58,4
Mayıs-Haziran	-1,04087	28,3	Mayıs-Haziran	0,328236	13,6
Haziran-Temmuz	0,513234	19,5	Haziran-Temmuz	-1,075295	39,2
Temmuz-Ağustos	-0,337417	15,9	Temmuz-Ağustos	-0,970001	58,3
Ağustos-Eylül	-0,348773	19,5	Ağustos-Eylül	-0,432432	62,4
Eylül-Ekim	0,118623	8,2	Eylül-Ekim	0,058281	22,4
Ekim-Kasım	2,988534	192	Ekim-Kasım	-0,037638	11,8
Kasım-Aralık	3,637166	80,1	Kasım-Aralık	2,139992	763

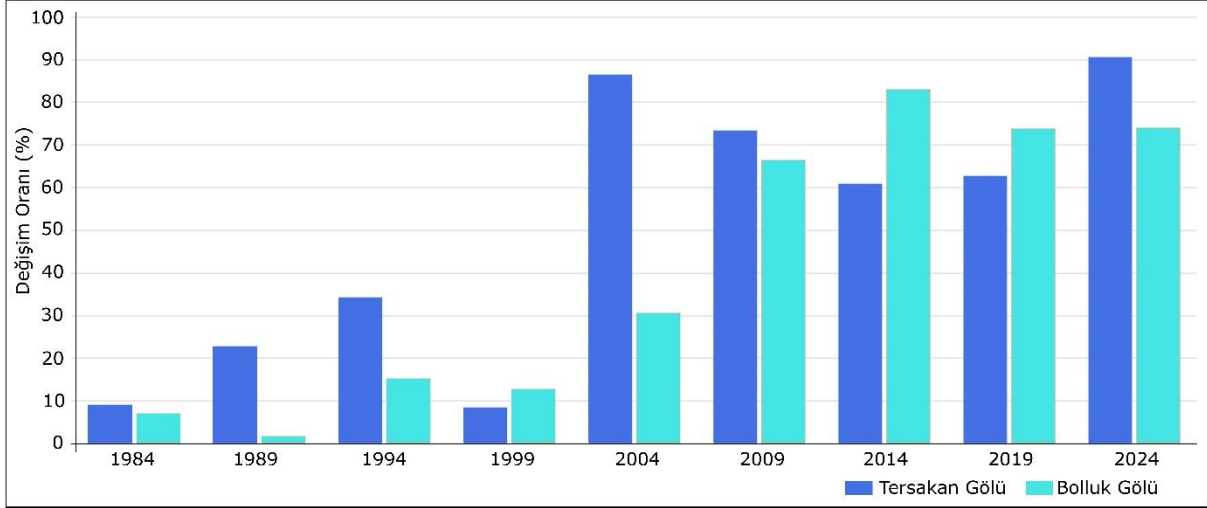
Şekil 14- Bolluk Gölü'nün 2018 ve 2023 yılları içerisindeki aylar arasındaki su yüzeyi değişimleri

Figure 14- Water surface changes of Lake Bolluk between months in 2018 and 2023

3.4. Tersakan Gölü ve Bolluk Gölü Yüzey Alanı Değişimlerinin Zamansal ve Mekânsal Açından Karşılaştırmalı Analizi

Tersakan ve Bolluk Gölleri, ülkemizin andoreik havzalarından olan Konya Kapalı havzası içerisinde yer almaktadır. Göllerin, yaklaşık yükselti seviyelerinin aynı olduğu ve iklim koşullarının benzer olduğu bilinmektedir (Öztürk vd., 2017). Her iki gölden de önemli miktarda sodyum sülfat üretilmesi, göllerin antropojenik açıdan da benzer kullanımlara sahip olduğunu göstermektedir. Beslenme koşulları ve oluşum kökenleri benzer olan göllerin uzun dönem yıllık, kısa dönem yıllık ve aylık değişimleri ise yapılan analiz sonuçlarında bazı farklılıkları barındırmaktadır. Uzun dönemli (1984-2024) göl yüzey alanı değişim analizine göre her iki gölünde kuruyan alan oranı % 70 civarındadır. 40 Yıllık dönem içerisinde en geniş su varlığı ayındaki (nisan) analizler, her iki gölün büyük bir bölümünün kurduğunu, günümüzde göl su varlığının tuzla alanları ve çevresinde yayılım gösterdiğini ortaya koymaktadır.

1984-2024 yılları arasında 5 yıllık dönemlerde nisan-ağustos ayları kapsamında göl su yüzeyi alanının değişkenliği oransal olarak saptanmıştır (Şekil 15). Analiz sonuçlarından bütün dönemlerde nisan ayından ağustos ayına göl su yüzey alanının negatif olarak azaldığı ve küçülmenin meydana geldiği anlaşılmaktadır. Elde edilen bulgulara göre her iki gölünde 2009 yılından sonra nisan-ağustos periyodunda su yüzeyi değişkenliğinin %60'ın üzerinde olduğu tespit edilmiştir. Tersakan Gölü'nde değişkenliğin en yüksek olduğu yıl 2024 olup %90 oranı görülmekte iken Bolluk Gölü'nde 2014 yılında %83 oranı saptanmıştır.

Şekil 15- Tersakan ve Bolluk göllerinin 1984-2024 arası 5 yıllık dönem kapsamında nisan ayından ağustos ayına göl su yüzeyi alanı değişim oranları

Figure 15- Rates of change in lake water surface area of Tersakan and Bolluk lakes from April to August for the 5-year period between 1984 and 2024

Tersakan Gölü'nün 5 yıllık periyodunda nisan ayı su yüzeyi dağılışının eğilimi azalma yönünde olup R^2 değeri 0,69 iken benzer durumun görüldüğü ağustos ayı için bu değer 0,67'dir. Bolluk Gölü'nde 1984'den 2024 göl yüzey alanının her iki ayda da azalma eğilimin olduğu saptanmıştır. Bolluk Gölü su yüzey alanı eğilim değeri nisan ayı için R^2 0,64 iken ağustos ayında bu değer 0,89 olduğu saptanmıştır. Elde edilen bulgular her iki göl kapsamında 40 yıllık süreçte azalma eğiliminin olduğu, en hızlı azalmanın Bolluk Gölü'nde ağustos ayları için görüldüğü tespit edilmiştir.

Tablo 8- Tersakan ve Bolluk göllerinin 1984-2024 yılları arasındaki dönemde su yüzey alanının göl çanağında kapladığı oran (%)

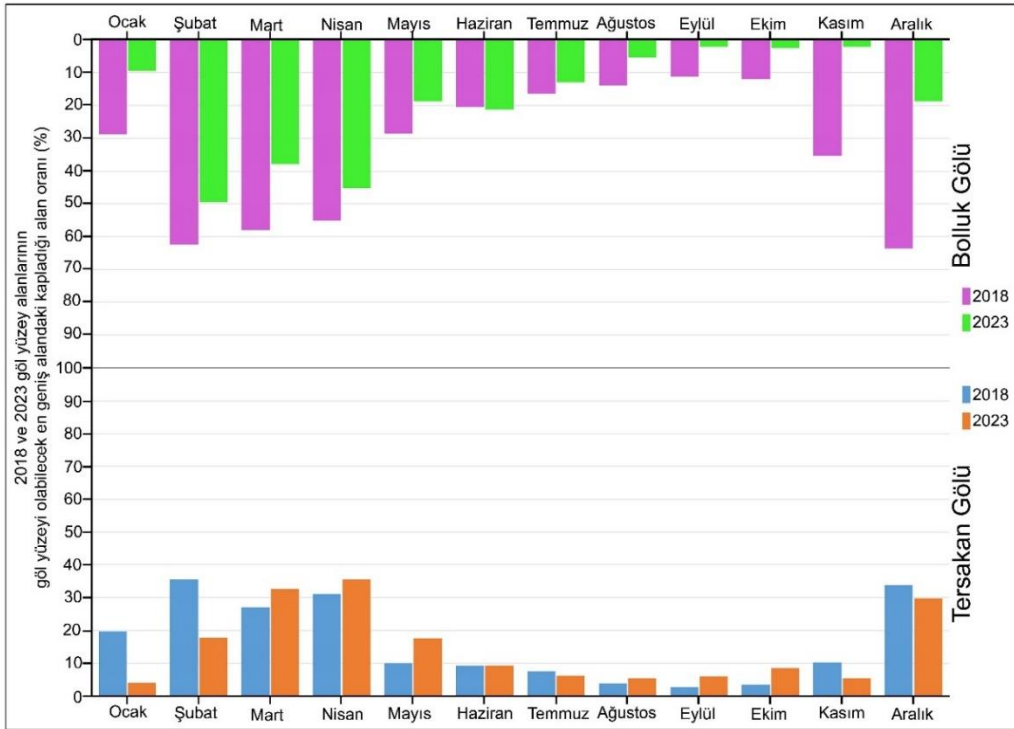
Table 8- Proportion of the water surface area of Tersakan and Bolluk lakes in the lake basin in the period between 1984 and 2024 (%)

	Tersakan Gölü		Bolluk Gölü		
	Nisan	Ağustos	Nisan	Ağustos	
1984	71,2	64,6	1984	76,8	71,4
1989	82,8	63,8	1989	73,5	72,3
1994	69,8	45,8	1994	77,8	65,8
1999	85,4	78	1999	76,9	67,1
2004	55,4	7,4	2004	63,2	43,8
2009	22,5	5,9	2009	69,4	23,2
2014	7,2	2,8	2014	46,9	7,9
2019	31,3	11,6	2019	61,9	16,1
2024	22,4	2,1	2024	22,5	5,8

Tersakan Gölü'nde nisan ayı kapsamında su varlığının göl çanak alanına oranı incelendiğinde 1984-2004 yılları arasında suyun gölün %50'den fazlasını kapladığı saptanmıştır (Tablo 8). Ancak belirtilen tarihten itibaren göl su yüzeyi azalmış ve çanak alanında kapladığı oranda düşüş göstermiştir. Tersakan Gölü'nde ağustos ayı

kapsamında aynı analiz yapıldığında 1989'dan sonra su varlığının çanak alanında kapladığı oran %50'nin altına düşmektedir. 2004 yılı ve sonrasında ise ağustos aylarında göl su yüzeyi varlığı hiçbir dönem çanak alanının %12'sine bile ulaşmamıştır. Bolluk Gölü'nde 2014 ve 2024 nisan ayı dönemi hariç diğer dönemlerde göl su yüzeyi varlığı göl çanak alanının %50'sinden fazlasını oluşturmaktadır (Tablo 8). Ancak ağustos ayı kapsamında aynı analiz yapıldığında 2004 yılından itibaren su yüzeyi varlığının %50 oranının altına düştüğü, 2024 yılında %6'dan daha az oranda olduğu saptanmıştır.

Tersakan ve Bolluk göllerinin 2018 ve 2023 yılı içerisindeki aylarda su yüzeyinin kapladığı alanının çanak alanına oranı incelendiğinde farklılıklar dikkat çekmektedir (Şekil 16). Tersakan Gölü'nün pik seviyesinde yüzey alanı çanak alanının en fazla %38'ini kaplarken, Bolluk Gölü'nde bu oran %65 seviyelerine çıkmaktadır. Bu durum Tersakan Gölü'nün daha fazla kuruduğu ve çoraklaştığını göstermektedir. Göllerin su yüzeyinin genişlediği aylar ise her iki göl içinde benzerdir. Bu bakımdan şubat, mart, nisan ve aralık ayları göl yüzey alanının genişlediği aylar olarak gözlemlenmektedir (Şekil 16).

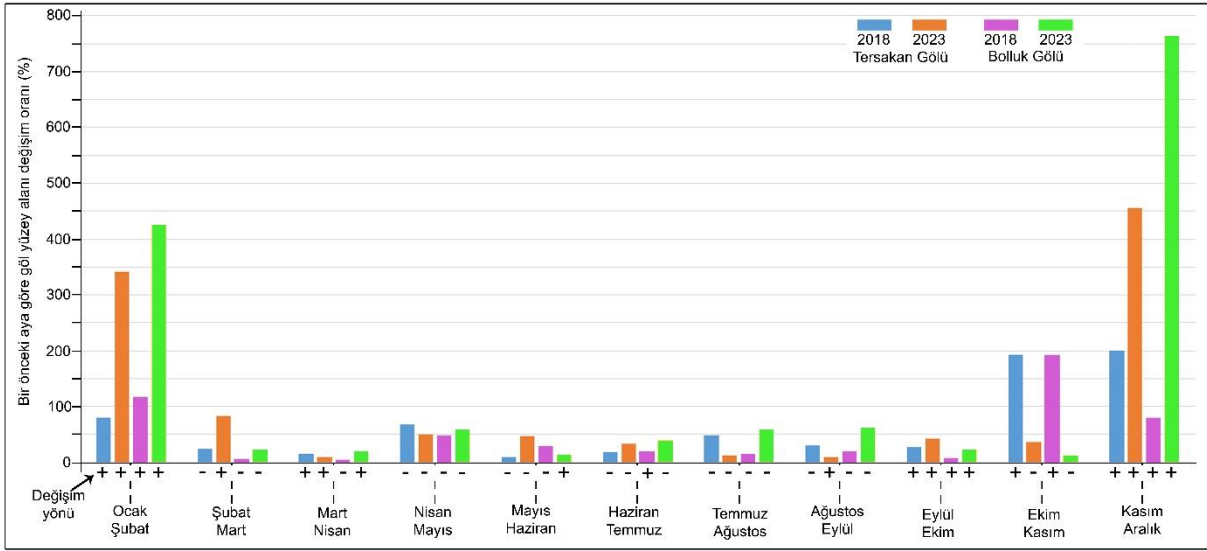

Şekil 16- Tersakan ve Bolluk göllerinin 2018 ve 2023 yılları içerisindeki aylarda göl yüzey alanının çanak alanına oranı karşılaştırması

Figure 16- Comparison of the ratio of lake surface area to bowl area of Tersakan and Bolluk lakes in the months of 2018 and 2023

Tersakan Gölü'nün 2018 yıllık aylık yüzey alanı ortalaması (9,56 km²) ile 2023 yılı yüzey alanı ortalaması (8,72 km²) farkı 0,8369 km²'dir. Bolluk Gölü'nün ise 2018 yıllık aylık yüzey alanı ortalaması (4,34 km²) ile 2023 yılı yüzey alanı ortalaması (2,41 km²) farkı 1,92 km²'dir. Değerler 5 yıllık dönemde oransal olarak analiz edildiğinde, Tersakan Gölü'nde 2018 yılına göre 2023 yılında aylık göl yüzey alanı ortalaması %8,7 azalırken, bu oran Bolluk Gölü'nde %44,2'dir. Veriler 40 yıllık dönemde göl yüzey alanının her iki göl için %69 seviyesinde azaldığını ancak kısa vadeli yakın dönemde Bolluk Gölü'ndeki su yüzey alanı azalmasının Tersakan Gölü'ne göre çok daha fazla olduğunu göstermektedir (Şekil 16). Bu durumun oluşmasında klimatolojik koşullar, küresel ısınma, göllerin bulunduğu sahanın litolojik yapısı, Bolluk gölleri travertenlerinden değişime neden olan yer altı suyunun aşırı kullanımı ve tuzla alanlarındaki antropojenik kullanımlar etkilidir.

Göllerin 2018 ve 2023 yılları içerisindeki aylar bazında dönemsel değişimleri karşılaştırıldığında, ekstrem göl yüzeyi değişimlerinin her iki gölde de ocak-şubat, ekim-kasım ve kasım-aralık dönemlerinde olduğu saptanmıştır (Şekil 17). Ancak göllerin su yüzey değişimlerin yönü farklılıklar göstermektedir. Bu bakımdan Tersakan ve Bolluk göllerinin değişim yönü açısından farklılık gösterdiği dönemleri, şubat-mart, mart-nisan, mayıs-haziran ve ağustos-eylül ayları oluşturmaktadır. Dönemler arası göl su yüzeyi değişim rejiminin ortalaması analiz edildiğinde, Tersakan Gölü'nün 2018 yılında değişim ortalaması %64,6 iken 2023 yılında bu oran %102'ye çıkmaktadır. Bolluk Gölü'nde ise 2018 yılı içerisindeki ayların bir önceki ay göre değişim ortalaması %49,1 iken bu oran 2023 yılında %136 olarak hesaplanmıştır. Bulgular her iki göl su yüzeyinin yıllık değişiminin 5 yıllık dönemde daha düzensiz hale geldiğini, ani değişen ekstrem sıcaklık ve yağış koşullarının göl yüzeyini etkilediğini göstermektedir. Göllerde pik artışın görüldüğü kasım-aralık dönemi karşılaştırıldığında, Tersakan Gölü için 2018 yılında %200'lük artış varken, 2023 yılında bu oran %456'ya çıkmıştır. Bolluk Gölü'nde aynı analiz kasım-aralık için incelendiğinde, 2018 yılında bir önceki aya göre artış %80 iken 2023 yılında bu oran %763'e çıkmıştır (Şekil 17).

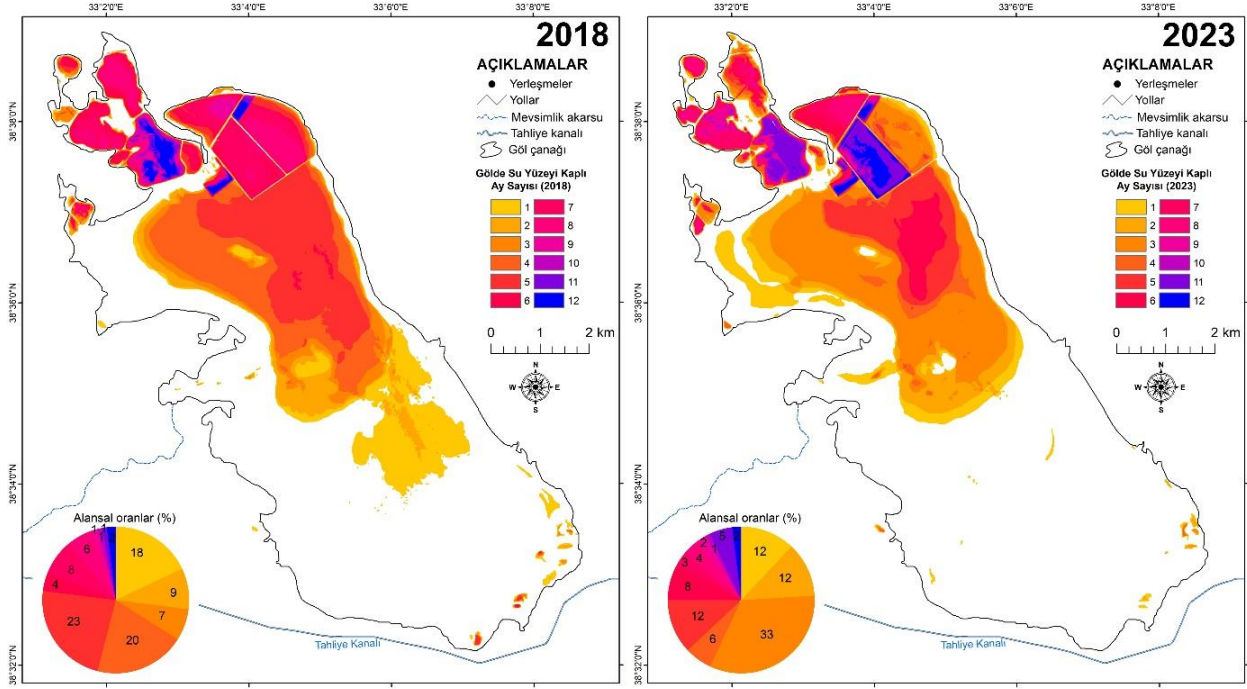
Şekil 17- Tersakan ve Bolluk göllerinin 2018 ve 2023 yıllarındaki göl yüzey alanının dönemsel değişim karşılaştırması

Figure 17- Comparison of the periodic change of lake surface area of Tersakan and Bolluk lakes in 2018 and 2023

Tersakan Gölü'nün 2018 ve 2023 yıllarında yüzeyin suyla kaplı olduğu ay sayısı dağılışı ve kantitatif açıdan analiz edilmiştir. Bulgulara göre 2018 yılında, toplam su yüzeyi alanının %23'ü 5 ay, %20'si 4 ay ve %18'i 1 ay suyla kaplı olduğu saptanmıştır (Şekil 18). Tersakan Gölü'nün 2018 yılında yıl boyunca (12 ay) suyla kaplı alanı 0,471 km²'dir. Bu değer, 2018 yılı içerisindeki göl su yüzeyi toplam alanının sadece %2'sini oluşturmaktadır. 2018 yılında gölün kuzeyindeki tuzla alanları yıl boyu suyun olduğu sahalardır. Bu sahadan itibaren göl su yüzeyinin özellikle güneye-güneydoğuya doğru genişlediği gözlemlenmektedir (Şekil 18). Tersakan Gölü'nün 2023 yılında toplam su yüzeyi alanının %33'ü 3 ay, %12'si 1 ay, %12'si 2 ay ve %12'si 4 ay su kaplıdır. Göl yüzeyinin 12 boyunca suyla kaplı olduğu ay 0,567 km²'dir ve 2023 yılındaki toplam su yüzeyi alanının sadece %2'sini oluşturmaktadır. Tersakan Gölü'nün 2023 yılında kuzeyindeki tuzla alanı ve muhtelif dar alanlı sahalar dışında büyük çoğunluğunun çoraklaştığı saptanmıştır. Gölde 12 boyunca suyla kaplı alanlardan itibaren suyun yıl içerisinde daha çok kuzeyde ve tuzla alanlarda olduğu, en geniş göl yüzeyinin olduğu dönemlerde suyun güneye doğru yayıldığı saptanmıştır (Şekil 14).

Tersakan Gölü'nde 2018 ve 2023 yılları su yüzeyinin kaç ay göl yüzeyinde var olduğu bulgusunun sonuçları karşılaştırıldığında, 2018 yılında suyun daha güneye yayıldığı, kuzeyde benzer dağılışların olduğu, 2023 yılında su yüzeyinin daha batıya yöneldiği tespit edilmiştir (Şekil 18). Bulgular, kısa vadede değişen sıcaklık ve yağış koşulları, yüzey ve yer altı drenaj bağlantısının değişmesi, antropojenik kullanımların farklılaşması göl yüzey alanının da değişmesine neden olduğunu ortaya koyar. Ayrıca morfojenetik açıdan yarı

kurak koşulların hâkim olduğu bölgede klimatolojik koşullardaki ani değişimlerin (Saris & Gedik, 2021) göl yüzey alanını farklı boyutlarda etkilediği düşünülmektedir.

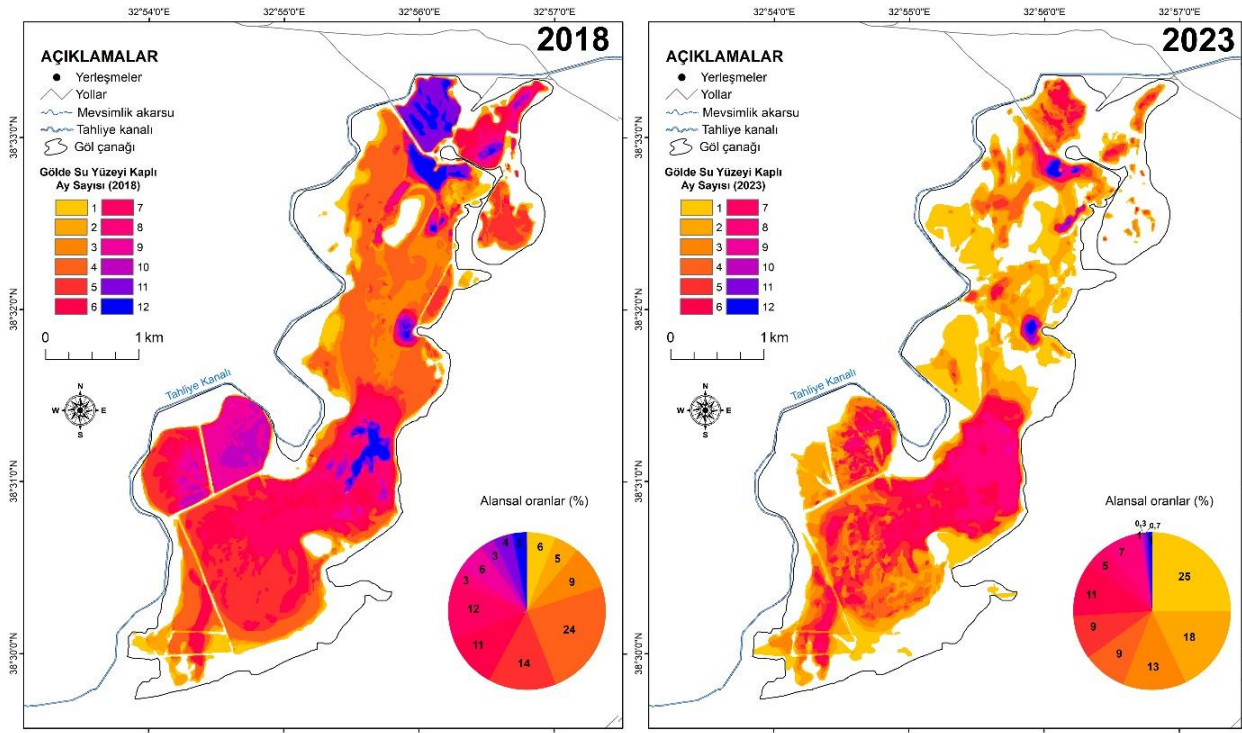
Şekil 18- Tersakan Gölü'nün 2018 ve 2023 yıllarındaki suyla kaplı yüzey alanı dağılışı ve oranı

Figure 18- Distribution and ratio of surface area covered with water in Lake Tersakan in 2018 and 2023

Bolluk Gölü'nün 2018 yılında yüzeyin suyla kaplı olduğu ay sayısı dağılışı ve kantitatif açıdan incelendiğinde, %24'ü 1 ay, %14'ü 2 ay, %12'si 3 ay ve %11'i 4 ay suyla kaplıdır (Şekil 19). Diğer ay sayısının oranı %10'un altında ve daha düşük seviyelerdedir. Bolluk Gölü'nün 12 ay boyunca (yıl boyu) suyla kaplı olan yüzey alanı 0,292 km²'dir ve bu alan toplam suyla kaplı alanının sadece %3'üne tekabül etmektedir. 2018 yılında Bolluk Gölü'nde 12 ay boyunca suyla kaplı olan sahalara, gölün kuzeyindeki tuzla alanları ile doğu kesimindeki muhtelif sahalarda mevcuttur. Gölde 9, 10 ve 11 ay suyla kaplı alanlar kuzey ve güneybatıdaki tuzla alanları ile gölün güneydoğusunda yoğunlaşmaktadır (Şekil 15). Gölün orta kesimi ile traverten konilerinin olduğu sahalara ve kıyı kesimlerine yakın alanlarda ise 1, 2 ve 3 ay suyla kaplı olmaktadır.

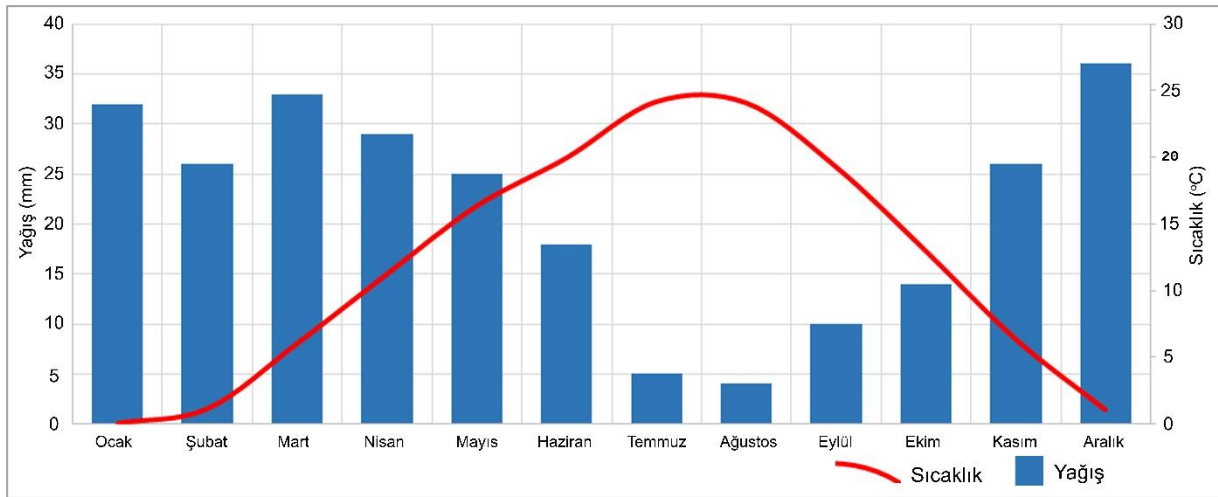
Bolluk Gölü'nün 2023 yılında % 25'i 1 ay, % 18'i 2 ay, % 13'ü 3 ay, % 11'i 4 ay, % 9'u 5 ay ve % 9'u 6 ay suyla kaplıdır (Şekil 15). Gölde, 2023 yılı içerisinde diğer suyla kaplı ay sayısının alansal ve oransal değerleri oldukça düşüktür. Bolluk Gölü'nün 2023 yılında 12 ay boyunca suyla kaplı alanı 0,032 km²'dir ve bu değer gölün % 1'ini oluşturmaktadır. Bolluk Gölü'nün 2023 yılında 12 ay boyunca suyla kaplı sahası, gölün kuzeyindeki muhtelif alanlardadır. Bu alanlardan itibaren dar alanlı olarak kuzeye doğru 11, 10, 9 ve 8 ay suyla kaplı sahalara dağılışı gösterir. Ancak bu ay sayısı kadar suyla kaplı sahalara asıl yoğunlaştığı alan gölün orta ve güney kesimine doğrudur. Gölde 2023 yılında tuzla alanlarında daralma ve su tutma ay sayısında azalma gözlemlenmiştir.

Bolluk Gölü'nde 2018 ve 2023 yılları su yüzeyinin kaç ay göl yüzeyinde var olduğu bulgusunun sonuçları karşılaştırıldığında, 2023 yılında gölde kuraklık ve çoraklaşmanın etkili olduğu dikkat çeker. Özellikle yıl boyu suyla kaplı sahalara alansal ve oransal olarak 2018'den 2023'e kadar küçülmesi klimatolojik koşullarla ilişkilendirilebilir. 2023 yılında Bolluk Gölü'nün kuzey kesiminde tuzla sahalarda su tutmanın azalması aynı zamanda bu kesimde suyun yüzeyel dağılışı da 2018'e göre azalmanın olduğu göstermektedir.

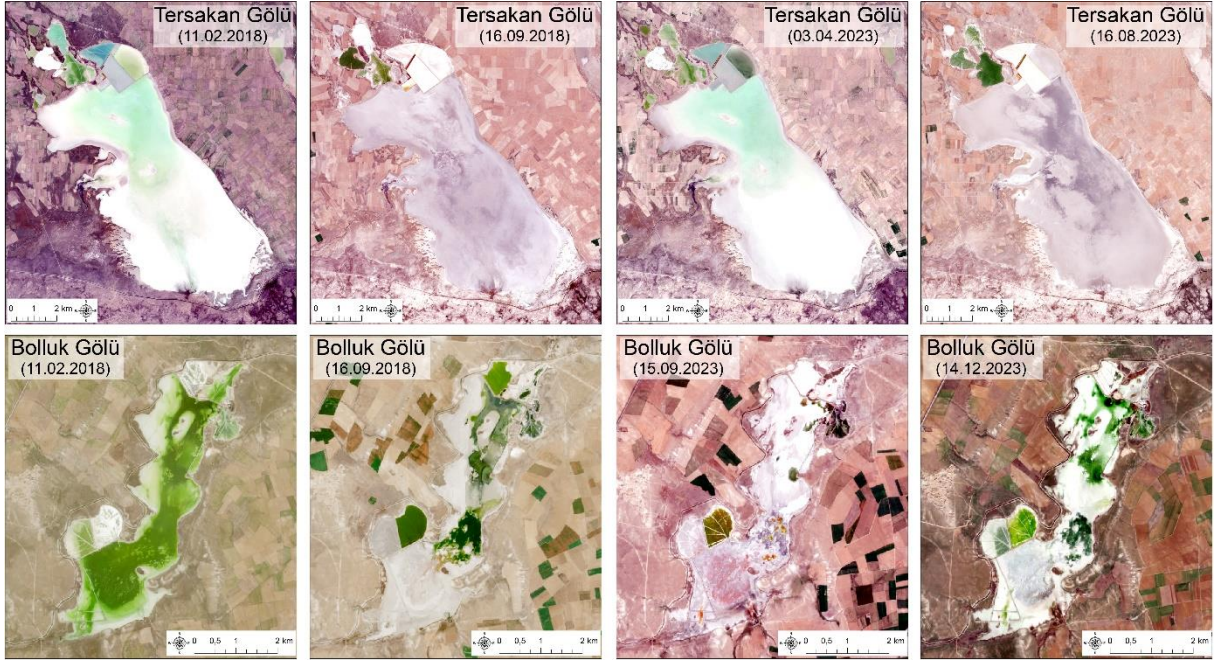

Şekil 19- Bolluk Gölü'nün 2018 ve 2023 yıllarındaki suyla kaplı yüzey alanı dağılışı ve oranı
Figure 19- Distribution and ratio of surface area covered with water in Bolluk Lake in 2018 and 2023

Tersakan ve Bolluk göllerinin suyla kaplı ay dağılışı ve kantitatif analizlerle karşılaştırıldığında, Tersakan Gölü'nde 1, 2 ve 3 ay suyla kaplı alanların, Bolluk Gölü'nde ise 2, 3, 4 ay suyla kaplı alanların oransal olarak daha fazla olduğu dikkat çekmektedir. Ayrıca Bolluk Gölü'nde suyun göl çanağının birçok yerine dağıldığı, Tersakan Gölü'nde ise güney kesimin tamamen kuraklaştığı tespit edilmektedir. Bolluk Gölü'nün, sıcaklık ve yağış koşullarındaki değişimler dikkate alındığında 2023 yılında klimatolojik koşullardan daha çok etkilendiği gözlemlenmektedir.

Şekil 20- Cihanbeyli meteoroloji istasyonunun sıcaklık ve yağış grafiği
Figure 20- Temperature and precipitation graph of Cihanbeyli meteorological station

Şekil 21- Tersakan ve Bolluk göllerinin bazı tarihlere ait Sentinel 2 MSI uydu görüntüleri
 Figure 21- Sentinel 2 MSI satellite images of Tersakan and Bolluk lakes for some dates

4. SONUÇ VE TARTIŞMA

Ülkemizin farklı iklim bölgelerinde, çeşitli ana su havzaları içerisinde, jeolojik-jeomorfolojik olarak çeşitli koşullar altında gelişen göllerde uzun ve kısa dönemli değişimler yaşanmaktadır (Tağul, 2007; Kuleli vd., 2011; Bahadır, 2013; Duru, 2017; Kale, 2018; Davraz vd., 2019; Aydın vd., 2020; Dereli & Tercan, 2020; Ataoğlu & Onmuş, 2021; Yurteri & Kurtaş, 2021; Alevkayalı vd., 2023; Dinç, 2023). Bu değişimler, göllerin beslenme durumu, alansal büyüklüğü, derinliği, antropojenik kullanımı ve iklim bölgesi özelliği ile farklılıklar göstermektedir. Araştırma kapsamında incelenen Tersakan ve Bolluk gölleri ile benzer özellikler gösteren Tuz Gölü'ndeki değişimler karşılaştırıldığında, Tuz Gölü'nde su yüzeyinin 1985-2016 yılları arasında eğilim olarak oldukça azaldığı (Aydın vd., 2020), Tersakan ve Bolluk göllerinde de 1984-2024 arasında su yüzeyinin % 70 oranında küçüldüğü saptanmıştır. Çalışma sahası ve yakın çevresi kapsamında son 50 yıllık dönemde sıcaklıkların 0,34°C arttığı (Aydın vd., 2020), yağışların ise belli dönemler haricinde azalma eğiliminde olduğu (Yılmaz, 2017; Aydın vd., 2020; Saris & Gedik, 2023), bu durumun göllerin meteorik beslenmesini azaltarak su döngüsündeki buharlaşmayı arttırdığı ve yüzeysel kayıpların yaşandığı ortaya çıkarmaktadır. Özellikle dönemsel olarak nisan ve ağustos ayları kapsamında incelenen veriler göllerde su yüzey alanının daralmasını kanıtlar niteliktedir. Ancak göl su yüzeyi kayıplarındaki artışın iklimsel etkenlerle tek başına açıklanamayacağı bilinmektedir. Bu bakımdan Ataoğlu & Onmuş (2021) çalışmasında Türkiye'deki orijinal sulak alan varlığının 100 yıllık dönemde % 21 azaldığını ve antropojenik etkenlerin bu azalmada baş rollerden biri olduğunu belirtmektedir (Ataoğlu & Onmuş, 2021). Ayrıca dönemsel olarak değişimler olmakla birlikte Tersakan ve Bolluk göllerinin uzun dönemli ve kısa dönemli verileri su yüzeyinde azalma eğiliminin olduğunu ortaya koyar. Özellikle atmosferik su girdisinin en az olduğu yaz aylarından ağustos ayında 1984'den 2024'e azalma trendinin daha büyük boyutlu olduğu tespit edilmiştir. Her iki gölün su yüzey alanının 40 yıllık dönemde %69 oranında küçüldüğü saptanmıştır. Çalışmada daha yüksek çözünürlüklü uydu görüntüsü üzerinden kısa dönemli (2018-2023 yılları arası) ve aylık olarak yapılan analiz sonuçları, Tersakan Gölü su yüzeyinin 2018'den 2023'e % 8,7 küçüldüğünü, Bolluk Gölü su yüzeyinin ise aynı dönemde % 44 küçüldüğünü göstermektedir. Çalışmada Tersakan Gölü su yüzeyinin yıl içerisinde 5 ay ortalamasının üstünde, 7 ay ortalamasının altında alan kapladığı saptanmıştır. Bu durum Bolluk Gölü'nde aynı şekilde gerçekleşmektedir. Analizlerden, göllerdeki aylık su yüzeyinin şubat, mart, nisan aylarında pik değerlere ulaştığı, daha sonra hızlı bir azalma trendi ile ağustos-eylül

arasında en düşük seviyeye geldiğini, bu aylardan sonra özellikle aralık ayında ekstrem şekilde göl yüzeyin arttığı sonucuna ulaşılmıştır. Meydana gelen yıllık göl su yüzevi değişim rejiminin bu şekilde oluşmasında, Konya Kapalı Havzası'ndaki yağışların özellikle de kar erimelerinin etken olduğu düşünülmekte, yapılan klimatolojik çalışmalar bu sonucu desteklemektedir (Yılmaz, 2017). Aylık analizler, göllerdeki tuzla alanları dışında haziran-ekim arasında göl su yüzeyinin büyük bölümünün kurduğu ve göl çanak alanlarının çoraklaştığını da göstermektedir. Göllerin su yüzeyi kaplı ay sayısı ve dağılışı analizi, Tersakan Gölü'nde suyun kuzeydeki tuzla alanları ve çevresinde, Bolluk Gölü'nde ise kuzey ve güneybatıdaki tuzla alanları ile doğu ve güneydoğudaki göl çanak tabanı alanlarında 10, 11 ve 12 ay suyun olduğunu göstermektedir. Bolluk Gölü çanak alanı içerisindeki traverten konilerinin göl su yüzeyin alanının dağılışı bazı sahalarda şekillendirdiği de bilinmektedir (Erinç, 1960; Erol, 1968; Pınar vd., 2018) ve uydu görüntüleri analizlerinde de bu durum tespit edilmektedir. Çalışmada 2018 ve 2023 yıllarında her iki göl içinde aylar arasındaki değişim sonuçları, ocak ayından şubat, kasım ayından aralık ayına ani göl yüzey alanı artışlarının olduğunu göstermektedir. Meydana gelen durumun oluşmasında tuzla alanlarında su tutma süreci ile gölün hidrografik beslenmesi temel etkidir. Araştırma sonucu, ülkemizin karasal-yarı kurak iklim şartlarında, andoreik havza özelliği gösteren, dar alanlı Tersakan ve Bolluk göllerinin uzun ve kısa dönemli olarak su yüzeyinin azaldığını ve hidrolojik kuraklığın yaşandığını ortaya koyar. Su, havza yönetimi açısından Tersakan ve Bolluk gölleri özelinden yola çıkarak Konya Kapalı Havzası'nda acil su eylem planlamaların revize edilmesi, bütünlük bakışı ile sürdürülebilir su yönetim çalışmalarının ortaya konması gerekmektedir. Bu bakımdan araştırma, uzun ve kısa dönemli olarak göl yüzey alanı değişimleri kapsamında önemli bilgiler sunmaktadır. Çalışmadaki farklı zaman periyotlarına ait kartografik, kantitatif bulgular, göllerin dinamik yapısı, yıllık seyri, antropojenik kullanım durumu açısından önemli sonuçlar ortaya koymaktadır. Bu bakımdan çalışmanın yöntemi, bulguları ve sonuçları hem bilim camiasında hem de gölleri planlama, yönetim ve kullanma aşamalarında kullanılabilir.

Çıkar Çatışması / <i>Conflict of Interest</i>	Yazar(lar) çıkar çatışması bildirmemiştir. <i>The authors declared no conflict of interest</i>
Finansal Destek / <i>funding conditions</i>	Yazar(lar) bu çalışma için finansal destek almadıklarını beyan etmiştir. <i>The authors declared that this study has received no financial support</i>

REFERANSLAR

- Akbaş, A., Freer, J., Ozdemir, H., Bates, P.D., Turp, M.T., (2020). What about reservoirs? Questioning anthropogenic and climatic interferences on water availability. *Hydrol Process*. 34 (26), 5441–5455. <https://doi.org/10.1002/hyp.13960>
- Akbaş, A., (2024). Human or climate? Differentiating the anthropogenic and climatic drivers of lake storage changes on spatial perspective via remote sensing data, *Science of the Total Environment* 912. 168982. <https://doi.org/10.1016/j.scitotenv.2023.168982>
- Alevkayalı, Ç., Atayeter, Y., Yayla, O., Bilgin, T., Akpınar, H. (2023). Burdur Gölü'nde uzun dönemli kıyı çizgisi değişimleri ve iklim ilişkisi: Zamansal-mekânsal eğilimler ve tahminler. *Türk Coğrafya Dergisi*, (82), 37-50. <https://doi.org/10.17211/tcd.1287976>
- Ataol, M. & Onmuş, O. (2021). Wetland loss in Turkey over a hundred years: implications for conservation and management, *Ecosystem Health And Sustainability*, 7 (1), 1-13. <https://dx.doi.org/10.1080/20964129.2021.1930587>
- Aydın, F., Erlat, E., Türkeş, M. (2020). Impact of climate variability on the surface of Lake Tuz (Turkey), 1985–2016. *Reg Environ Change* 20, 68. <https://doi.org/10.1007/s10113-020-01656-z>
- Bahadır, M. (2013). Akşehir Gölü'nde Alansal Değişimlerin Uzaktan Algılama Teknikleri İle Belirlenmesi. *Marmara Coğrafya Dergisi*, (28), 246-275.
- Busker, T., de Roo, A., Gelati, E., Schwatke, C., Adamovic, M., Bisselink, B., et al. (2019). A global lake and reservoir volume analysis using a surface water dataset and satellite altimetry. *Hydrology and Earth System Sciences*, 23(2), 669–690. <https://doi.org/10.5194/hess-23-669-2019>

- Cooley, S.W., Ryan, J.C. & Smith, L.C. (2021). Human alteration of global surface water storage variability. *Nature*, 591, 78–81. <https://doi.org/10.1038/s41586-021-03262-3>
- Choiński, A., Ptak, M., & Ławniczak, A. E. (2016). Changes in water resources of polish lakes as influenced by natural and anthropogenic factors. *Polish Journal of Environmental Studies*, 25(5), 1883-1890. <https://doi.org/10.15244/pjoes/62906>
- Davraz, A., Şener, E. Şener, S., (2019). Evaluation of climate and human effects on the hydrology and water quality of Burdur Lake, Turkey, *Journal of African Earth Sciences*, 158. <https://doi.org/10.1016/j.jafrearsci.2019.103569>
- Delibaş, M. (2010). Türkiye’de korumacılık anlayışında jeolojik yapıların önemi: Bolluk Gölü bölgesi traverten konileri (Cihanbeyli-Konya). Zonguldak Karaelmes Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Jeoloji Mühendisliği Anabilim Dalı yüksek lisans tezi.
- Dereeli, M. A., & Tercan, E. (2020). Assessment of Shoreline Changes using Historical Satellite Images and Geospatial Analysis along the Lake Salda in Turkey. *Earth Sci Inform* 13, 709-718. <https://doi.org/10.1007/s12145-020-00460-x>
- Dinç, G., (2023). Unveiling shoreline dynamics and remarkable accretion rates in Lake Eğirdir (Turkey) using DSAS. The implications of climate change on lakes. *Tema. Journal of Land Use, Mobility and Environment*, 95, 95-108. <http://dx.doi.org/10.6092/1970-9870/10111>
- Duru, U. (2017). Shoreline change assessment using multi-temporal satellite images: a case study of Lake Sapanca, NW Turkey. *Environ Monit Assess* 189, 385. <https://doi.org/10.1007/s10661-017-6112-2>
- Eriñç, S. (1960). Konya bölümünde ve iç toros sıralarında karst şekilleri. *Türk Coğrafya Dergisi*, 20, 83-106.
- Erol, O. (1968). Cihanbeyli güneyinde Bolluk gölü çevresindeki traverten konileri. *Türk Coğrafya Dergisi*, 24-25, 64-98
- Fan, C., Song, C., Li, W., Liu, K., Cheng, J., Fu, C. (2021). What drives the rapid water-level recovery of the largest lake (Qinghai Lake) of China over the past half century? *Journal Hydrology* 593, 125921. <https://doi.org/10.1016/j.jhydrol.2020.125921>
- Hossain, S. Yasir, M. Wang, P. Ullah, S. Jahan, M., Hui, S., Zhao, Z., (2021). Automatic shoreline extraction and change detection: A study on the southeast coast of Bangladesh. *Marine Geology* 441, 1-15. <https://doi.org/10.1016/j.margeo.2021.106628>
- Hoşgören, M. Y. (2020). Hidrografyanın Ana Çizgileri II, (6. Baskı) Çantay Kitabevi, İstanbul.
- Hoşgören, M. Y. (1994). Türkiye’nin Gölleri, *Türk Coğrafya Dergisi*, 29, 19-51 <https://doi.org/10.17211/tcd.70549>
- Kale, M. M., (2018). Historical Shoreline Change Assessment Using DSAS: A Case Study of Lake Akşehir, SW Turkey, *Current Debates in Sustainable Architecture, Urban Design Environmental Studies (Edt. Doğan, A. Gönüllü, G.)*, (ss. 187-196) JOPEC Publication, ISBN:978-1-912503-33-9
- Kale, M. M., & Erişmiş, M. (2024). Eğirdir Gölü alansal değişiminin uzaktan algılama ve coğrafi bilgi sistemleri yardımıyla analizi. *International Journal of Geography and Geography Education* (52), 122-140. <https://doi.org/10.32003/igge.1380588>
- Kaya, Y., Sanli, F.B. & Abdikan, S. (2023). Determination of long-term volume change in lakes by integration of UAV and satellite data: the case of Lake Burdur in Türkiye. *Environ Sci Pollut Res* 30, 117729–117747. <https://doi.org/10.1007/s11356-023-30369-z>
- Khorshiddoust, A. M., Patel, N., Khalilzadeh, E., Bostanaba, A. S., Tajbar, S., (2022). A comparative study of the surface level changes of Urmia Lake and Aral Lake during the period of 1988 to 2018 using satellite images. *Front. Earth Science*. <https://doi.org/10.1007/s11707-022-1010-5>
- Kuleli, T., Güneroğlu, A., Karşlı, F., Dihkan, M., (2011). Automatic detection of shoreline change oncoastal Ramsar wetlands of Turkey, *Ocean Engineering* 38, 1141–1149. <https://doi.org/10.1016/j.oceaneng.2011.05.006>
- Lausch, A., Bannehr, L., Berger, S.A., Borg, E., Bumberger, J., Hacker, J.M., Heege, T., Hupfer, M., Jung, A., Kuhwald, K. (2024). Monitoring Water Diversity and Water Quality with Remote Sensing and Traits. *Remote Sensing*, 16, 2425. <https://doi.org/10.3390/rs16132425>
- Liu, H., Chen, Y., Ye, Z., Li, Y., Zhang, O. (2019). Recent Lake Area Changes in Central Asia. *Scientific Repost-Nature Research* 9, 16277. <https://doi.org/10.1038/s41598-019-52396-y>
- Luo, S., Song, C., Ke, L., Zhan, P., Fan, C., Liu, K., (2022). Satellite laser altimetry reveals a net water mass gain in global lakes with spatial heterogeneity in the early 21st century. *Geophysical Research Letters*, 49, e2021GL096676. <https://doi.org/10.1029/2021GL096676>

- McFeeters, S. K. (1996). The use of the Normalized Difference Water Index (NDWI) in the delineation of open water features, *International Journal of Remote Sensing*, 17(7) 1425-1432,
- Meyer, M.F., Topp, S.N., King, T.V. et al. (2024). National-scale remotely sensed lake trophic state from 1984 through 2020. *Science Data* 11, 77. <https://doi.org/10.1038/s41597-024-02921-0>
- Öztürk, M. Z., Çetinkaya, G., Aydın, S. (2017). Köppen-Geiger iklim sınıflandırmasına göre Türkiye'nin iklim tipleri. *Coğrafya Dergisi*, 35, 17-27. <https://doi.org/10.26650/JGEOG295515>
- Pekel, J.-F., Cottam, A., Gorelick, N. & Belward, A. S. (2016). High-resolution mapping of global surface water and its long-term changes. *Nature* 540, 418–422 <https://doi.org/10.1038/nature20584>
- Pınar, A., Buldur, A. D., & Tuncer, T. (2018). Bolluk Gölü Traverten Konilerinin Geçmişten Günümüze Değişimi. *Marmara Coğrafya Dergisi* (37), 233-252. <https://doi.org/10.14781/mcd.386373>
- Saris, F., & Gedik, F. (2021). Konya Kapalı Havzası'nda meteorolojik kuraklık analizi. *Coğrafya Dergisi*, 42, 295-308. <https://doi.org/10.26650/JGEOG2021-885519>
- Sikder, M. S., Wang, J., Allen, G. H., Sheng, Y., Yamazaki, D., Song, C., Ding, M., Crétaux, J.-F., Pavelsky, T. M. (2023). Lake-TopoCat: a global lake drainage topology and catchment database, *Earth System. Science. Data*, 15, 3483–3511, <https://doi.org/10.5194/essd-15-3483-2023>
- Tağıl, Ş. (2007). Quantifying the change detection of the Uluabat wetland, Turkey, by use of landsat images. *Ekoloji*, 16(64), 9-20.
- Uzun, M. (2024). Analysis of Manyas Lake Surface Area and Shoreline Change Over Various Periods with DSAS Tool. *Türkiye Uzaktan Algılama Dergisi*, 6(1), 35-56. <https://doi.org/10.51489/tuzal.1443490>
- Wang S, Ma L, Yang L, Long X, Guan C, Zhao C., Chen N (2024), Quantifying desertification in the Qinghai Lake Basin. *Frontiers in Environmental Science* 12:1309757 <https://doi.org/10.3389/fenvs.2024.1309757>
- Wenzel, H. (1937). Forschungen in Inneranatolien. Die Steppe als Lebensrctrum. - Schriften des Geogr. Inst. d. Univ. Kiel - Kiel.
- Woolway, R. I., Kraemer, B. M., Lenters, J. D., Merchant, C. J., O'Reilly, C. M., Sharma, S. (2020). Global lake responses to climate change, *Nature Reviews Earth & Environment*, 1, 388–403, <https://doi.org/10.1038/s43017-020-0067-5>
- Weyhenmeyer, G. A., Chukwuka, A. V., Anneville, O., Brookes, J., Carvalho, C. R., Cotner, J. B., (2024). Global lake health in the Anthropocene: Societal implications and treatment strategies. *Earth's Future*, 12, e2023EF004387. <https://doi.org/10.1029/2023EF004387>
- Verpoorter, C., Kutser, T., Seekell, D. A. & Tranvik, L. J. (2014). A global inventory of lakes based on high-resolution satellite imagery. *Geophys. Res. Lett.* 41, 6396–6402. <https://doi.org/10.1002/2014GL060641>
- Yang, Y., Wu, J., Miao, Y., Wang, X., Lan, X., Zhang, Z. (2022). Lake Changes during the Past Five Decades in Central East Asia: Links with Climate Change and Climate Future Forecasting. *Water*, 14, 3661. <https://doi.org/10.3390/w14223661>
- Yılmaz, M. (2017). Konya Kapalı Havzası'nın Tmpa Uydu Kaynaklı Yağış Verileri İle Kuraklık Analizi. *Gazi Üniversitesi Mühendislik Mimarlık Fakültesi Dergisi*, 32(2). <https://doi.org/10.17341/gazimmfd.322181>
- Yurteri, C., & Kurttaş, T. (2021). Uzaktan algılama ve CBS teknikleri kullanılarak Seyfe Gölü (Kırşehir) yüzey alanının zamansal değişiminin analizi. *Gümüşhane Üniversitesi Fen Bilimleri Dergisi*, 11(4), 1115-1128. <https://doi.org/10.17714/gumusfenbil.848873>
- Zhao, G., Li, Y., Zhou, L. Gao, H., (2022). Evaporative water loss of 1.42 million global lakes. *Natural Commun* 13, 3686. <https://doi.org/10.1038/s41467-022-31125-6>

Received: 24 July 2024 | Revised: 10 November 2024 | Accepted: 14 November 2024

TÜRKİYE'DE SİYASİ COĞRAFYANIN DİSİPLİNER PRATIĞI: ELEŞTİREL BİR DEĞERLENDİRME

Disciplinary Practice of Political Geography in Türkiye: A Critical Evaluation

Mazlum AR

Ahi Evran Üniversitesi
Fen Edebiyat Fakültesi
Kırşehir-Türkiye
mazlumarr@gmail.com

Abstract

Political geography, which developed within the Western geographical tradition in the first quarter of the twentieth century in a context identical to deterministic and regional science approaches, lost its importance after the Second World War and was isolated from the quantitative and radical scientific tradition that geography experienced in the 1950s and 1970s respectively. However, political geography, which was integrated into the critical paradigm that emerged on post-structural grounds in the 1980s, was repositioned within the contemporary holistic structure of geography with the cultural reorientation process that emerged in the 1990s. This transformation has significantly shaped the discipline's scholarly practice and research methodology. Taking the classical/colonialist, Cold War and critical process as a whole, modern political geography evaluates geopolitical constructs shaped by regional and ideological definitions on the one hand, and all kinds of human and geographical phenomena between politics (power) and geography (political) on the other hand, with a questioning and analysing holism. Accordingly, the aim of this study is to analyse the practice of political geography and generations in Turkey. In this context, the data set of the study was obtained from the course contents of the Bologna information packages of geography departments in Turkey, the National Thesis Centre and the Higher Education Program Atlas online data platform. As a result of the study, it is understood that political geography in Turkey maintains the traditional process of doing science by preserving its classical determinist/regionalist structure. Based on the periodical data of doctoral dissertations, it was determined that the fields of study of the first two generations of the three generations identified in the field of political geography were mainly in the sub-disciplines of economic and physical geography rather than political geography, and specialization in the field emerged only with the third generation. In addition, it has been determined that the political geography literature largely ignores the cultural context between politics and geography by not following the critical tradition and does not reflect the contemporary disciplinary holism, but in the post-2000 period, innovation trends have been realized slowly.

Keywords: Development of geography, generation, paradigmatic change, Turkish geography, political geography in Türkiye

Öz

Batı coğrafya geleneği içerisinde yirminci yüzyılın ilk çeyreğinde deterministik ve bölgesel bilim yaklaşımlarıyla özdeş bir bağlamda gelişme gösteren siyasi coğrafya, İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra önemini yitirerek coğrafyanın 1950 ve 1970'lerde sırasıyla yaşamış olduğu kantitatif ve radikal bilim geleneğinden soyutlanmıştır. Fakat 1980'lerde postyapısallık temellerde ortaya çıkan eleştirel paradigmaya entegre olan siyasi coğrafya, 1990'larda beliren kültürel yeniden dönüş süreciyle coğrafyanın çağdaş holistik yapısı içerisinde yeniden konumlanmıştır. Bu dönüşüm disiplinin bilim yapma pratiğini ve araştırma metodolojisini önemli ölçüde şekillendirmiştir. Klasik/kolonyalist, Soğuk Savaş ve eleştirel süreci bir bütün olarak ele alan modern siyasi coğrafya, bir yandan bölgesel ve ideolojik tanımlamalarla şekillenen jeopolitik kurulumları diğer yandan siyaset (güç) ve coğrafya (siyasal) arasındaki her türlü beşerî ve coğrafi olguyu sorgulayıcı ve çözümleyici bir bütünsellikte değerlendirmektedir. Bu doğrultuda çalışmanın amacı, Türkiye'de siyasi coğrafyanın bilim yapma pratiğini ve jenerasyonları analiz etmektir. Bu kapsamda çalışmanın veri seti, Türkiye'de coğrafya bölümlerinin Bologna bilgi paketlerinde yer alan ders içeriklerinden, Ulusal Tez Merkezi ve Yükseköğretim Program Atlası online veri platformlarından elde edilerek incelenmiştir. Çalışma sonucunda, Türkiye'de siyasi coğrafyanın klasik determinist/bölgeselci yapısını koruyarak geleneksel sürecin bilim yapma pratiğini sürdürdüğü anlaşılmıştır. Doktora tezi dönemsel verilerinden hareketle siyasi coğrafya alanında tespit edilen üç jenerasyondan ilk iki jenerasyonun çalışma alanlarının siyasi coğrafyadan ziyade yoğunluklu olarak ekonomik ve fiziki coğrafya alt bilim dallarında olduğu ve alanda uzmanlaşmanın ancak üçüncü jenerasyonla birlikte ortaya çıktığı belirlenmiştir. Ayrıca siyasi coğrafya literatürünün büyük ölçüde eleştirel geleneği takip etmeyerek siyaset ve coğrafya arasındaki kültürel bağlamı yok saydığı, çağdaş disiplinler bütünselliği yansıtmadığı ancak 2000 sonrası süreçte yenileşme eğilimlerinin yavaş bir şekilde gerçekleştiği tespit edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Coğrafyanın gelişimi, jenerasyon, paradigmatik değişim, Türk coğrafyası, Türkiye'de siyasi coğrafya

1. GİRİŞ

Dünya siyasal tarihi içerisinde 1960'lar olarak tanımlanan süreçte bilim yapma pratiğinin mevcut sosyal bilgiyi açıklamada yetersiz kalması bilim ve değişim arasındaki nosyonun yeniden açıklanmasını gerekli kılmıştır. Bu doğrultuda Thomas Khun (2021), ilk defa 1962 yılında yayımlanan “*Bilimsel Devrimlerin Yapısı*” başlıklı eserinde bilim ve değişim arasındaki ilişkiyi “*paradigma*” kavramıyla açıklayarak mekânda inşa olunan gerçekliği ortaya koymaya çalışmıştır. Khun ayrıca bilimsel uygulamanın ve süreçlerin metodolojik açıdan tanımlanmasını ve/veya sorgulanmasını sağlamıştır. Artık her türlü akademik disiplinin bu zeminde bilim yapma tarzının muhasebesini yapma zorunluluğu ortaya çıkmıştır. Özellikle disiplinler arası gelişimin de etkisiyle bu muhasebeyi gerçekleştir(e)meyen bilim çevreleri coğrafi ve beşerî dönüşümü ve bu dönüşümden kaynaklı olguları açıklamada yetersiz kalacağından önemini kaybetme ya da disiplin içi farklı bilimsel geleneklerin ortaya çıkmasıyla yüzleşmek durumunda kalmıştır (bkz. Arı, 2017; Bilgili, 2017; Bekaroğlu & Yavan, 2013). Sosyal değişimin aktörü olarak insanların fiziksel-toplumsal çevreleriyle etkileşimini incelemeyi amaçlayan coğrafya bilimi ise bir yandan değişimin aktörü olarak, diğer yandan disiplin içi değişime bağlı olarak farklı süreçlerde farklı geleneklerin (bilim topluluğu) ve modellerin (tasviri, deterministik, possibilist, probabilist, kantitatif, radikal, eleştirel vb.) ortaya çıktığı bir bütünlüğe sahip olmuştur (bkz. Arı, 2013; Özgür ve Yavan, 2013).

Coğrafyanın disiplinler bağlamında beliren bu aktör, yapı ve modeller kendi tarih-yazım tarzlarını, ifadelerini ve eleştirilerini ortaya koyarak (Bilgili & Kocalar, 2020) dönemin mekânsal ve toplumsal koşullarını açıklamaya çalışmışlardır. Dahası coğrafya disiplininde gelişme gösteren bu yaklaşımlar değişime uygun bilimsel görünümü sürdürdükleri müddetçe hâkim paradigma olarak varlığını korumuşlardır. Fakat “*disipliner matrisin*” (Khun, 2021) değişimine uygun bir yaklaşım benimsemediklerinde zamanla önemlerini kaybetmişlerdir. Bu noktada ilk çağlarda tasviri bir yaklaşıma sahip olan coğrafya bilimi, özellikle 15. yüzyıldan 19. yüzyılın sonlarına kadar bu niteliğini koruyarak genel anlamda kolonyalist aktör ve yapıların amaçlarına hizmet eden ve kurumsallaşmayan bir bağlama sahip olmuştur. Fakat 20. yüzyılda pozitivist temellerde ortaya çıkan bilimsel devrim süreciyle birlikte başta Almanya olmak üzere Anglosakson coğrafyada kurumsallaşmaya başlayan coğrafya, 1950'lere kadar mevcut nomotetik¹ bilim yapma pratiğinden uzak bir şekilde idieografik² temellerde bölgesel coğrafya çalışmalarının hâkim olduğu bir içeriğe sahip olmuştur.

1950'lerde başlayıp 1960'larda olgunlaşan kantitatif (nicel) devrim ise 1970'lerde yerini büyük oranda radikal coğrafya çalışmalarına bırakmıştır. 1980 sonrası süreçte eleştirel geleneği takip eden coğrafya disiplini özellikle 1990 sonrası kültürel yeniden dönüş ile günümüzde radikal, eleştirel ve kültürel konteksleri sürdüren bir arayüze sahip olmuştur (bkz. Bekaroğlu & Yavan, 2013; Bekaroğlu & Yavan, 2018; Kaya, 2015). Fakat Türk coğrafyası Batı coğrafya disiplininde yaşanan bu dönüşümle paralel bir mevzide ilerlememiştir. Genel olarak klasik dönem, kuruluş (modern Türk coğrafyasının gelişimi) dönemi (1915-1949), duraklama ve sınırlı gelişme dönemi (1950-1980), coğrafi bilim topluluğundan kopuş dönemi (1981-2000) ve çağdaş coğrafi çalışmalara entegre olma dönemi (2000 ve sonrası) olarak kategorize edilen (Özgür & Yavan, 2013; Tanrıkulu & Gümüşçü, 2021) Türk coğrafyacılığının gelişimi özellikle kuruluş sürecinde Batıda hâkim olan deterministik ve bölge geleneği ile benzer bir yaklaşım benimsenmiştir. Dahası 1950 sonrası ortaya çıkan nicel devrim sürecine entegre olamayan Türk coğrafyacılığı 1970'lerde beliren çok paradigmatlı coğrafya incelemelerini de yakalayamamış ve bu durum 1980 sonrası süreçten 2000'lere kadar hâkim coğrafya bilim

¹ Epistemolojik temelleri pozitivist yaklaşıma dayanan nomotetik (yasa koyucu) bilim yapma pratiği daha ziyade doğa bilimlerinin akıl yürütme mantığını ve yöntemlerini benimseyerek sosyal yaşama dair genel yasalar ortaya koyar.

² Toplumsal ve tarihsel gerçekliğin biricikliğini anlama odaklı metodolojik bir yaklaşıma sahip olan idieografik bilimsel araştırma tarzı, tek tek fenomenlerin özgül doğasını ortaya çıkarmaya ve böylece farklılığa dayalı beşerî-mekânsal çeşitliliği anlamaya/analiz etmeye çalışır.

paradigmasından kopuşuna neden olmuştur. Yine de özellikle 2000 sonrası dönemde küresel dinamikler, eğitimde kurumsallaşma, öğrenci değişimi gibi etkenlerle Türk coğrafya bilimi çağdaş coğrafya yaklaşımını yeniden yakalamaya çalışarak klasik dönem çalışmalarından uzaklaşmaya başlamıştır (bkz. Özgür & Yavan, 2013; Arı, 2019; Bekaroğlu vd. 2019). Bu durum bir yandan Türkiye coğrafya akademik çalışmalarındaki literatürün çağdaş bilimsel geleneğe entegre olmasına olanak tanırken diğer yandan coğrafya ders içeriklerinin, öğrenim çıktılarının ve coğrafya öğrenimine dair tasviri algının dönüşmesine aracılık etmiştir.

Bu çalışma Türk coğrafyasında yaşanan dönüşüm göz önüne alındığında özellikle siyasi coğrafyanın bu gelişime kıyasla daha sığ kaldığını iddia etmektedir. Batı geleneğinde 19. yüzyılda ortaya çıkan ve 1980’lere kadar kolonyalist amaçlar için araçsallaştırılan siyasi coğrafya ve daha özel anlamda jeopolitik, 1980 sonrasında ise eleştirel geleneği takip ederek klasik bağlamından soyutlanmıştır. Bu kapsamda siyaset ve coğrafya arasındaki ilişki sadece geniş ölçekli coğrafyaların uluslararası boyutlarını açıklama girişiminden koparak en dar ölçekte mekânın sosyal, kültürel ve ekonomik inşasının güç merkezleriyle ilişkisini sorgulayan ve bunu coğrafyanın tüm kılcal damarlarına yayarak gerçekleştirmeye çalışan bir zemine evrilmiştir. Bir alt çalışma konusu olarak klasik sürecin jeopolitik kavramından ziyade coğrafyanın politikasına yönelik bu tutum siyasi coğrafyanın nüfusu, göçü, ekonomik kapitalist yapıyı, kentsel siyasal inşaları, kimliği, kültürü ve her türlü iktidar ilişkilerinin etki ettiği coğrafi bağlamı ele alarak coğrafi eğitimin bir olgusu olarak görmesinin yolunu açmıştır (bkz. Bengtson, 1936; Butt, 1990; Stoltman & DeChano, 2002). Fakat Türkiye siyasi coğrafya çalışmaları klasik sürecin jeopolitik temayülüne uygun bir içerikle bir yandan jeopolitik tanımlamaları ve bu bağlamda özcü coğrafi tasarımları kutsarken diğer yandan siyasi coğrafya eğitimini yine klasik jeopolitik bağlama konumlandırarak (Anaz, 2015) “*siyasal olan mekânı*” (Lefebvre, 2014) göz ardı etmiştir. Siyaset ve coğrafya arasındaki ilişkiyi güç uygulamalarından soyutlayarak apolitik bir veçheye indirgemıştır. Dahası coğrafyaya dair fiziksel ve beşerî olguların siyaset için ne anlama geldiğini betimlerken (coğrafyanın siyaseti) siyasetin yeniden üretim alanı olarak mekânın ideolojik inşasını ve buna dair sosyal yapılandırmaları (siyasetin coğrafyası) yok saymıştır. Böylece siyasi coğrafyanın akademik, eğitim ve popüler üretim kanalları renksiz, donuk ve toplumsal/siyasal bilinci anlamlı kılacak süreçlerden yoksun olarak çağdaş coğrafi geleneğin bağlamında uzak kalmıştır.

Bu kapsamda araştırma, Türkiye’de siyasi coğrafyanın disipliner yapısına, bilimsel üretimine ve kurumsal bağlamına odaklanarak alandaki yenileşme eğilimlerini analiz etmeyi amaçlamaktadır. Türkiye’de coğrafyanın geleneksel deterministik/bölgeselci karakterini ortaya koyarak gelişimini inceleyen ve bu değişimin 2000 sonrası süreçte gerçekleştiğini belirleyen literatürden hareketle siyasi coğrafyanın nasıl bir disipliner gelişim süreci içerisinde olduğu ve alanda yenileşme eğilimlerinin olup-olmadığı veriye dayalı olarak ortaya konulmaya çalışılmıştır. Ayrıca çalışmada, Türkiye’de siyasi coğrafyanın paradigmatik gelişimine aracılık eden jenerasyonların akademik ve disipliner bağlantıları analiz edilmiştir. Özellikle Türkiye’de coğrafya disiplininin gelişimini içsel ve dışsal tarih okumasıyla, eleştirel ve/veya açıklayıcı bir açıyla ele alan ve daha ziyade disiplinin yapısal bağlamına odaklanan önemli sayıda araştırma gerçekleştirilmiştir (Akyol, 1943a; Akyol, 1943b; Akyol, 1943c; Akkan, 1972; Bilgin, 1961; Bilgili, 2017; Darkot, 1951; Erinç, 1973; Gürsoy, 1975; Hütteroth, 1992; Tanrıku & Gümüşçü, 2021; Tümertekin, 1971; Tümertekin, 1998; Arı, 2013; Bekaroğlu & Yavan, 2013; Arı, 2017; Toprak, 2022). Fakat Yaşar ve Akengin’in (2020) Türkiye’de siyasi coğrafyanın literatür durumunu analiz ettiği araştırma dışında gelişimi ve/veya disipliner bağlamına yönelik herhangi bir çalışmanın gerçekleştirilmediği belirlenmiştir. Bu noktada bu çalışma, siyasi coğrafya özelinde paradigmatik değişim ve gelişmeyi inceleyerek alan yazında tespit edilen açığı gidermeyi ve böylece literatüre niteliksel bir katkı sunmayı amaçlamaktadır.

2. KAVRAMSAL ÇERÇEVE

2.1. Coğrafyada disiplinler dönüşüm

Coğrafya, bireyin mekânla kurduğu ilk temas süreciyle anlam kazanan historiyoğrafik bir izdüşüme sahiptir (Ankersmit vd. 2009). Bu temas insanlığın yaşamsal, teolojik, astrolojik ve biyolojik varoluşsal merakının ve sorgulamalarının kaçınılmaz bir sonucudur. Dolayısıyla beşerî olanın aynı zamanda mekânsal olduğu gerçekliği göz önüne alındığında coğrafyanın insanlığın ontolojik gerekliliklerini anlamlandırmada öncül bir rol üstlendiği anlaşılmaktadır (Ar, 2021). Bu, en azından “başlangıç durumu” aşamasında doğal bir itkiye dayanmıştır. Fakat metaforik bir açıyla değerlendirildiğinde coğrafyanın membaini oluşturan bu başlangıç aşamasında ortaya çıkan akarsuyun (doğal durumun) farklı coğrafyalardan geçerek farklı ihtiyaçlarla ve sosyal, kültürel ve siyasal dinamiklerle bezeli olacak şekilde dönüşüm yaşadığı ifade edilebilir. Bu noktada coğrafyanın yaşamış olduğu dönüşüm farklı açılarla (içsel/dışsal tarih okumasına göre) dönemselleştirilebilse de genel anlamda üç ana ve yedi alt dönem üzerinden tasnif edilebilir: (1) ilk çağlardan 15. yüzyıla kadar olan tasvirî coğrafya dönemi, (2) 16. yüzyıldan 19. yüzyıla kadar olan keşifler/sömürge dönemi, (3) 20. yüzyılın ilk başlarından 1950’ yılına kadar olan modellemeler (çevresel determinizm, posibilizm, probabilizm) dönemi, (4) 1950-1970 arası kantitatif (nicel) dönem, (5) 1970-1980 arası çok paradigmatlı radikal dönem, (6) 1980-1990 arası eleştirel dönem ve (7) 1990 sonrası kültürel yeniden dönüş dönemi. Coğrafyadaki ilk iki dönem klasik süreç içerisinde, 3 ve 4. dönemler modern süreçte ve 5, 6 ve 7. dönemler çağdaş coğrafya süreci içerisinde gelişim göstermiştir (bkz. Johnston, 2003a; Beazley, 2012; Bekaroğlu & Yavan, 2013; Unwin, 2013; Kaya, 2015).³

Tasvirî yaklaşımın ortaya çıktığı ilk çağlardan 15. yüzyıla kadar olan süreçte coğrafya, değişen dünya koşullarına cevap verecek şekilde farklı metodolojik yaklaşımlarla sürekli olarak dönüşüm yaşamıştır. Sosyo-mekânsal gerekliliklerin değişen şartlara göre coğrafya disiplinini etkilemesiyle hem coğrafyanın bilimsel gelişimine etki edecek koşulların genişlemesine hem de bu temelde coğrafyanın toplumun gerekliliklerinin karşılanmasına olanak tanınmıştır. Bu dönemde coğrafyanın tasvirine dayalı olarak ön plana çıkan mekânsal keşif ise büyük ölçüde bilinmeyen alanların tanınma ihtiyacına cevap verecek şekilde gerçekleşmiştir. Fakat coğrafi keşfin sömürge mantığına evrildiği kolonyal dönemde coğrafya, bilinmeyen topraklara dair verilerin ve konumların istatistiki yöntemlerden, nedensellikten ve bilim yapma pratiğinden uzak bir şekilde basit yöntemlere dayandırılarak gerçekleştirildiği bir bağlama sahip olmuştur (Özgüç & Tümertekin, 2021). Bu dönemde akademik bir disiplin olarak kurumsallaşmaktan ziyade Batının emperyalist dürtülerine hizmet eden coğrafya disiplini yeniden coğrafi yazım için araçsallaştırılmıştır (Toal, 1989). Modern bilimsel düşüncenin gelişmeye başladığı 20. yüzyılın başlarında ise coğrafya her biri bir diğerinin eleştirisi üzerine gelişme gösteren determinizm (Almanya’da Friedrich Ratzel, Amerika’da ise Ellen Churchill Semple), probabilizm ve posibilizm modellerinin ortaya çıktığı dönemselleşmiş bağlama sahip olmuştur. Probabilizm yaklaşımı genel anlamda çevresel determinizm üzerinden alanı domine ederek bölgesel coğrafya tematiği ile hâkim bir yaklaşım haline gelmiş ve böylece coğrafyada yaygın bir ekol olarak ön plana çıkmıştır (Özgüç & Tümertekin, 2021). Fransa’da Paul Vidal de La Blache, Amerika’da Richard Hartshorne ve Almanya’da Alfred Hettner öncülüğünde gelişen bölgesel coğrafya, başta erken küreselleşme olmak üzere sosyal bilimlerin anlayışındaki gelişmelerin geç dönemde coğrafyaya etkisiyle beliren nicel (kantitatif) yaklaşım ile sorgulanması neticesinde özellikle 1950’lerde önemini yitirmeye başlamıştır (Heffernan, 2003). Yine

³ Coğrafya disiplinindeki bu dönemselleşmenin en önemli özelliği teknolojik, enformasyonel ve düşünsel yapıda meydana gelen hızlı değişimin disiplin içi değişime doğrudan yansımadır. Keza klasik sürecin evrildiği dönemin ilk çağlardan 19. yüzyıla kadar sürmesi buna karşı modern ve çağdaş sürecin son yüzyılın bir çıktısı olması bu durumu kanıtlar niteliktedir.

de özellikle 1960'ların sonlarına kadar bölgesel coğrafya yaklaşımı Batıdaki birçok coğrafya bölümünün müfredatında yerini korumuştur (Cosgrove, 2001).

Coğrafyanın pozitivist temellerde sosyal bilimlerin modern paradigmasına eklenildiği 1950'lerde nicel betimleme, mekâna dair tekrarlanabilir yasalar ve tündengelim yönteminin merkeze alınarak nomotetik yasalar çerçevesinde istatistiksel analize kanalize olunmuş ve böylece bölgesel coğrafyanın idieografik bağlamı aşılmıştır (Johnston, 2003b). Coğrafyadaki kantitatif süreç coğrafyacıların bir yandan klasik dönemin tasviri ve teorik bağlamdan kopuk yaklaşımından soyutlanmalarına, diğer yandan bilim yapma pratiğine eklenilerek empirik zeminde bilimsel meşruiyetlerini kanıtlamalarına dair bir içerime sahip olmuştur. 1970-1980 arası radikal dönem refah devlet yaklaşımının ortadan kalkmasıyla beliren sosyoekonomik eşitsizlik, yoksullaşma, eşitsiz gelişim, ulus devlet sürecinin getirmiş olduğu özcü kurulumlara karşı artan çok kültürlü talepler ve uluslararası jeopolitik bağlamında ABD'nin ortaya koyduğu emperyalist yayılım sürecine karşı duyulan tepkilerin sonucudur.

Sosyokültürel, ekonomik ve siyasal gelişmelerin ortaya çıkarttığı radikal dönem sosyal bilimlerin alanında postmodern dönemin başlamasına olanak tanımıştır. Bu durum aynı zamanda coğrafya disiplininin de sürece entegre olmasına ve 1950'lerde benimsenen ve mekânın sosyal gerçekliğini göz ardı eden pozitivist coğrafi yaklaşımın sorgulanmasına olanak tanımıştır. Yapısalcı temellerden hareketle radikal coğrafi gelişimin bu basamağının öncüsü kantitatif sürecin de öncüleri arasında yer alan David Harvey olmuştur (Johnston, 2017). “*Sosyal Adalet ve Şehir*” (2019) ve “*Sermayenin Sınırları*” (2022) çalışmalarında Harvey bir yandan kantitatif süreci eleştirirken diğer yandan radikal coğrafi gelişimin genişlemesine aracılık etmiştir. Radikal coğrafya geleneğini 1980-1990 arası süreçte eleştirel coğrafya paradigması izlemiştir. Postyapısalcı temellerde dil, söylem, güç, yapı, ideoloji üzerine Foucault, Derrida ve Deleuze gibi teorisyenlerin çalışmalarından hareketle coğrafyacılar mekân ve temsil arasındaki karşılıklı inşanın arkeolojisini deşifre etmeye ve verili olarak kurgulanan coğrafi yazımı sorunsallaştırmaya çalışmışlardır (Agnew, 2002; Toal & Agnew, 1992; Ar, 2020). Eleştirel paradigmayla eş zamanlı olarak ortaya çıkan fakat daha ziyade küreselleşme ve kentleşmenin hızlanmasıyla 1990'larda beliren kültürel yeniden dönüş süreci ise coğrafyada meydana gelen mekânsal dönüş ve interdisipliner yaklaşımların etkisiyle gerçekleşmiştir. Coğrafi olanın sosyal olduğu yaklaşımının verili olmaya başladığı süreçte mekân aynı zamanda sosyal analizlerin başat bir olgusu olmaya başlamıştır (Kaya, 2015). Böylece tek bir tanımlamadan ziyade çok paradigmatlı bir yapı artık coğrafi araştırmaların merkezinde yer almıştır. Dahası coğrafya bilimi, farklı ülkelerde ve farklı eğitim basamaklarında klasik, modern ve çağdaş bilim anlayışının değişik boyutlarda ayrı ayrı ya da bir bütün halinde mevcudiyetini sürdürdüğü bir görünüme sahip olmuştur.

2.2. Siyasi coğrafyada çağdaş bilimsel uygulama

Coğrafya disiplininin paradigmatik değişimi içerisinde siyasi coğrafyanın geçirmiş olduğu dönüşüm ve kurumsallaşma süreci özellikle 20. yüzyılın başlarına kadar önemli bir farklılığa sahne olmuştur. Siyasi coğrafya, tasviri geleneğin temel araştırma olgusu olduğu 15. yüzyıla kadar olan dönem ile kolonyal düşünce zemininde keşiflere dayalı coğrafi pratiğin işlevsel olduğu 16. yüzyıldan 19. yüzyıla kadar geçen süreçte kavramsallaşmayan bundan ötürü pratiği tanımlamasından önce gerçekleşen bir bağlama sahip olmuştur. Özellikle Batı sömürgeciliğinin en yoğun olduğu keşifler çağında Toal'ın (1989) ifadesiyle coğrafi yazıma bağlı olarak ideolojik üstün medeniyet yaklaşımı çerçevesinde kolonyal coğrafyaların keşfedildiği (işgal) yani görüldüğü, aynı zamanda keşfedilen mekânların tüm beşeri ve fiziksel dinamiklerinin kategorize edildiği yani okunduğu ve son aşamada bu coğrafyaların sömürsününün meşrulaştırılması amacıyla coğrafi yazımın yeniden gerçekleştirildiği süreç, siyasi coğrafyanın emperyal uygulama evresi olarak belirtilebilir. Bununla birlikte coğrafya disiplininin 20. yüzyılın başlarında merkeze aldığı fakat 1950'lere giden süreçte daha ziyade bölgesel coğrafya çalışmalarıyla özdeşleştiği dönemde siyasi coğrafya, bazı ülkelerin neden yerli ve göçmen halkları

sömürgeleştirip uzun süre sömürge olarak kaldıklarına ve diğer ülkelerin sömürge imparatorlukları kurmadıklarına dair rasyonel bir açıklama olarak çevresel determinizm modellemesi çerçevesinde bir alt disiplin olarak kurumsallaşmaya, tanımlanmaya ve coğrafyanın paradigmatik bağlamına konumlanmaya başlamıştır.

Bu bağlamda Friedrich Ratzel (1897) “*Siyasi Coğrafya*” (*Politische Geographie*) başlıklı eserinde üçüncü dünyaya ait varlıkların sömürgeleştirilmesini rasyonelleştiren jeopolitik teoriler geliştirerek bir yandan siyasi coğrafyayı deterministik temellere indirgemiş, diğer yandan siyaset ve coğrafya arasındaki ilişkiyi kolonyal bir bağlama konumlandırarak siyasi coğrafyanın disiplinler zeminini şekillendirmiştir (bkz. Agnew, 2002; Dittmer & Sharp, 2014; Dodds, 2019; Jones vd. 2014; Toal & Agnew, 1992; Toal & Dalby, 1998). Dahası Ratzel'in öğrencisi Rudolf Kjellen'in bu geleneği sürdürerek 1899 yılında kavramsallaştırdığı jeopolitik tanımlaması siyasi coğrafyanın süreçte deterministik merkeze tamamıyla indirgenmesine ve jeopolitik alan yazının bu çerçevede siyaset ve coğrafya arasındaki korelasyonu domine etmesine neden olmuştur. Bu durum ayrıca İngiliz ve Amerika siyasi coğrafya ekollerinin deterministik paradigmayla uyumlu jeopolitik bir tahayyül inşa etmelerine dayanak oluşturmuştur (Dittmer & Sharp, 2014). Determine edilmiş jeopolitik inşa 1945'e kadar emperyalist rekabet çağında doğarak dünya siyasi haritasının sınırları olan güç hatlarını değiştirmiş ve revize etmiştir (Toal & Dalby, 1998). Jeopolitiğin bir yandan katı deterministik sınırları, diğer yandan bu zeminde inşa edilmiş Nazi pratiğinin ortaya çıkarmış olduğu dünya savaşları terimin kendisinin II. Dünya Savaşı'ndan sonra kullanım dışı kalmasına neden olmuştur (Agnew, 2002; Dittmer & Sharp, 2014). Bundan ötürü coğrafya disiplininin 1950-1970 arası süreçte yaşadığı kantitatif devrim ile 1970-1980 arası çok paradigmatik radikal dönemde siyasi coğrafya, karanlık geçmişi nedeniyle önemini yitirerek coğrafyanın güncel paradigmatik sürecinden yeniden soyutlanmıştır.

Siyasi coğrafyanın disiplinler açıdan yeniden önem kazanmaya başlaması ve coğrafyanın epistemolojik bilimsel sürecine entegre olması ise özellikle Batı coğrafya geleneğinde 1980 sonrası eleştirel süreç ile gerçekleşmiştir. Coğrafyada olduğu gibi postyapısalcı temellerde klasik jeopolitiğin temellendirdiği aktör, yapı ve jeopolitik deterministik tüm dinamikleri sorgulayan siyasi coğrafya seçimler ve seçim kalıpları, çevresel ve siyasi uzlaşmalar gerektiren kamu politikası konuları, kültür, kimlik, kent ve siyaset, postkolonyal süreçler, biyopolitik kurulumlar gibi mekân ve ona dair tüm sosyal olguların temellendirildiği yerel siyaseti benimsemiştir (Ar, 2023a). Böylece özellikle 1990 sonrasında başta Anglosakson coğrafyada olmak üzere siyaset ve mekân arasındaki ilişki genelleştirilmiş jeopolitik analiz yerine daha çok geniş bir siyasi coğrafya görüşüne bırakmıştır. Dahası “*yeni jeopolitik*” ise artık rakip bloklar arasındaki bölgesel mücadelelerin değil; terörizm, nükleer silahların yayılması ve çatışan medeniyetler gibi ortaya çıkan ulusötesi sorunların egemen olduğu bir dünyayı tanımlamaktadır (Stoltman & DeChano, 2002).

Coğrafyanın paradigmatik gelişimi, tanımlanması, alt dallarının bu paradigmatik gelişmeyle olan ilişkisi farklı zamanlarda ve coğrafyalarda farklı şekillerde meydana gelmiştir. Bundan ötürü her ne kadar klasik süreç sonrasında coğrafyanın modernizasyonu Anglo-frankofon geleneğin izdüşümünde meydana gelmiş olsa da diğer pek çok sosyal bilim disiplininde olduğu gibi coğrafyanın da farklı mekânlarda bilimsel gelişme süreci ve bilim yapma pratiği holistik bir şekilde gerçekleşmemiştir. Yine de coğrafya biliminin bir yandan disiplinin tarihsel gelişim dinamiklerini, diğer yandan çağdaş bilimsel paradigmanın araştırma uygulamalarına dayanan öğrenme sürecini objektif bir zeminde ele alarak geçmiş, şimdi ve gelecek arasında bir köprü vazifesi görmesi gerekmektedir. Gerek siyasal ve kurumsal gerekçelerden gerekse de bilim dünyasında hâkim olan baskın politik kültürün hegemonyasından ötürü olsun disiplinler açıdan bütünsel bilim pratiği sürecinin işletilmemesi özellikle disiplinlerarası yaklaşımın hâkim olduğu bilim geleneğinde varoluşsal ve bilgi kuramsal değerinin yitirilmesine neden olunur. Dolayısıyla ister coğrafya disiplini gibi bilimsel ihtiyaçlardan ziyade (Livingstone, 1992'den akt. Bilgili, 2017) kolonyalist dürtülerden dolayı ortaya çıkmış olsun isterse de sosyoloji gibi kapital toplum düzeninin mekanik toplum kurgusu için araçsallaştırılmış olsun postmodern gerekliliklerin metodolojik

uygulanması ışığında bir yandan geçmişin muhasebesinin yapılması, diğer yandan geleceğe taşınması gereken ve bilimsel açıdan değerli olan paradigmalardan işletilmesi gerekmektedir. Bu noktada bir önceki başlıkta ortaya konulan disiplinler değişim göz önüne alındığında siyasi coğrafyanın bir alt dalı olduğu coğrafya ile uzun bir dönem farklı bilgi kuramsal temellerde yer aldığı fakat 1980 sonrası süreçte eleştirel paradigma geleneğinde birleşerek bilim-alt bilim bütünselliğini sağladığı ifade edilebilir. Siyasi coğrafya, emperyal uygulama pratiğinden ötürü bir alt çalışma konusu olarak jeopolitik bağlamında bir üniversite disiplini olarak kurumsallaşarak (Toal & Dalby, 1998) yaklaşık bir asır boyunca bu önemini korumuştur. Fakat 1980 sonrası süreçte evrildiği asli mecrasından hareket ederek başta Batı coğrafya geleneğinde olmak üzere üç temel bağlam üzerinden yapısal dinamiğini şekillendirmiştir: *tarihsel disiplinler sorgulama, yerelleştirilmiş siyasal coğrafya ve jeopolitik yeniden yazım* (bkz. Toal & Dalby, 1998; Agnew, 2002; Dodds, 2019).

Bunlardan birincisi, disiplinin uygulama evresinden kavramsallaştırma sürecine ve günümüze değin evrildiği kronopolitik paradigmasal dönüşümün irdelenmesidir. İkincisi, tarihsel olarak coğrafi yazıma olan etkisi ve son olarak coğrafi yazım sürecinin sorgulanarak çözümlenmesidir. *“Yerelleştirilmiş siyasal coğrafya”* araştırma geleneği ise yer politikalarında rol oynayan her türlü aktörün ele alınarak siyasetin coğrafi tasavvurunun incelenmesi olarak ön plana çıkmıştır. Bu noktada siyasi coğrafya tarihsel disiplinler sorgulamanın coğrafi yazım eleştirisinden hareketle tersyüz ettiği dinamikler (popüler, formel, pratik) üzerinden siyaset (aktör) ve coğrafya (siyasal) arasındaki ilişkiyi ele almaktadır (bkz. Håkli & Paasi, 2018; Agnew, 2002; Dittmer & Sharp, 2014; Dodds, 2019; Toal & Dalby, 1998; Cox vd. 2007; Kuus, 2019). Coğrafi olanın siyasal olduğu yaklaşımından hareketle en dar ölçekte ideoloji, bilgi ve güç yapılanmalarının kültürel, çevresel, demografik, ekonomik, kentsel vb. pratiklerini irdelemektedir (Ar, 2020). Yereldeki bir siyasi aktörün usulsüz ihale esasları üzerinden inşa ettiği ve beşerî/mekânsal semiyolojiye temas ettiği bir süreçten ulusal düzeyde siyasal bir iktidarın ya da küresel ölçekte ideolojinin mekâna dair her türlü müdahalesini çözümlenmektedir. Bir yandan geçmişle bağ kurarak sömürgecilik ve emperyalizm ile bunların siyasi coğrafya üzerindeki etkilerini ele alırken diğer yandan sömürgecilik döneminin mirası olarak ortaya çıkan gelişmelerle sömürgecilik sonrası gelişmeler arasında köprü kurmaya çalışmaktadır (Dahlberg, 1996). Bu bağlamda siyasal olanın yerelleştirilmesi ile coğrafyaya dair her türlü bilinçli ideolojik pratiğin de coğrafi öğrenime dâhil edilmesiyle inceleme alanını inşa etmektedir (Stoltman & DeChano, 2002). Son tahlilde siyasi coğrafya çağdaş araştırma metodolojisinde *“jeopolitik yeniden yazım”* inceleme alanı olarak beliren ve emperyal/kolonyal dürtülerle somutlaşmış jeopolitik tanımlama bir yandan kavramın yeniden ıslah edilmesi, diğer yandan beşerî olgunun merkeze alınarak maksimize edilmiş çerçevesinden soyutlanmasıyla incelemeye esas kılınmaktadır (Anaz, 2015). Bu noktada eleştirel jeopolitik olarak siyasi coğrafyayı ayrıca imleyen jeopolitik tanımlama küresel siyasi coğrafyaya ilişkin klasik sürecin büyük teorilerini kritize ederek sunmanın yanında ulusal siyasi birimleri açıklayıcı kriter olarak kullanan bölgesel coğrafi anlatıyı önemli ölçüde terk etmiştir (bkz. Toal, 1989; Cox, 2008). Böylece siyasi coğrafya ve jeopolitik (özne her zaman siyasi coğrafya olmak koşuluyla) belirli bir entelektüel tipinin üretimi olarak çağdaş paradigmasını şekillendirerek geleneksel siyasi coğrafya ile öğrenim sürecine başlamaktadır. Daha sonra siyasi, kültürel, toplumsal, ekonomik, kentsel araştırma alanlarından uluslararası güç yapılarının davranış biçiminin mekâna yansımaları ve uluslar-üstü aktörlerin pratikleri gibi konulara uzanmaktadır (bkz. Håkli & Paasi, 2018; Short, 2002; Cox vd. 2007; Cox, 2008).

3. YÖNTEM

Bu çalışmada, keşfedici nitel araştırma yöntemi kullanılmıştır. Nitel araştırma, incelenen probleme dair sorgulayıcı ve yorumlayıcı bir yaklaşım geliştirmeye ve problemin doğal mecrasındaki biçimini anlamaya olanak tanımaktadır (bkz. Guba ve Lincoln, 1994; Neuman, 2006; Arı ve Kaya, 2013). Bilgi kuramsal açıdan öznelci, varoluşsal açıdan yorumlayıcı yaklaşımlarla uyumlu ve temel eğilim noktasında araştırma problemini anlam odaklı bir yaklaşımla ön plana çıkararak nitel yaklaşım

araştırmacıya esnek çalışma imkânı tanımaktadır. Bu kapsamda farklı kategoriler arasında derinlemesine bağlantılar oluşturmak ve anlamlar çıkarmak için araştırmaya özgün bir çerçeve sunmaktadır (Winchester & Rofe, 2005). Nitel araştırma çerçevesinde Türkiye'nin Fen Edebiyat, İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültelerinde yer alan coğrafya bölümleri araştırmının amaçlı örnekleme olarak belirlenmiştir. İlgili fakültelerde yer alan coğrafya bölümlerinin tercih edilmesinin temel gerekçesi ise çalışmada amaçlanan eğilimi yansıtacak bütünsel veri setine erişilebilmesidir.

Türkiye'de siyasi coğrafyaya dair paradigmatik yapıyı ve jenerasyonlar arasındaki ilişkiyi incelemek amacıyla çalışmanın veri seti üç temel dijital platform (Yükseköğretim Programı Atlas (YÖK Atlas), YÖK (Yükseköğretim Kurulu) Ulusal Tez Merkezi ve Türkiye'deki coğrafya bölümlerinin bağlı bulunduğu üniversitelerin Bologna bilgi paketleri)⁴ üzerinden ve Yiğit ile Tunçel'in (2019) çalışmasından elde edilmiştir. Bu bağlamda Türkiye'deki coğrafya bölümleri ile ilgili istatistikî veriler Yükseköğretim Atlas Programından sağlanmıştır. Coğrafya bölümlerinde siyasi coğrafya eğitimi veren öğretim üyelerinin çalışma alanlarının analizi ve jenerasyonlar arasındaki ilişkiyi ortaya koymak için gerekli veri seti YÖK Ulusal Tez Merkezi çevrimiçi veri tabanı üzerinden elde edilmiştir. Son olarak siyasi coğrafya ders içeriklerini çalışma kapsamına almak amacıyla üniversitelerin web tabanlı Bologna bilgi paketleri sistemi kullanılmıştır. Bologna bilgi paketi kapsamındaki ders içerikleri ayrıca araştırmının temel kısıtlılığını oluşturmuştur. Bu hususta Ağrı İbrahim Çeçen, Ankara Hacı Bayram, Gümüşhane, Iğdır ve Samsun üniversitelerinin bilgi paketlerinin olmaması ve coğrafya bölümleri veya öğrenci işleri daire başkanlıkları üzerinden ders içeriklerine erişilememesi nedeniyle ilgili birimler kapsam dışında bırakılmıştır.

Araştırmada elde edilen verileri analiz etmek amacıyla çalışmada iki temel analiz süreci işletilmiştir. Birincisi, Excel tabanlı yazılım programı kullanılarak YÖK Ulusal Tez Merkezi ve YÖK Atlas'tan elde edilen istatistikî veriler senkronize bir şekilde analiz edilmiştir. İkincisi, akademik dereceleri standartlaştırarak eğitimin kalite sürecini geliştirmeyi ve böylece dış dünya ile uyumlu bir temel oluşturmayı (Arı, 2008b) amaçlayan Bologna bilgi paketlerinde yer alan siyasi coğrafya ders içerikleri ilgili veri tabanından alınarak içerik analizi uygulanmıştır. Bu kapsamda, her bir üniversitenin ders içeriklerinde yer alan tanımlamalar doğrudan kodlama yöntemi (*NVivo*) kullanılarak birinci kodlama döngüsünde ön kodlama ve seçici kodlama ile kategorize edilmiştir. İkinci kodlama evresinde ise kategorize edilen kavramlar eksensel olarak kodlanarak (bkz. Saldana, 2022) tema, alt tema ve kavram bütünselliği sağlanmıştır. İçerik analiz sürecini daha objektif, bütünsel ve sistematik olarak gerçekleştirmeye olanak tanıdığından ve analiz edilmiş verilere yönelik görselleştirme, istatistikî çeşitliliği sağlama ve ilişkisel haritalar sunmada çok boyutlu analiz çıktısı sunduğundan (Ar, 2023b) MAXQDA 2024 bilgisayar destekli yazılım programı kullanılmıştır. Böylece çalışmanın veri setinin analizi ve sistematik ilişkilerin kurulma süreci işletilmiştir.

4. BULGULAR

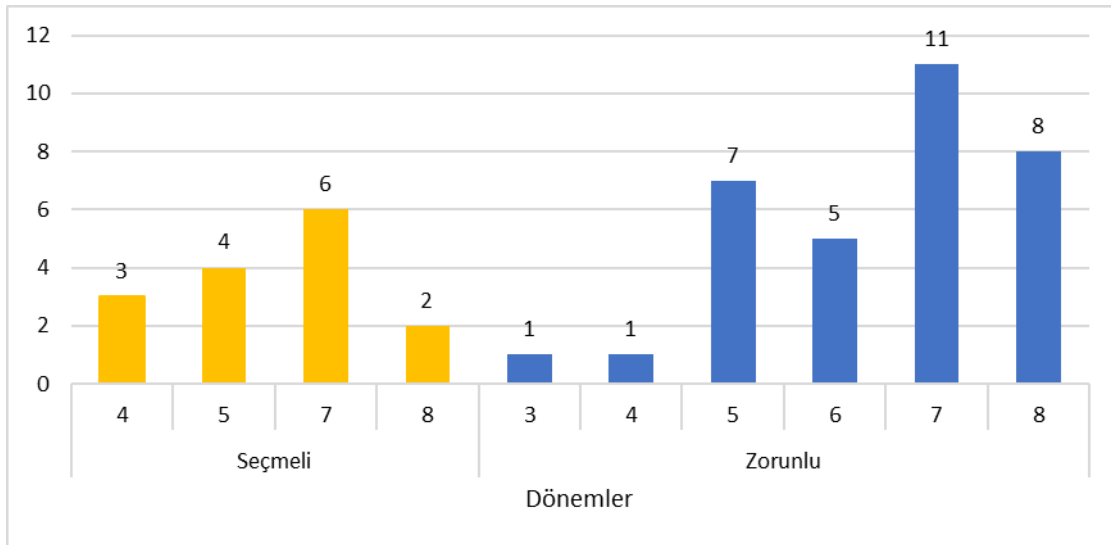
Araştırmının bulgular bölümünde iki temel inceleme yaklaşımı belirlenmiştir: Birincisi, Türkiye'de coğrafya disiplininin kurumsal durumu ve bir alt araştırma alanı olarak siyasi coğrafyanın yapısal bağlamı jenerasyonlar düzeyinde ortaya konulmuştur. İkincisi, Bologna bilgi paketlerinden elde edilen veriler kategorik olarak incelenerek önceki analiz ögesinde belirlenen dinamikler bağlamında siyasi coğrafyanın Türkiye üniversite yapılanması içerisindeki verili durumu irdelenmiştir. Böylece

⁴ 1999 yılında 29 ülkenin eğitim bakanlarının Avrupa'da yükseköğretimin gelecekteki gelişimini tartışmak üzere bir araya gelmesiyle başlattığı ve 2003 yılında Yükseköğretim Kurulunun (YÖK) entegrasyon çalışmalarını yürüttüğü Bologna süreci üniversitelerin eğitimde kurumsallaşmasına olanak tanıyan bir reform sürecidir (*Detaylı bilgi için bkz. Arı, 2008a*).

siyasal coğrafyanın yapısal teşekkülü ile bilgi kuramsal bağlamı arasında inceleme bütünlüğü sağlanarak disiplinler yapısı analiz edilmiştir.

4.1. Siyasal coğrafyanın yapısı: kurumlar ve jenerasyonlar

Tüm disiplinler alanlarda olduğu gibi coğrafya bilimi de farklı ölçeklerde ayrı koşullara bağlı olarak kurumsallaşarak disiplinler ilkelerini (bilgi yapısı, metodoloji, jenerasyon, bilim kültürü vb.) inşa etmektedir. Bu inşa hali bir oluş değil içsel ve dışsal faktörlerle bağlantı olarak ortaya çıkan bir sürekliliğin ve yeniden dönüşümün sonucudur. Fakat disiplinler yenileşme ve değişimler belli zamanlarda belli dinamiklere bağlı olarak kısmen duraklama gösterebilmektedir. Bu duraksama bilimsel uygulama açısından küresel gelişim ile ulusal ve yerel gelişim arasında derin farklılıkların ortaya çıkmasına neden olabilmektedir. Toplumsal ve materyal gerçekliğin bilimsel metodolojiye ve akademik topluluğun bilim yapma pratiğine yansımalarını açıklayan “*metodolojik milliyetçilik*” (Beck, 2009’dan akt. Bilgili & Kocalar, 2020) ve indirgemeci disiplinler taassup bu farklılığın iki sınırlayıcı çerçevesini oluşturmaktadır. Yine de her iki yaklaşımın hegemonyasında baskılanan ya da muhafazakâr edimlerinde ısrar edilen duraksama sürecinde disiplinin sosyal gerçekliğin taleplerine cevap verecek bağlamını yitirmesi ve dünyayı anlamak için yetersiz olduğunun varsıl bir hakikat olarak anlaşılmasıyla paradigmatik dönüşümünü gerçekleştirir (Khun, 2021). Bu hususta özellikle Türkiye’de coğrafya biliminin gelişiminde de tüm saikleriyle bu değişim sürecinin periyodik basamakları gerçekleşmiştir.

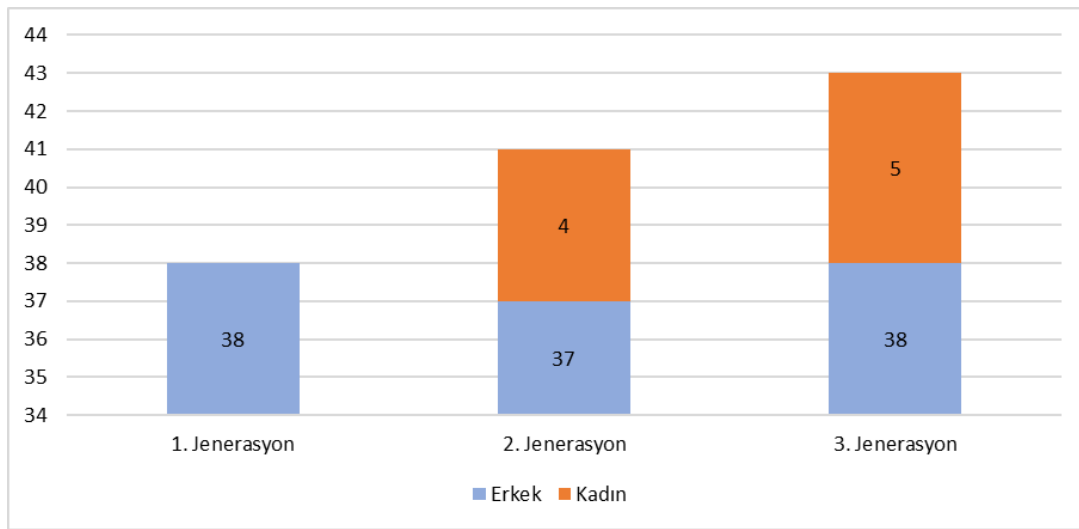
Şekil 1- Coğrafya bölümlerinde siyasal coğrafya dersinin müfredat durumu

Figure 1- Curriculum status of political geography course in geography departments

Türkiye’de coğrafya bölümlerinde yer alan siyasal coğrafya dersinin müfredat durumunu gösteren Şekil 1 analiz edildiğinde siyasal coğrafya dersinin 33 üniversitede zorunlu ders olarak müfredatta yer aldığı, 15 üniversitede seçmeli ders olarak verildiği saptanmıştır. Bu durumla ilişkili olarak coğrafya disiplininin temel becerilerinin kazanımı noktasında bir diğer önemli nokta pedagojik açıdan derslerin verildiği yarıyıldır. Zira ilgili şekil incelendiğinde siyasal coğrafya dersinin hem seçmeli hem de zorunlu ders olarak verildiği üniversitelerde dersin yoğunluklu olarak 7. yarıyılıda verildiği ve tüm üniversitelerde siyasal coğrafyanın ilk yıl içerisinde müfredatta yer almadığı ortaya çıkmaktadır. Siyasal coğrafyanın zorunlu ders olarak belirlendiği üniversitelerde sırasıyla 8. yarıyıl ve 5. yarıyıl ikinci ve üçüncü sırada yoğunluklu olarak verilen dönemler olurken dersin seçmeli olarak belirlendiği üniversitelerde ise 5. ve 4. yarıyılların sırasıyla yoğun olarak verilen dönemler olduğu anlaşılmıştır. Dolayısıyla Türkiye’deki coğrafya bölümlerinde siyasal coğrafya dersinin hangi yarıyılıda verilmesi

gerektiği ve seçmeli-zorunlu olma durumu ile ilgili bir uzlaşının söz konusu olmadığı anlaşılmaktadır. Coğrafya disiplini içerisinde yer alan ve bölgesel indekslere göre uyarlanabilen derslerin aksine, kapsayıcı teorik bağlamıyla siyasi coğrafyanın Türkiye üniversitelerindeki bu durumu ayrıca dersin lisans sürecindeki öğretim seviyesinin pedagojik olarak belirlenmediği sonucunu ortaya çıkartmaktadır.

Bilimsel üretimde ve bilginin aktarılmasında en önemli unsur bu üretime ve aktarıma aracılık eden aktörler yani jenerasyonlardır. Bu noktada jenerasyonların temel özelliği bireylerin sosyal bir uyum içerisinde birbiriyle olan benzer dinamikler sergilemeleridir. Bu dinamikler daha ziyade kronolojik bir türdeşliği yansıtmakta ve jenerasyonlar arası biyolojik gerçekliğin zamansal dönüşümüne bağlı olarak kuşaklar arası aktarımı belirlemektedir. Bu noktada üniversiteler ve akademik disiplinler odaklanılan bilimsel kültüre dair bilgi üretiminin jenerasyonlar arası aktarımına aracılık eden temel kurumlardır (Bekaroğlu vd. 2019). Kurumlar ve bunların yasal, siyasal/ideolojik süreçlere bağlı olarak yapısal tasarımında meydana gelen gelişmeler bir yandan jenerasyonların ve bilgi üretimlerinin sürekliliğini sağlarken diğer yandan saptanmış sınırların ilgili jenerasyonlar tarafından sürdürülmesine aracılık etmektedir.

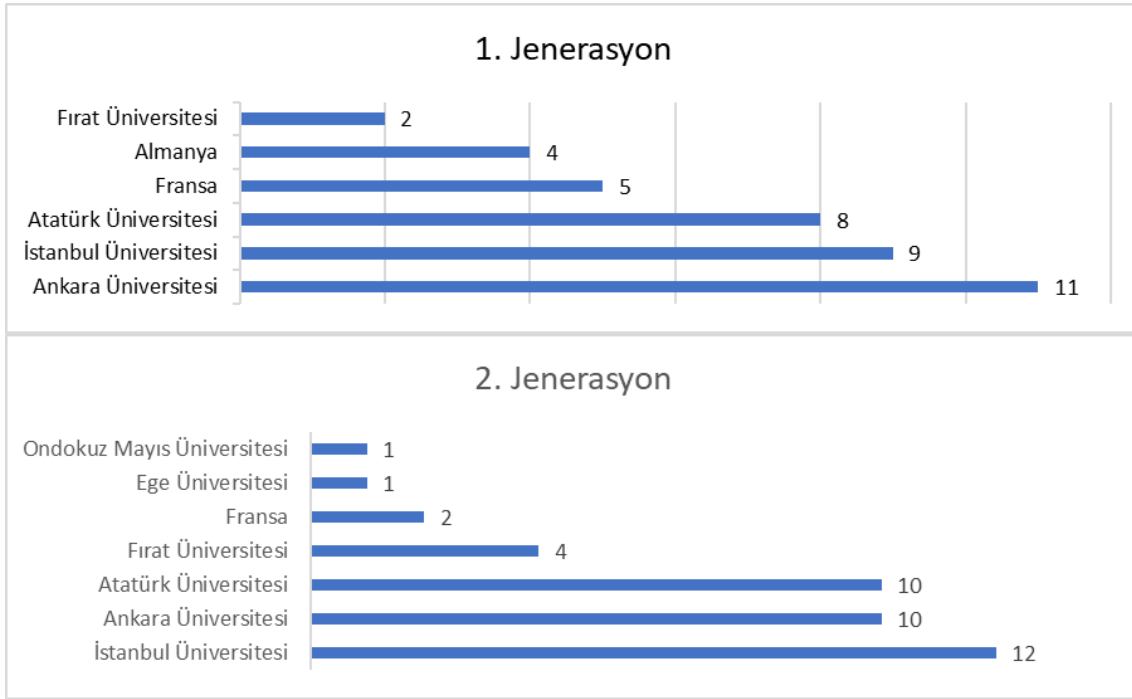

Şekil 2- Siyasi coğrafya dersini veren jenerasyonların cinsiyete göre dağılımı
Figure 2- Gender distribution of generations teaching political geography

Araştırmada geçmişten günümüze doğru sırasıyla üç jenerasyonun cinsiyet niteliğine göre özellikleri değerlendirildiğinde 1. jenerasyonda yer alan akademisyenlerin tamamen erkek öğretim üyelerinden oluştuğu belirlenmiştir. Bununla birlikte 1. jenerasyonda ortaya çıkan bu görünümün 2. jenerasyonda kısmen değiştiği ve 37 erkek öğretim üyesine karşılık 4 bayan öğretim üyesinin siyasi coğrafya bilim yapma sürecinde yer aldığı saptanmıştır. Yine 3. jenerasyonda bayan öğretim üyesinin önemli oranda artış yaşamadığı ve 38 erkek öğretim üyesine karşılık sadece 5 bayan öğretim üyesinin siyasi coğrafya eğitim sürecinde yer aldığı anlaşılmıştır (Şekil 2). Dolayısıyla cinsiyet niteliğine göre erkek öğretim üyelerinin disiplin içindeki baskın durumunun sürekliliğini sağladığı ortaya çıkmaktadır.

Akademik açıdan jenerasyonlar arası halef ve selef ilişkisi bilim üretme pratiğinin önemli bir göstergesidir. Bu noktada günümüzde siyasi coğrafya eğitimini veren bilim dünyasının gelişmesinde etkili olan 1. ve 2. jenerasyonların eğitim aldıkları kurumları gösteren Şekil 3 incelendiğinde 1. jenerasyonda Ankara Üniversitesinin ilk sırada (11), İstanbul Üniversitesinin ikinci sırada (9) ve Atatürk Üniversitesinin üçüncü sırada yer aldığı belirlenmiştir. 2. jenerasyon açısından değerlendirildiğinde ise İstanbul Üniversitesinin 12 öğretim üyesi ilk sırada yer aldığı, onu 10 öğretim üyesi eşit dağılımla Ankara ve Atatürk üniversitelerinin takip ettiği saptanmıştır. Şekil 3'te belirlenen bir diğer sonuç 1. jenerasyonda yurt dışı (Fransa 5, Almanya 4) eğitilmiş öğretim üyesinin baskın olduğu fakat 2.

jenerasyonda bu baskın durumun önemli ölçüde azalarak 2 öğretim üyesi ile sınırlı kaldığıdır. Son olarak jenerasyonlar arası üretim ile Türkiye’de coğrafya bölümlerinin kurumsallaşma süreci arasında önemli bir ilişkinin olduğu belirlenmiştir. Bu hususta sırasıyla 1. jenerasyonda İstanbul, Ankara, Atatürk ve Fırat üniversitelerinin; 2. jenerasyonda ise Ege Üniversitesinin sürece dahil, ilgili bulguyu destekler niteliktedir. Fakat bu noktada Ondokuz Mayıs Üniversitesi’nin belirtilen kronolojik sürecin dışında yer aldığı ve 2. jenerasyon ile birlikte sürece dahil olan öncül üniversite olduğu ifade edilebilir.

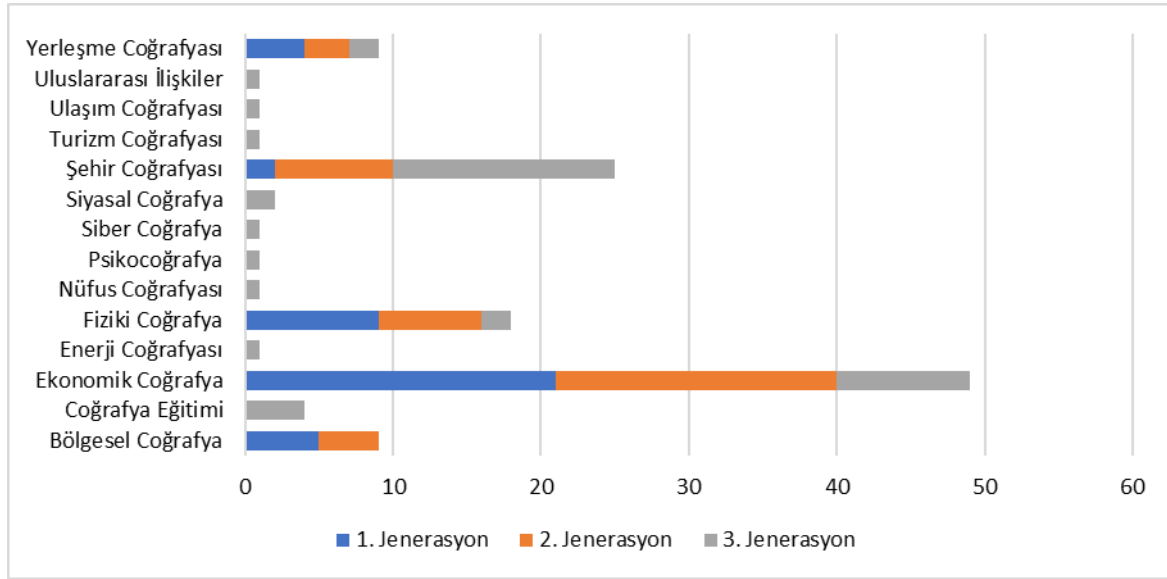
Şekil 3- Jenerasyonların doktora eğitimi aldıkları üniversitelere/ülkelere göre dağılımı
Figure 3- Distribution of generations according to the universities/countries where they received doctoral education

Modern dönemde bilimsel paradigmaların dönüşümünde kriz süreçleri her ne kadar temel bir aksiyom olsa da bu gerçekliğin karşısında esas önemli olan şey bilimsel değişime olanak tanıyan kriz sürecini ortaya çıkaracak gelişmelerin yaşanmaması durumudur. Keza Türkiye coğrafya biliminin modern anlamda kurumsallaşma evresinde Alman ve Fransa ekollerinin bölgesel ve fiziki coğrafya ağırlığı bir yandan disiplin içerisinde önemli ölçüde etkili olmuş (Erinç, 1973), diğer yandan coğrafyanın artık klasik süreçle etiketlenen bu bilim yapma pratiğinin jenerasyonlar arasında aktarımı bilimsel kriz sürecinin gelişmesine imkân tanıyacak koşulların geç kronolojik bir evreye taşınmasına neden olmuştur. Bu durum siyasi coğrafya alanı ve bu alandaki jenerasyonların bilim yapma pratiğini de şekillendirmiştir. Üniversite ve jenerasyon ilişkisini gösteren Şekil 3’ü de ayrıca anlamli kılarak siyasi coğrafyanın bilgi kurumsal açıdan kurumsallaşma sürecini ortaya koyan Şekil 4 analiz edildiğinde 1. jenerasyonun⁵ sırasıyla ekonomik coğrafya (21), fiziki coğrafya (9) ve bölgesel coğrafya (5) tez dizinleriyle ön plana çıktığı belirlenmiştir. Buna karşın 2. jenerasyonun⁶ ilk sırada yine ekonomik coğrafya (19), ikinci sırada şehir coğrafyası (8) ve üçüncü sırada fiziki coğrafya (7) tez konularında

⁵ Siyasi coğrafyanın üç jenerasyon üzerinden analizi neticesinde 2. jenerasyonun ortaya çıkmasında ön plana çıkan dört öğretim üyesinin dörder doktorant ile Prof. Dr. Erol Tümertekin (İstanbul Üniversitesi) ve Prof. Dr. Ramazan Özey (Atatürk Üniversitesi), üçer doktorant ile Prof. Dr. İbrahim Danyal Bediz (Ankara Üniversitesi) ve Prof. Dr. Aydoğan Köksal (Ankara Üniversitesi) olduğu belirlenmiştir.

⁶ Jenerasyonlar arası gelişimde 1. jenerasyonun şekillenmesinde en fazla doktorant ile Prof. Dr. Yalçın Karabulut’un (Ankara Üniversitesi) ilk sırada yer aldığı araştırma verilerinden elde edilmiştir.

yoğunlaştıkları saptanmıştır. 3. jenerasyon ise diğer ilk iki jenerasyonun aksine ilk sırada şehir coğrafyası (15), ikinci sırada ekonomik coğrafya (9) ve üçüncü sırada coğrafya eğitimi (4) araştırma alanlarında ön plana çıktığı anlaşılmıştır. Bu noktada ilk iki jenerasyonun en fazla yoğunlaştıkları alanların ekonomik ve fiziki coğrafya alanı olduğu, yine her iki jenerasyonun çalışma alanlarının aynı olup (bölgesel, ekonomik, fiziki, şehir ve yerleşme coğrafyası) çeşitlenmediği, 3. jenerasyonun ise şehir coğrafyası çalışmalarıyla önceki iki jenerasyon ile özdeşleştiği ortaya çıkmıştır. Ayrıca Şekil 4'ten de anlaşıldığı üzere 3. jenerasyon ile birlikte bilimsel çalışma alanlarında artış yaşanmış olup özellikle psikocoğrafya ve siber coğrafya gibi araştırma konularının Türkiye coğrafya disiplininin postmodern sürece evrilmesiyle ortaya çıktığı anlaşılmaktadır. Son olarak 1. ve 2. jenerasyonun çalışma konuları arasında siyasi coğrafya araştırmalarının yer alamadığı, yine 3. jenerasyon ile birlikte düşük bir sayı ile hem siyasi coğrafya (2) hem de onunla paralel disiplinler temellere sahip olan uluslararası ilişkiler (1) alanında çalışma konularının ortaya çıktığı belirlenmiştir.

Şekil 4- Doktora tez dizinlerine göre jenerasyonların çalışma alanlarının dağılımı

Figure 4- Distribution of generations' fields of study according to doctoral thesis indexes

4.2 Siyasi coğrafya ders kaynaklarının ve Bologna bilgi paketlerinde yer alan ders konularının analizi

Bilgi aktarımının temel unsurları arasında yer alan ders kaynakları bilimsel üretim ile eş güdümlü olarak disiplinde hâkim olan yaklaşımı ortaya koymasından önemli bir bileşendir. Daha açık bir ifadeyle ders kaynakları, belli bir disiplin tarafından onaylanmış ve öğretim programının temel inceleme yaklaşımını yansıtan araçlardır. Bu noktada siyasi coğrafya Bologna bilgi paketlerinde yer alan ders içerikleri kapsamında tanımlanmış olan ders kaynaklarının dağılımını gösteren Şekil 5 analiz edildiğinde⁷ şu bulgular elde edilmiştir:

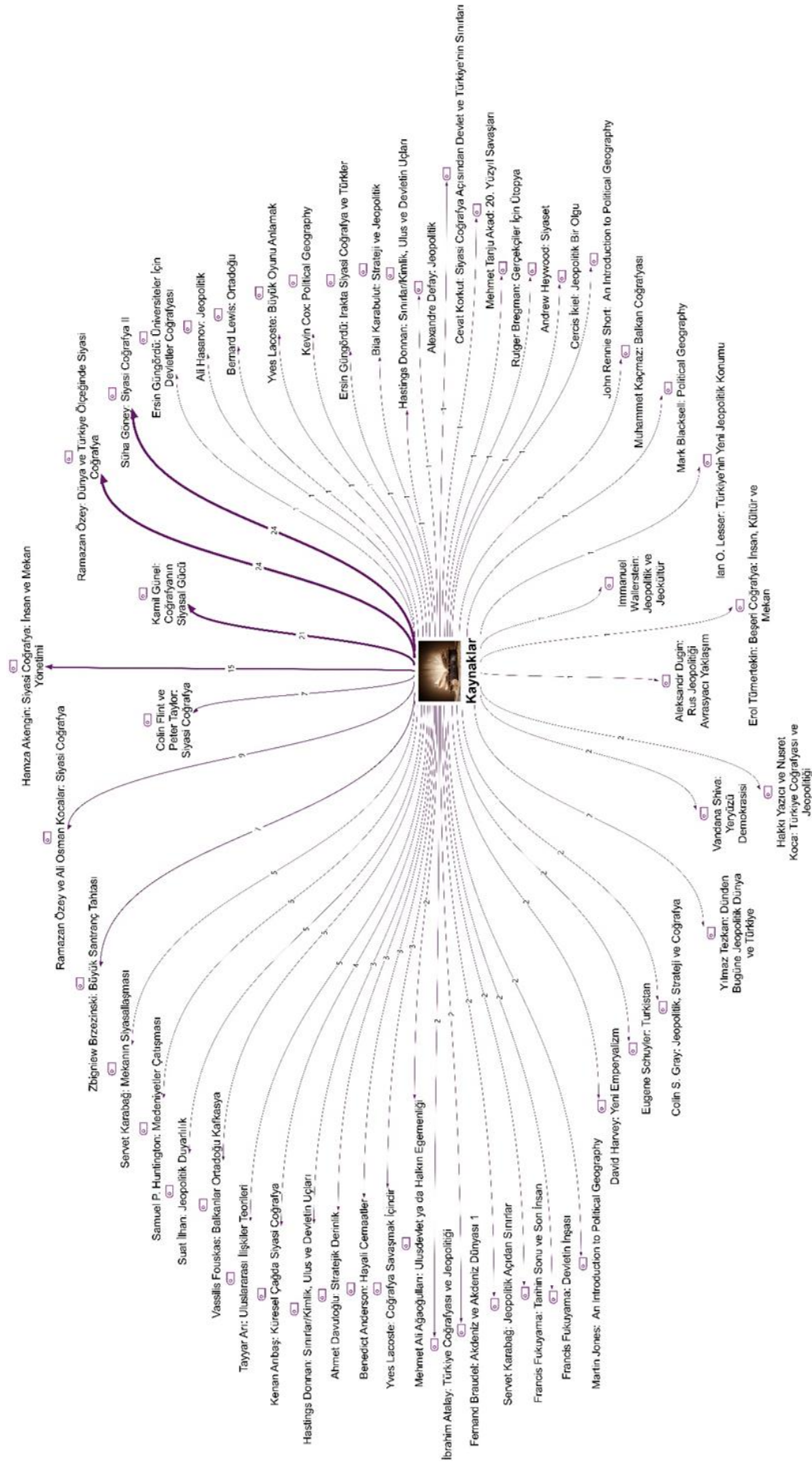
Siyasi coğrafya dersinin işleyişi amacıyla en fazla vurgulanan dört kaynağın Süha Göney'in (1979) "*Siyasi Coğrafya II*" çalışması (24), Ramazan Özey'in (1999) "*Dünya ve Türkiye Ölçeğinde Siyasi Coğrafya*" kitabı (24), Kâmil Günel'in (1994) "*Coğrafyanın Siyasal Gücü*" temalı eseri (21) ve Hamza Akengin'in (2022) "*Siyasi Coğrafya: İnsan ve Mekân Yönetimi*" adlı çalışması (15) olduğu saptanmıştır. Bununla birlikte Ramazan Özey ve Ali Osman Kocalar'ın (2002) "*Siyasi Coğrafya*" (9)

⁷ Şekil 5'te yer alan ders kaynakları tüm coğrafya bölümlerinin Bologna Bilgi Paketlerinde tanımlanan içeriklerinin doğrudan kodlanmasıyla oluşturulmuştur. İlgili şekilde yer alan yön oklarının kalınlıkları ve üzerlerinde işaretlenmiş olan rakamlar (kontur) bilgi paketlerinde yer alan ders içeriklerinde geçme sıklıklarını göstermektedir.

Zbigniew Brzezinski'nin (2005) "*Büyük Santranç Tahtası*" (7) ile Colin Flint ve Peter Taylor'un (2019) "*Siyasi Coğrafya: Dünya-Ekonomisi Ulus-Devlet ve Yerellik*" (7) adlı eserleri ikinci derece yoğunluklu olarak belirtilen kaynaklar olmuştur. Şekil 5'te ön plana çıkan diğer bir bulgu ise lisans derecesinde eğitim dili Türkçe olarak tanımlanmış coğrafya bölümlerinde siyasi coğrafya temel kaynakları arasında gösterilen ve çevirisi olmayan İngilizce kaynaklardır. Bu hususta Kevin Cox'un (2008) "*Political Geography: Territory, State and Society*" (1), John Rennie Short'un (2002) "*An Introduction to Political Geography*" (1), Mark Blacksell'in (2004) "*Political Geography*" (1) ve Martin Jones ve arkadaşlarının (2015) "*An Introduction to Political Geography*" (2) adlı çalışmaları Bologna bilgi paketlerinde yer alan ve Türkçe olarak yayımları bulunmayan kaynaklar olduğu belirlenmiştir. Yine Türkiye ve periferisinde yer alan bölge eksenli analizlere dayanan çalışmaların yoğun olduğu ders bilgi paketlerinde ayrıca bununla ilişkili olarak genel anlamda jeopolitik kavramsallaştırması merkezli kaynakların ön plana çıktığı anlaşılmıştır. Keza, Ali Hasanov'un (2012) "*Jeopolitik*" (1), Bernard Lewis'in (2017) "*Ortadoğu*" (1), Ersin Güngördü'nün (1992) "*Irakta Siyasi Coğrafya ve Türkler*" (1), Bilal Karabulut'un (2005) "*Strateji ve Jeopolitik*" (1), Alexandre Defay'ın (2005) "*Jeopolitik*" (1), Cevat Korkut'un (1970) "*Siyasi Coğrafya Açısından Devlet ve Türkiye Sınırı*" (1), Cercis İkiel'in (2004) "*Jeopolitik Bir Olgu*" (1), Ian O. Lesser'in (2000) "*Türkiye'nin Yeni Jeopolitik Konumu*" (1), Aleksandr Dugin'in (2010) "*Rus Jeopolitiği Avrasyacı Yaklaşım*" (1), Hakkı Yazıcı ve Nusret Koca'nın (2007) "*Türkiye Coğrafyası ve Jeopolitiği*" (2), Yılmaz Tezkan'ın (2013) "*Dünden Bugüne Jeopolitik Dünya ve Türkiye*" (2), Colin S. Gray-Geoffrey Sloan'ın (2003) "*Jeopolitik, strateji ve Coğrafya*" (2), Eugene Schuyler'in (2007) "*Türkistan*" (2), İbrahim Atalay'ın (2004) "*Türkiye Coğrafyası ve Jeopolitiği*" (2), Vassilis Fouskas'ın (2004) "*Balkanlar, Ortadoğu, Kafkasya*" (5) ve Suat İlhan'ın (1989) "*Jeopolitik Duyarlılık*" (5) başlıklı eserleri daha ziyade Türkiye ve jeopolitik düalizmi üzerine değerlendirmeye alınmış kaynaklar olduğu belirlenmiştir. Siyasi coğrafya ders kaynakları aynı zamanda jeopolitik tanımlanmanın ve çalışmaların akademik alandan soyutlandığı 1945-1980 arası dönemin Soğuk Savaş jeopolitiğini ortaya koyan bir bağlama sahip olmuştur. Özellikle Francis Fukuyama'nın (2011) "*Tarihin Sonu ve Son İnsan*" (2), Samuel P. Huntington'un (2008) "*Medeniyetler Çatışması*" (5) ve Zbigniew Brzezinski'nin (2005) "*Büyük Santranç Tahtası*" (7) gibi geniş bölgesel ve küresel teorileri (Şekil 5) ortaya koyan çalışmalar klasik süreçten postmodern süreç eleştirel siyasi coğrafyaya geçişte disiplinin histografik bağlamını domine eden yaklaşımlar olmuştur.

Siyasi coğrafya ders içeriklerinde kullanılan kavramların NVivo kodlaması neticesinde ortaya çıkan ana kategori ve alt kategorilerin yüzdeleri Tablo 1'de gösterilmiştir. Bu kapsamda coğrafya bölümlerinin Bologna bilgi paketlerinde yer alan ders içeriklerinin kavramsal kategorizasyonunu temsil eden ifadeler 3 ana kategori ve 32 alt kategoriden oluşmaktadır. Tablo 1'de ortaya çıkan kategorik dağılım aynı zamanda siyasi coğrafya ders müfredatına ilişkin kapsamı ve ders planlamasına dair uyumu ortaya koymaktadır. Tablo 1 ana ve alt kategoriler toplam oranlar bağlamında analiz edildiğinde *haftalık konular* temel kategorisinin %66'lık bir oranla ile ilk sırada yer aldığı, onu sırasıyla %17,6'lık ve %16,45'lik paylarla *öğrenme çıktıları* ve *dersin amacı* ana kategorilerinin izlediği belirlenmiştir. Siyasi coğrafya derslerinin zorunlu ve seçmeli niteliğine göre ana kategoriler bazında yüzdeler incelendiğinde, zorunlu derslerin *haftalık konular* (%66) ve *dersin amacı* (%16,9) temel kategorilerinde, seçmeli derslerin ise *öğrenme çıktıları* (%18,3) ana kategorisinde daha yüksek paya sahip olduğu ortaya çıkmıştır.

Alt kategoriler bazında Tablo 1 incelendiğinde en yüksek yüzdeye sahip ilk beş alt kategorinin sırasıyla; *coğrafi kaynaklar ve dünya siyaseti ilişkisi* (%19,3), *siyasi coğrafya* (%10,45), *Türkiye jeopolitiği* (%8,7), *jeopolitik* (%8,6) ve *siyasal coğrafya bileşenleri* (%7,95) olduğu saptanmıştır. Bununla birlikte en düşük kavramsal ifade yüzdesine sahip olan ifadelerin ise *dünyadaki doğal coğrafi sorunlar* (%0,15), *uluslararası ulaşım yolları* (%0,3), *ekonominin siyasal coğrafya üzerindeki etkisini anlamak* (%0,4), *jeopolitik ve siyasi coğrafyanın ilişkisini anlamak* (%0,4), *siyasi coğrafyada güç kaynakları* (%0,45) ve *siyasi coğrafya güç kaynaklarını anlamak* (%0,45) olduğu anlaşılmıştır.

Şekil 5- Bologna bilgi paketlerinde yer alan siyasi coğrafya ile ilgili ders kaynaklarının dağılımı

Figure 5- Distribution of course resources on political geography in Bologna information packages

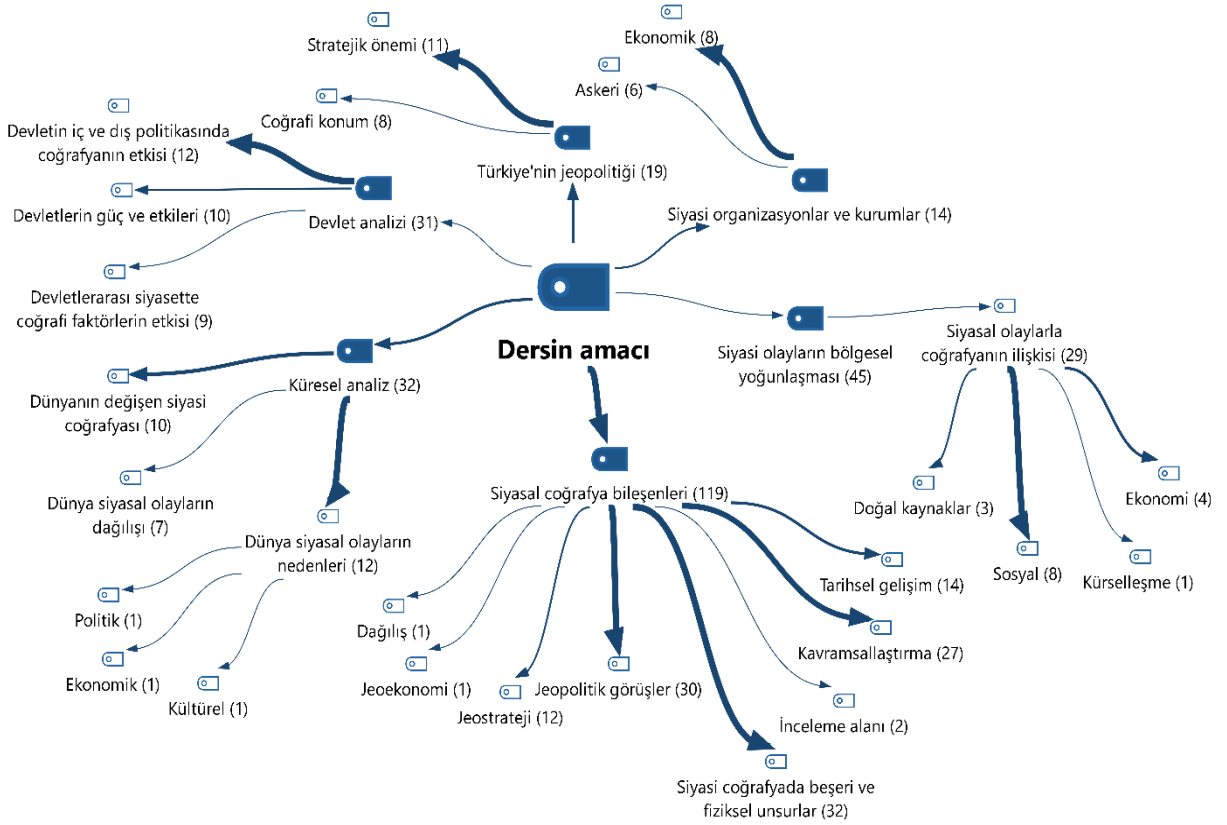
Tablo 1- Bologna bilgi paketlerindeki seçmeli ve zorunlu siyasi coğrafya ders içeriklerinin kavramsal kategorizasyonu (%)
 Table 1- Conceptual categorization of elective and compulsory political geography course contents in Bologna information packages (%)

Ana Kategori	Alt Kategori/Değişkenler	Seçmeli	Zorunlu	Toplam
Dersin amacı (%)	Devlet analizi	2,8	0,8	1,8
	Küresel analiz	1	3	2
	Siyasal coğrafya bileşenleri	8,5	7,4	7,95
	Siyasi olayların bölgesel yoğunlaşması	1,5	2,9	2,2
	Siyasi organizasyonlar ve kurumlar	0,6	1,2	0,9
	Türkiye'nin jeopolitiği	1,6	1,6	1,6
Ara Toplam (%)		16	16,9	16,45
Haftalık konular (%)	Coğrafi kaynaklar ve dünya siyaseti ilişkisi	20,6	18	19,3
	Coğrafya ve dünya düzeni ilişkisi	0,9	1,2	1,05
	Devlet	7,2	4,2	5,7
	Dünyadaki doğal coğrafi sorunlar	0	0,3	0,15
	Jeopolitik	4,7	12,5	8,6
	Jeostrateji	0,6	0,9	0,75
	Siyasi coğrafya	11,2	9,7	10,45
	Siyasi coğrafyada dünya sistemleri yaklaşımı	0,1	1,7	0,9
	Siyasi coğrafyada güç kaynakları	0,6	0,3	0,45
	Siyasi coğrafyada güç mücadeleleri	2,1	1	1,55
	Siyasi coğrafyada organizasyonlar	4,3	2,1	3,2
	Soğuk Savaş	0,6	0,5	0,55
	Türkiye jeopolitiği	9,6	7,8	8,7
	Uluslararası teşkilatlar	2,6	6,1	4,35
	Uluslararası ulaşım yolları	0,6	0	0,3
	Ara Toplam (%)		65,7	66,3
Öğrenme çıktıları (%)	Bölgesel/küresel olayların coğrafi temellerini analiz etmek	1,9	1	1,45
	Coğrafyanın devlet inşasındaki rolünü anlamak	1,3	1	1,15
	Ekonominin siyasi coğrafya üzerindeki etkisini anlamak	0,3	0,5	0,4
	Jeopolitik ve siyasi coğrafyanın ilişkisini anlamak	0,3	0,5	0,4
	Jeopolitiği anlamak	2,9	3,5	3,2
	Konum, beşerî ve fiziki coğrafya etkisini/ilişkisini anlamak	1,6	2,5	2,05
	Seçim sonuçlarını analiz etmek	0,6	0,4	0,5
	Siyasi coğrafya	5,3	5,2	5,25
	Siyasi coğrafya güç kaynaklarını anlamak	0,9	0	0,45
	Türkiye'nin jeopolitik önemini anlamak	1	0,5	0,75
Uluslararası örgüt ve organizasyonları anlamak	2,2	1,8	2	
Ara Toplam (%)		18,3	16,9	17,6

Araştırmada Bologna bilgi paketlerinde yer alan siyasi coğrafya ders içeriklerinin açık, seçici ve eksensel kodlamayla analiz edilmesi sonucunda oluşturulan kod-alt kod kavram ağları Şekil 6, 7 ve 8'de gösterilmiştir. Bu kapsamda ders içeriklerinden elde edilen veriler üç ana kategori, 32 alt kategori ve 226 bağlı kavram altında birleştirilerek kategorik dağılımı gösteren kavram ağları oluşturulmuştur. Ana temalar bağlamında kod-alt kod dağılımı incelendiğinde *dersin amacı* temel kategorisinde 26 kavramın, *haftalık konular* ana kategorisinde 171 kavramın ve *öğrenme çıktıları* ana kategorisinde ise 29 kavramın yer aldığı belirlenmiştir.

Dersin amacı temel kategorisine ilişkin Şekil 6 incelendiğinde, alt kategoriler itibariyle en yoğun kavram sıklığına sahip olan alt kategorinin siyasi coğrafya bileşenleri (117) olduğu saptanmıştır. İlgili alt kategoride siyasi coğrafyada beşerî ve fiziksel unsurlar (32), jeopolitik görüşler (30), kavramsallaştırma (27) ve tarihsel gelişme (14) kavramlarının ise sırasıyla en fazla vurgulanan ifadeler olduğu saptanmıştır. Bu kavramlar bir yandan siyasi coğrafyanın tematik çerçevesine ve gelişim sürecine etki eden tarih yazımını ortaya koyarken diğer yandan normatif bağlamdan ziyade olgusal nitelikleri ön plana çıkartılan coğrafi unsurların tasviri çerçevesini

sunmaktadır. Şekil 6'da ikinci sırada kavram sıklığına sahip alt kategori siyasal olayların bölgesel yoğunlaşması (45) alt kategorisi olmuştur.

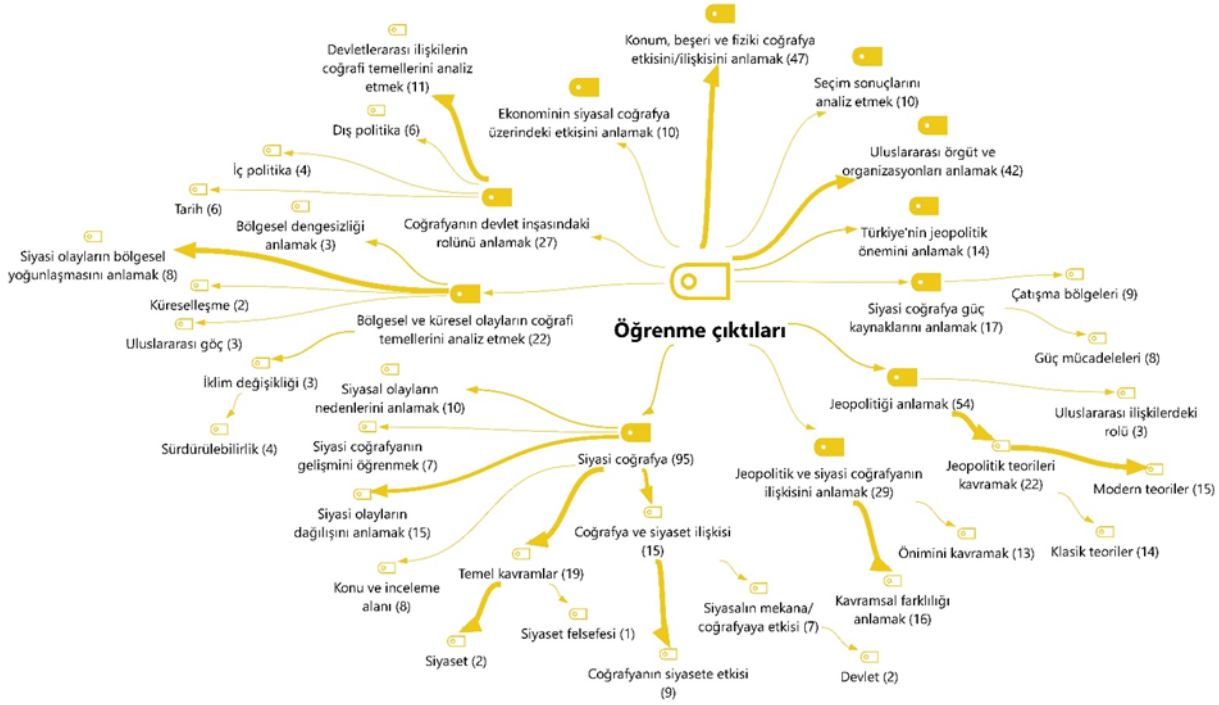

Şekil 6- Dersin amacı temel kategorisine ilişkin kavram ağı

Figure 6- Concept network for the main category of purpose of the course

Siyasi coğrafyanın klasik dönem inşasının bir ürünü olarak beliren jeopolitiğin bölgesel kurulumlarını tanımlayan ilgili alt kategoride sosyal, beşeri ve fiziki coğrafi dinamiklerin homojen bölgesel inşaya yansımaları belirtilerek yine jeopolitik tahayyülün geleneksel bağlamı ortaya konulmuştur. Keza bununla ilişkili olarak 32 kavram sıklığı ile üçüncü sırada ön plana çıkan küresel analiz alt kategorisi, bir yandan jeopolitik kayma olarak tanımlanan siyasi coğrafyalardaki güç dağılımı ve bunun mekânsal yeniden inşasını ifade ederken diğer yandan jeopolitik oluşumun kültürel ve ekonomik gerekçelerini betimlemektedir. Yine Şekil 6'da sıkça vurgulanan diğer bir alt kategori ise ilk dönem siyasi coğrafya kavramsal çerçevesine uygun olarak devlet analizi (31) olmuştur. Jeopolitik yayılmanın güç yapısı olarak 1980'lere kadar maksimize edilen devlet kavramının verili unsurlarıyla ön plana çıktığı belirlenmiştir. Son olarak Türkiye jeopolitiği (19) ve siyasal organizasyonlar ve kurumlar (14) alt kategorileri de bağlamı geniş tutulan jeopolitik tasavvurun bir ürünü olarak ders içeriklerinde yer aldığı analiz edilmiştir.

Siyasi coğrafya dersinin tanımlanmış amacı ile ilgili program uyumunu ayrıca değerlendirmeye olanak tanıyan öğrenme çıktıları temel kategorisi Şekil 7'de gösterilmiştir. Öğrenme çıktıları temel kategorisi, kategorik dağılım açısından haftalık konular ana kategorisinden sonra 11 alt kategori (siyasal coğrafya, jeopolitik ve siyasal coğrafyanın ilişkisini anlamak, jeopolitiği anlamak, siyasi coğrafya güç kaynaklarını anlamak, Türkiye'nin jeopolitik önemini anlamak, uluslararası örgüt ve organizasyonları anlamak, seçim sonuçlarını analiz etmek, konum, beşeri ve fiziki coğrafya ilişkisini anlamak, ekonominin siyasal coğrafya üzerindeki ilişkisini anlamak, coğrafyanın devlet inşasındaki rolünü anlamak, bölgesel ve küresel olayların coğrafi temellerini analiz etmek) ile en fazla alt kategoriye sahip olan ikinci temel kategori olmuştur. Dersin amacı temel kategorisinin aksine siyaset ve coğrafya arasındaki dinamiklerin yoğunluklu olarak sınıflandırıldığı öğrenme çıktıları ana kategorisinde en fazla ifade sıklığına sahip alt kategorinin siyasal coğrafya alt kategorisinin olduğu belirlenmiştir.

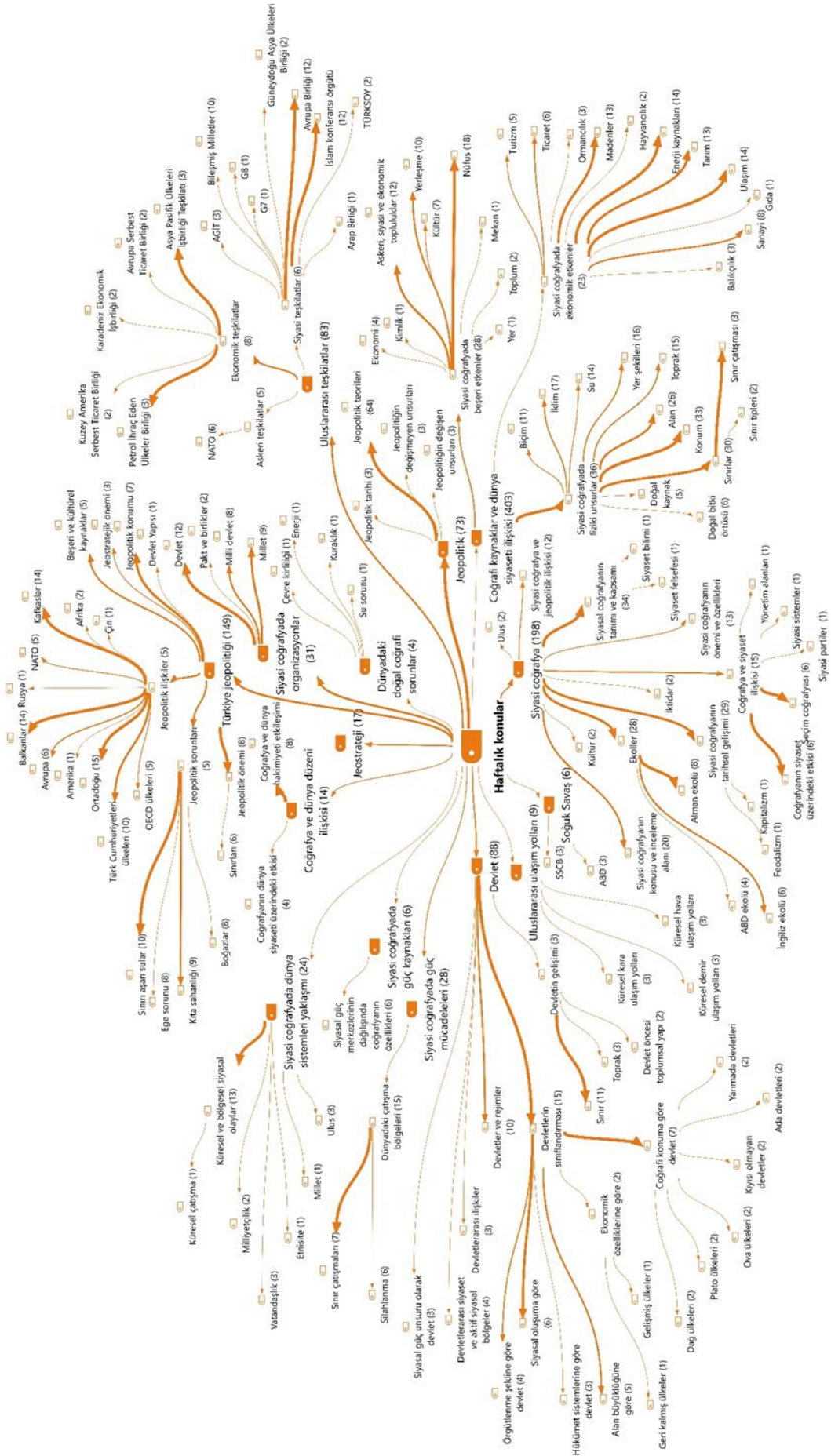
Şekil 7- Öğrenme çıktısı ana kategorisine ilişkin kavram ağı
Figure 7- Concept network for the main category of learning outcome

Bu alt kategori altında en yüksek paya sahip (95) sahip ifadenin, *temel kavramlar (siyaset ve siyaset felsefesi)* olduğu anlaşılmıştır. Bu noktada ilgili kavramın sistematik coğrafya yaklaşımının bir gereği olarak ders kazanımları içerisinde yer aldığı belirlenmiştir. Bununla ilişkili olarak bir yandan coğrafyanın ontolojik bağlamına uygun olarak ortaya çıkan *siyasal olayların dağılımını anlamak (15)* ve bir önceki cümlede ifade edilen sistematik gerekliliği yansıtan *coğrafya ve siyaset ilişkisi (15)* kavramlarının ikinci derecede yoğunluklu ifade sıklığına sahip kavramlar olduğu saptanmıştır. Yine dersin amacı ile uyum içerisinde ortaya çıkan ve siyasi coğrafya kavramından sonra sırasıyla (54, 47 ve 42) en yoğun kavramsal vurguya sahip alt kategoriler *jeopolitiği anlamak (jeopolitik teorileri anlamak; modern teoriler ve klasik teoriler)* *konum, beşeri ve fiziki coğrafya etkisini/işikisini anlamak* ve *uluslararası örgüt ve organizasyonları anlamak* alt kategorilerinin olduğu belirlenmiştir. Özellikle jeopolitik ve siyasi coğrafya kavramsal bağlamın bir bütün olarak algılanması yanılıgısı karşısında ilgili kavramların farklılığının ortaya konulması jeopolitik kolonyalist algının ve siyasi coğrafya ölçeğinin yerleştirilmesi açısından modern paradigmayla uyumlu bir yaklaşım olmaktadır. Bu kapsamda Şekil 7'de üçüncü derecede kavramsal sıklığa (29) sahip olan *jeopolitik ve siyasal coğrafyanın ilişkisini anlamak (kavramsal farklılığı anlamak, önemini anlamak)* alt kategorisinin kısmen de olsa ifade yoğunluğu açısından ön plana çıkması bu uyumu ortaya koyması açısından önemli olmuştur. Son olarak *dersin amacı* ana kategorisinde ön plana çıkan ve klasik jeopolitik sürecin sınırları katı eski bölgecilik yaklaşımı ve devlet yaklaşımını tanımlayan kategorik dağılımın *öğrenme çıktıları* temel kategorisinde *coğrafyanın devlet inşasındaki rolünü anlamak (27)*, *bölgesel ve küresel olayların coğrafi temellerini analiz etmek (22)* ve *siyasal coğrafya güc kaynaklarını anlamak (17)* alt kategorileri ile ifade yoğunluğu açısından ön plana çıktığı belirlenmiştir.

Siyasi coğrafya ders içeriklerinin analizi sonucunda kategorize edilen son temel kategori *haftalık konular* ana kategorisi olmuştur. Bu kapsamda tasarlanmış olan Şekil 8 analiz edildiğinde *dersin amacı* ve *öğrenme çıktıları* temel kategorilerinin aksine en fazla ifade yoğunluğuna sahip alt kategorinin *coğrafi kaynaklar ve dünya siyaseti ilişkisi (403)* alt kategorisinin ve bu alt kategori altında sırasıyla 36, 28 ve 23 ifade yoğunluğuyla yer alan *siyasi coğrafyada fiziki unsurlar (biçim, iklim, su, yer şekilleri, toprak, alan, konum, sınırlar, doğal kaynak, doğal bitki örtüsü)*, *siyasi coğrafyada beşeri etkenler (ekonomi, kimlik, askeri, siyasi ve ekonomik topluluklar, kültür, nüfus, mekân, toplum, yer)* ve *siyasi coğrafyada ekonomik etkenler (turizm, ticaret, ormancılık, madenler,*

hayvancılık, enerji kaynakları, tarım, ulaşım, gıda, sanayi, balıkçılık) kavramlarının olduğu saptanmıştır. Bununla birlikte *haftalık konular* temel kategorisinde 198 kavram sıklığı ile ikinci sırada yer alan alt kategorinin *siyasal coğrafya* (198) olduğu belirlenmiştir. Bu alt kategori ile ilişkili olarak 34 kavram sıklığıyla ortaya konulan *siyasal coğrafyanın tanımı ve kapsamı (siyaset bilimi, siyaset felsefesi), siyasal coğrafyanın önemi ve özellikleri (13), coğrafya ve siyaset ilişkisi (15)* (coğrafyanın siyaset üzerindeki etkisi, seçim coğrafyası, siyasi partiler, siyasi sistemler, yönetim alanları), *iktidar (2), siyasal coğrafyanın tarihsel gelişimi (29)* (*feodalizm, kapitalizm*), *ekoller (Alman ekolü, İngiliz ekolü, ABD ekolü), kültür (2), ulus (2), siyasal coğrafya ve jeopolitik ilişkisi (12)* ve *siyasal coğrafyanın konusu ve inceleme alanı (20)* kavramlarının bir yandan *dersin amacı ve öğrenme çıktıları* temel kategorisi ile uyumlu bir içerime sahip olduğu, diğer yandan bu çerçeveyi aşacak eleştirel geleneğin tematik bağlamlarını düşük ifade yoğunluğu ile de olsa ele aldığı ortaya çıkmıştır.

Dersin amacı ve öğrenme çıktıları dışında disiplinler çerçeveyi kapsamlı bir şekilde özetleyen *haftalık konular* temel kategorisinde (Şekil 8) kavram yoğunluğu açısından üçüncü sırada ön plana çıkan alt kategori ise *Türkiye jeopolitiği* (149) alt kategorisi olmuştur. *Dersin amacı ve öğrenme çıktıları* temel kategorilerinde daha az kavram sıklığına sahip olan *Türkiye jeopolitiği* alt kategorisinin *devlet yapısı (1), jeopolitik konumu (7), jeostratejik önemi (3), beşerî ve kültürel kaynaklar (5), jeopolitik önemi (8) (sınırlar), jeopolitik sorunları (5)* (*boğazlar, kıta sahanlığı Ege sorunu, sınırı aşan sular*) ve *jeopolitik ilişkiler (5)* (*Çin, Afrika, Kafkaslar, NATO, Rusya, Balkanlar, Avrupa, Amerika, Ortadoğu, Türk Cumhuriyetleri ülkeleri OECD ülkeleri*) kavramsal yoğunluğuyla siyasal coğrafya ders kapsamı içerisinde önemli bir orana sahip olduğu belirlenmiştir. Benzer şekilde 88 ifade yoğunluğu ile *devlet* alt kategorisi ve ilişkili (*siyasal güç unsuru olarak devlet, devlet arası ilişkiler, devlet arası siyaset ve aktif siyasal bölgeler, devlet ve rejimler, devletlerin sınıflandırması-siyasal oluşuma göre, örgütlenme şekline göre, hükümet sistemlerine göre, alan büyüklüğüne göre-, ekonomik özelliklerine göre-gelişmiş ülkeler, geri kalmış ülkeler-, coğrafi konuma göre-yarımada devletler, kıyısı olamayan devletler, ova ülkeleri, plato ülkeleri, dağ ülkeleri, ada devletleri-, devletin gelişimi-sınır, toprak, devlet öncesi toplumsal yapı-*) kavramları da bir yandan dersin konusal çerçevesi içerisinde geniş bir alana sahip olurken diğer yandan tasviri niteliği ile ön plana çıkan bir bağlama sahip olduğu anlaşılmıştır. Yine kavram yoğunluğu açısından sırasıyla 83, 73 ve 31 kavram sıklığına sahip olan *uluslararası teşkilatlar (askeri teşkilatlar, ekonomik teşkilatlar, siyasi teşkilatlar)*, *jeopolitik (jeopolitik tarihi, jeopolitik teoriler, jeopolitiğin değişen unsurları, jeopolitiğin değişmeyen unsurları)* ve *siyasal coğrafyada organizasyonlar (millet, devlet, milli devlet, pakt ve birlikler)* alt kategorileri ve ilişkili kavramlarının ulus devlet süreci ve siyasal coğrafya arasındaki diyalektik bağlam ve jeopolitik bölgeselciliğin esnek kurulumuna yönelik bir içeriği yansıttığı belirlenmiştir. Ayrıca *siyasal coğrafyada güç mücadeleleri (28), siyasal coğrafyada dünya sistemleri yaklaşımı (24), jeostrateji (17)* ve *coğrafya ve dünya düzeni ilişkisi* alt kategorilerinin jeopolitik bölgesellik bağlamı üzerinden ortaya çıktığı belirlenmiştir. Tarihsel anlatımda siyasal coğrafyanın akademik alandan soyutlandığı *Soğuk Savaş (ABD, SSCB)* jeopolitik sürecin düşük kavram sıklığı ile tematik bağlamda yer aldığı saptanmıştır. Son olarak *haftalık konular* ana kategorisinde kavram yoğunluğu (4) açısından son sırada yer alan *dünyadaki doğal coğrafi sorunlar* alt kategorisinin ve *su sorunu, kuraklık, enerji ve çevre kirliliği* kavramsal ifadelerinin eleştirel paradigmanın yani antroposen siyasal coğrafyanın temel dinamiğine uygun olarak ortaya konulduğu ortaya çıkmaktadır.

Şekil 8- Haftalık konular ana kategorisine ilişkin kavram ağı
Figure 8- Concept network for the main category of weekly topics

5. TARTIŞMA

Sistemantik özelliğinden ötürü interdisipliner bir bağlama sahip olan coğrafya bilimi tasviri gelenek (ilk çağlardan 15. yüzyıla kadar), kolonyal amaçlara hizmet eden keşifler çağı (16. yüzyıldan 19. yüzyıla kadar), modellemeler ve bölgesel gelenek (20. yüzyılın ilk çeyreğinden 1950 yılına kadar), nicel devrim (1950-1970), çok paradigmatlı radikal süreç (1970-1980), eleştirel yaklaşım (1980-1990) ve kültürel yeniden dönüş (1990 sonrası) dönemlerinde yaşamış olduğu değişimler ile postmodern sürecin sosyal bilim geleneği içerisinde holistik dinamiğini sürdürmüştür. Bu sistemantik bağlam içerisinde bir alt çalışma alanı olarak ön plana çıkan siyasi coğrafya, 20. yüzyılın ilk başlarında jeopolitik tanımlamasıyla deterministik temellerde ortaya çıkarak dönemin coğrafi bilim pratiğine entegre olmuştur. Fakat özellikle İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra apolitize edilen ve coğrafyanın paradigmatik dönüşümünden soyutlanmak zorunda kalan/bırakılan siyasi coğrafya 1980 sonrasında ortaya çıkan eleştirel gelenek süreci ile yeniden coğrafyanın bütünsel kapsamında yer alabilmiştir.

Siyasi coğrafyanın bu dönüşümü kronolojik ve tematik olarak disiplin içi inceleme alanını ve çerçevesini önemli ölçüde şekillendirmiştir. Bu noktada keşiflere dayalı kolonyal/empyral jeopolitik, deterministik modellemeye dayalı klasik jeopolitik, Soğuk Savaş jeopolitiği ve postyapısal paradigmatla şekillenen eleştirel siyasi coğrafya devrimini ile siyaset ve coğrafya arasındaki ilişkiyi sistemantik olarak bütünselleştiren bir dönüşüm yaşamıştır. Bu dönüşümde büyük ölçekli/homojen bölgesel kategorizasyonlardan ve coğrafyanın sistemantik ve disiplinler bütünselliğinden kopuk yapısallığından uzaklaşmıştır. Bilgi/güç ve söylem ilişkisinin politik bağlamda coğrafi yazıma yönelik ideolojik inşasının sorgulamalarına dayalı disiplinler bir historiyoğrafiye evrilmiştir. Böylece siyasi coğrafyanın öğretim metodolojisi ve bilimsel çerçevesi geçmişi sorgulayarak ele alan ve güncel paradigmatla uyumlu olarak siyaset ve coğrafya arasındaki sistemantik kurulumla paralel olarak coğrafi tahayyüle yönelik siyasal pratikleri çözümleyen bir yapıya sahip olmuştur. Türkiye'de siyasi coğrafyanın disiplinler bağlamını incelemek amacıyla araştırmada elde edilen bulgular ise disiplinin bu paradigmatik görünümü ile ilişkisini açıklar niteliktedir.

Siyasi coğrafyanın tarihsel süreçte yaşamış olduğu değişimle paralel olarak disiplinin militarist ve ideolojik amaçlar için uzun bir süre araçsallaştırılması ve bu amaçların sosyal ve kültürel açıdan maksimize edecek bir yapıya indirgenmesi Türkiye siyasi coğrafya pratiğini de önemli oranda etkilemiştir. Özellikle modern süreçte tüm coğrafyalarda ulus ve devlet inşasının bir dinamiği olarak görülen siyasi coğrafyanın bilgi/güç yapıları ile olan koşulsuz ve sorunlu birlikteliği Türkiye'de de ontolojik gelişimini sınırlandırmıştır. Keza araştırmada üç jenerasyon üzerinden ortaya konulan bulgular bu durumu açıklar niteliktedir. Türk coğrafyacılığının modernleşmesinde ve kurumsallaşmasında etkili olan Alman ve Fransız ekollerinin uhdesinde şekillenen bölgesel yaklaşım ve mezkûr ifadede ortaya konulan dinamiklerden ötürü siyasi coğrafyanın bilimsel aktarımına olanak tanyacak homojen bilimsel topluluğun ya da paradigmatik farklılığa dair jenerasyon gelişiminin oluşmadığı ortaya çıkmıştır. Üç jenerasyon arasında yer alan ilk iki jenerasyon daha ziyade ekonomik coğrafya, fiziki coğrafya, bölgesel coğrafya, şehir ve yerleşme coğrafyası tematik alanı ile özdeşleşen uzmanlık alanlarına sahip olmuştur. Ayrıca bu iki jenerasyonun uzantısı olarak ortaya çıkan ve siyasi coğrafya öğretimini gerçekleştiren üçüncü jenerasyon da büyük ölçüde bu konusal dağılımla özdeş bir nicelik ile ortaya çıkmıştır. Fakat özellikle üçüncü jenerasyon arasında %4,5 (Şekil 4) gibi düşük bir oranla da olsa eleştirel siyasi coğrafya alanında uzmanlık alanına sahip bir bilimsel topluluğun 2020 sonrası süreçte ortaya çıkmaya başladığı anlaşılmıştır. Dolayısıyla siyasi coğrafyada jenerasyonlar bağlamında 2020 öncesi süreçte bir başlangıç döneminin yaşanmadığı, daha ziyade bu dönemden sonra bir jenerasyonun ortaya çıkarak gelişimini sürdürmeye çalıştığı ifade edilebilir.

Türkiye coğrafya disiplini içerisinde siyasi coğrafyanın kurumsallaşmamış ve belli bir olgunluk düzeyine erişmemiş olması ayrıca disiplinin müfredat tasarımına yönelik de kaotik bir bağlamın ortaya çıkmasına neden olmuştur (Şekil 1). Dahası 1. jenerasyonda yoğunluklu olmak üzere 2. ve 3. jenerasyonda yer alan ve doktora araştırmalarını fiziki coğrafya alanında gerçekleştiren akademisyenlerin (Şekil 4) siyasi coğrafya dersini vermesi, 2. ve 3. jenerasyonların fiziki coğrafya alanında çalışmalarını yürüten kurucu kadrolarca şekillenmesi kurumsallaşma ve disiplinler olgunlaşma yetersizliğinin başat nedenleri olduğu ifade edilebilir. Ayrıca çalışmada örnekleme alınan üniversitelerin siyasi coğrafya ile ilgili öğretim seviyesi ve bu dersin zorunlu/seçmeli

durumuna yönelik ortaya koymuş oldukları uygulama farklılıkları (Şekil 1) alanın coğrafya bilimi içerisindeki pedagojik gelişimine dair bütünsel bir yaklaşımın oluşmadığını göstermektedir.

Araştırmada elde edilen en önemli bulgulardan bir diğeri ders içeriklerinde yer alan kavramların kategorik dağılımı neticesinde siyasi coğrafya eğitimi ile ilgili disiplinler kapsamına ortaya çıkmasıdır. Bu çerçevede dersin amacı, haftalık konular ve öğrenme çıktıları kategorik dağılımda (Tablo 1) bölgesel anlatıların alandaki eğitimi domine ettiği ve uluslararası yapılanmaların jeopolitik yapısallığına odaklanıldığı belirlenmiştir. Ayrıca siyasi olayların bölgesel ve uluslararası dağılımı, kavramsal tanımlama ve Türkiye’nin bölgesel bir aktör olarak bulunduğu konumunun ve periferisinde yer alan coğrafyanın jeopolitik tasnifi ve tanımlaması disiplinin konusal kapsamını oluşturmuştur (Şekil 6, Şekil 7 ve Şekil 8). Dolayısıyla üniversitelerde okutulan siyasi coğrafya müfredatının modern eleştirel geleneği yansıtmayacak bir yenileşme eğilimi göstermediği ortaya çıkmaktadır. Bu bağlamda özellikle Batı modern siyasi coğrafya araştırmalarında ön plana çıkan ve siyasi yapı, aktör ve ideolojilerden ötürü gelişme gösteren eşitsizlikler, kentsel sorunlar, çevresel jeopolitik, kimlik, kültür ve sınır problemleri, neoliberal politiklardan kaynaklı sosyo-mekânsal gelişmeler, turizm ve yabancılaşma, yersizleşme, direnç coğrafyaları gibi farklı ölçeklerde sosyopolitik ve coğrafi konular ders içeriklerinde yer almayan temel araştırma alanları olmuştur. Bu durum siyasi coğrafya alanında jeopolitik deterministik/bölgesel tasvirin beşerî ve coğrafi dinamiğin/sorunun önüne geçtiğini ve ders müfredatlarında baskın olan apolitik mekânsal söylemin doğallaştırılmış bir coğrafi kurulum inşa ettiğini göstermektedir.

Araştırmada siyasi coğrafya bağlamında ele alınan kaynaklar incelendiğinde ise üç temel yaklaşım ortaya çıkmaktadır. *Birincisi*, üniversiteler düzeyinde Bologna bilgi paketlerinde en yüksek frekansa sahip literatürün (Şekil 5) odağına ilişkin bulgular olmuştur. Bu kapsamda ilgili kaynakların sorunsallaştırılmamış tarih yazımına, coğrafi olgunun siyasi açıdan tasviri dinamiklerine ve bölgesel oluşumlar, kurumlar ve organizasyonlar ile bu zeminde ortaya çıkan dinamiklere dair anlatılarıyla eleştirel siyasi coğrafyaya temas etmeyen bir çerçeveye sahip oldukları belirtilebilir. Türkiye’de siyasi coğrafya kapsamı içerisinde önemli bir boşluğu doldurmakla birlikte ilgili kaynakların yaygın kullanımı bir yandan siyasi coğrafya yazımına yönelik Türkçe literatürün kısıtlılığını, diğer yandan disiplinin değişen eğiliminin bilimsel bağlamına yansımadağını ortaya koymaktadır. Özellikle ders içeriklerinde Türkçe baskısı olmayan kaynakların kullanılması bu kısıtlılığın çalışma bulgularına yansımaları olmuştur. *İkincisi*, 1945-1980 arası süreci domine eden Soğuk Savaş sürecinin bir ürünü olarak ortaya çıkan teorilerin yayılımına dair analizler olmuştur (Şekil 5). *Üçüncü* temel yaklaşım ise jeopolitik tasarımı önceleyerek bu kapsamda Türkiye jeopolitiği incelemelerine odaklanan bulgulara dayanmaktadır. Bu hususta siyasi coğrafyada hâkim olan jeopolitik söylem çerçevesinde ortaya çıkan çalışmalar jeopolitik geleneksel söylemin alana yönelik tezahürünün bir yansıması olarak belirlemiştir.

6. SONUÇ

Araştırma kapsamında elde edilen veriler, Türkiye siyasi coğrafyacılığında siyaset ve mekân arasında gelişme gösteren biyopolitik kurumların, kentsel uygulamaların, kültürün, belleğin, yerleşmenin, yerden koparılmanın, doğal kaynakların, beşerî afetlerin vb. siyasi olduğu gerçekliğinin büyük ölçüde göz ardı edildiğini göstermektedir. Klasik ve Soğuk Savaş jeopolitik anlatısı içerisinde sıkışan Türkiye siyasi coğrafya geleneği, bilgi kuramsal açıdan 1980 süreçte beliren eleştirel bakış açısını büyük ölçüde ihmal ederek çağdaş siyasi coğrafya düşüncesinden uzak kalmıştır. 20. yüzyılın başlarında gelişme gösteren ve 1945’lere kadar süren kolonyalist jeopolitik tanımlamanın gölgesinde statik ve klasik bölgesel coğrafi tasarıma odaklanmayı önemli ölçüde sürdürmektedir. Fakat özellikle 2000 sonrası süreçte yavaş yavaş da olsa akademik yayım açısından eleştirel siyasi coğrafyaya odaklanan araştırmalarda (Öksüz, 2020; Akay, 2021; Bekaroğlu & Barnes, 2021; Özgen, 2022; Akengin, 2022; Bekaroğlu & Yazan, 2023; Ar, 2024a; Ar, 2024b) artış yaşanmaya başlamıştır. Yine de metodolojik açıdan amaç, konu ve kazanım noktasında bütünsel ve ilişkiyel bir bağlamın ortaya konulmadığı; kapsamının toplumsal, kültürel ve bölgesel ihtiyaçlara, coğrafya ve güç aktörleri arasındaki karşılıklı inşaya göre revize edilemediği Türkiye siyasi coğrafyacılığında “*siyasetten azade kılınmış bir siyasi coğrafya*” düşüncesinin hâkim paradigma olarak bağlamını koruduğu sonucu ortaya çıkmaktadır. Dahası coğrafyada yaşanan yenileşme eğilimleriyle kıyaslandığında özellikle siyasi coğrafya alanındaki gelişmeye

aracılık edecek jenerasyonların yetersiz olması ve uzmanlaşmanın sınırlı olması bu sorunun daha fazla derinleştiğini/derinleşeceğini ortaya koymaktadır.

Bu araştırma literatüre iki önemli temel katkı yapmaktadır. Birincisi, araştırmada Türkiye’de siyasi coğrafyanın yenileşme eğiliminin kendi bilimsel tarih yazımı ve paradigmatik bağlamı içerisinde incelenmesi önemli bir boşluğu doldurmaktadır. Özellikle Türkiye’de bu konu üzerine henüz herhangi bir araştırmanın yapılmamış olması göz önüne alındığında, siyasi coğrafya alanındaki disiplinler gelişiminin boyutlarının tespiti bilimsel bir açıyla ilk kez bu araştırmayla açığa çıkarılmıştır. İkincisi, bu çalışma jenerasyonlar, ders müfredatlarının içeriği ve bu müfredatlar kapsamında sunulan kaynakların tematik bağlamları çerçevesinde siyasi coğrafyadaki eğilimleri bütüncül bir açıyla ele alarak alan yazına önemli bir katkı sağlamaktadır.

Her araştırmada olduğu gibi bu makalenin de bazı sınırlılıkları ve bu sınırlılıklardan hareketle gelecekte araştırmalar için önerileri bulunmaktadır. Bunlardan ilki, çalışma kapsamından ötürü siyasi coğrafya yenileşme eğilimlerinin analizinde fenomenolojik verilerin çalışmaya dâhil edilememiş olmasıdır. Bu noktada üniversitelerin coğrafya bölümlerinde eğitim veren akademisyenlerin ve bu eğitimi alan öğrencilerin siyasi coğrafya dersine ilişkin algılarının ders içerikleriyle ve bu araştırmanın genel bulgularıyla karşılaştırmalı olarak analiz edilmesi kurumsal farklılıkların, pedagojik eksikliklerin, korolojik bütünselliğin ve disiplinin geleneksel-modern temayülüne ilişkin değişimin ortaya konulmasında önemli bir boşluğu dolduracaktır. Bir diğeri, çalışma siyasi coğrafya ders müfredatlarında yer alan kaynakların içeriğini kategorik olarak incelemesine rağmen bu kaynakların metinlerinde gömülü bulunan anlatıları analiz etmemiştir. Bu kapsamda yapılacak bir araştırma siyasi coğrafyaya ilişkin temel kavramsal belirleyicilerin neler olduğunu ortaya koyarak alana dair disiplinler çerçevesinin anlaşılmasına imkân tanıyacaktır.

Çıkar Çatışması / <i>Conflict of Interest</i>	Yazar(lar) çıkar çatışması bildirmemiştir. <i>The authors declared no conflict of interest</i>
Finansal Destek / <i>funding conditions</i>	Yazar(lar) bu çalışma için finansal destek almadıklarını beyan etmiştir. <i>The authors declared that this study has received no financial support</i>

REFERANSLAR

- Agnew, J. (2002). *Making political geography*. Routledge.
- Akay, S. (2021). The composition of multiple times and spaces in the protests. *The rest: Journal of politics and development* 11(2), 121-134.
- Akengin, H. (2022). Siyasi coğrafya insan ve mekân yönetimi (7. Baskı). Ankara: Pegem Akademi.
- Akkan, E. (1972). Cumhuriyetin 50. yıldönümünde coğrafya. *Coğrafya Araştırmaları Dergisi* 5-6, 1-5.
- Akyol, İ. H. (1943a). Son yarım asırda Türkiye’de coğrafya I: Mutlakiyet devrinde coğrafya". *Türk Coğrafya Dergisi*, Sayı: 1, 3-15.
- Akyol, İ. H. (1943b). Son yarım asırda Türkiye’de coğrafya II: Meşrutiyet devrinde Coğrafya. *Türk Coğrafya Dergisi*, Sayı: 2, 121-136.
- Akyol, İ. H. (1943c). Son yarım asırda Türkiye’de coğrafya III: Cumhuriyet Devri. *Türk Coğrafya Dergisi*, Sayı: 3-4, 247-276.
- Anaz, N. (2015). Siyasi coğrafyada disiplinler gelişmeler ve Türkiye’de siyasi coğrafya çalışmaları. L. Sunar içinde, *Sosyal bilimlerde yeni eğilimler* (s. 185-218). Ankara: Nobel Yayınları.
- Ankersmit, F., Domańska, E., & Kellner, H. (2009). *Re-figuring hayden white*. Stanford University Press.
- Ar, M. (2020). Jeopolitik söylemde paradigmatik değişim ve eleştirel söylem analizi. *International Journal of Geography and Geography Education*, (42), 278-290. <https://doi.org/10.32003/igge.674834>
- Ar, M. (2021). Mekân, yer ve yersizlik kavramları üzerine bir inceleme. *Şehir ve Medeniyet Dergisi*, 7(14), 8-25.
- Ar, M. (2023a). Millî Görüş Hareketi’nin toplumsal cinsiyet politikası: Bir feminist jeopolitik denemesi. *International Journal of Geography and Geography Education*, (50). <https://doi.org/10.32003/igge.1233109>, 221-246.

- Ar, M. (2023b). Relational space: Football as a meta fetishism. *Journal of Geography*, (47), 223-240. doi.org/10.26650/JGEOG2023-1293999
- Ar, M. (2024a). Türkiye'de Siyasal aktörlerin kentsel gelişime etkisi ve siyasal benliğin inşası. *İDEALKENT*, 16(44), 935-966. https://doi.org/10.31198/idealkent.14871
- Ar, M. (2024b). Siyasi coğrafyada yenileşme eğilimleri: Bibliyometrik göstergeler üzerinden karşılaştırmalı bir ağ analizi. *Coğrafi Bilimler Dergisi*, 22(2), 521-555. https://doi.org/10.33688/aucbd.1455534
- Arı, Y. (2008a). The effects of Bologna Process on geography departments in Turkish universities. *Herodot Conference on Future Prospects in Geography Proceedings*, (s. 27-35). Liverpool.
- Arı, Y. (2008b). Coğrafya öğretiminde yöntem ve yaklaşımlar. R. Özey, & A. Demirci içinde, *Coğrafyayı neden çok boyutlu olarak tanımlama ve öğretmeye ihtiyaç vardır* (s. 1-22). İstanbul: Aktif Yayınevi.
- Arı, Y. (2013). Yeni yüzyılda Türkiye'de coğrafya: Fırsatlar ve tehditler. *Beşerî Coğrafya Dergisi 1(1)*, 6-13.
- Arı, Y., & Kaya, İ. (2013). *Coğrafya araştırma yöntemleri*. Balıkesir: Coğrafyacılar Derneği.
- Arı, Y. (2017). Çevresel determinizmden politik ekolojiye: Son 100 yılda Dünya'da ve Türkiye'de insan-çevre coğrafyasındaki yaklaşımlar. *Doğu Coğrafya Dergisi 22(37)*, 1-34.
- Arı, Y. (2019). Yenilik ve bilimsel gelişme: Türk coğrafya tartışma listesinin (coğrafya) içerik analizi (1997-2012). *International Journal of Geography and Geography Education 39*, 95-120. https://doi.org/10.32003/iggei.518929.
- Atalay, İ. (2004). *Türkiye coğrafyası ve jeopolitiği*. İstanbul: Meta Basım.
- Beazley, C. R. (2012). *The dawn of modern geography: A history of exploration and geographical science*. Ulan Press.
- Beck, U. (2009). *World at risk*. Cambridge: Polity Press.
- Bekaroğlu, E., & Yavan, N. (2013). Modern Türk coğrafyasının tarihsel gelişiminde batılı coğrafya okullarının etkisi: Ampirik bir analiz. *Beşerî Coğrafya Dergisi, 1(1)*, 51-66.
- Bekaroğlu, E., & Yavan, N. (2018). Türk coğrafyacılığında dört gelenek: Ampirik bir analiz. *Marmara Coğrafya Dergisi, 37*, 79-93. https://doi.org/10.14781/mcd.386126.
- Bekaroğlu, E., Yavan, N., & Anlı, Ö. F. (2019). Türk coğrafyacılığında jenerasyonlar: Disiplinin tarihine kohortçu bir yaklaşım. *Coğrafi Bilimler Dergisi, 17(1)*, 55-77. https://doi.org/10.33688/aucbd.502638.
- Bekaroğlu, E., & Barnes, T. (2021). Dictatorships and universities: The 1980 Turkish military coup d'état and Turkish geography. *Political geography 91*, https://doi.org/10.1016/j.polgeo.2021.102481, 1-11.
- Bekaroğlu, E., & Yazan, S. (2023). Mapping hegemony in geography: A historical perspective from the periphery. *Area 55(1)*, 71-80. https://doi.org/10.1111/area.12809.
- Bengtson, N. (1936). Political Geography in the high school. *Journal of Geography, 35(3)*, 82-89. https://doi.org/10.1080/00221343608987899.
- Bilgili, M. (2017). Coğrafyanın bilimsel kimliğine postyapısalcı bir yaklaşım. *Marmara Coğrafya Dergisi, 35(10)*, 101-109. https://doi.org/10.14781/mcd.291173.
- Bilgili, M., & Kocalar, A. O. (2020). Coğrafya nedir? *Liberal Düşünce Dergisi, 25(99)*, 145-162. https://doi.org/10.36484/liberal.771132.
- Bilgin, T. (1961). *Coğrafya enstitüsü faaliyeti (1950-1960)*. İstanbul: Baha Matbaası.
- Blacksell, M. (2004). *Political geography*. Routledge.
- Brzezinski, Z. (2005). *Büyük satranç tahtası*. İstanbul: İnkılap Yayınları.
- Butt, G. W. (1990). Political understanding through geography teaching. *Teaching Geography, 15(2)*, 62-65.
- Cosgrove, D. (2001). *Apollo's eye: A cartographic genealogy of the earth in the western imagination*. Baltimore MD: JHU Press.
- Cox, K., Robinson, J., & Low, M. (2007). *Handbook of political geography*. SAGE.
- Cox, K. (2008). *Political geography: Territory, state and society*. John Wiley & Sons.
- Dahlberg, K. (1996). Population dynamics and global change: The need for new conceptual maps. *GeoJournal, 39*, 311-320.

- Darkot, B. (1951). Türkiye coğrafyasının kuruluşuna bir bakış. *İstanbul Üniversitesi Coğrafya Enstitüsü Dergisi*, 1, 59-62.
- Defay, A. (2005). *Jeopolitik*. Ankara: Dost Kitapevi.
- Dittmer, J., & Sharp, J. (2014). *Geopolitics: An introductory reader*. Routledge.
- Dodds, K. (2019). *Geopolitics: A very short introduction*. OUP Oxford. Oxford University Press.
- Duğın, A. (2010). *Rus jeopolitiği: Avrasyacı yaklaşım*. İstanbul: Küre Yayınları.
- Erinç, S. (1973). *Cumhuriyetin 50. yılında Türkiye'de coğrafya*. Ankara: Başbakanlık Kültür Müsteşarlığı, Cumhuriyetin 50. Yıldönümü yayınları 11. Başbakanlık Basımevi.
- Flint, C., & Taylor, P. (2019). *Siyasi coğrafya dünya- ekonomisi ulus- devlet ve yerellik*. Ankara: Nobel Yayınları.
- Fouskas, V. (2004). *Balkanlar, Ortadoğu, Kafkasya*. İstanbul: Aykırı Yayınları.
- Fukuyama, F. (2011). *Tarihin sonu ve son insan*. İstanbul: Profil Yayıncılık.
- Göney, S. (1979). *Siyasi coğrafya II*. İstanbul: İ.Ü. Edebiyat Fakültesi Yayınları.
- Gray, C., & Sloan, G. (2003). *Jeopolitik, strateji ve coğrafya*. Ankara: ASAM Yayınları.
- Guba, E., & Lincoln, Y. (1994). Competing paradigms in qualitative research. *Handbook of qualitative research*, 2, 163-194.
- Günel, K. (1994). *Coğrafyanın siyasal gücü*. İstanbul: Edebiyat Fakültesi Basımevi.
- Güngördü, E. (1992). Irak'ta Siyasi Coğrafya ve Türkler, KER, Yıl. 2, Sayı. 8 (Nisan), Ankara 1992, s. 4. *Kerkük Dergisi* 8.
- Gürsoy, C. (1975). Cumhuriyetimizin 50.yılında coğrafya ve Türk Coğrafya Kurumu. *Türk Coğrafya Dergisi*, 26, 1-3.
- Häkli, J., & Paasi, A. (2018). Geography, space and identity. In J. Öhma, & K. Simonsen, *Voices from the North: New trends in nordic human geography* (p. 141-155). London: Routledge.
- Harvey, D. (2019). *Sosyal adalet ve şehir*. İstanbul: Metis Yayınları.
- Harvey, D. (2022). *Sermayenin Sınırları*. İstanbul: Nika Yayınevi.
- Hasanov, A. (2012). *Jeopolitik*. İstanbul: Babıali Kültür Yayıncılığı.
- Heffernan, M. (2003). Histories of geography. In S. L. Holloway, S. P. Rice, & G. Valentine, *Key concept in geography* (p. 3-20). London: Sage Publications.
- Huntington, S. (2008). *Medeniyetler çatışması ve dünya düzeninin yeniden kurulması*. İstanbul: Okyanus Yayınları.
- Hütteroth, W. (1992). Cumhuriyet döneminde coğrafya biliminin gelişmesine dışarıdan bir bakış. *Selçuk Üniversitesi Ata Dergisi*, 2, 21-28.
- İkiel, C. (2004). Jeopolitik bir olgu: Türkiye'nin AB üyeliğine adaylığı veya olası bir Avrupa-Türkiye birliği. *Cum. 81. Yılına Armağan* (s. 147-153). İçinde Sakarya Üniv. Atamer Yayını.
- İlhan, S. (1989). *Jeopolitik duyarlılık*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi.
- Johnston, R. (2003a). *Geography and the social science tradition*. London: Sage Publications.
- Johnston, R. (2003b). Order in space: Geography as a discipline in distance. In R. Johnston, & M. Williams, *A century of British geography* (p. 303-346). Oxford: Oxford University Press.
- Johnston, R. (2017). Beşerî coğrafya: Değişen disiplinler gündemin politikası. (Çev. Erdem Bekaroğlu). *Possible*, 10, 39-57.
- Jones, M., Jones, R., Woods, M., Whit, M., Dixon, D., & Hannah, M. (2014). *An introduction to political geography: Space, place and politics*. London: Routledge.
- Karabulut, B. (2005). *Strateji-jeostrateji-jeopolitik*. İstanbul: Platin Yayıncılık.
- Kaya, İ. (2015). Kültürel dönüş ve yeni kültürel coğrafya. *Coğrafyacılar Derneği Uluslararası Kongresi Bildiriler Kitabı 21 içinde*. (s. 629-633). Ankara: Coğrafyacılar Derneği.
- Khun, T. S. (2021). *Bilimsel devrimlerin yapısı*. İstanbul: Kırmızı Yayınları.
- Korkut, C. (1970). *Siyasi coğrafya açısından devlet sınırları ve Türkiye'nin sınırları*. İzmir: Karınca Matbaacılık.

- Kuus, M. (2019). Political geography I: Agency. *Progress in Human Geography*, 43.1, 163-171. <https://doi.org/10.1177/0309132517734337>.
- Lefebvre, H. (2014). *Mekânın üretimi*. İstanbul: Sel Yayıncılık.
- Lesser, I. O. (2000). *Türkiye'nin yeni jeopolitik konumu*. İstanbul: Alfa Yayıncılık.
- Lewis, B. (2017). *Ortadoğu: İki bin yıllık ortadoğu tarihi*. Ankara: Arkadaş Yayıncılık.
- Livingstone, D. N. (1992). The geographical tradition: Episodes in the history of a contested enterprise. Oxford UK: Blackwell.
- Neuman, W. L. (2006). Toplumsal araştırma yöntemleri: Nitel ve nicel yaklaşımlar. İstanbul: Yayın Odası Yayınları.
- Öksüz, M. (2020). Coğrafyanın çorabı ve pabucu: Bir coğrafya sözleşmesi olarak renk körlüğü. *Birikim Dergisi* 378, 89-106.
- Özey, R. (1999). *Dünya ve Türkiye ölçeğinde siyasi coğrafya*. İstanbul: Aktif Yayınları.
- Özey, R., & Kocalar, A. O. (2002). *Siyasi coğrafya*. İstanbul: Aktif Yayınları.
- Özgen, N. (2022). Ideological productions in human geography as an apparatus of the state/power. *Geografiska Annaler: Series B, Human Geography* 104(4), 362-373. <https://doi.org/10.1080/04353684.2022.2055607>.
- Özgüç, N., & Tümertekin, E. (2021). *Coğrafya: Geçmiş, kavramlar, coğrafyacılar*. İstanbul: Çantay Kitabevi.
- Özgür, E. M., & Yavan, N. (2013). Türk coğrafyacılarının iç hesaplaşması: Neden başaramadık, nasıl başarabiliriz. *Beşeri Coğrafya Dergisi*, 1(1), 14-38.
- Ratzel, F. (1897). *Politische Geographie*. Deutsch: R. Oldenbourg.
- Saldana, J. (2022). Nitel araştırmacılar için kodlama el kitabı. Ankara: PEGEM.
- Schuyler, E. (2007). *Türkistan*. İstanbul: Paradigma Yayınları.
- Short, J. R. (2002). An introduction to political geography. Routledge.
- Stoltman, J., & DeChano, L. (2002). Political geography, geographical education, and citizenship. In R. Gerber, & M. Williams. *Geography, culture and education* (s. 127-144). Netherlands: Springer.
- Tanrikulu, M., & Gümüşçü, O. (2021). Türkiye'de coğrafya biliminin gelişimi: 1940-2000 dönemi. *Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi*, 19(37), 467-512.
- Tezkan, Y., & Taşar, M. (2013). *Dünden bugüne jeopolitik dünya ve Türkiye*. İstanbul: Ülke Kitapları.
- Toal, G. (1989). Critical geopolitics: The social construction of place and space in the practice of statecraft. Unpublished PhD thesis. New York: Syracuse University.
- Toal, G., & Agnew, J. (1992). Geopolitics and discourse: Practical geopolitical reasoning in American foreign policy. *Political geography*, 11(2), 190-204.
- Toal, G., & Dalby, S. (1998). *Rethinking geopolitics*. London: Routledge.
- Toprak, M. A. (2022). Eleştirel beşeri coğrafya: Toplum, mekân, coğrafya. İstanbul: Bağlam Yayınları.
- Tümertekin, E. (1971). Türkiye'de beşeri coğrafyanın gelişmesi. E. Tümertekin, F. Mansur, & P. Benedict içinde, *Türkiye, coğrafî ve sosyal araştırmalar* (s. 1-16). İstanbul: İ.Ü. Edebiyat Fakültesi Yayınları.
- Tümertekin, E. (1998). Beşeri coğrafya. C. Emre içinde, *Cumhuriyet döneminde Türkiye'de bilim-sosyal bilimler II* (s. 187-215). Ankara: Türkiye Bilimler Akademisi.
- Unwin, T. (2013). *The place of geography*. London: Routledge.
- Winchester, H., & Rofe, M. (2005). Qualitative research and its place in human geography. I. In Hay, & M. Cope, *Qualitative research methods in human geography* (s. 3-18). Oxford: Oxford University Press.
- Yaşar, A., & Akengin, H. (2020). Siyasi coğrafya literatürü üzerine bir değerlendirme. *Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi*, 17(34), 421-439.
- Yazıcı, H., & Koca, N. (2007). *Türkiye coğrafyası ve jeopolitiği*. Ankara: Pegem Yayınları.
- Yiğit, A., & Tunçel, H. (2019). *100. yılında Türkiye'de coğrafyacılar 1 ve 2*. Bilecik: Türk Coğrafya Kurumu Yayınları.

Received: 19 August 2024 | Revised: 5 October 2024 | Accepted: 18 October 2024

RUSYA-GÜRCİSTAN-TÜRKİYE JEOPOLİTİĞİ BAĞLAMINDA GÜRCİSTAN ÖZERK BÖLGELERİ

Georgian Autonomous Regions in the Context of Russia-Georgia-Türkiye Geopolitics

Müberra KOÇYİĞİT TÜRK

Diyarbakır-Türkiye
muberrakocyigit09@gmail.com

Abstract

Abkhazia, South Ossetia and Adjara have experienced autonomy-independence issues due to their historical-geographical, ethnic differences, geopolitical interests and political events that developed with the Russian-Ottoman domination wars in the Caucasus. These autonomous regions have different geopolitical meanings for Georgia, Türkiye and Russia. Georgia sees the autonomous regions as its own part, request to preserve its territorial integrity and combine it into its country in geoeconomic and socio-political terms. Autonomous regions have geopolitical importance in terms of Georgian border security. The loss of these regions will mean a loss of territory and prestige for Georgia. Georgian autonomous regions have historical meaning for Türkiye as a Caucasian country as the heritage site of the Ottoman Empire. Türkiye is the guarantor country of Abkhazian and Adjara Muslims based on historical agreements. Autonomous regions also include Türkiye's border security and trading benefit in terms of location. For Russia, these regions represent a mechanism for controlling the South Caucasus and Georgia's action against NATO and EU policies. Since it is the shortest isthmus area that brings the Black Sea-Caspian Basin closer, it has an energy and trade axis and tourism potential. The fact that South Ossetia and Abkhazia form the Russian-Georgian border determines border security.

The study aims to examine the geopolitical meaning of the autonomous territories in terms of Georgia, Russia and Türkiye. It analyses possible scenarios on how the regions of Abkhazia, South Ossetia and Adjara were shaped geopolitically in the historical context, how they should be shaped and which political power the autonomous territories will choose as their representative (patron) in a possible situation. In the study, comparative historical analysis, progressive and reflectivist approaches interpreting the present and the future were used. The study concluded that Georgian autonomous regions may choose different political forces as their patrons.

Keywords: Caucasia, Georgia, Russia, Türkiye, Geopolitics.

Öz

Abhazya, Güney Osetya ve Acara; tarihi-coğrafi, etnik farklılıkları, jeopolitik çıkarları ve Kafkasya'da Rus-Osmanlı hâkimiyet savaşları ile gelişen siyasi olaylar nedeniyle özerklik-bağımsızlık sorunu yaşamışlardır. Bu özerk bölgeler; Gürcistan, Türkiye ve Rusya için farklı jeopolitik anlamlar taşımıştır. Gürcistan; özerk bölgeleri kendi parçası olarak görmekte, toprak bütünlüğünü korumak ve jeoekonomik, sosyo-politik açıdan ülkesine entegre etmek istemektedir. Özerk bölgeler, Gürcistan sınır güvenliği açısından jeopolitik önem taşımaktadır. Bu bölgelerin kaybı Gürcistan için toprak ve prestij kaybı anlamına gelecektir. Gürcistan özerk bölgeleri, Kafkas ülkesi Türkiye için; Osmanlı Devleti'nin miras bölgesi olarak tarihi anlam içermektedir. Türkiye tarihi anlaşmalara dayalı olarak Abhaz ve Acara Müslümanlarının garantör ülkesidir. Özerk bölgeler, Türkiye'nin konumsal açıdan sınır güvenliğini ve ticari kazançlarını da içermektedir. Rusya için bu bölgeler Güney Kafkasya'yı kontrol mekanizması, Gürcistan'ın NATO ve AB politikasına karşı eylemidir. Karadeniz-Hazar Havzasını yakınlaştıran en kısa berzah alanı olması nedeniyle enerji ve ticari eksen niteliği, turistik potansiyeli mevcuttur. Güney Osetya ve Abhazya'nın Rus-Gürcü sınırını oluşturmaları sınır güvenliğini belirlemektedir.

Çalışma söz konusu özerk bölgelerin Gürcistan, Rusya ve Türkiye açısından jeopolitik anlamını incelemeyi amaçlamaktadır. Tarihi bağlamda Abhazya, Güney Osetya ve Acara bölgelerinin jeopolitik açıdan nasıl şekillendiği, nasıl şekillenmesi gerektiği ve olası bir durumda özerk cumhuriyetlerin hangi siyasi gücü temsili (hamisi) olarak seçeceği konusunda olası senaryoları analiz etmektedir. Çalışmada, karşılaştırmalı tarihi analizler, günümüzü ve geleceği yorumlayıcı progresif ve reflektivist yaklaşımlar kullanılmıştır. Çalışmada Gürcistan özerk bölgelerinin farklı siyasi güçleri kendisine hamisi olarak seçebileceği sonucuna varılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Kafkasya, Gürcistan, Rusya, Türkiye, Jeopolitik.

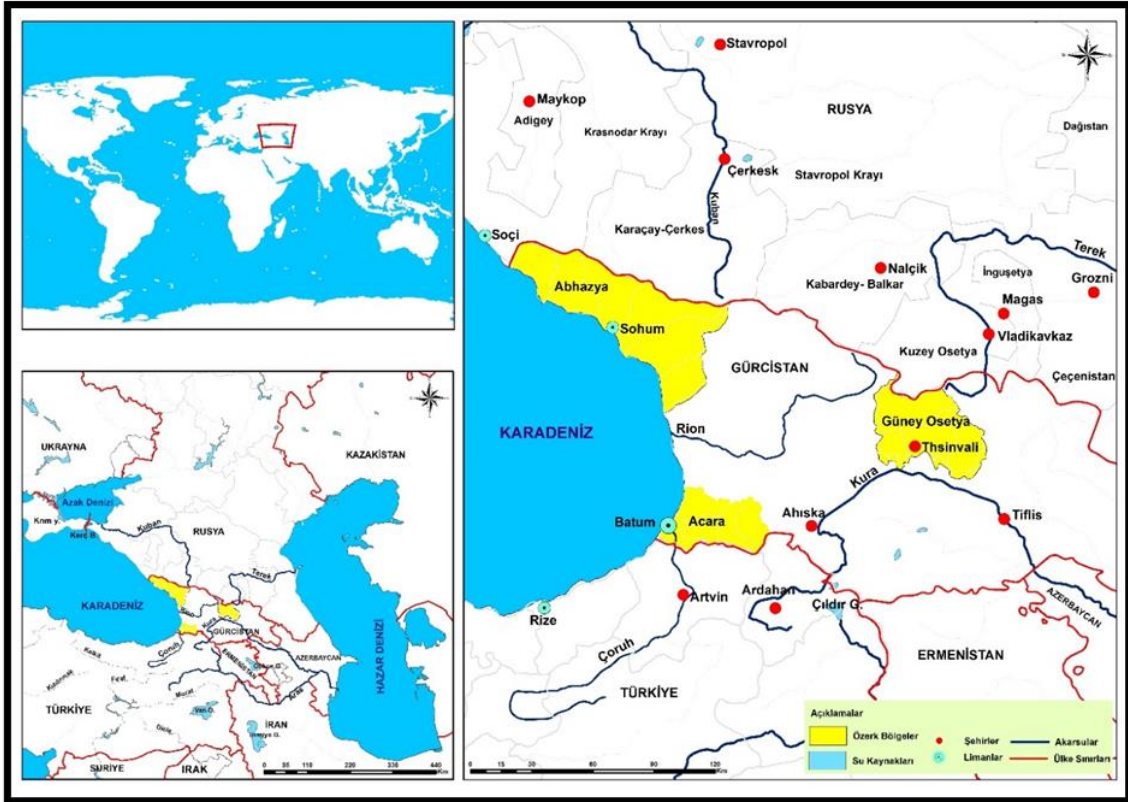
1. GİRİŞ

Asya ile Avrupa arasında berzah alanı olarak Kafkasya; Rus yazarları Tolstoy, Puşkin ile Dostoyevski'nin eserlerinde hayranlıkla söz ettiği ve Arap coğrafyacıların Cebel-Ül Elsan (diller dağı) adını verdiği coğrafi bölgedir (Akdemir ve Koçyiğit Türk, 2023). Kafkasya; çoklu kimlik-dil-din yapısına sahip bölge bir olarak, Soğuk Savaş'ın ardından hâkimiyet boşluğuna dönüşmüştür (Hacısalıhoğlu, 2001).

Coğrafi konumu açısından Güney Kafkasya, jeopolitik açıdan dünyanın mikro modelini oluşturmaktadır (Markhulia, 2023). Güney Kafkasya ülkesi olarak Gürcistan'ın jeopolitik zayıflıkları; sorunlara kaynaklık teşkil eden bir coğrafi ortamda yer alması (Güney Osetya ile sınır olan Kuzey Osetya'nın başkenti Vladikavkaz'da Rus askeri üssünün yer alması gibi), Azerbaycan gibi zengin yeraltı kaynaklarına ve Ermenistan'ın aksine güçlü bir diasporaya sahip olmaması, Abhazya, Güney Osetya, Acara gibi toplulukların etnik ablukası altında olmasıdır (İbrahimli & Koç, 2022).

Gürcistan, özerk bölgeler açısından etnopolitik kutuplaşmaların yoğun yaşandığı ve bölgesel kimlik tanımlarının karmaşık olduğu bir ülkedir. Abhazya, Güney Osetya ve Acara özerk bölgeleri; Gürcü kimliğinin dışında kendilerini tanımlama biçimlerine ve bölgesel aktörlerin desteğine dayalı olarak ayrılıkçı eylemler sergilemişlerdir. Bu özerk bölgeler gelecek zamanda hangi siyasi gücü, temsili olarak seçeceklerdir? Çalışma; söz konusu özerk bölgelerin Gürcistan, Rusya ve Türkiye açısından jeopolitik anlamını incelemeyi amaçlamaktadır. Tarihi bağlamda Abhazya, Güney Osetya ve Acara bölgelerinin jeopolitik açıdan nasıl şekillendiği ve nasıl şekillenmesi gerektiği ve olası bir durumda özerk cumhuriyetlerin hangi siyasi gücü temsili (hamisi/garantörü) olarak seçeceği konusu üzerine analiz yapılmaktadır.

Gürcistan, kuzeyinde Rusya, doğusunda Azerbaycan, güneyinde Ermenistan, güneybatısında Türkiye ve batısında Karadeniz ile çevrilidir. Gürcistan'ın üç özerk bölgesi bulunmaktadır: Acara, Abhazya ve Güney Osetya (Şekil 1).

Şekil 1. Gürcistan ve Özerk Bölgelerinin Konumu

Figure 1. Location of Georgia and its Autonomous Regions

Hazar ve Karadeniz havzalarını birbirine bağlayan en kısa yol; Acara, Abhazya ve Güney Osetya özerk bölgelerinin bulunduğu berzah alanıdır. Acara ve Abhazya özerk bölgeleri aynı zamanda jeostratejik Karadeniz Havzası'nın kilit bölgelerini oluşturmaktadırlar. Jeopolitik açıdan sınır alanı; bir devletin kontrolünde olan, ancak nüfus bağlamında ve etnik-ekonomik-siyasi bağlamda uyumun olmadığı sahalardır. Bu bölgelerin kime ait olduğuna dair komşu ülkelerin fikirleri bulunmakta ancak hâkim sahalı olarak görmemektedirler (Hasanov, 2012). Gürcistan'ın özerk bölgelerinde dikkat çekici noktalardan biri üç özerk bölgenin de sınır bölgelerinde yer almasıdır. Bu özerk bölgelerin ortak niteliği; tarihi, coğrafi ve etnik etkenlerle şekillenmiş kendilerini tanımlama biçimlerinden kaynaklı olarak özerk bölge statüsü elde etmeleridir. Acara, Abhazya, Güney Osetya özerk bölgelerinin konumsal, tarihi, coğrafi ve etnik nitelikleri, Gürcistan açısından müdahaleyi zorlaştıran, iç-dış politik manevraları gerekli kılmaktadır. Bu bölgelerin uluslararası statüsünü belirlemede etkili dışsal aktörler Türkiye ve Rusya olup, bölge için jeopolitika üretmektedirler. Bunların yanı sıra Abhazya, Acara ve Güney Osetya'nın siyasi ve etnik sınırları örtüşmemektedir. Özerk bölgeler aynı zamanda Rusya, Türkiye ve Gürcistan açısından, ticaret, güvenlik, çatışma, kaçakçılık konularının ön plana çıktığı sınır alanlarıdır.

2. YÖNTEM

Gürcistan'ın özerk bölgelerinin tarihsel analizinin yapılması, bu bölgelerin ayrılıkçı anlayışına dair fikir vermektedir. Tarihsel analiz yaklaşımı, geçmişte yaşanan olayları inceleyerek günümüzü anlayabilme ve geleceğe dair yorum yapabilme imkânı sunmaktadır (Kaya, 2013). Gürcistan'daki özerk bölgelerin jeopolitik şekillenme biçimini kavrayabilmek, söz konusu bölgelerin tarihsel analizinin yapılmasına bağlıdır.

Geçmişten günümüze uzanan jeopolitik eğilimlerin değişimine istinaden, sürekli değişimi esas alan ve geçmişte durumun nasıl şekillendiğine odaklanılarak geçmiş, günümüzü ve geleceği ele alan progresif yaklaşımdan faydalanılmıştır. Progresif, ilerleme ve gelişme anlamına gelmektedir. Bu bakış açısıyla ile çalışma sahası incelenerek sonraki dönemler hakkında ipucu elde edilmektedir. Bu bağlamda progresif yaklaşımda, olaylar eskiden yeniye doğru incelenerek yeni öğeler ortaya konulur (Top & Yiğit, 2013). Progresif (ilerlemeci) yaklaşıma göre insan doğası, toplum, yaşam bir değişime tâbidir (Yayla, 2009). Dolayısıyla, Gürcistan özerk bölgelerinin geçmişte nasıl şekillendiği, günümüzde nasıl bir jeopolitik durumda olduğu analiz edilerek, bölgenin geleceğine dair öngörüler ortaya koymak mümkündür.

Acara, Güney Osetya, Abhazya bölgelerine dair analizler, konunun yorumlanması ve sosyal gerçekliğin anlamlandırılmasını açıklayan reflektivist yaklaşımdan faydalanılmıştır. Reflektivist yaklaşımda, analizi yapan kişi konuyu yorumlar ve dönüşümsel anlamı inceler. Özerk bölgelerin sosyal değişim ve dönüşümünün yorumlanması amacıyla reflektivist yaklaşımdan yararlanılmıştır. Reflektivizm (yansıtıcı) geçmiş deneyime yanıt olarak ilgili bilgileri değerlendirme ve karar alma temeli üzerine bir sonraki planlama ve eylem kaynağı biçiminde sürekli olarak incelenmesini gerektiren ilgili gerçeklerin kullanımınıdır (Al Mahmud, 2013). Bu bağlamda Gürcistan özerk bölgeleri, geçmiş deneyimlere dayalı olarak yeni yorumların üretimini içermektedir.

Gürcistan'ın özerk bölgelerini gösteren haritalar (Şekil 1), ArcGIS 10.4 yazılımı kullanılarak hazırlanmıştır.

3. ACARA ÖZERK CUMHURİYETİ

Acara, Batum merkezli tarihi-coğrafi etkenlerle Gürcistan'ın kutuplaşmış özerk bir cumhuriyettir. Bölge Karadeniz'in kuzeydoğusunda yer alıp, kuzeyden Gürcistan'a bağlı Guria, doğudan Samsthe-Cavaheti eyaletleri ve güneyden Türkiye ile komşudur ve Sarp Sınır Kapısı ile Artvin Hopa'dan Türkiye'ye bağlanır. Acara, Kuzey Anadolu Dağları ile Küçük Kafkas Dağları'nın birleştiği konumda yer almaktadır. Bu haliyle Acara hem Anadolu'nun hem de Kafkasya'nın bir parçasıdır. Türkiye'den kaynağını alan ve sınırı aşarak Karadeniz'e dökülen Çoruh Nehri bu iki coğrafi ortamı birbirine bağlamaktadır. Doğu Karadeniz ile Acara, iklim ve beşerî nitelikler açısından benzerdir. Hopa, Sarp ile Rize'de yetiştirilen tarımsal ürünler Acara kıyılarında da yetiştirilir. Bu bağlamda Acara, coğrafi olarak Türkiye'nin devamıdır.

Türkiye-SSCB arasında yapılan 1921'de Kars Antlaşması'nın 4. maddesinde Türkiye'nin doğu sınırı çizilmiş olup Karadeniz kıyısında Sarp Köyü'nden başlayarak Hidmeta, Şavşal Dağları, Kanlı Dağ'dan geçip Ardahan, Kars sancakları Türkiye'de kalmak üzere, Arpaçay, Nijni Karasu-Aşağı Karasu Nehirlerinden Aras

Nehri'nin talveğini takip etmektedir (Korkut, 1970). Bu haliyle Sarp Köyü ikiye ayrılmış ve Sarp sınır kapısı iki köyün ortasında kurulmuştur. Türkiye'de Sarp Köyü Artvin Kemalpaşa ilçesinde, Sarpi Köyü ise Acara özerk bölgesinin en güneyinde yer almaktadır. Köy, Osmanlı döneminde Lazistan Sancağına bağlı olarak Batum'a 20 km, Hopa'ya 12 km olup bölge halkı Lazca konuşmaktadırlar. Bu bağlamda Türkiye-Acara etnik bir sınır oluşturmamaktadır. Nitekim Gümüüşçü'ye göre (2010) günümüzde siyasal sınırlar, her zaman ve her yerde etnik unsurlar esas alınarak belirlenmemektedir.

Acara meselesi, küçük bir bölge olmasına karşın kapsamlı dış politika ile bağlantılıdır (Prokhlëbkin, 1998). Bölgeye dair Rusya, Gürcistan ile Türkiye'nin jeopolitik yaklaşımları ve amaçları farklıdır. Acara meselesinin uluslararası boyut kazanma nedeni Acara'nın bulunduğu konumu itibari ile dışsal etkilere açık olması ve tarihi süreçle gelen kendini tanımlama biçimiyle ilgilidir. Gürcüler onları Kartvel olarak nitelendirirler de Acaralılar, bu tâbiri kabul etmemektedirler. Togan'a göre (1981) Acaralılar, Yunan eserlerinde Kolchi kavminden gelen fakat MS 7. yy. da Gürcüleşmiş halklardır. Kurat'a göre (1992), Acara, Kuman-Kıpçak Türklerindedir. Köklerine dair farklı görüşler olsa da sonuç itibari ile Acara; Gürcistan'a aidiyet duymayan halkların yaşadığı bir özerk bölgedir. Acara bölgesi, tarihi boyunca çeşitli kavim ve devletlerin istilasına uğramış olan bir bölge olarak Gürcistan ile nadiren birleşmiş olduğundan günümüzde de benzer problemi yaşamaktadır.

11. yy. dan 19. yüzyılın sonlarına kadar Türk bölgesi olarak Selçuklu, Kıpçak ve Osmanlı hâkimiyeti altında kalan Acara, bu süreç boyunca Türkleşmiştir. 6. yy. da Abbasiler döneminde İslamlaşmaya başlayan Acara, 16. yy'dan başlayarak 19. yy'ın sonuna kadar Osmanlı Devleti'nin etkisi altında kalmış ve tam anlamıyla İslam'ı benimsemiştir. Osmanlı Devleti döneminde Çıldır eyaletine bağlı olan Acara'nın; 17-18. yüzyıllarda İspir sancağı, Kars eyaletine bağlanmıştır (Acara, t.y). Acara, Osmanlı Devleti toprağı olduktan sonra "Acaristan" olarak adlandırılmıştır. Acaralılar; Gürcü dilini, gelenek ve göreneklerini korumuş, ancak Ortodoks Gürcülerden farklı olarak İslamiyet'i kabul etmişlerdir. 300 yıl izole olan Acaralılarda bu durum, dinî-hukukî bir statü ortaya çıkararak milletlerarası hukuksal konum yaratmıştır. Bu açıdan Acara, Türklerle birleşmiş bir iç Türk toprağı haline gelmiştir (Prokhlëbkin, 1998). Nitekim Osmanlı Devleti'nin Acara'yı kaybetmesinin ardından, Acaralıların Gürcü ve Ruslara karşı Osmanlı Devleti'nin yanında savaşlara (1828-29 ve 1877-78 Osmanlı Rus Savaşları) katılması, onların bu bölgeyi Osmanlı toprağı olarak gördüklerini ve tercih ettiklerini kanıtlamıştır.

19. yüzyılda Rusya'nın Kafkasya'daki üstünlüğü Acara'da sınır değişimlerine neden olmuştur. Rusya'nın Doğu Karadeniz'deki siyasî-askerî açıdan tam hâkimiyetinin sağlanabilmesi için Abhazya ve Acara bölgelerinin bulunduğu Gürcistan kıyılarının Rus hâkimiyetine alınması gerekiyordu. Rusya, Osmanlı-Çerkes bağıni kopararak Kuzey Kafkasya'da hâkimiyet kurduğu gibi Acara'da askeri-demografik politikalarla Türk izlerini silerek Güney Kafkasya'da hâkimiyet kurmak istiyordu. Nitekim 1878'de Berlin Antlaşması ile Acara'yı alan Rusya, bölgenin tamamen Türkleşmesine engel olmuştur. Bu antlaşma ile Elviye-i Selase (Kars-Ardahan ve Batum) Ruslara bırakılmıştır. Acara; Rusya'nın Kafkasya'ya hâkimiyeti için Osmanlı ile sınır karakolu niteliğı taşıyan, stratejik demografik bölge olarak algılanmaktaydı.

Rusya'nın tek amacı bu bölgede nüfuz oluşturup Güney Kafkasya'yı ele geçirmek değil, aynı zamanda bölgenin ticari gücüne de sahip olmaktı. Rusya, 1883'te bir demiryolu inşa ederek Bakü-Tiflis-Batum petrol boru hattı ile Hazar Havzası'nın petrolünü bu hat üzerinden aktarmayı sağlamıştır. 20. yüzyılın başında Batum, Hazar petrolünün taşındığı Karadeniz'in en stratejik limanı ve bir sanayi ve ticaret kenti haline gelmiştir. Bu bağlamda Rusya'nın Acara'ya jeopolitik bakışı, Batum Limanı üzerinden bir enerji hattı oluşturduğu "ticari fonksiyon"dur. Bunun yanı sıra Rusya; Kafkasya'nın Karadeniz kıyılarında tam hâkimiyet kurmak istemektedir.

Türkiye ve Gürcistan arasında Acara bölgesi başta olmak üzere gizli anlaşmazlıklar bulunmaktadır (Davtyan, 2014). Acaralılar, Moskova Antlaşması'ndan önce bağımsız olmak ya da Türkiye'ye bağlanmak istemişlerdir. Nitekim 1918'de Brest Litovsk Antlaşması gereğı Kars, Ardahan ve Batum için halk oylaması yapılmış ve halk Türk tarafını seçmiştir. Oylama sonucunda 87.084 kişiden 84.124'ü (%96'sı) Osmanlı Devleti lehine oy vermiştir (Tansel, 1978). Rusya bu üç yerin Türkiye'ye verilmesini istememiştir. Acaristan'ın bölgede Türkiye yerine Gürcistan'a (ki daha sonra Gürcistan'ı kendine bağlayacaktı) verilmesini istemiştir. Esasen bu talep usule aykırıdır. Oylama ile bölge halkının hangi ülkeye bağlanacağı konusu demokratik yollardan mümkün görünmektedir ancak bu yol, Ruslar tarafından çiğnenmiştir. Olması gereken, halkın talebi doğrultusunda bölgenin

Türk toprakları içinde kalmasıydı ancak Türkiye'nin o dönem rejim değiştirmiş Rusya ile ilişkilerinin tazeliği ve olmaması gerektiği halde Misak-ı Milli'nin varlığı (oysaki Türkiye sınırları daha genişler), Türkiye'nin zayıf politikaları sonucunda, Kafkasya sınırları Rusya'nın lehine sonuçlanacak biçimde çizilmiştir. Ayrıca Mondros Ateşkes Antlaşması'nın 15. maddesi gereği İngilizlerin Hazar petrolerini taşıyacakları Batum Limanı nedeni ile Güney Kafkasya sınırı İtilaf Devletleri'nin idaresine verilmiştir. İngilizlerin bölgeden çekilmesinden sonra Gürcistan bölgeyi işgal etmiş ve TBMM, Acara'daki Müslümanların haklarının korunmasını talep etmiştir. Acara'da 1. Dünya Savaşı sırasında pek çok Milli, İslamî gazete çıkarılmıştır. Bolşevik Rusya'sının bölgeye girmesiyle Gürcüler, Batum'u Ruslara bırakmıştır.

Acaralılar, ulusal ve uluslararası açıdan Türkiye'nin gayretleri ile özerkliklerini kazanmışlardır (Murtazaoğlu, 2004). 16 Mart 1921 Sovyet Rusya ve TBMM arasında yapılan Moskova Antlaşması'nın 2. Maddesi gereğince, Acara'nın kültürel ve dinsel hak ve hukukunun sağlanarak kendi istekleri doğrultusunda kullanım yetkisine sahip oldukları arazi üzerinde yönetsel özerklik verilmesi şartı ile Türkiye Acara'yı Gürcistan'a bırakmıştır. Bu madde ile Türkiye; yetkilerini özerklik doğrultusunda kullanarak Acara'nın dini-kültürel haklarının ve özerkliğini temin eden ve koruyuculuğunu sağlayan devlet olmuş; Acara'yı özerk statüsü olan bir bölgeye dönüştürmüştür. Bu durum ileride ortaya çıkabilecek dini-kültürel çatışmalara karşı Acara'nın haklarının korunmasını sağlayan bir teminat olarak görülmekte olup, Türkiye bir anlamda kendi kültürel değerlerinin koruyuculuğu ile garantör olmuştur. Kars Antlaşması, Moskova Antlaşması'nı teyit eden antlaşma olarak rol oynamıştır. Kars Antlaşması'nın 6. maddesinde Batum kazasının Gürcistan'a verilmesine karar verilmiştir ancak Türkiye'nin Batum Limanı'ndan gümrüksüz serbest geçişi için onay verilmiştir. Aynı madde kapsamında, bölge ahalisine her cemaatin kültürel-dinsel haklarını idare etme konusunda geniş bir özerklik verilmesi karara bağlanmıştır (Korkut, 1970). Buna göre Moskova ve Kars Antlaşmaları, Acara halkının din-dil-kültür ve eğitim haklarını istediği gibi şekillendirebileceğini taahhüt etmiştir. Ancak taahhütler antlaşma maddelerinde kalmış olup Acara'nın özerklikten vazgeçmesi veya Acaralıların göç etmeleri için baskı ve asimilasyon hem Ruslar hem de Gürcüler tarafından devam etmiştir. Acaralıların anayasa tasarısında kendilerini Türk olarak tanımlaması sorun olmuş; Acaralılar, 1921-1929 ve 1944'de sürgüne uğramışlardır. Bu bağlamda, Türkiye'nin ileride hak beyan etmemesi için bölgenin demografik yapısının değişmesi gerekli görülüyordu. Rusya, Kırım'da ve Kafkasya'nın diğer bölgelerinde yaptığı gibi Müslüman nüfusu bölgeden temizlemiş ve 1944'te onları Orta Asya'ya ve Sibirya'ya sürgün etmiştir. Şayet Ruslar bu bölgeyi ele geçirmemiş olsaydı Acara'da günümüzde Türk ve Müslüman nüfusu daha yüksek olacaktı. Nitekim dikkati çeken hususlardan biri Kafkasya'da etnik temizliğin yanı sıra yapılan dini temizliktir. Kafkasya'da Müslüman Gürcü nüfusunun sürgünü bu durumu kanıtlamaktadır. 1937 yılında Stalin Acaralıları ve din adamlarını tutuklayarak hapse atmış, bir kısmını idam ettirmiş, bir kısmını ise Sibirya'ya sürgün etmiştir (Uludağ, 2020). SSCB döneminde, Sovyet milleti yaratmak için dinsel-kültürel haklar korunuyor görünse de fiili açıdan haklar ihlâl edilmiştir (Murtazaoğlu, 2004).

1991'de Acara'da Müslüman nüfus oranı %75 iken, günümüzde nüfusun %65'i Ortodoks Hıristiyan'dır (Diler, 2014). SSCB döneminin rejimsel tercihi ve Sovyetleştirme politikası sonucunda Acara'da camiler, medreseler kapatılmış; Sosyalist rejimin getirdiği kamulaştırma, Acara bölgesinde de etkili olmuştur. Bu faaliyetler, Moskova Antlaşması'nın ihlâl edildiğini göstermektedir. Bölgede daha fazla Müslüman nüfusu olması gerekirken sürgünler ve asimilasyon yoluyla Acara'da Müslüman nüfus eritilmiştir. 1970 nüfus sayımında Acaralılar, kendini Gürcü şeklinde tanımlamak zorunda bırakılmıştır (Koç, 2007). Acara'da SSCB döneminde yalnızca inançlar değil kültürel yapı da tahribata uğramış, bölgeden Türk izleri silinmeye çalışılmıştır. Sovyet dönemi Acara'da Rusların Moskova Antlaşması'nın ihlâl edilerek jeoekonomik, demografik ve dini faaliyetlerini kendi istekleri doğrultusunda şekillendirdiği bir dönem olmuştur. Şayet SSCB dağılmamış olsaydı Acara Sovyet Rusya'nın bir parçası olmaya devam edecekti. Bölgede Rus baskıları ile Müslüman Acara nüfusunun tamamına yakın biçimde yok olacağını tahmin etmek güç değildir. Rusya; Acara ve Abhazya ile beraber Karadeniz'de ticari-jeostratejik kazançlarını sürdürecektir ve bölgede nüfuzunu güçlendirecekti. Durumun tersi düşünüldüğünde, başka bir ifadeyle, bölgenin Türkiye'de kalması, ne gibi sonuçlar doğuracaktı? Türkiye açısından Acara'nın önemi; İslamlaşmış ve Türk Devletleri döneminde Türkleşmiş bir bölge olması nedeniyle tarihi bağlarının mevcudiyetinden kaynaklanır. Acara'nın Türkiye'de kalması durumunda sınır bölgesi olarak Acara'da günümüzde %80'i aşkın Acaralı Müslüman nüfusu yer alacak; Türkiye'nin Gürcistan üzerindeki etkisi artmış olacak; Batum

Limanı'nın Türkiye'ye ait olması halinde, Türkiye Karadeniz'in güney kıyılarındaki gücünü doğu sahillerindeki stratejik gücüyle jeoekonomik ve jeopolitik açıdan perçinleyecekti. Ayrıca Türkiye, Ahıska üzerinde ve Güney Kafkasya'da nüfuz kazanmış olacaktı.

1991'de SSCB'nin dağılması ile bölgede jeopolitik dengeler Gürcistan'ın Acara'yı tamamen kendine bağlama mücadelesine dönüşmüştür. Bu amaçla Gürcistan; bir yandan Moskova ve Kars antlaşmalarının gereğini yerine getirmeye çalışırken, bir yandan da bölgede Hıristiyanlığı yaygınlaştırmaya çalışmıştır. Türkiye - SSCB sınırında yer alan Sarp köyünün ortasında bulunan camiyi dahi ikiye bölmüş olan yapay sınırın SSCB'nin dağılmasıyla değişimi, Kafkasya'da iç dengeleri değiştirdiği gibi, Türkiye'nin Kafkasya'ya bakış açısını da direkt etkilemiştir. Üzeri örtülen etnik, dinsel ve dilsel farklılıkların ortaya çıkması ile bölgesel çatışmalar ve yeni jeopolitik problemlerin meydana gelmesine neden olmuştur (Davutoğlu, 2016).

Gürcistan tarafından Acara; Gürcü tarihinin beşiği, kültürel ve jeoekonomik açıdan en gelişmiş bölgesi olarak algılanmaktadır. Batum, Gürcistan'ın Karadeniz üzerinden Avrasya'ya açılan penceresi ve Avrupalı yüzüdür. Gürcistan, bölgeyi kendine bağlamak için Acara'nın kendi bölgesi olduğunu, Osmanlı Devleti'nin Gürcistan'dan ve Gürcü kimliğinden koparılacak Acara'nın zorla Müslüman edildiğini dile getirmektedir. Ayrıca Gürcistan, tarihi Tao-Klarceti topraklarını göstererek Türkiye'nin Acara bölgesini ilhak ettiğini çünkü bu bölgede Gürcü nüfusunun bulunduğunu ifade etmektedir (Weiss & Zabanova, 2016).

Gürcistan'ın tarihi boyunca eristavlık (valilik) sistemi ile yönetilmesi eyaletlerin yarı özerk nitelik kazanmasına neden olmuş ve bu özellik, dışsal etkileri beraberinde getirmiştir. Acara'nın etnik, coğrafi ve tarihsel olarak farklılıklar taşıyan yapısı ve Gürcistan'ın bölgeye uyguladığı baskı politikaları bölgenin birleşmesi önündeki engeldir. Acara'nın, bölgede tarihi-siyasi-etnik oluşum süreci ile kendini tanımlama biçimi söz konusudur. Gürcülerin resmi tarihi adı Kartvel iken Acaralılar bu tanımlama kullanmamaktadır. Yukarı Acara'da isimleri Türkçe soy isimleri Gürcüce olan halklar yaşamakta ve bu halklar Türkçe konuşmaktadır. Gürcüler, Acaralılara Tatar demektedirler ve Tatar ismi bu bölgede Türkler için kullanılmaktadır (Özey, 2021). Bu bağlamda bölgenin tarihi açıdan Türkleşmiş olması gerçeği ön plana çıkmaktadır. Ayrıca Acara'da ayrılıkçı liderlerin varlığı da Gürcistan'ın bu bölge ile birleşmesi önünde engeller oluşturabilmektedir. Örneğin 1991'de SSCB'nin dağılması sonucu 1992'den 2004'e değin Acara'yı Müslüman olan Abaşidze yönetmiştir. Rusya, bölgeyi uzaktan kontrol etmek amacıyla Gürcistan'a karşı bu ayrılıkçı anlayışa destek vermiştir. Rusya'nın Acara'yı destekleme nedenlerinden biri, seçilen Gürcistan devlet başkanı Şevarnadze'nin Batı yanlısı bir tutum sergileyerek BM'ye üye olmasıdır. Abaşidze'nin bu üyeliğin ardından Ruslar tarafından desteklenmesi, Rusya'nın bu bölgede kendinden yana bir Gürcistan görme eğilimine işaret eder. 2004'teki Gül Devrimi sonucunda Gürcistan devlet başkanı değişmiş ve Saakashvili getirilmiştir. Saakashvili'nin amacı Gürcistan bütünlüğünün sağlanması olmuştur. Abşidze duruma karşı çıkarak bölgenin özerkliğini devam ettirmeye çalışmış ve bu konu için Moskova ve Kars Antlaşmalarına dayanarak Rusya ve Türkiye'den, bölgenin özerkliğini destekleyen garantör ülkeler olarak yardım istemiştir. İki taraftan istediği desteği alamayınca Rusya'ya sığınmıştır. Bu sürecin ardından Acara'nın özerkliği sınırlandırılmıştır. Bu bağlamda Abaşidze'nin yeniden Gürcistan'dan ayrı bir yönetim benimsemesi bölgenin Gürcistan ile birleşmesi önünde engel yaratmış ve Abhazya ile Güney Osetya'ya örnek teşkil etmesi açısından, yaşanan bu gelişme Gürcistan tarafından endişeyle karşılanmıştır. Acara'nın özerk olması, bölgenin Gürcistan'a entegre olmasına engel oluşturmaktadır. Bu entegrasyon siyasi, kültürel, dini, ticari açıdan gözlenmektedir.

Acara, Gürcistan'ın jeoekonomik ve turistik açıdan en gelişmiş bölgesidir; bu nedenle de Gürcistan için son derece önem taşımaktadır. Dikkat çeken noktalardan biri Abaşidze'nin Kars ve Moskova Antlaşmalarına dayanarak Rusya ve Türkiye'den garantör ülkeler olarak yardım istediği dönemde Rusya ve Türkiye'nin bu talebe olumlu bakmaları durumunda ne gibi jeopolitik sonuçların ortaya çıkacağıdır. Böyle bir senaryoda, iki garantör ülke bölgede aktif olacak; Rusya'nın bölgede jeoekonomik açıdan Bakü-Tiflis-Batum hattını kullanırken, bir yandan da ayrılıkçıları destekleyerek Karadeniz'i ve Güney Kafkasya'yı denetleyeceği; Türkiye'nin ise demografik açıdan bölgedeki Müslüman nüfusu destekleyeceği ve bu nüfusun devamını sağlayacağı düşünülebilir.

4. ABHAZYA ÖZERK CUMHURİYETİ

Abhazya; Gürcistan'ın kuzeybatısında hukuken Gürcistan'a bağlı ancak fiilen bağımsız bir bölgedir. Abhazlar, İngur Nehri'nden Büyük Kafkas Dağlarının etekleri ile Karadeniz kıyısı boyunca devam eden bölgede yaşamaktadırlar (Tavkul, 2015). Karadeniz; güvenlik açısından ve askerî açıdan risk taşımakla birlikte fırsatlara sahip bir havzadır (Kandelaki, 2022). Bu bağlamda Abhazya Karadeniz'e kıyıdaş bölge olarak stratejik bir konuma sahiptir. Aslanlı'ya göre (2005) Abhazya'da egemenlik eğiliminin yüksek olması, dışsal aktörlerin bölgeye dönük siyasi yaklaşımı, Gürcistan'daki iç savaş ve istikrarsızlık ve Abhazya'daki iç bütünlüğün yüksek olması, Abhaz sorununun temellerini oluşturmaktadır. Bu nedenlere Rusya faktörünü de eklemek gereklidir. Nitekim Rusya, SSCB'nin dağılmasından bu yana bölgeyi uzaktan kontrol etme arzusu içinde Abhazya ve Güney Osetya'yı stratejik birer araç olarak görmektedir. Ellison'a göre (2011) Rusya'nın bölgesel nüfuzunu sürdürmeyi amaçlayan pragmatik bir yaklaşımı bulunmaktadır.

Karadeniz'e kıyıdaş stratejik bir konumda yer alan Abhazya'nın çeşitli sorunları bulunmaktadır. Bunların birtakım nedenleri vardır: Abhazya'nın tıpkı Acaralılar gibi tarihi süreçten gelen kendini tanımlama biçimi ve 16. yüzyıldan bu yana Kafkasya'da Rusya-Osmanlı hâkimiyet savaşları ile ardından gelişen Abhaz nüfusunun sürgünüdür (bilhassa Müslüman Abhazlar sürgün edilmiştir). Ayrıca sürgün edilen nüfusun yerine Rusya'nın bölgeye taraftar nüfus yerleştirmesinden doğan demografik değişimler de söz konusudur. Gürcistan'ın Abhazya'yı özerk bir bölge olarak görmeyip Gürcüleştirerek kendine entegre etme çabası da bu ayrılıkçılığı desteklemiştir. Bu özerk bölgenin günümüz sorunlarından biri de siyasi ve etnik sınırlarının birbiriyle örtüşmemesidir. Abhazya her ne kadar Gürcistan özerk bölgesi olarak Güney Kafkasya'nın parçası olarak gösterilse de Kuzey Kafkasya'nın devamıdır. Nitekim Abhazlar, Çerkeslerle akrabadır ve bir kısmı günümüz Abhaz sınırlarını aşan Karaçay-Çerkes ve Adige özerk bölgelerinde de yaşamaktadırlar (Koçyiğit-Türk, 2024). Günümüzde Abhazya'nın Rusya ile bağ kurmasının nedenlerinden biri de budur. Öte yandan Türkiye'de yaşayan Çerkes ve Abhaz halkları, 1989 sonrası Türkiye'de Abhaz diasporası üst kimliği biçiminde hem Türk vatandaşlığı hem de Abhaz-Çerkes kimliğine sahip olarak birbirine destek olmuştur (Wakizaka, 2012). Çerkesler, Abhazya da dâhil olmak üzere Çeçenistan'a değin ülke sınırı oluşturmayı planladıkları için Abhazların da Rus hinterlandında yer almasını istemektedir (Yılmaz & Kaşıkçı, 2006).

Abhazya bulunduğu konum itibarıyla Gürcistan'ın kuzeybatısında Karadeniz'e kıyıdaş ticari ve kültürel temaslara açık bir bölgede yer almaktadır. Tarihi bağlamda Abhazlar, kendilerini Gürcülerden ayrı bir etnisite olarak tanımlamaktadırlar. 16. yüzyılda Osmanlı Devleti'nin hâkimiyetinde olan Abhazya, İslamlaşmış ve Rusların bölgeyi ele geçirmelerine rağmen 1864 sürgününe değin özerk bölge statüsünü korumuştur. 1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşı sırasında Abhazlar, Ruslara karşı Osmanlı Devleti'nin yanında savaşa katılmıştır. Osmanlı Devleti'nin ardından Türkiye; Abhazya ve Güney Osetya sorunlarını Gürcistan'ın iç meselesi olarak görmüş ve toprak bütünlüğünü savunmuştur. Günümüzde Türkiye, en büyük Abhaz diasporasını barındıran ülke olarak, sürgünlerden bu yana Abhazların hamiliğini üstlenmiştir. Rusya, SSCB'nin dağılmasından bu yana toprak sınırlarına dâhil olmadığı halde bölgeye müdahalede bulunabilmektedir. 1864'ten bu yana Türkiye'ye gelen hiçbir Kafkas halkının diline ve dinine müdahale edilmemiştir. Oysa Rusya ve Gürcistan, Gürcistan'daki bölgelerin demografisini dönüştürmüş ve dillerini, dinlerini değiştirmeleri için baskı yapmıştır. Bu nedenle Türkiye; Abhaz halklarının koruyuculuğunu ve Kafkasya'daki Abhazların hamiliğini üstlenecek haklara sahip bir ülke pozisyonundadır. Bu bağlamda Türkiye'nin Gürcistan'ın toprak bütünlüğünü desteklemesi bu ülkede yaşanan ve tarihi, coğrafi bağları bulunan Osmanlı mirası topraklarında pasif bir jeopolitika izleyeceği anlamı çıkarılmamalıdır.

Batı'daki devletlerin çoğu Abhazya'yı Gürcistan'a bağlı özerk bölge olarak görse de söz konusu bölge, Türkiye için ayrı bir anlam ifade etmektedir. Viktorovna'a göre (2014) Türkiye, Karadeniz'de etkileri artmakta ve gelişmekte olan bir ülke olarak Kafkasya'yı uygun hammadde kaynağı ve pazarı olarak görmektedir. Bu amaçla Türkiye SSCB sonrası Abhazya'da kendini tanıtan bir ülkedir ancak Türkiye'nin Gürcistan'ın üzerindeki etkileri, yalnızca ticarî olmamalıdır. Türkiye'deki Çerkes diasporası Türkiye ile Abhazya arasındaki bağıdır. Türkiye, Gürcistan'ın toprak bütünlüğünü savunduğu sürece Türkiye'deki Çerkes ve Abhazlar durumdan rahatsız

olacaklardır. Nitekim Gürcistan ile olan mücadelesinde Abhazy, Türkiye Çerkes ve Abhaz diasporası tarafından desteklenmiştir.

Sınırlı tanınan devletler, hamî bir devlete ya da devletlere sahiptir. Hamî devletler; sınırlı tanınmış devlete ekonomi, askeri, iç ve dış politik eylemler de yardımcı olarak bu sırada kendi jeopolitik çıkarlarını da gözetmektedir (Özsağlam, 2020). Abhazy ve Güney Osetya için Rusya bu rolü oynamaya çalışmakta ve bu bölgelerde kendi jeopolitik çıkarlarını destekleyici ekonomik, askeri, siyasi eylemlerde bulunmaktadır. Günümüzde Abhazy, ekonomik açıdan Rusya'ya bağlıdır. Türkiye ise Abhazy'nın ikinci ticari ortağıdır. Gürcistan özerk bölgeleri Rusya'nın Gürcistan'ı kontrolü için nasıl ki "kartviziti" ise aynı durum, daha önemli gerekçelerle Türkiye için de geçerlidir. Nitekim Rusya'nın günümüzdeki gerekçeleri Abhazy'da hâkimiyet kurduktan sonra Abhazların sürgünü ile onların yerine yerleştirdiği taraftar nüfusa dayanarak Sovyetlerin yıkılmasına rağmen bölgeye müdahale etme hakkını görebilmesidir. Şayet bölgenin demografisi değişmemiş olsaydı günümüzde Abhaz Müslüman nüfusu bölgede yoğun olacak ve bu halkların hamilik tercihi Türkiye'den yana olacaktı.

Türkiye'de yaşayan Abhazlar, Abhazy'da bağımsızlık mücadelesi veren soydaşlarını desteklemişlerdir. Aynı şekilde Türkiye'deki Çerkes halkları da Kafkasya'da Çeçenlerin mücadelesini desteklemektedir. Çerkes diasporası, Kafkasya'da Abhazların yoğun biçimde Gürcüleştirmeye maruz bırakıldığını ifade etmekte ve Abhazy'nın bağımsızlığını desteklemektedirler (Wakizaka, 2012).

Türkiye, Rusya sınırlarının dışında, bağımsızlık fikrini destekleyecek bir Abhaz diasporasına sahip bir ülke olarak, Abhazy'nın uluslararası açılım gösterebileceği bir koridor rolü üstlenmektedir. Günümüzde Abhazy'nın bir bölümü tam bağımsızlık isterken, bir bölümü ise bağımsızlığının garantörü olarak Rusya'yı görmektedir. Abhazy'yı egemenlik yolunda en çok destekleyen ülke Rusya olmuştur. Şayet Rusya bu desteği sunmamış olsaydı günümüzde Abhazy birkaç ülke tarafından (Rusya, Nikaragua, Venezuela, Nauru, Vanuatu, Suriye) bağımsızlığı tanınmış bir bölge pozisyonunda olmayacaktı. Abhazy için tam bağımsızlık, tek başına mücadele edeceği güce sahip olmadığından egemenlik isteyen diğer Kafkas halklarının birleşmesinden doğan bağımsızlığa bağlanabilir. Birleşik Kafkasya fikrine bağlı olarak Abhazy'nın tam bağımsızlığı diaspora tarafından desteklenmektedir (Wakizaka, 2012). Türkiye, Abhazy diasporasının en büyük ülkesi olarak "Birleşik Kafkasya'yı Abhazy'nın tam bağımsızlığı doğrultusunda savunabilir. Böyle bir durumda, Gürcistan, Türkiye'nin hamilik veya Abhaz diasporası üzerinden birleşik Kafkasya rolünü üstlenmesine ne tepki verecektir? Abhazy'da yaşanan bağımsızlık eylemlerini kendi davası olarak gören Türkiye Çerkesleri ve Abhazları, bölgeye yoğun destek vermiştir. Buna karşın Gürcistan, Türkiye'deki Gürcüleri aktive etmeye çalışmıştır ancak Türkiye'nin Gürcistan ile stratejik ortaklığı bulunmaktadır. Türkiye'nin Gürcistan özerk bölgelerine dönük hamilik rolü bu ortaklığı bozabilir mi? Gürcistan'ın günümüzde en uzun sınırı jeopolitik anlaşmazlığı bulunan Rusya ile. Bu durum Gürcistan'ın kuzeye açılması önünde engel olarak görülmektedir (şayet Rus Kafkas özerk bölgeleri Gürcistan'ı desteklemese). Doğu ve Güneydoğu'da Türkiye'yi destekleyen Azerbaycan'ın komşuluğu ve güneyde yalnızca İran'a açılabilen sıkışık bir Ermenistan'ın (Gürcistan'ın Ermenistan ile de sorunları bulunmaktadır) varlığı söz konusudur. Gürcistan için batıda Karadeniz'e kıyısı bulunan Rion Nehri'nin bulunduğu bölge (özerklik talebi nedeni ile Abhazy ve Acara hariç) Avrupa'ya açılan kapıdır. Bu nedenle Gürcistan, Avrupa ve NATO yönelimlerini Türkiye üzerinden gerçekleştirmek zorundadır. Bu bağlamda Türkiye'nin Abhazy üzerine koruyucu aktif politikalar yürütmesi beklenebilir. Rusya ile Gürcistan'ın dini, kültürel siyasi, askeri ortaklıklar gibi geçmişten gelen etkileri bulunmakta ancak söz konusu bölgede jeopolitik çıkarlar, bu etkilerin önüne geçerek iki tarafı birbirinden yalıtılmaktadır. Öte yandan Rusya'nın da Gürcistan'a dair kaygıları bulunmaktadır. Rusya'nın Güney Kafkasya'daki çatışmaların Kuzey Kafkasya'yı da etkileyebileceği endişesi söz konusudur (Yalçınkaya, 2011). Bu nedenledir ki Rusya; Abhazy'nın Rusya'ya tamamen bağlanması konusunda tam bir destek sunmamaktadır.

Rusya, 1991 sonrası, ülke toprakları dışında bazı topluluklara kitlesel vatandaşlık vermektedir (Ekinci, 2019). Abhazy ve Güney Osetya bunlara örnektir. Nitekim Gürcistan, Güney Osetya (1991-1992) savaşı sonucu Abhazy üzerindeki kontrolünü kaybetmiştir (Davtyan, 2014). Abhazy'nın bağımsızlığının Rusya'ya bağlı olması durumunda unutmamak gerekir ki kendi topraklarında özerk halklarının egemenliğini tanımayan bir Rusya, sözde egemen olarak tanıdığı Abhazy'yı jeostratejik amaçları için Gürcistan'a karşı kullanacaktır. Dolayısı ile bu

türden bir yaklaşım ancak Rusya'nın jeopolitik amaçlarına hizmet edebilir. Bu açıdan Rusya'nın Abhazya'daki jeopolitik hedeflerine bakmak gerekir. Rusya Karadeniz'i bir Rus denizi haline getirmeye çalışmaktadır. Kırım'ın işgali, Ukrayna-Rus Savaşı, Moldova'nın Transdinyester bölgesinde gösterdiği faaliyetler, Kafkasya'da ise Acara ve Abhazya'daki jeopolitik eğilimleri bunun birer göstergesidir. Öte yandan Rusya'nın Gürcistan özerk bölgelerine dönük jeopolitik eylemlerini belirleyen Rus-Gürcü ilişkileri olmuştur. Güney Osetya ve Abhazya, Rusya ile Gürcistan'ın pragmatik zihin haritalarını eyleme dönüştürdükleri çatışma bölgeleri olmuştur. Bu bölgeye yön veren stratejik noktalardan biri de SSCB'nin dağılması ile ortaya çıkan mikro-milliyetçi faaliyetlere karşı Gürcistan'ın toprak bütünlüğünü korumak istemesi ve Rusya uydusundan çıkmaya çalışarak, NATO-AB yönelimli Batı açılımları olmuştur. Buna karşın Rusya Avrasyacı yönelimlerle eski SSCB etkilerini sürdürmeye ve Gürcistan'ı kendi jeopolitik çıkarları doğrultusunda kontrol etmeye çalışmaktadır. Bu bağlamda denilebilir ki Abhazya ve Güney Osetya, Rusya ve Gürcistan'ın siyasi, askeri, devlet sınırları konusunda tercihlerinin çatıştığı bölge olmuştur. Rusya, Karadeniz'e kıyısı olması nedeni ile deniz-kara bağlantılı stratejik öneme sahip bu bölgeyi kontrol etmek istemektedir. SSCB'nin dağılmasının ardından Kafkasya'yı arka bahçesi olarak görmeye devam eden Rusya, bölgenin askeri ticari, turistik açıdan avantajlarını kullanmak istemektedir. Rusya kendisini 2008'den bu yana bozulan Rus-Gürcü ilişkilerine karşı Güney Kafkasya'da konumunu güçlendirmek ve bu bölgenin siyasi olaylarının karar vericisi biçiminde en etkili aktörü olarak görmektedir. Abhazya ve Güney Osetya, Rusya'nın AB ve NATO'ya karşı uzaktan kontrol etmeye çalıştığı bölgelerdir. Nitekim bu özerk bölgelerin Gürcistan'a yönelmesi Rusya'nın, NATO'ya karşı tampon bölgelerini kaybedeceği anlamına gelmektedir. Bu nedenle Rusya, bu bölgeler üzerindeki etkisini kaybetmek istememektedir. Öte yandan Rusya'nın Gürcü-Abhaz Savaşı'nda Rusya'nın stratejik kaygılarının ürünü olduğu Rostov-Krasnodar-Tuapse-Tiflis demiryolu üzerinden yapılan kontrol söz konusudur. Ayrıca Rusya'nın Güney Kafkasya'da askeri üs bulundurma arzusu ve Hazar Havzası'ndaki petrol son derece önemlidir (Forsyth, 2013).

Putin döneminde yeni Avrasyacı yaklaşımla beraber Rusya; Hazar ve Karadeniz eksenini etki sahasında tutmak istemektedir. Hazar ve Karadeniz havzasını birleştirebilecek en kısa hat, Güney Osetya ve Abhazya ekseninden geçmektedir. Şayet Rusya, Abhazya ve Güney Osetya'yı kontrol edebilirse Karadeniz-Hazar ekseninde Kafkasya berzahını dolayısı ile Transkafkasya'yı kontrol edebilecek, boylamsal ittifakla Ermenistan ve Ortadoğu da rahat bir hareket mekanizması geliştirebilecektir. Abhazya'nın üzerindeki en etkin otorite şimdilik Rusya'dır. Gürcistan'ın Rusya'ya karşı Abhazları asimile edip, özerkliğini kaldırmaya çalışarak bu toprakları kendi toprağı görmesi ve "Çerkes Sürgününü" kabul etmesi bu eylemi Ruslara karşı yaptığını göstermektedir. Gürcistan'ın bu faaliyetleri iki özerk bölgeyi bölgesel güç arayışı içerisinde Ruslara itmiştir. Ancak Rusya'nın, bölgedeki çıkarları için Gürcistan ile olan jeopolitik çekişmelerine karşı özerk bölgeleri kullandığı açıktır. Nitekim Rusya bölgeyi parçalayan ve bölge halklarını sürgün eden aktör olarak Abhazları, Gürcülerle olan savaşları sırasında desteklerken savaş sonrası Abhazya'ya ambargo uygulaması, Rusya'nın çıkarsal davrandığının açık delilidir.

Gürcistan'ın Abhazya politikası kendi toprak bütünlüğü ile ilgilidir. Bu nedenle özerk bölgelerinin Gürcistan'a entegre olması yönünde bir yaklaşım sergilemektedir. Gürcistan açısından Abhazya, Batı'ya açılan bir eksen ve gelecekte kendilerine dönecek olan Gürcistan toprağıdır. Gürcistan, Rusya'nın Kafkasya kanadı olmaktan çıkıp Avrupa ve ABD eksenli bir politika yürütmek istemektedir. Gürcistan'ın siyasi eğilimleri Rusya ile olan ilişkilerine blokaj oluşturmakta ve bu özerkliğin (hatta Gürcistan'a bağlanmasını) Ruslara rağmen sürmesini istemektedir. Yüzölçümü açısından büyük olmayan bir ülke olarak Gürcistan'ın Abhazya'yı kaybetmesi, küçülmesi ve Karadeniz'e kıyısı olan bu bölgedeki ticari gelirlerinin azalması anlamına gelecektir. Gürcistan için Abhazya; Acara ile birlikte Karadeniz'in en stratejik limanlarına sahip bölgesidir. Abhazya'nın Rusya ile Acara'nın Türkiye ile sınır komşusu olması bu iki özerk bölgeyi aynı zamanda sınır güvenliği konusunda da ön plana çıkarmaktadır. Bu bölgelerin kaybı uluslararası platformda Gürcistan'ın prestij kaybı anlamına da gelecektir. Dolayısıyla, Gürcistan, sınır güvenliği, toprak bütünlüğü açısından ve jeoekonomik açıdan değerli olan ve Karadeniz yoluyla ile Avrasya'ya açılan bu iki koridor bölgesini kaybetmek istememektedir. Bu nedenle Gürcistan'ın günümüzde uluslararası siyasi vizyonunu Gürcistan toprak bütünlüğünü destekleyen ülkeler oluşturmaktadır.

5. GÜNEY OSETYA ÖZERK BÖLGESİ

Güney Osetya, Gürcistan'ın kuzeyinde bağımsızlığı bazı ülkeler tarafından tanınmış etnik ve siyasi açıdan farklı bir özerk bölgedir. Güney Osetya'nın topraklarının çoğu Gürcistan sınırları içinde olmakla beraber kuzeyi Kuzey Osetya ile sınır oluşturmaktadır (Şekil 1). Bu yönü ile Güney Osetya kendini Kuzey Osetya'nın parçası olarak görmektedir. Nitekim etnik açıdan Osetler, Gürcülerden farklı olarak Sarmat kabilesi olan Alanlardan kabul edilmekte ve kendilerini İron olarak adlandırmaktadırlar (Özey, 2021). Güney Osetya'nın sorunlarının nüvesinde Gürcistan'ın diğer özerk bölgelerinde olduğu gibi kendini etnik kökleri açısından Gürcülerden farklı görmeleri ve özerkliğin ötesinde bağımsız olmak istemeleri yatmaktadır. Ayrıca bu özerk bölgenin etnik sınırları özerk bölge sınırları ile örtüşmemektedir. Osetler; Kuzey ve Güney Osetler olarak ikiye bölünmüş durumdadırlar. Günümüzde Kuzey Osetya, Rusya'ya bağlı özerk bölge iken, Güney Osetya Gürcistan özerk bölgesidir. Bu bağlamda Güney Osetya, Rusya ve Gürcistan arasında problem olmuş bölgedir. Güney Osetya, bir yerel milliyetçilik sorunuyken, Rusya'nın bölgeye müdahalesi ile küresel bir sorun haline gelmiştir (Dilek, 2021).

1801'de Rusya sınırlarına dâhil olan Güney Osetya, 1921'de özerklik kazanmıştır. 1918'de Gürcistan, Azerbaycan ve Ermenistan'ın bağımsızlığına karşı Güney Osetya, Rusya'ya bağlanmak istemiş ve Gürcistan ile sorunlar yaşamıştır. 1989'da ise Gürcistan bağımsızlık isterken, SSCB Güney Osetya'nın bağımsızlığını desteklemiştir.

Gürcistan'ın Sovyetler Birliği'nin dağılmasından sonra uyguladığı keskin milliyetçilik, entegrasyon ve Batı yanlısı politikaları, bölgesel aktörlerin çıkarları ile beraber özerk bölge sorunlarını ön plana çıkarmıştır. 1991-1992 Gürcü iç savaşı Abhazya-Güney Osetya'da gerçekleşen bir savaş olmanın ötesine geçmiştir. 1991'de Gamsahurdia "Gürcistan Gürcülerindir" ifadesi ile yalnızca etnik bir milliyetçiliğin değil, içinde Hıristiyanlığın var olduğu bir Gürcü tanım biçimini ortaya koymuştur çünkü Gürcüler için din, etnik yapıdan daha önemlidir. Bununla birlikte, bu yaklaşım biçimi bölgede özerk bölge ayrımlarını keskinleştirmiştir. Gürcistan, bu toprakları Gürcistan'ın parçası, diğer etnik grupları ise işgalci olarak görmüştür. Bu nedenle Güney Osetya'nın özerkliğini feshetmiştir. Bu eylem, hem savaşın başlamasına hem de Abhazya ile birlikte Güney Osetya'nın Rusya'ya yakınlaşmasına neden olmuştur. 1991'de Gürcistan'ın kendisinden ayrılmasından huzursuz olan Rusya, bölgedeki hâkimiyetini kaybetmemek için 1992'de Güney Osetya'nın bağımsızlığını desteklemiştir. Gürcü-Oset anlaşmazlığına karşın kendini hakem tayin ederek baskınlığını ortaya koyan Rusya, barış güçlerini Güney Osetya'ya yerleştirmiş böylece bölgeden çıkmamak üzere kalmıştır. Güney Osetya ise yeniden özerklik kazanmıştır.

2003 yılında yaşanan Gül Devrimi ile yönetime gelen Sakashvili Dönemi, Rus-Gürcü ilişkilerinin keskin virajı olmuştur. Bu dönem itibari ile Gürcistan'ın batı yanlısı tutumu Rusya'nın Güney Osetya ve Abhazya'ya desteğinin devam etmesine neden olmuştur. Sakashvili'nin Güney Osetya ve Abhazya'yı Gürcü topraklarına katmak ve Gürcistan'ın NATO ile AB'ye üye olmak istemesi, Gürcü-Rus ilişkilerini bozmuştur. Rusya, Gürcistan'a ambargo uygulamış ve doğalgazı kesmiş, Güney Osetya ile Abhazya'yı desteklemeye devam etmiştir. Rusya; Gürcistan'daki üslerden çekilmesine karşın Abhazya ve Güney Osetya'daki soruna çözüm bulunması eylemini ortaya atmıştır. Esasen Oset-Gürcü Savaşı Gürcistan'ın Batı'ya yaklaşımı karşısında Rusya'nın Gürcistan'a Güney Osetya üzerinden verdiği bir uyarıdır. Osetya Savaşı sırasında Rusya'nın Abhazya ile birlikte Gürcistan'ı askeri kuşatması, Rusya'nın Gürcistan'a karşı bu iki özerk bölgeyi Gürcistan'a dönük jeopolitikaları için araçsallaştırdığını göstermektedir. Ancak Rusya ile Gürcistan'ın tam anlamıyla ayrı düşmesi 2008'de Güney Osetya ile Gürcistan arasında yaşanan savaş ile olmuştur. Abhazya'da dâhil olarak Gürcü-Rus savaş gemileri Karadeniz'de çatışmalara devam ederken, Abhazya, Gürcistan'ı Karadeniz'de abluka altına almıştır. Bu durum Karadeniz'de Abhazya'yı stratejik kılarken, Rusya'yı Karadeniz'de güçlendirmiştir. Abhazya ve Güney Osetya tanınma talep etmiş ve Rusya bu iki özerk bölgeyi tanımıştır. Güney Osetya, Gürcistan'ın tarihî bölgesi olarak Rusya tarafından yayılcı eylemlerle kendi topraklarına entegre edilmeye çalışılmaktadır (Jalabazde & Janiashvili, 2022). Fakat Rusya böyle bir eylemi (örneğin Abhazya ve Güney Osetya'ya pasaport vermesi gibi) gerçekleştirebilecek fırsatı olmasına rağmen topraklarına entegre etmemiştir. O halde, Rusya'nın buradaki eylem planı nedir? Stratejik bir soru olarak 2008'de Rusya neden Abhazya ve Güney Osetya'yı kendine bağlamamıştır? Rusya, Gürcistan'ı Güney Kafkasya'da kontrol mekanizması olarak kullanmaktadır. Rusya'nın bu özerk bölgeler üzerinde etkisini kaybetmesi, Kuzey Kafkasya'daki özerk bölgeler üzerinde etkisinin azalması anlamına gelebilir.

Rusya; Gürcistan'ın NATO'ya girmesi durumunda Karadeniz ve Hazar Deniz Havzalarında çevreleneceğinin ve Güney Kafkasya'da etki sahasının daralacağına farkındadır. Bu nedenle bu iki özerk bölge Rusya'nın Gürcistan'ın NATO ve AB'ye yaklaşımına karşı denetlediği sahalardır. Güney Osetya topraklarının büyük bir bölümü Gürcistan sınırları içinde olduğundan Gürcistan NATO'ya girdiği takdirde Rus toprakları çevrelenmiş olacak ve bu durum Rusya'nın sınır güvenliğinde tehdit unsuru oluşturacaktır. Bu bağlamda Rusya; Gürcistan'ı Hazar-Karadeniz Havzası'nda ve Kafkasya'da jeopolitik manevralar yapabileceği kontrollü bölge olarak algılamakta, bunun için de uygun jeopolitik koşullar olarak Gürcistan özerk bölgelerini görmektedir. Rusya için Abhazya ile beraber Güney Osetya, Avrasya'nın merkezlerinden birinde yer alan ve Rusya-Gürcistan sınırında konumlanmış jeostratejik bölgedir. Bu iki özerk bölge Rusya'nın Gürcistan'a karşı uyarı vereceği Rus sınır bölgesinde müdahaleyi kolaylaştırıcı konuma sahip olmaları ve Rus toprakları olduğu dönemde Rusya'yı destekleyecek taraftar nüfusa sahiptir. Kuzey Osetya'nın başkenti Vladikavkaz'dan başlayarak Tiflis'e uzanan ve Gürcü-Rus ilişkilerinin başlangıç noktası olan "Gürcü Askeri Yolu" Güney Osetya'nın yakınından geçmektedir. Bu bölgeyi kontrol altına almak bu stratejik yolu da etki altına almak anlamına gelmektedir. Nitekim Gürcistan'ı Kuzey Kafkasya'ya bağlayan Daryal Boğazı da burada bulunmaktadır. Bu nedenle hem Gürcistan için hem de Rusya için Güney Osetya ve yakın çevresi stratejiktir.

Abhazya ve Osetya'nın kendilerini tanımlama biçimlerinden doğan ve Gürcistan'ın ayrılıkçı eylemleri nedeni ile Rusya'ya yakınlık duymaları, Kuzey Kafkasya'da Abhazya'nın Çerkesler ile Güney Osetya'nın Kuzey Osetya ile yakın münasebetleri, Rusya'nın avantajlarıdır. Ayrıca Rusya'nın sınır üs alanı olarak bu iki bölgenin askeri önemi, enerji aktarımında ticari eksen niteliği ve doğal kaynaklarının varlığı bölgeyi Rusya açısından stratejik kılmaktadır.

Gürcistan için Güney Osetya; toprak bütünlüğü açısından Gürcistan'ın bir parçasıdır ve Gürcistan ile tarihi-kültürel bağları vardır. Jalabadze & Janiashvili'e göre (2022) Gürcü-Oset bağı sosyo-ekonomik, kültürel bağların ve düşmanlık ile dostluğun iç içe olduğu, Gürcü-Oset evliliklerinin sıklığı ile aidiyet duygusunun söz konusu olduğu, yüzyıl öncesine dayalı bir ilişki biçimi olmasına karşın Ruslar tarafından siyasi araç haline getirilmiştir. Gürcistan bir yandan yayılcı eylemlerle Rus okullarının ve Ortodoks kiliselerinin Rus dilinin bölgede artan Rus nüfusuyla Ruslaştırıldığı konusu üzerinden Rusya'yı eleştirirken, kendisi de aynı eylemlerde bulunmuştur. Bu nedenle Abhazya ve Güney Osetya; kendilerini tanımlama biçimi, Gürcistan'ın Gürcüleştirme, Hıristiyanlaştırma, tarihi-coğrafi problemleri nedeni ile tüm çabalarına rağmen Rusya'dan da güç alarak Gürcistan'a entegre olmak istememektedir. Rusların bu savaş sırasında Gürcistan'a asker göndererek bölgedeki olayları yatıştıran hakem rolünü üstlenmesi, bölgeyi kontrol etme çabasını göstermektedir. Günümüzde Abhazya ve Güney Osetya için iki seçenek görünmektedir. Abhazya ve Güney Osetya, tarihi-coğrafi-kültürel bağları ve yakınlıkları olan Kuzey Kafkasya halkları ile birleşme fikrini güdebilir. Ancak bunun için Abhazya ve Güney Osetya'nın Çerkes soykırımını kabul etmesi gereklidir. Öte yandan Kuzey Kafkasya özerk bölgelerinin Rusya'ya aidiyeti ve baskıları ile Abhazya ve Güney Osetya bu duruma uzak bakabilir. Fakat Türkiye; Kafkasya'nın bir parçası ve Kafkas diasporasının en büyük ülkesi olarak tarihi bağları ve coğrafi yakınlığı ile en iyi alternatif bölgesel güç olarak bu hamilik rolünü üstlenebilir. Bu bağlamda eksen Türkiye'den yanadır.

Özerk bölgelerin sınırlarının oluşumu değişimi konusunda farklı yaklaşım biçimleri de söz konusudur. Yeni kurulan ülkelerin sınırlarının belirlenmesinde belki en önemli yaklaşım, Latince, *Uti possidetis iuris* ilkesine dayanır. Bu yaklaşım, koloni ya da geniş bir devletin parçası olduktan sonra bağımsızlığını kazanan devletler için kullanılır. Bu ilke devletlerin kolonyen var olan sınırlarına saygıyı ön plana çıkarmaktadır. *Uti possidetis iuris*, ilk defa 19. yüzyılda Avrupalı sömürgecilerin Güney Amerika'dan çekilmeleri sırasında kullanılmıştır. Avrupalı koloniciler çekilirlerken, yeni kurulan birkaç devletin bağımsızlığını -sahip oldukları menfaatleri korumaları şartıyla- tanımışlardır. 20. yüzyılın ikinci yarısında Afrika'daki koloniler bağımsızlığını kazandığında da yukarıdaki ilke dikkate alınmıştı. Yirminci yüzyılın sonuna doğru gelindiğinde, Sovyetler Birliği'nin dağılmasından sonra kurulan BDT de eski sınırlarını korumuştur (Akengin, 2019). Bu bağlamda Gürcistan özerk bölgelerinin SSCB dönemindeki sınırlarının korunması seçeneği de doğabilir.

6. SONUÇ

Mekânsal yapı; yalnızca sosyal ilişkiler bağlamında takip edilen saha değil, aynı zamanda sosyal ilişkilerin üretildiği ve yeniden üretildiği ortamlar olarak tanımlanmaktadır (Ergün & Kurban, 2020). Bu bağlamda Acara, Abhazya ve Güney Osetya Cumhuriyetleri'nin Gürcistan, Rusya ve Türkiye için yeniden jeopolitik anlamlar üretebilecek sınır bölgeleridir.

Devleti bir organizma olarak gören Ratzel için sınırlar, devletlerin büyüme ve güçlenmesinde taşıyıcı ve çevresel organı olarak akıcı sınırların olduğu devlet organizmasının tüm dönüşümlerinde yer alır (Flint & Taylor, 2014). Rusya'nın bölgeye dair jeopolitik tasarımları söz konusudur. Rusya'nın hedefi, dışsal aktörlerin Kafkaslarda varlığını engelleyerek, enerji ulaşım yollarını kendi denetimine alarak enerji tedarikçisi olmaktır (Modebadze & Kozgambayeva, 2018). Rusya; Abhazya, Güney Osetya ve Acara özerk bölgelerini Güney Kafkasya'daki jeopolitik çıkarları ve Gürcistan ile olan siyasi ilişkilerine yön verme sürecinde Gürcistan'ın NATO ve AB yönündeki jeopolitik eğilimlerine karşı kullanmaktadır. Abhazya ile Güney Osetya, Rusya'nın Kafkas sınır bölgeleri olarak kontrol ettiği askeri güvenlik bölgeleridir. Ayrıca Rusya bu bölgeleri ticari-enerji eksenini, doğal kaynakları ve turistik potansiyeli nedeni ile önemsemektedir. Şayet bu özerk bölgeler Rusya'ya bağlı olsaydı günümüzde Rusya'nın güney Kafkasya'da da toprakları mevcut olacaktı. Ancak bu durum Gürcistan tarafından karşı hamle biçiminde NATO'ya katılma eylemi ile cevap bulabilecek ve Rusya, bu kazanca karşı NATO tarafından çevrelenmiş olacaktı ve bu durum Rusya'nın sınır bölgelerinde bir tehdit oluşturacaktı. Bu nedenle Rusya Güney Kafkasya'daki jeopolitik hamlelerini Gürcistan'ın siyasi eğilimlerini de göz önünde tutarak Rus çıkarlarına bağlı biçimde şekillendirmektedir.

Gürcistan; özerk bölgelere kendi iç meselesi, çatışmalar yaşansa dahi sosyo-kültürel, ekonomik, bağların olduğu bölgeler olarak bakmaktadır. Bu özerk bölgelerin Gürcistan'a ait olduğu ve dışsal aktörler tarafından Gürcistan'ın toprak bütünlüğüne müdahale edildiği anlayışı vardır. Ayrıca bu özerk bölgelerin birer sınır bölgesi olması, olası bir çatışma durumunda sınır jeopolitiği açısından Gürcistan için müdahale konusunda kaygı yaratmaktadır. Nitekim Abhazya ve Güney Osetya Rusya ile sınır teşkil ederken Acara, Türkiye sınırını oluşturmaktadır. Gürcistan'ın yüzölçümü açısından büyük bir ülke olmaması ancak ayrılıkçı bölgelerin varlığı, ülkenin parçalanarak küçülmesine yol açacaktır. Gürcistan'ın özerk bölgelerin dışsal müdahaleleri engelleme konusunda başarı elde etmesi, bu özerk bölgelerde uygulanan jeopolitik yaklaşıma bağlıdır. Gürcistan'a öncelikle uluslararası imzalanmış antlaşmaları kabul ederek gerçekçi biçimde uygulaması önerilebilir. Örneğin, Gürcistan Acara'da günümüzde kültürel asimilasyon, özerkliği kısıtlama, İslam'a karşı Hristiyanlığı yaygınlaştırma ve Gürcüleştirme faaliyetlerini sürdürmektedir. Gürcistan'ın özerk bölgeleri üzerine atması gereken jeopolitik adımlar; özerk bölgelerin üst kimlikte Gürcü tanımlaması olsa dahi alt kimlikte kendilerini tanımlama şekillerine, inanç ve kültürel yaşam biçimlerine saygı duyma biçiminde olabilir. Bu özerk bölgelerin sosyo-kültürel ve ticari gelişimlerini desteklemelidir. Ayrıca Gürcistan özerk bölgelerinin tarihi bağlamda kendine ait olduğu vurgusu bu özerk bölgelerin Gürcistan'dan daha fazla uzaklaşmasına neden olmaktadır. Rusya'nın Gürcistan özerk bölgelerini desteklemeye devam ettiği takdirde Gürcistan bu bölgelerle sorun yaşamaya devam edecektir. Nitekim Revaz'a göre (2005), Gürcistan'ın Abhazya ile Güney Osetya üzerine siyaseti hatasız değildir ancak Rusya'nın desteği ayrılıkçıların geçici başarısının da temelidir.

Rusya'nın bölgeler üzerinde desteği olmadığı durumda bu özerk bölgeler kendilerini tarihi ve etnik açıdan Gürcülerden farklı tanımlamaları nedeni ile farklı bölgesel aktöre dayalı biçimde bağımsızlık yolunda yine yardım isteyeceklerdir. Türkiye bu ülkelerden biridir. Türkiye, Kafkasya'nın gelişimi için Batı'ya açılımı, stratejik ticari ortağı, Kafkas enerjisinin güvenle taşınacağı eksen bölgesidir. Günümüzde Kafkasya'daki jeopolitik dengeleri değiştirebilecek en stratejik ülke olarak Türkiye, konumsal açıdan bölge güvenliğini sağlayacak NATO üyesi ve Kafkasya'nın bir parçası olduğundan Gürcistan Türkiye'yi ön planda tutmaya mecburdur. Bu nedenle Türkiye'nin tarihi-coğrafi-demografik ve antlaşmalara dayalı biçimde Gürcistan özerk bölgeleri için aktif jeopolitikalar yürütmesi uygun görünmektedir.

Türkiye günümüzde Kafkas diasporasının en güçlü olduğu ülkedir. Bu nedenle Rusya ve Gürcistan'a alternatif biçimde özerk bölgelerin hamiliğini üstelenebilecek pozisyonadadır. Türkiye Abhaz nüfusunun en büyük diasporası iken, Acara Osmanlı döneminden beri dini bağların olduğu bir bölgeyi ve Türkiye'nin kuzeydoğu

sınırını oluşturmaktadır. Günümüzde Gürcistan özerk bölgelerinde yapılacak hamilik teklifine halkların cevabı farklı olacaktır. 1864 sürgününden bu yana bu özerk bölgelerde Ruslar tarafından değiştirilen nüfus, Rusya'yı destekçisi görmektedir. Bilhassa Abhazya ve Güney Osetya, Ruslardan destek alarak bölgesel politika yürütmektedir. Abhazya'dan Anadolu'ya yapılan göçlerde Rus politikası olarak Müslüman nüfus bölgeden çıkarılmıştır. Aynı şekilde Acara'da da Müslüman nüfus bölgede çok az kalmıştır. Bölgede yoğun olması gereken Müslüman nüfusu azalmıştır. Bu nedenle bu bölgelerde yapılacak siyasal tercih, geçmişte beklenebileceğinden değişiklik gösterecektir. Ancak Kars Antlaşması'na dayalı olarak Acara Özerk bölgesi, Türkiye'nin gözetiminde olabilir. Türkiye Acara'nın dini-kültürel haklarının, özerkliğini temin eden garantör devlettir. Gürcistan, Acara'nın özerkliğini kaldırmak istese de Türkiye'nin onayını almak zorundadır. Nitekim Kars ve Moskova Antlaşmaları gereği Türkiye'nin tanımayacağı uluslararası bir senedi, Gürcistan da tanımayacağını beyan etmiştir. Türkiye'nin Kars Antlaşması'ndan doğan sorumluluklarını yerine getirmemesi, başka bir deyişle garantör olduğunu göstermemesi, bölgenin özerkliği bir yana, gelecekte bölgede Müslüman nüfusun tamamen erimesi problemini beraberinde getirebilir. Türkiye, günümüzde Osmanlı mirası olmasına rağmen toprak talebi olarak Acara'yı talep etmeyebilir ancak garantör devlet olarak bölge halkının haklarını savunucu bir jeopolitika yürütebilir. Aksi halde Acara, Türkiye'nin nostalji beslediği bir hinterlanda dönüşebilir. Türkiye'nin Acara'yı Gürcistan'ın iç meselesi olarak görmeyip Gürcistan'a şu jeopolitik talepleri bildirmesi gerekmektedir:

- 1921 Kars Antlaşması'nın 6. maddesine göre Acara halkının sosyo-kültürel ve dini yaşam biçimine müdahale olmayacak şekilde özerkliği kabul edilmiştir. Buna karşın Gürcistan (ve Sovyet Rusya) bu antlaşmayı ihlâl etmiştir.
- Acara'nın dini-kültürel yaşam biçimlerini istediği şekilde oluşturma serbesitesini göstermelik değil, gerçekçi biçimde uygulanmalıdır.
- Yıllarca uygulanan baskı ve asimile faaliyetlerine karşı benlikleri unutturulmaya çalışılan Acara'da halka kendi dillerinde eğitim verilmeli ve çok sayıda cami ve medrese açılıp imar ettirilmelidir.
- Acara'nın yönetimi için Gürcü değil Acaralı bir yöneticinin özerk bölge yönetiminde sorumlu olması gerekmektedir.

Şayet Gürcistan Türkiye'nin taleplerini kabul etmezse, Brest Litovsk Antlaşması'nda olduğu gibi Türkiye Acara'da yeniden halk oylaması isteyebilir. Gürcistan'ın ve Rusya'nın Acara'da asimilasyon ve misyonerlik faaliyetleri olmasaydı günümüzde bölgede Acara-Türk bağı güçlü olacaktı ve yeni nesil Acaralılar, Acarayı Osmanlı Devleti'nin mirası olarak görebileceklerdi. Ancak günümüzde geline nokta Türkiye'nin Brest Litovsk Antlaşması'nda yapılan halk oylaması gibi bir talebi olduğu takdirde aynı sonucu elde edememesi olabilir. Zira geçen süre zarfında Acara'da asimilasyon ve misyonerlik çok güçlü olup, bölgede topluca Hristiyanlığa geçişler olmuş ve bu kendi istekleri doğrultusunda gerçekleşmemiştir. Bu bağlamda Türkiye'nin Acara'yı Gürcistan'ın iç meselesi olarak görmesi yanlış bir politikadır. Gürcistan bu politikaya güvenerek, yıllarca Acaristan'da Acara'nın özünde Gürcü olduğu yaklaşımı ile asimilasyon uygulamış ve etnik, dini baskılarını sürdürerek onlara İslam kimliği ile yaşama hakkı tanımamıştır.

Gürcistan, Rusya ve Türkiye'nin Acara, Abhazya ve Güney Osetya'ya farklılaşan bakış açılarının yanı sıra, bu üç bölgenin bölgesel aktörlere yaklaşımı da irdelenmelidir. Tarihi özerklikler, kontrol etme, başka bölgelerde uygulanan özerklik esnekliğini tetikleme, özerk statü, entegrasyon, yetki devri, çatışma türünde gerilimler, ülkelerin özerk bölgeleri yönetme konusunda karşılaştıkları zorluklardır (Holland, Dahlman & Browne, 2020). Günümüzde Gürcistan özerk bölgeleri, tarihi süreçte edinilmiş özerkliğe sahip, jeopolitik çatışmalara açık, Gürcistan'a entegre olmak istemeyen bölgeleri temsil etmektedir. Bu özerk bölgeler jeopolitik açıdan bağımsızlık eğilimleri ile Kuzey Kafkasya özerk bölgelerindeki eylemlerini tetikleyici potansiyele sahiptir. Ayrıca, Abhazya ve Güney Osetya'nın özerklik statüsünü aşarak bağımsızlık istemesi bölgedeki sorunları alevlendirmiştir. Gürcistan'ın ise bu özerk bölgeleri ülkesine entegre etme çabası gerilimleri ve çatışmaları artırmıştır. Tartışmalı biçimde Gürcistan özerk bölgeleri yetkilerin devri konusunda farklı yollar izleyebilir. Gürcistan bu yetkileri özerk bölgelere devretmek istemezken, Acara İslami unsurun etkisi ve Kars Antlaşması nedeniyle bu konuda tercihini Türkiye'den yana kullanabilir. Abhazya ise çelişkili biçimde güçlü bölgesel aktör olarak Rusya'yı tercih edebilir

veya Türkiye'deki Abhaz diasporası nedeniyle tercihini Türkiye'den yana kullanabilir. Ancak bunun için Türkiye'nin aktif politikalar yürütmesi gerekli görünmektedir. Türkiye, tarihi ve etnik açıdan bağlarının bulunması ve coğrafi yakınlığı nedeniyle Abhazya'da sorunların çözümü için en az Rusya kadar etkin devletlerden biri olmalıdır. Türkiye sahip olduğu Abhazya diasporası üzerinden Abhazya için aktif politika yürütmelidir. Örneğin, Türkiye, ülkesindeki Abhaz nüfusunun bir bölümünü Abhazya'ya dönmeleri için teşvik edici demopolitika izleyebilir. Günümüzde Türkiye'de yaşayan Abhaz nüfusu (Anadolu'ya sürgün edilen Abhazlar Müslümandı, Hristiyan Abhazlar ise Kafkasya'da kalmıştı) Abhazya'yı destekleyerek yakın bağlar kurabilir. Güney Osetya'nın muhtemel tercihi Rusya'dan yana olabilir. Ancak bu özerk bölgeler yetki devrini kabul etmeyerek tamamen bağımsız olmak da isteyebilirler. Yalnızca bu sürece giden yolda Türkiye ve Rusya'dan destek alabilirler. Buna karşın Gürcistan, bu özerk bölgelerin bağımsızlık eylemini kabul etmeyebilir.

Çıkar Çatışması / <i>Conflict of Interest</i>	Yazar(lar) çıkar çatışması bildirmemiştir. <i>The authors declared no conflict of interest</i>
Finansal Destek / <i>funding conditions</i>	Yazar(lar) bu çalışma için finansal destek almadıklarını beyan etmiştir. <i>The authors declared that this study has received no financial support</i>

REFERANSLAR

- Al Mahmud, A. (2013). Constructivism and Reflectivism as the Logical Counterparts in TESOL: Learning Theory versus Teaching Methodology. *TEFLIN Journal: A Publication on the Teaching & Learning of English*, 24(2).
- Akdemir, İ. O., & Koçyiğit Türk, M. (2023). Zihinlerdeki Kafkasya: Kafkasya'nın konumu ve sınırları üzerine jeopolitik analiz. *Van İnsani ve Sosyal Bilimler Dergisi* (6), 132-157. <https://doi.org/10.62068/visbid.1392769>
- Akengin, H. (2019). *Siyasi Coğrafya. İnsan ve mekân yönetimi*. Ankara: Pegem Akademi.
- Aslanlı, A. (2005). Bölgesel ve küresel dengeler açısından Abhazya sorunu. *Karadeniz Araştırmaları*, 5(5), 116-136.
- Davtyan, E. (2014). South Caucasus and the global geopolitics. In *Proceedings of INTCESS14-International Conference on Education and Social Sciences*, Şubat (p. 723).
- Davutoğlu, A. (2016). *Stratejik derinlik*. Küre Yayıncılık.
- Dilek, Y. (2021). Bölgesel Güney Osetya sorununun küreselleşmesi. *Journal of International Relations and Political Science Studies*, (3), 45-59.
- Ekinci, F. D. (2019). "İnşacılık, kimlik, 'üretilmiş' vatandaşlar: Rusya'nın Abhazya ve Güney Osetya'da vatandaşlık politikaları", *Uluslararası İlişkiler*, 16(61), 97-109. <https://doi.org/10.33458/uidergisi.541539>
- Ellison, B. J. (2011). Russian grand strategy in the South Ossetia War. *Demokratizatsiya*, 19(4). 343-366.
- Ergün O., & Kurban V. (2020). *Jeopolitik şekillendirme ve Türk-Rus ilişkileri. Postmodern Jeopolitik, infosfer kirliliği ve güç siyaseti*. Yeditepe Yayınevi.
- Flint C., & Taylor P.J. (2014). *Siyasi Coğrafya dünya ekonomisi, ulus-devlet ve yerellik*. (Çev. F. Ereker). Nobel Yayıncılık.
- Forsyth, J. (2013). *Kafkasya*. (Çev. T. Binder). Ayrıntı Yayınları.
- Gümüüşü O. (2010). Siyasi Coğrafya açısından sınırlar ve tarihi süreç içinde Türkiye'de sınır kavramı. *Bilig*, 52, 79-104.
- Hacısalihoğlu, İ.Y. (2001). *Yeni Dünya düzeni arayışı ve Türkiye. Jeopolitik analiz*. Çantay Kitabevi.
- Hasanov, A. (2012). *Jeopolitik*. Babıali Kültür Yayıncılık.
- Holland, E. C., Dahlman, C. T., & Browne, M. (2020). The arc of autonomy in Georgia's Ajara. *Political Geography*, 80, 102-177.
- İbrahimli, H., & Koç, M. (2022). The Contributions of Georgia's geopolitics to the country's economy. *Khazar Journal of Humanities and Social Sciences*, 25(1), 45-63. <https://doi.org/10.5782/2223-2621.2022.25.1.45>
- Jalabadze, N., & Janiashvili, L. (2022). რუსეთის ექსპანსიონისტური პოლიტიკა ეთნო-კულტურული და სამოქალაქო იდენტობის ტრანსფორმაციის კონტექსტში (თვითალიარებული სამხრეთ ოსეთის მაგალითზე). *HISTORY, ARCHAEOLOGY, ETHNOLOGY*, (VII), 130-141.

- Kandelaki, S. (2022). Black Sea geopolitics after the Russia-Ukraine War: View from Georgia. *Caucasus Analytical Digest*, (130), 21-27.
- Kaya, İ. (2013). *Nitel araştırma yöntemleri*. Y. Arı & İ. Kaya (Ed.), Coğrafya araştırma yöntemleri. İçinde (s.277-301). Coğrafyacılar Derneği Yayınları.
- Koç, S.Ö. (2007). *19. yüzyılın son çeyreğinde ve 20. yüzyılın ilk çeyreğinde Acaralar*. Yüksek lisans tezi. Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Koçyiğit Türk, M. (2024). *Kafkasya'dan Maverayı Kafkasya'ya Türkiye için jeopolitikalar*. Doktora tezi. Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Elazığ.
- Korkut, C. (1970). *Siyasi Coğrafya açısından devlet sınırları ve Türkiye'nin sınırları*. Karınca Matbaacılık.
- Kurat, A.N. (1992), *Türk Kavimleri ve Devletleri*. Ankara: Murat Kitabevi Yayınları.
- Markhulia, G. (2023). The role and Importance of Central Asia for Georgia's geopolitical security. *Georgian Academy of Business Sciences "Moambe"*, (49), 54-64.
- Modebadze, V., & Kozgambayeva, G.B. (2018). Russia's geopolitical interests in Georgia (South Caucasus and the threats coming from Moscow). *Вестник КазНУ. Серия историческая*, 91(4), 27-31.
- Murtazaoğlu, F. (2004). Acaralıların siyasi özerklik hakkının süjesi haline gelmeleri ve Türkiye'nin bu sürece etkisi. *Bilig*, (29), 41-82.
- Özey, R., (2021). *Kafkasya ve Kafkas ülkeleri coğrafyası*. Pegem Akademi Yayıncılık.
- Özsağlam, M.T. (2020). Sınırlı tanınan Abhazya Cumhuriyeti ve Rusya'nın Abhazya'daki rolü. *Kafkasya Çalışmaları-Sosyal Bilimler Dergisi / Journal of Caucasian Studies*, 6 (11). 1-21.
- Pokhlebkin, V. V. (1998). Gürcistan'ın özerk bölgelerinden biri olan Acara'nın tarihi kaderi ve uluslararası hukuki statüsü hakkında. *Moskova Uluslararası Hukuk Dergisi*, (4). 234-240. <https://doi.org/10.24833/0869-0049-1998-4-234-240>
- Revaz, G. (2005). Georgia's geopolitical landmarks: is there a shift?. *Central Asia and the Caucasus*, (1 (31)), 100-106.
- Tansel, S. (1977). *Mondros'tan Mudanya'ya kadar. Cilt 1*. M.E. Basımevi.
- Tavkul, U. (2015). *Kafkasya gerçeği*. Selenge Yayınları.
- Togan, Z. V. (1981). *Umumi Türk tarihine giriş*. Enderun: Kitapevi.
- Top, S., & Yiğit, İ. (2013). *Araştırma yöntemleri ve süreci*. O. Gümüşçü (Ed.), Tarihi Coğrafya içinde (Ünite 8). Anadolu Üniversitesi Yayınları.
- Wakızaka, K. (2012). *Türkiye'deki Gürcü ve Çerkes diasporasının gözüyle Abhazya meselesi ve kimlik sorunu*. Yüksek lisans tezi. Yıldız Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Weiss, A., & Zabanova, Y. (2016). Georgia and Abkhazia caught between Turkey And Russia: Turkey's changing relations with Russia and the west in 2015-2016 and their impact on Georgia and Abkhazia. (SWP Comment, 54/2016). Berlin: Stiftung Wissenschaft und Politik -SWP- Deutsches Institut für Internationale Politik und Sicherheit. <https://nbn-resolving.org/urn:nbn:de:0168-ssolar-49892-8>.
- Viktorovna, S.G. (2014). Республика Абхазия В Контексте Геополитических Процессов Кавказского Региона. (Kafkasya Bölgesindeki Jeopolitik Süreçler Bağlamında Abhazya Cumhuriyeti). *Теория И Практика Общественного Развития*, Sayı:1. 359-361.
- Yalçınkaya, A. (2011). *Türk dış politikasında Kafkasya*. (275-307). Değişen Dünya'da Türk Dış Politikası. (Ed. M. Ercan). Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.
- Yayla, A. (2009). Eğitimin felsefi temelleri. Eğitim Bilimine giriş içinde, (Memduhoğlu H.M. ve Yılmaz K.) Ankara: Pegem Akdemi Yayıncılık.
- Yılmaz, H., & Kaşıkçı N. (2006). *Tarihin sıkıştığı Coğrafya Kafkasya*. Elips Kitap.
- İnternet Kaynakları:
- Acara. (t.y). <https://ka.wikipedia.org/wiki/საქართველო>. (Erişim Tarihi: 13.09.2023).
- Diler, F.G. (2014). Gürcistan'da İslam'dan Hristiyanlığa Dönüş <https://www.agos.com.tr/tr/yazi/6288/gurcistanda-islamdan-hiristiyanliga-donus> (Erişim Tarihi 03.10. 2024).
- Uludağ, S. (2020). Acara. TDV İslam Ansiklopedisi. <https://islamansiklopedisi.org.tr/acara#2-bolgede-islamiyet> (Erişim Tarihi: 03.10. 2024).

Received: 19 August 2024 | Revised: 5 October 2024 | Accepted: 18 October 2024

EFFECTS OF URBAN TREE COVER DECLINE ON CAPACITY OF REGULATING ECOSYSTEM SERVICES IN EDİRNE, TÜRKİYE

Eylül MALKOÇ

Trakya Üniversitesi
Mimarlık Fakültesi
Edirne-Türkiye
eylul.malkoc@hotmail.com

Abstract

Urban trees and forests play a crucial role in providing ecosystem services (ES) that enhance the well-being of urban residents and environmental sustainability. However, studies on the regulating ES of urban trees and their change under the influence of urbanisation in Türkiye are limited. Thus, in this study, we assessed the regulating ES provided by urban trees in the central neighbourhoods of the Merkez District, Edirne, Türkiye, focusing on their ability to remove air pollutants and sequester carbon using web-based i-Tree Canopy. The results revealed a substantial decline in tree cover in the central neighbourhoods, leading to reduced air pollution removal (5,242 kg in 2023 vs 6,976 kg in 2005) and carbon sequestration (181 tonnes/year in 2023 vs 241 tonnes/year in 2005). Contrarily, in the protected area of the Sarayıçi Tavuk Forest, stable tree cover was maintained; this tree cover exhibited a high ES-provision capacity despite its relatively small size. Our novel findings showed that employing web-based tools provides a rapid, easy geospatial solution for assessing regulating ES that can be reproduced in other cities and is useful when comprehensive analysis is limited by insufficient data, time, and resources. Our novel assessment of current and past information on regulating ES establishes a basis for policymakers, urban landscape planners, and researchers to pursue ES-related research, fulfilling the crucial need for climate change adaptation and mitigation strategies in 21st-century cities.

Keywords: Regulating ecosystem services, Urban trees, Air pollution removal, Carbon sequestration, i-Tree Canopy

Öz

Kent ağaçları ve ormanlar, kent sakinlerinin refahını artıran ve sürdürülebilirliği destekleyen ekosistem hizmetleri sağlamada kritik bir rol oynamaktadır. Ancak, Türkiye'de kent ağaçlarının sağladığı düzenleyici ekosistem hizmetleri ve bu hizmetlerin kentleşmenin etkisi altında nasıl değiştiğine dair yapılan çalışmalar sınırlıdır. Bu çalışmada, Türkiye'nin Edirne ili Merkez İlçesi'ndeki ağaçların sağladığı düzenleyici ekosistem hizmetleri, hava kirleticilerini temizleme ve karbon tutma kapasitelerine odaklanarak i-Tree Canopy aracı kullanılarak hesaplanmıştır. Sonuçlar, çalışma alanındaki ağaç örtüsünde yıllar içinde önemli bir azalma olduğunu, bunun da hava kirliliği temizleme ve karbon tutma kapasitesinde azalmaya yol açtığını göstermektedir. Buna karşılık, koruma altında olan Sarayıçi Tavuk Ormanı'nda 2005-2023 yılları arasında ağaç örtüsü korunmuş olup, sınırlı bir alan olmasına rağmen yüksek bir düzenleyici ekosistem hizmeti sağlama kapasitesi olduğu görülmüştür. Çalışma web tabanlı uygulamaların düzenleyici ekosistem hizmetlerini ölçmek için hızlı ve pratik çözümler sunduğunu; özellikle yetersiz veri, zaman ve maddi kaynak nedeniyle kapsamlı analizlerin sınırlı olduğu durumlarda faydalı olduğunu göstermektedir. 2005-2023 döneminde Edirne'deki kent ağaçlarının sağladığı düzenleyici ekosistem hizmetlerini değerlendiren bu çalışma; peyzaj mimarları, politika yapıcılar, kent plancıları ve araştırmacılar için sürdürülebilirlik ve ekosistem hizmetleri konularında bir temel oluşturarak, 21. yüzyıl şehirlerinde iklim değişikliğine uyum ve azaltım stratejileri konusunda kritik bir ihtiyacı karşılamaktadır.

Anahtar Kelimeler: Ekosistem hizmetleri, Kent ağaçları, Hava kirliliği temizleme, Karbon tutma, i-Tree Canopy

1. INTRODUCTION

Trees occur in a wide range of contexts, from natural conservation areas to urban streets (Schnell et al., 2015). They provide vital ecosystem services (ES) and benefits to urban areas and improve the well-being of urban residents (Gómez-Baggethun & Barton, 2013; Qian et al., 2019). The Millennium Ecosystem Assessment identifies four categories of ES: supporting, cultural, provisioning, and regulating (MEA, 2005). The regulating ES of trees in urban contexts are crucial for managing the challenges of cities adapting to future climate variability (Cilliers et al., 2013; Tang & Adesina, 2022). Trees improve the microclimate at a local scale and remove pollutants from the atmosphere (Nowak et al., 2018). Trees also absorb CO₂, which otherwise contributes to increased air temperature and exacerbates the heat in urban areas (Beckett et al., 1998).

Urban trees and their ES provide several benefits to urban residents (Eisenman et al., 2019; Nowak et al., 2014). However, a concerning trend of declining tree cover and an increase in impervious surfaces has been observed in several cities globally (Nowak & Greenfield, 2020), including cities in Türkiye (Atasoy, 2020; Ersoy Tonyaloğlu & Atak et al., 2021). Increases in impervious surface areas increase available housing and transport areas for urban residents whereas limiting the growth of urban vegetation, influencing the local climate, and regulating temperature, air pollution, and levels of natural resources for carbon storage and sequestration (Nowak et al., 2013; Nowak et al., 2014). Studies have demonstrated the alteration of regulating ES due to heavy urbanisation (Aguilera et al., 2020; Lu et al., 2022). Although the importance of trees and their regulating ES in urban areas is well established, these services are rarely considered while formulating landscape and urban planning policies (Başak et al., 2022). Furthermore, the insufficient fundamental research on urban trees and the regulating ES in Türkiye often results in landscape and urban planners and policymakers not having the necessary benchmarks to set specific planning goals or expectations.

Geographic information systems and remote sensing (RS) technologies have been extensively used to assess and monitor regulating ES (Aguilera et al., 2020; De Araujo Barbosa et al., 2015; Egoh et al., 2008; Lu et al., 2022). Studies have demonstrated the capacity of traditional RS technologies to process large amounts of data concerning complex environmental interactions (Du et al., 2014; Xie et al., 2008). Conversely, Parmehr et al. (2016) and Richardson and Moskal (2014) have suggested that cost-effective and rapid assessment tools—other than traditional RS techniques—are feasible, considering the rapidly changing cities of the 21st century.

The United States Department of Agriculture Forest Service's i-Tree is a state-of-the-art, peer-reviewed software that enables users, including the public and decision-makers, to rapidly assess tree cover changes, quantify current and past regulating ES, and estimate the benefits of tree cover in urban and rural areas (Nowak, 2021). Since approximately 2006, numerous studies have used the i-Tree platform to categorise and quantify the proportion of various land cover types, map urban tree cover (UTC), and evaluate regulating ES in a defined area in rapidly urbanising regions worldwide by using a random point sampling method (Endreny et al., 2017; Song et al., 2020; Nowak, 2021; Coşkun Hepcan and Canguzel, 2021; Ersoy Tonyaloğlu and Atak, et al., 2021).

Edirne, a city of substantial historical importance, has been a pivotal location at the intersection of Europe and Asia, serving for centuries as a hub for commerce, transport, and cultural exchange. As the capital of the Ottoman Empire for approximately 90 years, Edirne has played a crucial role in the development of various empires, including the Byzantine and Roman empires. In 2021, Edirne joined the New Integrated Covenant of Mayors for Climate and Energy, a European Commission-based agreement for cities that aim to manage climate change via mitigation and adaptation plans. Signatory cities, such as Edirne, have committed to reduce their greenhouse gas emissions by 55% in 2030 and 80% by 2050 and report their annual emissions to international bodies (Edirne Belediyesi, 2023). Notably, one of the main regulating ES of urban trees is carbon storage and sequestration, which helps reduce greenhouse gases (i.e., CO₂ and O₃) from the atmosphere.

The understanding of the importance of urban trees and their regulating ES in cities has improved. However, studies on the regulating ES of urban trees and their change under the influence of urbanisation in Türkiye have been limited. Therefore, assessments of regulating ES and understanding the economic benefits in Edirne have become vital. From this perspective, this study aimed to fill a crucial knowledge gap by investigating two key questions: i) how much air pollution is removed by the existing tree cover in the central district of Edirne, and ii)

how have changes in the UTC between 2005 and 2023 changed the provision of regulating ES, particularly air pollution removal and carbon sequestration. To answer these questions, we estimated the regulating ES of past and current tree cover in Edirne over an 18-year period from 2005 to 2023.

2. MATERIALS AND METHODS

2.1. Study area

The selected study areas were within the central district of Edirne in northwestern Türkiye, encompassing the most historical, urbanised, and central neighbourhoods of the Merkez District and Sarayıçı Tavuk Forest (Figure 1). In 2023 the central neighbourhoods (41.676848° N, 26.556194° E) had a dense population of 72,857 individuals within an area of 445.19 ha (Türkiye İstatistik Kurumu, 2023). These neighbourhoods were characterised by several historical buildings, some serving as residential dwellings for local families, and others fulfilling commercial roles, providing goods and services to long-term residents and newcomers. The Sarayıçı Tavuk Forest (41.695542° N, 26.559826° E), 2.5 km from the centre of the central neighbourhoods, is adjacent to the Tunca River and covers 70.62 ha (Figure 1). In 2019, the Sarayıçı Tavuk Forest was designated as a Natural Site-Qualified Natural Conservation Area and a Natural Site-Sustainable Conservation and Controlled Use Area (Ministry of Environment, Urbanization and Climate Change, 2024).

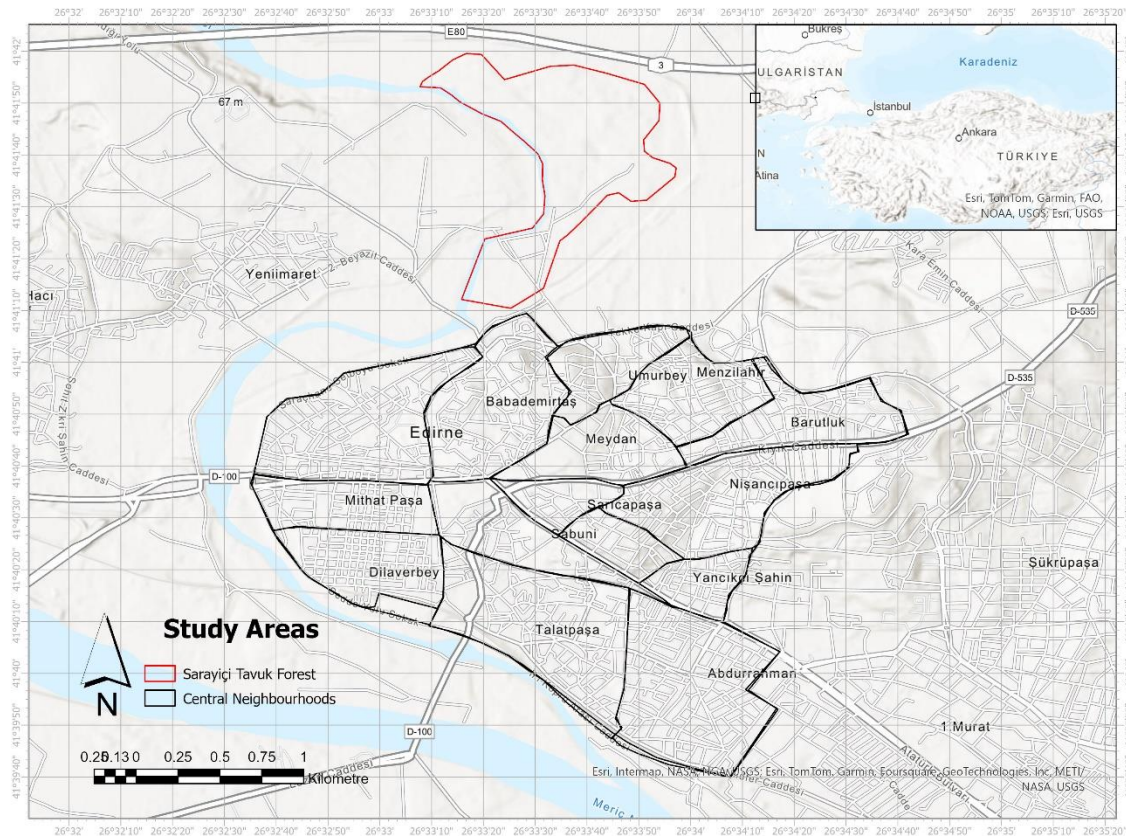

Figure 1- Sarayıçı Tavuk Forest and central neighbourhoods of Merkez District, Edirne

2.2. Tree cover, tree cover change, and regulating ES assessment

Tree cover and regulating ES were assessed using random points and image interpretation by combining i-Tree Canopy v.7.1. (Nowak, 2021) with Google Earth Pro v.7.3.6. This adaptable, straightforward method comprised five steps: (i) defining the boundaries of the study area, (ii) determining land cover types (i.e., tree/non-tree), (iii) classifying random sample points (same 1000 points) within the study areas, (iv) calculating tree cover change, and (v) estimating regulating ES and their change. Screen digitisation was performed while defining the study areas in i-Tree Canopy v.7.1 using high-resolution Google Earth aerial images. A specific number of

sampling points (i.e., 1000) was distributed to ensure the accurate assessment of tree cover, with a confidence level >95% and standard error <1.6% in accordance with the i-Tree Canopy user guide (<https://canopy.itreetools.org/>). Regulating ES were estimated based on the area covered by the past (i.e. 2005) and current (i.e. 2023) tree canopy and location-specific coefficient values. The ability to remove atmospheric pollutants and sequester and store carbon, along with their corresponding monetary values, was estimated using coefficients from the i-Tree Canopy tool. In estimating the effect of trees, a local standardised removal rate (e.g. kg/m² of tree cover) was multiplied by the local tree cover (m²) obtained from i-Tree Canopy. For air pollution removal, i-Tree Eco uses air pollution and weather data to calculate the average pollution removal effect per unit of tree cover (g/m² or USD/m² of tree cover) for each county in the United States. In this study, air pollutant removal rates and their monetary values were statistically standardised using a unit tree in i-Tree Eco, which was based on data from cases in the United States (Nowak & Greenfield, et al., 2012). Air pollution estimates were based on the following values, measured in kg/ha/year and USD kg/year, which have been rounded: CO, 1.069 kg at USD 1.57; NO₂, 4.227 kg at USD 0.17; O₃, 50.944 kg at USD 0.64; SO₂, 9.119 kg at USD 0.01; PM_{2.5}, 2.660 kg at USD 25.93; and PM₁₀*, 20.428 kg at USD 7.45. Detailed methods for this process are outlined in Hirabayashi and Nowak (2016) and Nowak et al. (2014). The coefficients for carbon estimates were based on the average carbon density per unit of canopy cover in urban environments. These coefficients were derived from national and state data by using the methods of Nowak et al. (2013). The amount sequestered was based on 3.060 tonnes of carbon, or 11.220 tonnes of CO₂, per hectare per year and was rounded. The amount stored was based on 76.848 tonnes of carbon, or 281.776 tonnes of CO₂, per hectare and was also rounded. The value (USD) was calculated using USD 188.00 per tonne of carbon, or USD 51.27 per tonne of CO₂, and was rounded (Nowak et al. 2013).

3. RESULTS

3.1. Tree cover change

Among the central neighbourhoods, tree ($N = 133$) and non-tree ($N = 867$) classes covered 13.31% (SE ± 1.07) and 86.70 % (SE ± 0.80), respectively, in 2023. In 2005, tree coverage ($N = 177$) and non-tree ($N = 823$) coverage were 17.72% (SE ± 1.21) and 82.28% (SE ± 0.70), respectively (Table 1). The non-tree class was more dominant than the tree class in the study area for both years, comprising 385.92 and 366.31 ha in 2023 and 2005, respectively (Table 1).

Table 1- Area and percentage of tree and non-tree cover classes in the central neighbourhoods of Merkez District in 2005 and 2023

Cover class	Points (N)		% Cover \pm SE		Area (ha) \pm SE	
	2005	2023	2005	2023	2005	2023
Tree	177	133	17.72 \pm 1.21	13.31 \pm 1.07	78.88 \pm 5.38	59.27 \pm 4.78
Non-tree	823	867	82.28 \pm 0.70	86.70 \pm 0.80	366.31 \pm 4.01	385.92 \pm 3.78
Total	1,000	1,000	100.00	100.00	445.19	445.19

In 2005, trees covered 59.27 ha of the study area and were primarily located in residential and school gardens, streets, and river areas (Figure 2). From 2005 to 2023, 4.41% of the tree cover was transformed into non-tree cover, primarily consisting of impervious buildings, roads, and other infrastructure. This shift occurred as single-story homes with gardens were replaced by multi-story buildings, diminishing the importance of gardens and trees. Primary and secondary school gardens underwent a similar change from green areas to sealed, impervious surfaces. Additionally, in 2005, open green areas, namely riparian corridors and meadows with trees and shrubs, were transformed into sealed surfaces, namely asphalt, rubber, and interlocking concrete pavers in industrial zones, school gardens, and playgrounds (Malkoç, 2024).

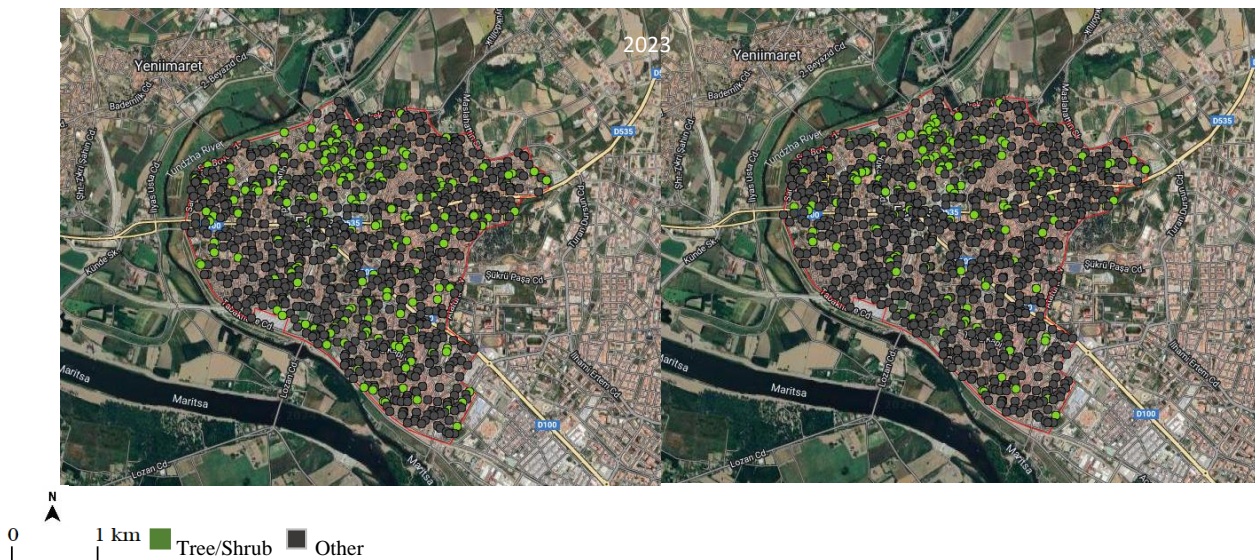

Figure 2- Distribution of random sample points in the central neighbourhoods of Merkez District (N = 1,000) in 2005 and 2023.

3.2. Air quality and carbon storage change

The quantities of atmospheric pollutants and particulates removed in the central neighbourhoods of the Merkez District in 2005 and 2023 are shown in Table 2 and the amount of carbon sequestered and stored by the tree cover is shown in Table 3. In 2005, 6,976.43 kg of pollutant gases and particles were removed from the air by tree cover in the study area, a substantial decrease compared with the 5,242.18 kg removed in 2023 (Table 2). Moreover, annual carbon sequestration by tree cover in 2005 and 2023 was estimated to be 241.37 and 181.36 tonnes/year, with total carbon storage reaching 6,061.58 and 4,554.75 tonnes, respectively (Table 3). The annual economic value of sequestered carbon in trees was estimated to be USD 45,377 and 34,097 in 2005 and 2023, respectively, with monetary values across the life cycle of trees estimated to be USD 1,139,578 and 856,293, respectively.

Table 2- Removal of atmospheric pollutants and particulates in the central neighbourhoods of Merkez District in 2005 and 2023

	Amount (kg) ± SE		Value (USD) ± SE	
	2005	2023	2005	2023
CO	84.35 ± 5.75	63.38 ± 5.12	132 ± 9	99 ± 8
NO ₂	333.38 ± 22.73	250.51 ± 20.22	58 ± 4	43 ± 4
O ₃	4,018.31 ± 273.97	3,019.41 ± 243.77	2,584 ± 176	1,941 ± 157
SO ₂	719.31 ± 49.04	540.50 ± 43.64	9 ± 1	6 ± 1
PM _{2.5}	209.80 ± 14.30	157.64 ± 12.73	5,439 ± 371	4,087 ± 330
PM ₁₀ *	1,611.28 ± 109.86	1,210.73 ± 97.75	12,007 ± 819	9,022 ± 728
Total	6,976.43 ± 475.66	5,242.18 ± 423.22	20,228 ± 1,379	15,200 ± 1,227

Table 3- Estimated carbon ecosystem services in the central neighbourhoods of Merkez District in 2005 and 2023

	Amount (tonne) ± SE		CO ₂ Equiv. (tonne) ± SE		Value (USD) ± SE	
	2005	2023	2005	2023	2005	2023
Annual C sequestered by trees	241.37 ± 16.46	181.36 ± 14.64	885.01 ± 60.34	665.00 ± 53.69	45,377 ± 3,094	34,097 ± 2,753
Estimated C stored in trees	6,061.58 ± 413.29	4,554.75 ± 367.72	22,225.81 ± 1,515.39	16,700.75 ± 1,348.30	1,139,578 ± 77,698	856,293 ± 69,131

3.3. Tree cover, air quality, and carbon storage of Sarayıçi Tavuk Forest

Due to its designation as a Natural Protected Area, the Sarayıçi Tavuk Forest maintained a consistent tree cover from 2005 to 2023. Figure 3 and Table 4 provide detailed information on the tree and non-tree cover classes, namely the number of random points, percentage cover and area for each class, standard error rates, and distribution of random sampling points.

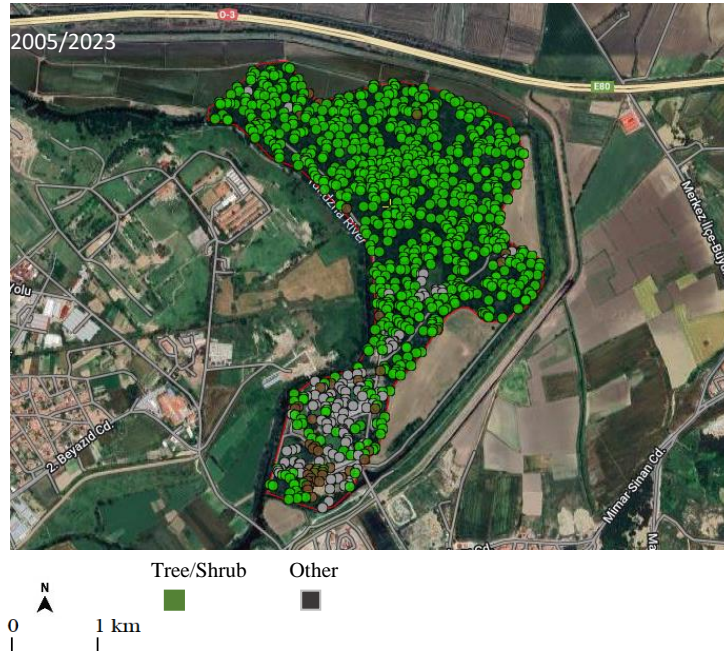

Figure 3- Distribution of random sample points (N = 1,000) in Sarayıçi Tavuk Forest in 2005 and 2023.

Table 4- Area and percentage of tree and non-tree cover classes in Sarayıçi Tavuk Forest in 2005 and 2023

Cover Class	Points (N)	% Cover \pm SE	Area (ha) \pm SE
Tree	847	84.72 \pm 0.90	59.83 \pm 0.80
Non-Tree	153	15.28 \pm 1.00	10.69 \pm 0.60
Total	1,000	100.00	70.62

The Sarayıçi Tavuk Forest primarily consisted of trees, accounting for 84.72% of the land cover in 2005 and 2023 (59.83 ha). The standard error values were equal to or less than 1, indicating that the point distributions across land cover classes in the study area were equally weighted. As shown in Table 5, the Sarayıçi Tavuk Forest was estimated to remove a total of 5,014.68 kg of polluting gases and particulates from the air and sequester 183.03 tonnes of carbon annually. Additionally, the total carbon storage provided by the forest was estimated to be 4,596,680 tonnes (Table 6).

Table 5- Atmospheric pollutants and particulates removed from the air in Sarayıçi Tavuk Forest in 2005 and 2023

	Amount (kg) \pm SE	Value (USD) \pm SE
CO	60.00 \pm 0.81	14 \pm 0
NO ₂	311.07 \pm 4.18	2 \pm 0
O ₃	3,248.79 \pm 43.66	160 \pm 2
SO ₂	262.96 \pm 3.53	1 \pm 0
PM _{2.5}	159.17 \pm 2.14	330 \pm 4
PM ₁₀ *	1,131.80 \pm 15.21	1,391 \pm 19
Total	5,173.78 \pm 69.54	1,897 \pm 26

Table 6- Estimated carbon ecosystem services in Sarayıçi Tavuk Forest in 2005 and 2023

	Amount (tonne) ± SE	CO ₂ Equiv. (tonne) ± SE	Value (USD) ± SE
Annual C sequestered in trees	183.03 ± 2.46	671.13 ± 9.02	\$34,410 ± 462
Estimated C stored in trees	4,596.68 ± 61.78	16,854.51 ± 226.53	\$864,177 ± 11,615

During the 18-year study period, trees were estimated to sequester 671.13 tonnes of carbon annually, with total carbon storage estimated to be 16,854.51 tonnes (CO₂ equivalent). The economic value of carbon stored via canopy cover was approximately USD 864,177 and the annual value of carbon sequestered in trees was estimated to be approximately USD 34,410. The total tree cover, air pollution removal potential, and stored carbon showed no significant changes over the study period.

4. DISCUSSION

The major contribution of this study is that it fills the knowledge gap regarding the regulating ES of trees in the central neighbourhoods of the Merkez District and Sarayıçi Tavuk Forest in Edirne in the long term. The results demonstrate a significant decrease in the regulating ES-provision capacity in Edirne. During the 18-year study period, the total amount of pollutants removed from the atmosphere decreased by 1,734 kg, with an estimated value equivalent to USD 5,000. Additionally, the sequestered carbon in trees decreased by 60 tonnes, with an estimated value equivalent to USD 11,280. The results are comparable to those of cities that experienced a loss of UTC in Türkiye (Ersoy Tonyaloğlu & Atak, 2021) and worldwide (Aguilera et al., 2020; Lu et al., 2022). Notably, the regulating ES of trees in cities across the United States, Canada, and Europe vary based on the size of the areas and the status of the forests (i.e. protected areas and maintained forests) (Anaya-Romero et al., 2016; Nowak et al., 2014); thus, drawing direct comparisons among studies is difficult because their scopes and scales differ.

Moreover, this study assessed the current air pollution removal capacity of the UTC in the central area of Merkez District (5,242.18 kg) and compared it with (5,173.78 kg) that in the Sarayıçi Tavuk Forest. Notably, the Sarayıçi Tavuk Forest, which is 6.5 times smaller in size, however, has six times greater tree cover than the central neighbourhoods of the Merkez District, removes almost the same amount of air pollutants. The Sarayıçi Tavuk Forest also sequesters almost the same amount of carbon as the trees in the central neighbourhoods of the Merkez District.

This study shows that assigning protected status to the Sarayıçi Tavuk Forest would ensure long-term tree cover and maintain its capacity for regulating ES. Over the 18-year study period, the loss of UTC resulted in a scattered spatial distribution of trees in the Merkez District. The high demand for diverse land uses in urban areas, combined with the limited availability of new green and open spaces, highlights potential environmental challenges (Nowak & Greenfield, 2012). The decrease in UTC has also been observed in other cities in Türkiye, which is attributed to a development policy that has favoured urban development (i.e. urban expansion into formerly green areas), soil sealing (i.e. replacing permeable surfaces with impermeable materials, e.g. concrete), and the failure to protect (or to reinstate) trees in development areas since the early 2000s (Başak et al., 2022). Thus, Edirne should prioritise the long-term sustainability and protection of healthy, mature trees and shrubs in urban areas and adjacent forests, namely the Sarayıçi Tavuk Forest.

The assessment approach can be applied at various scales, from the city level to the country level. From this perspective, the results of this study are complementary to the national and international reporting requirements of cities (i.e. 'New Integrated Covenant of Mayors for Climate and Energy') with carbon targets to fulfil climate regulation requirements.

Using random sampling and aerial imagery is a more rapid and cost-effective estimation of the regulating ES of trees in Edirne in the 18-year studied period than traditional RS techniques. The standard error rates for the UTC assessment (%), air pollution removal, and their monetary values were achieved between ±0.7–1.21 and ±5.75–109.86, respectively, which are comparable with those achieved in other studies, as reviewed by Nowak (2021). However, i-Tree Canopy (v.7.1) is tailored to the United States and incorporates characteristic coefficients specific to that region. Conducting additional studies in Türkiye could lead to the integration of Mediterranean or

Turkish standards into the i-Tree Canopy tool, leading to the integration of improved results with regard to the provision of information for landscape and urban planners and city decision-makers.

The i-Tree Canopy tool typically employs average coefficient values for air pollution removal and carbon estimations, which are independent of species and age information. Notably, different tree and shrub species with diverse compositions and age structures have varying abilities to provide regulating ES (Beckett et al., 1998; McPherson and Rowntree, 1989). The i-Tree Canopy tool used in this study has limitations due to plant species, structure, and age information being unavailable; thus, moderate standard error rates are associated with the estimation of air pollution removal capacity, CO₂ sequestration, and monetary values. Nevertheless, the standard error rates associated with these parameters align with those described in an existing study (Nowak, 2021). To overcome these limitations, further research should focus on incorporating relevant detailed information into the assessment. Additionally, expanding the scope of this research to the entire Edirne Province could provide a more comprehensive understanding of the change in tree cover on a larger scale than that in this study.

We posit that the availability and application of rapid and cost-effective assessments of regulating ES, such as those used in this paper, will provide sufficient fundamental information and stimulate the integration of regulating ES while aiding the formulation of landscape and urban planning policies at the local, national, and international levels, filling a crucial information gap on the adaptation of cities to, and mitigation of, climate change while considering the rapidly changing cities in the 21st century.

5. CONCLUSION

In this study, we assessed the regulating ES of urban trees in Edirne, Türkiye, over an 18-year period, including substantial changes in UTC. The findings have crucial implications for informing decision-makers and urban residents. Because of the New Integrated Covenant of Mayors for Climate and Energy declared by the Edirne Municipality in 2023, our study provides detailed information regarding the capacity of UTC to absorb greenhouse gases (i.e., CO₂ and O₃) and will facilitate the process of reporting these data to international bodies.

Our findings illustrate that employing i-Tree Canopy and Google Earth Pro provides a rapid, easy geospatial solution for assessing regulating ES. Owing to the thorough explanation of this straightforward assessment method, it can be reproduced in other cities and is particularly useful in cases where comprehensive analysis is limited by insufficient data, time, and resources.

Beyond filling the extensive knowledge gap regarding the decline in regulating ES of trees in Edirne, this study is a continuation of the web-based UTC assessment conducted by Malkoç (2024). This study has also demonstrated the substantial potential of utilising freely accessible online data and tools (i.e. i-Tree Canopy) to effectively assess and monitor UTC and its regulating ES continuously in the long term. Our assessment of current and past information on regulating ES establishes a basis for policymakers, urban landscape planners, and researchers to pursue ES-related research, fulfilling the crucial need for climate change adaptation and mitigation strategies in 21st-century cities.

Çıkar Çatışması / <i>Conflict of Interest</i>	Yazar(lar) çıkar çatışması bildirmemiştir. <i>The authors declared no conflict of interest</i>
Finansal Destek / <i>funding conditions</i>	Yazar(lar) bu çalışma için finansal destek almadıklarını beyan etmiştir. <i>The authors declared that this study has received no financial support</i>

REFERENCES

- Aguilera, M. A., Tapia, J., Gallardo, C., Núñez, P., & Varas-Belemmi, K. (2020). Loss of coastal ecosystem spatial connectivity and services by urbanization: Natural-to-urban integration for bay management. *Journal of Environmental Management*, 276, 111297. <https://doi.org/10.1016/j.jenvman.2020.111297>
- Anaya-Romero, M., Muñoz-Rojas, M., Ibáñez, B., & Marañón, T. (2016). Evaluation of forest ecosystem services in Mediterranean areas. A regional case study in South Spain. *Ecosystem Services*, 20, 82–90. <https://doi.org/10.1016/J.ECOSER.2016.07.002>
- Atasoy, M. (2020). Characterizing spatial structure of urban tree cover (UTC) and impervious surface cover (ISC) density using remotely sensed data in Osmaniye, Turkey. *SN Applied Sciences*, 2(3). <https://doi.org/10.1007/s42452-020-2154-0>
- Başak, E., Cetin, N. I., Vatandaşlar, C., Pamukcu-Albers, P., Karabulut, A. A., Çağlayan, S. D., Besen, T., Erpul, G., Balkız, Ö., Çokçalışkan, B. A., Per, E., & Atkin, G. (2022). Ecosystem services studies in Turkey: A national-scale review. *Science of the Total Environment*, 844, 157068. <https://doi.org/10.1016/j.scitotenv.2022.157068>
- Beckett, K. P., Freer-Smith, P. H., & Taylor, G. (1998). Urban woodlands: Their role in reducing the effects of particulate pollution. *Environmental Pollution*, 99(3), 347–360. [https://doi.org/10.1016/s0269-7491\(98\)00016-5](https://doi.org/10.1016/s0269-7491(98)00016-5)
- Cilliers, S., Cilliers, J., Lubbe, R., & Siebert, S. (2013). Ecosystem services of urban green spaces in African countries—Perspectives and challenges. *Urban Ecosystems*, 16(4), 681–702. <https://doi.org/10.1007/s11252-012-0254-3>
- Coşkun Hepcan, Ç., & Canguzel, A. (2021). Bornova üniversite caddesi yol ağaçlarının hava kalitesi üzerine etkisi. *Ege Üniversitesi Ziraat Fakültesi Dergisi*, 58(2), 247–252. <https://doi.org/10.20289/zfdergi.697540>
- De Araujo Barbosa, C. C., Atkinson, P. M., & Dearing, J. A. (2015). Remote sensing of ecosystem services: A systematic review. *Ecological Indicators*, 52, 430–443. <https://doi.org/10.1016/j.ecolind.2015.01.007>
- Du, L., Zhou, T., Zou, Z., Zhao, X., Huang, K., & Wu, H. (2014). Mapping forest biomass using remote sensing and national forest inventory in China. *Forests*, 5(6), 1267–1283. <https://doi.org/10.3390/f5061267>
- Edirne Belediyesi, T. C. (2023). *Edirne Sürdürülebilir Enerji ve İklim Eylem Planı, 2023 Edirne Belediyesi İklim Değişikliği ve Sıfır Atık Müdürlüğü*, Retrieved from <http://www.edirne.bel.tr>. Retrieved 29.8.2024
- Egoh, B., Reyers, B., Rouget, M., Richardson, D. M., Le Maitre, D. C., & van Jaarsveld, A. S. (2008). Mapping ecosystem services for planning and management. *Agriculture, Ecosystems and Environment*, 127(1–2), 135–140. <https://doi.org/10.1016/j.agee.2008.03.013>
- Eisenman, T. S., Churkina, G., Jariwala, S. P., Kumar, P., Lovasi, G. S., Pataki, D. E., Weinberger, K. R., & Whitlow, T. H. (2019). Urban trees, air quality, and asthma: An interdisciplinary review. *Landscape and Urban Planning*, 187, 47–59. <https://doi.org/10.1016/j.landurbplan.2019.02.010>
- Endreny, T., Santagata, R., Perna, A., De Stefano, C. D., Rallo, R. F., & Ulgiati, S. (2017). Implementing and managing urban forests: A much needed conservation strategy to increase ecosystem services and urban well-being. *Ecological Modelling*, 360, 328–335. <https://doi.org/10.1016/j.ecolmodel.2017.07.016>
- Ersoy Tonyaloğlu, E., & Atak, B. K. (2021). Impact of land cover change on urban tree cover and potential regulating ecosystem services: The case of Aydın/Turkey. *Environmental Monitoring and Assessment*, 193(11), 736. <https://doi.org/10.1007/s10661-021-09531-y>
- Gómez-Baggethun, E., & Barton, D. N. (2013). Classifying and valuing ecosystem services for urban planning. *Ecological Economics*, 86, 235–245. <https://doi.org/10.1016/j.ecolecon.2012.08.019>
- Lu, Y., Yang, J., Peng, M., Li, T., Wen, D., & Huang, X. (2022). Monitoring ecosystem services in the Guangdong-Hong Kong-Macao Greater Bay Area based on multi-temporal deep learning. *Science of the Total Environment*, 822, 153662. <https://doi.org/10.1016/j.scitotenv.2022.153662>
- Malkoç, E. (2024). City-wide assessment of urban tree cover and land-cover changes in Edirne using web-based tools. *International Journal of Applied Earth Observation and Geoinformation*, 132, 103997. <https://doi.org/10.1016/j.jag.2024.103997>
- McPherson, E. G., & Rowntree, R. A. (1989). Using structural measures to compare twenty-two U. S. Street Tree populations. *Landscape Journal*, 8(1), 13–23. <https://doi.org/10.3368/LJ.8.1.13>
- MEA, 2005. Millennium Ecosystem Assessment (Program). *Ecosystems and human well-being: Synthesis*. Washington DC: Island Press

- MoEUCC (2024). Ministry of the Environment and urbanisation and climate change, Retrieved from <https://tvk.csb.gov.tr/edirne-merkez-sarayici-tavuk-ormani-tescil-ilani-duyuru-396943>. Retrieved 31.5.2024
- Nowak, D. J. (2021). Understanding i-tree Summary of Programs and Methods. General Technical Report NRS-200. 100 p. <https://doi.org/10.2737/NRS-GTR-200-2021>. Madison, WI: Department of Agriculture, Forest Service, Northern Research Station
- Nowak, D. J., & Greenfield, E. J. (2012). Tree and impervious cover change in U.S. cities. *Urban Forestry & Urban Greening*, 11(1), 21–30. <https://doi.org/10.1016/j.ufug.2011.11.005>
- Nowak, D. J., & Greenfield, E. J. (2020). The increase of impervious cover and decrease of tree cover within urban areas globally (2012–2017). *Urban Forestry & Urban Greening*, 49, 126638. <https://doi.org/10.1016/j.ufug.2020.126638>
- Nowak, D. J., Greenfield, E. J., Hoehn, R. E., & Lapoint, E. (2013). Carbon storage and sequestration by trees in urban and community areas of the United States. *Environmental Pollution*, 178, 229–236. <https://doi.org/10.1016/j.envpol.2013.03.019>
- Nowak, D. J., Hirabayashi, S., Bodine, A., & Greenfield, E. (2014). Tree and forest effects on air quality and human health in the United States. *Environmental Pollution*, 193, 119–129. <https://doi.org/10.1016/j.envpol.2014.05.028>
- Nowak, D. J., Hirabayashi, S., Bodine, A., & Hoehn, R. (2013). Modeled PM_{2.5} removal by trees in ten U.S. cities and associated health effects. *Environmental Pollution*, 178, 395–402. <https://doi.org/10.1016/j.envpol.2013.03.050>
- Nowak, D. J., Hirabayashi, S., Doyle, M., McGovern, M., & Pasher, J. (2018). Air pollution removal by urban forests in Canada and its effect on air quality and human health. *Urban Forestry and Urban Greening*, 29, 40–48. <https://doi.org/10.1016/j.ufug.2017.10.019>
- Parmehr, E. G., Amati, M., Taylor, E. J., & Livesley, S. J. (2016). Estimation of urban tree canopy cover using random point sampling and remote sensing methods. *Urban Forestry and Urban Greening*, 20, 160–171. <https://doi.org/10.1016/j.ufug.2016.08.011>
- Qian, W., Zhongxia, Z., & Ping, W. (2019). An assessment of ecosystem services of urban green spaces based on i-tree. *Landscape Research*, 11, 53–56. <https://doi.org/10.16785/j.issn>
- Richardson, J. J., & Moskal, L. M. (2014). Uncertainty in urban forest canopy assessment: Lessons from Seattle, WA, USA. *Urban Forestry and Urban Greening*, 13(1), 152–157. <https://doi.org/10.1016/J.UFUG.2013.07.003>
- Schnell, S., Kleinn, C., & Ståhl, G. (2015). Monitoring trees outside forests: A review. *Environmental Monitoring and Assessment*, 187(9), 600. <https://doi.org/10.1007/s10661-015-4817-7>
- Song, P., Kim, G., Mayer, A., He, R., & Tian, G. (2020). Assessing the ecosystem services of various types of urban green spaces based on i-Tree Eco. *Sustainability*, 12(4), 1630. <https://doi.org/10.3390/su12041630>
- Tang, X., & Adesina, J. A. (2022). Biodiversity conservation of national parks and nature-protected areas in West Africa: The case of Kainji National Park, Nigeria. *Sustainability*, 14(12). <https://doi.org/10.3390/su14127322>
- TÜİK (2023). *Türkiye İstatistik Kurumu*, Retrieved from <https://www.tuik.gov.tr/>. Retrieved 31.5.2024
- Xie, Y., Sha, Z., & Yu, M. (2008). Remote sensing imagery in vegetation mapping: A review. *Journal of Plant Ecology*, 1(1), 9–23. <https://doi.org/10.1093/jpe/rtn005>

Etik Sorumluluklar ve Politikalar / Ethical Responsibilities and Policies

Yayın Etiği	Publishing Ethics
<ul style="list-style-type: none">• Ege Coğrafya Dergisi'nde yayınlanan çalışmaların tarafsız ve etik olması amacıyla editörler kurulu tarafından etik politikalar geliştirilmiştir.• Bu politikalar yazarlar, editörler ve hakemler ile ilgili süreçleri kapsamaktadır.• Ege Coğrafya Dergisi'nde yer alan etik görev ve sorumluluklar, ulusal ve uluslararası alanlarda taranan dergilerin yayın politikaları ile açık erişim olarak <u>Committee on Publication Ethics (COPE)</u> tarafından yayınlanan rehberler ve politikalar dikkate alınarak hazırlanmıştır.	<ul style="list-style-type: none">• A series of ethical policies has been developed by editors and editorial board with the purpose of ensuring impartiality and ethics of studies to be published in the Aegean Geographical Journal.• These policies include processes related to authors, reviewers, editors and studies.• Ethical tasks and responsibilities in the Aegean Geographical Journal have been prepared in consideration of publishing policies of national and international indexed journals and open-access policies and guidelines published by Committee on Publication Ethics (COPE).
Yazarların Etik Sorumlulukları	Ethical Responsibilities of Authors
Araştırmacıların gönderdikleri makaleler özgün olmalı; yöntem ve bulgular doğru bir şekilde bildirilmelidir.	<i>The articles sent by researchers must be original; methods and findings must be reported correctly.</i>
Yazarlar, yazılarının hazırlanmasında, derginin yazım kurallarına uymalıdır.	<i>Authors should consult the journal's editorial and publication policies.</i>
Yazar(lar), yayınların içeriği açısından ortak sorumludurlar.	<i>Authors are take collective responsibility for the content of their publications.</i>
Ancak, yazarlar araştırmanın sadece belirli yönleri için sorumluluk alırsa, bu yayında belirtilmelidir. Çalışmanın içeriğine katkı sağlamayan kişiler, yazar olarak belirtilmemelidir.	<i>However, if authors take responsibility only for certain aspects of the research this should be specified in the publication. Names that do not contribute to the study are not to be specified as authors</i>
Tüm yazarlar, yazar listesini kabul etmeli ve yayının gönderilen ve kabul edilen sürümlerini onaylamalıdır.	<i>All authors should agree the authors list and should approve the submitted and accepted versions of the publication.</i>
Yazar listesindeki herhangi bir değişiklik, listeden çıkarılmış olanlar da dahil olmak üzere, tüm yazarlar tarafından onaylanmalıdır.	<i>Any change to the author list should be approved by all authors including any who have been removed from the list.</i>
Sorumlu yazar, editör ile diğer yazarlar arasında bir iletişim noktası olarak hareket etmeli, yazarları bilgilendirmeli ve yayın hakkında önemli kararlara dahil etmelidir.	<i>The corresponding author should act as a point of contact between the editor and the other authors and should keep co-authors informed and involve them in major decisions about the publication.</i>
<ul style="list-style-type: none">• Yazar(lar)ın yararlandıkları bütün çalışmalara eksiksiz ve doğru bir biçimde atıfta bulunmaları ve/veya alıntı yapmaları gerekmektedir.• Yazarlar, alıntılanan çalışmayı okumadıysa, diğer yayınlardan alıntılar kopyalamamalıdır.	<ul style="list-style-type: none">• Authors should represent the work of others accurately in citations and quotations.• Authors should not copy references from other publications if they have not read the cited work.
Diğer araştırmacıların yayınlarından doğrudan alınan orijinal ifadeler, uygun alıntılarla birlikte tırnak işaretleri içinde görünmelidir.	<i>Original wording taken directly from publications by other researchers should appear in quotation marks with the appropriate citations.</i>

Dergiye gönderilen yazılar başka yerde yayınlanmamış ve aynı anda sunulmamış olmalıdır.	<i>Manuscripts submitted to this journal should not have been published and simultaneously submitted, elsewhere.</i>
Araştırmacılar sonuçlarını dürüst, sahtecilik veya uygunsuz veri manipülasyonu olmadan sunmalıdırlar.	<i>Researchers should present their results honestly and without falsification or inappropriate data manipulation.</i>
<ul style="list-style-type: none">•Yazarlar, gönderilen eserin orijinal olduğuna ve herhangi bir dilde başka bir yerde yayınlanmama koşullarına uymalıdır.•Ancak, yurtdışında yabancı bir dilde yayınlanmış olmasına rağmen, bu makalenin Türkiye'de daha fazla okuyucuya ulaşması için makale, yayın kurulunun kararı ile Türkçe olarak yayınlanabilir.•Bu tür yayınlarda ilgili telif hakkı sözleşmelerine ve izin gereksinimlerine uyulmalıdır. Bu gerçek okuyuculara açık bir şekilde verilmelidir.	<ul style="list-style-type: none">•Authors should adhere to publication requirements that submitted work is original and has not been published elsewhere in any language.•However, although it was published in a foreign language abroad, to benefit that article reach more readers in Turkey, the article can be published in Turkish by the decision of the editorial board.•In such publications, the relevant copyright agreements and permission requirements must be observed. It should be given to readers clearly.
<ul style="list-style-type: none">•Telif hakkı materyali (örneğin tablolar, şekiller, fotoğraflar, haritalar veya kapsamlı alıntılar) yalnızca uygun izin ve onay ile kullanılmalıdır.•Görüntüler, dosyalar, şekiller ve tablolar, orijinal veya mevcut bulgulardan yanıltıcı bir şekilde değiştirilmemelidir.	<ul style="list-style-type: none">•Copyright material (such as tables, figures, photos, maps or comprehensive citations) should only be used with appropriate permission and acknowledgement.•Images, files, figures, and tables should not be inappropriately altered from the original or present findings in a misleading way.
Yazarlar, insan görüntüleri için ilgili kişilerden izin almalıdır. Bu izin, çalışmanın hangi dergide yayınlanacağını katılımcılara bildirmelidir.	<i>Authors should obtain permission from the persons concerned for the image of people. This consent should inform participants which journal the work will be published in.</i>
Doğrudan ve dolaylı mali destek dahil olmak üzere tüm araştırma fonu kaynakları, ekipman veya materyal tedariki ve diğer destek açıklanmalıdır.	<i>All sources of research funding, including direct and indirect financial support, supply of equipment or materials, and other support should be disclosed.</i>
Yazar(lar) gönderilen, kabul edilen veya yayınlanan bir çalışmada bir hata bulmuşsa, editörü uyarmalıdır. Yazarlar düzeltmeler veya geri çekme konusunda gerektiğinde editörlerle işbirliği yapmalıdır.	<i>Authors should alert the editor promptly if they discover an error in any submitted, accepted or published work. Authors should cooperate with editors in issuing corrections or retractions when required.</i>
Yazarlar hakemlerin yorumlarına profesyonel ve zamanında cevap vermelidir.	<i>Authors should respond to reviewers' comments in a professional and timely manner.</i>
Yazarlar çalışmayı gözden geçirmek amacıyla geri çekerlerse ya da şartlı kabul aldıktan sonra hakem yorumlarına yanıt vermemeyi seçerse editöre bilgi vermelidir.	<i>Authors should inform the editor if they withdraw their work from review, or choose not to respond to reviewer comments after receiving a conditional acceptance.</i>
Editörlerin Etik Görev ve Sorumlulukları	Ethical Responsibilities of Editors
Editörler yayınladıkları her şeyden sorumludur	<i>Editors are accountable for everything they publish</i>
Editörler, yayınlanmış tüm makalelerin kendi alanlarına önemli ölçüde yeni bir katkıda bulunduğundan emin olmak için çalışmalıdır.	<i>Editors should work to ensure that all published papers make a substantial new contribution to their field.</i>
Editörler adil ve tarafsız kararlar vermeli; adil ve uygun bir gözden geçirme süreci sağlamalıdır.	<i>Editors should make fair and unbiased decisions and ensure a fair and appropriate review process.</i>

Editörler, yeterli uzmanlığa sahip kişileri seçerek ve çıkar çatışması olanlardan kaçınarak yayınlanmak üzere kabul edilen makaleler için uygun hakemler kullanılmalıdır.	<i>Editors should use appropriate peer reviewers for papers that are considered for publication by selecting people with sufficient expertise and avoiding those with conflicts of interest.</i>
Editörler yalnızca akademik konularda karar vermeli ve kararları için tüm sorumluluğu üstlenmelidir.	<i>Editors should make decisions on academic alone and take full responsibility for their decisions.</i>
Editörler hakemlerin kimliklerini korumalıdır.	<i>Editors should protect reviewers' identities .</i>
Uygun nedenlerle yazarlıkta değişiklikler olduğunda, editörler tüm yazarların (bir yazar listesinden isimleri çıkarılmış olanlar da dahil olmak üzere) bunların yazılı olarak kabul edilmesini şart koşmalıdır.	<i>When there are changes in authorship for appropriate reasons, editors should require that all authors (including any whose names are being removed from an author list) agree these in writing.</i>
Editörler, anti-intihal yazılımı kullanarak intihal aramaları yapma hakkını saklı tutar.	<i>Editors reserve the right to make plagiarism searches using anti-plagiarism software.</i>
Yayınlanmış çalışmalardaki hatalar, okuyucular, yazarlar veya editörler tarafından işaret edildiğinde, mümkün olan en kısa zamanda bir düzeltme yayınlanmalıdır. Yayının çevrimiçi versiyonu, düzeltme tarihi ve basılmış dizgi hatasına bir bağlantı ile düzeltilebilir.	<i>When errors in published work are pointed out by readers, authors, or editors, , a correction should be published as soon as possible. The online version of the paper may be corrected with a date of correction and a link to the printed erratum.</i>
Editörler, okuyucular, hakemler veya diğer editörler tarafından ortaya atılan her türlü iddia veya şüphe ya da yayın suistimali şüphesine cevap vermelidir.	<i>Editors should respond to all allegations or suspicions of research or publication misconduct raised by readers, reviewers, or other editors.</i>
İnsanların imgeleri için, editörler, yazarların yayın için açık bir şekilde onay almasını şart koşmalıdır. Bu izin, çalışmanın hangi dergide yayınlanacağını katılımcılara bildirmelidir.	<i>For images of people, editors should require the authors to have obtained explicit consent for publication.This consent should inform participants which journal the work will be published in.</i>
Editörler, derginin okuyucuları için uygun olmadığı veya kalitesiz olduğu düşünüldüğünde hakemli bir makaleyi reddedebilir. Bu karar adil ve tarafsız bir şekilde yapılmalıdır.	<i>Editors may reject a paper without peer review when it is deemed unsuitable for the journal's readers or is of poor quality. This decision should be made in a fair and unbiased way.</i>
Editörlerden gelen yazışmalar genellikle sorumlu yazar ile yapılır. Editörler tüm yazarların yayından haberdar olmasını ve yayının onaylanmasını sağlamak için ilk gönderimde ve son kabul aşamasında tüm yazarlarla iletişim kurar.	<i>Correspondence from editors is usually with the corresponding author. Editors Communicates with all authors at first submission and at final acceptance stage for to ensure all authors are aware of the submission and have approved the publication.</i>
Editörler tüm hakem yorumcularının yorumlarını bütünüyle iletmelidir. Bununla birlikte, istisnai durumlarda, örneğin, hakaret veya rahatsız edici ifadeler içeriyorsa, bir incelemenin bölümlerini hariç tutmak gerekli olabilir. Ancak, bu tür editöryal takdir yetkisinin uygunsuz yorumları bastırmak için uygunsuz bir şekilde kullanılmaması önemlidir.	<i>Editors should pass on all peer reviewers' comments in their entirety. However, in exceptional cases, it may be necessary to exclude parts of a review, if it, for example, contains libellous or offensive remarks. It is important, however, that such editorial discretion is not inappropriately used to suppress inconvenient comments.</i>
Hakemlerin Etik Sorumlulukları	Ethical Responsibilities of Reviewers
Hakemler, sadece uzmanlık alanı ile ilgili çalışmalarını değerlendirmeyi kabul etmelidirler.	<i>Reviewers should only accept to evaluate the work related to the field of expertise</i>
Hakemler, değerlendirme sürecini belirli bir zamanda tamamlamalıdır.	<i>Reviewers should complete the assessment process within a specified time frame</i>

Hakemler, tarafsızlık ve gizlilik içerisinde değerlendirme yapmalıdırlar.	<i>Reviewers should make an assessment within the neutrality and confidentiality.</i>
Hakemler dini inanç, ırk, cinsiyet siyasi düşünce gibi faktörlerin değerlendirme sürecine kesinlikle etki etmemesi konusunda duyarlı davranmalıdır.	<i>Reviewers should be sensitive to factors such as religious beliefs, race, gender, political thought, etc.</i>
Hakemler değerlendirmeyi yapıcı ve nazik dille yapmalıdır.	<i>Reviewers should make a constructive and polite evaluation.</i>
Hakemler, makaleyi akademik açıdan değerlendirmelidir ve değerlendirmeler makalenin içeriği ile ilgili olmalıdır.	<i>Reviewers should evaluate the article academically and the evaluations should be related to the content of the article.</i>

YAYIN ÖN KOŞULLARI	PUBLICATION PRECONDITIONS
Ege Coğrafya Dergisi'ne makale gönderimi, derginin https://dergipark.org.tr/tr/pub/ecd adresindeki makale yükleme süreçleri izlenerek yapılmalıdır. Dergipark sistemi dışında makale kabul edilmemektedir.	<i>Submission of articles to Ege Geography Journal should be done by following the article upload processes in the journal's web address (https://dergipark.org.tr/tr/pub/ecd). No articles are accepted outside the Dergipark system.</i>
Yazar(lar) kurum ve iletişim bilgilerini, ORCID numaralarını Dergipark sisteminde belirtmelidirler.	<i>Authors should report their institution and contact information, ORCID numbers in the Dergipark system.</i>
Dergiye gönderilen yazılar, daha önce yayınlanmamış ve aynı anda yayınlanmak üzere başka bir yere gönderilmemiş olmalıdır.	<i>Manuscripts submitted to the journal should not have been previously published and sent to another institution for publication.</i>
Makale gönderim sürecinde, Telif Hakkı Formu ve gerekiyorsa Etik Kurul Belgelerinin sisteme yüklenmesi gerekmektedir.	<i>During the submission of the article, Copyright Form and Ethics Committee Documents should be uploaded to the system if necessary.</i>
Yazarlar, makalelerinde, derginin Etik kurallarına kesinlikle uymalıdır. Yazarların, bu etik kuralları okuduğu kabul edilir ve bu kurallara uygun olmayan makaleler geri gönderilir.	<i>Authors must strictly follow the journal's Code of Ethics in their articles. The authors are considered to have read the ethical rules and articles that do not comply with these rules are sent back.</i>
Sosyal bilimler dahil olmak üzere tüm bilim dallarında yapılan araştırmalar için ve etik kurul kararı gerektiren klinik ve deneysel insan ve hayvanlar üzerindeki çalışmalar için ayrı ayrı etik kurul onayı alınmış olmalı, bu onay makalede belirtilmeli ve belgelendirilmelidir.	<i>Ethics committee approval must be obtained for studies requiring an ethical committee decision in all scientific studies, including social sciences. This approval must be stated and documented in the article.</i>
Makalelerde Araştırma ve Yayın Etiğine uyulduğuna dair ifadeye yer verilmelidir.	<i>The statement about the compliance of Research and Publication Ethics should be included in the Articles.</i>
Etik kurul izni gerektiren çalışmalarda, izinle ilgili bilgiler (kurul adı, tarih ve sayı no) yöntem bölümünde ve ayrıca makale ilk/son sayfasında yer verilmelidir.	<i>In studies requiring ethics committee permission, information about the permit (name of the board, date and number) should be included in the method section and also on the first / last page of the article.</i>
Kullanılan fikir ve sanat eserleri için telif hakları düzenlemelerine riayet edilmesi gerekmektedir.	<i>Copyright regulations must be followed for the ideas and works of art used.</i>
Yazarlar, yazılarının hazırlanmasında, derginin yazım kurallarına uymalıdır. Yazım kurallarına uygun olmayan makaleler geri gönderilir.	<i>Authors must comply with the journal's writing rules in the preparation of their articles. Articles that do not comply with the spelling rules are sent back.</i>
Teslim edilen yazının çok yazarlı olması durumunda, aksi belirtilmediği sürece, yazışmalar sorumlu yazar olarak ilk yazara gönderilir.	<i>If the submitted article is multi-author, the correspondences are sent to the first author as the responsible author, unless stated otherwise.</i>

Gönderilen yazılar Word dosyası olarak yüklenmeli ve Times New Roman fontunda, 11 punto, tek aralık, tek sütun olarak yazılmalıdır. Makaleler, çok özel durumlar dışında, tüm şekil, tablo ve fotoğraflar dahil olmak üzere 25 sayfayı geçmemelidir.	<i>Submitted manuscripts should be uploaded as a Word file and should be written in Times New Roman font, 11 font size, single space, single column. Articles should not exceed 25 pages including all figures, tables and photographs, except in very special cases.</i>
Metin içinde yazarların kimliklerini belirten herhangi bir ibare bulunmamalıdır. Yazarın kimliğini belli edecek bazı açıklamalar, dipnotlar varsa bunlar makale dosyasından ayrı olarak gönderilmelidir.	<i>The article should not contain a statement of the authors' identity. If there are some explanations and footnotes to show the identity of the author, these should be sent separately from the article file.</i>
Makale, bir yüksek lisans veya doktora tezinden üretiliyse, bu bilgi makale dosyasından ayrı olarak paylaşılmalıdır.	<i>If the article was produced from a master's or doctoral thesis, this information should be shared separately from the article file.</i>
Editörlerin yeniden gözden geçirdiği yazılar, en az iki hakeme gönderilir.	<i>Manuscripts are sent to least two referees.</i>
YAZIM KURALLARI Metin	NOTES FOR CONTRIBUTORS Main Text
Dergiye verilecek yazılar, PC ortamında, Word'ün yeni versiyonlarında düzenlenmiş olmalıdır.	<i>Manuscript should preferably be in PC Word format.</i>
Yazılar Times New Roman fontunda, 12 punto, 1,5 aralık, tek sütun olarak yazılmalıdır.	<i>All text should be written in Times New Roman font, 12 font size, 1.5 spacing, single column.</i>
Dip not gerekmedikçe kullanılmamalıdır.	<i>Footnote must not be used.</i>
Metin içi vurgular (koyu, alt çizgili, italik vb.) yazarların tercihine bırakılmıştır.	<i>The accents in the text (bold, underline, italic, etc.) are left to the authors to choose.</i>
Metin üst bilgi bölümünde ve içinde yazarların kimliğini açığa çıkaracak bilgiler yer almamalıdır.	<i>Author(s) name and marks which reveal authors identification must not be used in any part of text including header and footer.</i>
Matematiksel ifadeler, denklemler numaralandırılmalı, denklemler sola, denklem numaraları ise parantez içinde sağa dayalı olmalıdır.	<i>Equations should be numbered serially in the right-hand side, in parentheses.</i>
Metnin hazırlanmasında şu sıra izlenmelidir. Başlık (İngilizce karşılığı ile), İngilizce abstract, keywords, Türkçe öz ve anahtar kelimeler, ana metin, teşekkür bölümü, referanslar ve varsa ekler.	<i>The main text should be formed by following order: Title (both in Turkish and in English), Abstract in English, Keywords in English, Abstract in Turkish, Keywords in Turkish, Main text, Acknowledgements, References and appendices.</i>
Yazar adları, adresleri, e-mailleri ORCID numaraları metinden ayrı bir sayfada gönderilmelidir.	<i>Author names, addresses, e-mails and ORCID numbers should be sent on a separate page from the text.</i>
Başlık	Title
Makalenin yazım dilindeki ana başlığı (büyük harflerle) mümkün olduğunca kısa olmalı ve makalenin içeriğini tam olarak yansıtmaya özen gösterilmelidir. İngilizcesi (özel isimler dışında küçük harf) belirtilmelidir.	<i>The main title of the article in the writing language (in capital letters) should be as short as possible and care should be taken to reflect the content of the article exactly. English (lower case except special names) should be specified.</i>
Abstract	Abstract
Abstract İngilizce hazırlanmalı ve 300 kelimeyi kesinlikle aşmamalıdır. Çalışmanın amacını, yöntemini, bulgularını içermelidir. Abstract'ın sonunda, çalışmanın bütünlüğünü yansıtan beş (5) anahtar kelime (Keywords) yer almalıdır	<i>Abstract should be prepared in English and should never exceed 300 words. It should include the purpose, method and findings of the study. At the end of the Abstract, there should be five (5) keywords that reflect the integrity of the study.</i>
Öz	Öz
Abstract'ın Türkçe karşılığı olmalı ve 300 kelimeyi	<i>Abstract should have a Turkish equivalent and should not</i>

aşmamalıdır. Sonunda yine Türkçe hazırlanmış beş (5) anahtar kelime bulunmalıdır.	<i>exceed 300 words. Finally, there should be five (5) keywords prepared in Turkish.</i>
Şekiller ve Tablolar	Figures and Tables
Metin içinde yer alan tüm çizim, harita, grafik ve “şekil”, fotoğraflar “fotoğraf”, çizelgeler ise “tablo” olarak isimlendirilir.	<i>All drawings, maps, charts, diagrams and are to be referred to as “figures”, photographs as “photo” and tables as “table” in the main text.</i>
Tablo, şekil ve fotoğraflardaki numaralandırma aşağıdaki gibi yapılır. Şekil 2- Tablo 5-	<i>Numbering in tables, figures and photographs is done as follows. Figure 2- Table 5-</i>
Tüm tablo başlıkları, tablonun üst kısmında, şekil ve fotoğraf başlıkları altta yer almalıdır.	<i>All table titles should be at the top of the table and figure and photo titles at the bottom.</i>
Tüm şekil, tablo ve fotoğrafların başlıkları mümkün olduğu ölçüde kısa olmalı ve Türkçe başlıktan hemen sonra İngilizceleri mutlaka belirtilmelidir.	<i>Titles of all tables and figures should be short and explanatory in both in English and in Turkish.</i>
Makalede yer alan tüm şekillerin içeriğinde kullanılan yazıların boyutu, şekillerin gerektiğinde küçüleceği düşünülerek belirlenmeli ve okunur olmalıdır.	<i>The size of the texts used in the content of all the figures in the article should be determined and readable considering that the shapes will be shrink when necessary.</i>
Referanslar	References
Kaynaklar, metnin sonunda, kendi içinde alfabetik olarak verilmeli ve başlık olarak "Referanslar" kullanılmalıdır. Kaynakça yazımında APA 6 kullanılmaktadır.	<i>All references should be arranged in alphabetical order and grouped together at the end of the paper under the title of “References”. References should be arranged in APA 6 style.</i>
Referanslar bölümünde, yalnızca metin içinde atıf yapılan referanslar yer almalıdır.	<i>All publications cited in the text must only be presented in the references section.</i>
Referanslar bölümünde, tüm kitap ve dergi isimleri, kısaltılma yapılmadan ve italik olarak yazılmalıdır.	<i>Names of periodicals and books should be written out in full and italic without any abbreviation.</i>
Referanslar bölümünde, birden çok yazarı olan referanslardaki tüm yazarlar belirtilir.	<i>All authors’ name must be complete in the reference section.</i>
Aynı yazara ait referanslar tarih sırasına göre verilmelidir. Referans verilen yazarın aynı tarihe ait birden fazla yayını var ise yayın yılının yanına (a) şeklinde belirtilmelidir.	<i>Reference is made to more than one work by the same author published in the same year; identify each as (a) mark after the date.</i>
Metin içinde verilen referanslarda, yazarın soyadı ve yayın yılı parantez içinde verilir. (Kayan, 1998). Sayfa numarası belirtilmez.	<i>In the text, references should be cited by the author’s name and the year in parentheses (Kayan, 1998).</i>
Metin içinde, referans verilen yazarın, aynı yıla ait iki birden fazla yayını kullanılıyorsa, şu şekilde belirtilir: (Kayan, 1998a).	<i>Where there are two or more references to one author in the same year, the following form should be used (Kayan, 1998a) or (Kayan, 1998b).</i>
Üç ve daha fazla yazarlı yazarlara yapılan atıflarda ilk yazarın soyadı esas alınır: (Kayan vd., 1999).	<i>Where references include three or more authors the form (Kayan et. al., 1999) should be used.</i>
Bu genel ilkeler dışında, referansların hazırlanmasında derginin web sayfasındaki örneklere uyulmalıdır.	<i>Except from the abovementioned principle in citing, examples of the references can be followed in the web page of the journal</i>
Ekler	Appendices
Ekler bölümünde, metin içinde verilemeyen uzun tablolar, kullanılan denklem veya yöntemlerin detayları yer alabilir.	<i>Appendices are encouraged for long tables, specific details of methods or mathematics.</i>

Dergide Makale / Journal Article

Yakar, M. (2021). Türkiye'ye göçün değişen zamansal ve mekânsal örüntüleri. *Ege Coğrafya Dergisi*, 30(1), 1-30. doi: <https://doi.org/10.51800/ecd.848106>

Karadaş, A., Ertuğ, Ö., & Rifat, İ. (2021). Kadikalesi (Anaia) çevresinde jeoarkeolojik araştırmalar. *Ege Coğrafya Dergisi*, 30(1), 31-42. doi: <https://doi.org/10.51800/ecd.877265>

Kitap / Book

Erinç, S. (1982). *Jeomorfoloji I*. İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları No: 2931, İstanbul.

du Cros, H., & McKercher, B. (2020). *Cultural tourism* (3rd Edition ed.). Routledge.

Editörlü Kitap / Edited Book

Gregory, D., Martin, R., Smith, G. (eds.) (1994). *Human Geography*. Macmillan, London.

Editörlü Kitapta bölüm / Article or chapter in edited book

Erder, S. (2000). Uluslararası Göçte Yeni Eğilimler: Türkiye "Göç Alan" Ülke Mi? F. Atacan, F. Ercan, H. Kurtuluş, & M. Türkay (Eds) içinde, *Mübeccel Kıray İçin Yazılar* (s. 235-259). Bağlam Yayınları.

Arango, j. (2000). Becoming a country of immigration at the end of the twentieth century: The Case of Spain. Eldorado or fortress? In R. King, G. Lazaridis, & C. Tsardanidis (Eds), *Migration in Southern Europe* (s. 253-276). Macmillan Press.

Kurumsal Kitaplar / Book without authors

T.C. Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı. (2022). İlçelerin Sosyo-Ekonomik Gelişmişlik Sıralaması Araştırması (SEGE 2022), Ankara: Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı, Kalkınma Ajansları Genel Müdürlüğü Yayını.

Çeviri Kitaplar / Translation of a book

Lewis, B. (1996). *Ortadoğu*. (Çev. M. Harmancı), Sabah Yayınları, İstanbul, (Orijinal Basım Tarihi 1995).

Bildiri Kitapları / Proceedings

Emekli, G. (2006). Avrupa birliği sürecindeki Türkiye'de bölgesel farklılıklar. A. Ü. TÜCAUM (Dü.), IV. *Ulusal Coğrafya Sempozyumu Bildiriler Kitabı* içinde, (s. 153-162). 25-26 Mayıs, Ankara.

Tezler / Thesis

Toprak, M. A. (2017). *Kütahya kentinin sosyo-ekonomik yapısı ve gelişiminde Dumlupınar Üniversitesi'nin etkileri*. Yayımlanmamış doktora tezi, Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir.

URL ADRESLERİ / URL references

Yıldırım, A. (2019, Nisan 12). *Bir muhtarlık uğruna tersine göç eden edene*. Mart 16, 2021 tarihinde HaberTürk: <https://www.haberturk.com/yazarlar/abdurrahman-yildirim-1018/2430484-bir-muhtarlik-ugruna-tersine-goc-eden-edene> adresinden alındı

EGE COĞRAFYA DERGİSİ

Aegean Geographical Journal

Aralık/December

2024

Cilt/Volume: 33

Sayı/Number: 2

e-ISSN 2636-8056

**Ege Üniversitesi Yayınları
İzmir-Türkiye, 2024**